

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
25 жовтня 2017 р.**

Харків - 2017

УДК 631.17.001.76:339.92

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету менеджменту і економіки
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва
(протокол № 3 від 19.10.2017)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

О.В. Ульянченко, чл.-кор. НААНУ, д-р екон. наук, професор; **В.М. Петров**, канд. екон. наук, професор університету; **О.І. Гуторов**, д-р екон. наук, професор; **Т.І. Олійник**, д-р екон. наук, професор; **Т.Ю. Білоусько**, канд. екон. наук, доцент; **Т.А. Бутенко**, канд. екон. наук, доцент; **Ю.Л. Філімонов**, канд. екон. наук, доцент; **І.О. Шарко**, канд. екон. наук, доцент.

Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовтня 2017 р. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2017. – 320 с.

До збірника увійшли результати досліджень вітчизняних та іноземних науковців, аспірантів і студентів, які висвітлюють актуальні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектора України та інших країн.

Розраховано на вчених, викладачів, аспірантів та фахівців, які займаються питаннями інноваційного розвитку аграрного сектора економіки.

Видається за редакцією авторів.

© Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва, 2017

ЗМІСТ

Секція 1. Теоретичні і методологічні засади управління розвитком агропромислового виробництва і сільських територій на інноваційній основі

Bogashko A. L. Theoretical principles of innovative management development of agricultural territories	9
Iu.V. Samoilyk Globalization approach to the agri-food market development	11
Бутенко Є.В., Степанець В.В. Концептуальні основи інноваційного розвитку сільськогосподарського землекористування на засадах моніторингу земель на прикладі ВП НУБІП України «Великоснітинське навчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка»	13
Острась Е.Г. Теоретичні підходи до визначення сутності потенціалу інноваційно-інвестиційного розвитку	17
Безверхня М.Ю. Інноваційний стан сільського господарства в Україні	21
Блоха В. С., Саєнко А. О. Удосконалення системи методів управління виробничою інфраструктурою аграрних формувань	25
Букаренко Л.В. Кластерное развитие сельскохозяйственного производства Белгородской области	28
Васильченко А.М. Конкурентні стратегії: сутність та особливості формування в сільськогосподарських підприємствах	31
Володін С.А. Фастплант-технології швидкого освоєння та виробництва нішевих культур	35
Голуб Д.О. Стан і тенденції розвитку інноваційних технологій в аграрному секторі України	38
Горенко А.І. Інтелектуальна та творча праця в період шостого технологічного устрою	42
Гуторова О.О. Цілі, принципи та функції територіального управління	44
Дзюбенко О.М. Енергоефективність використання деревних відходів як важливий чинник соціально-економічного піднесення сільських територій	48
Засядько А.В. Сутність інвестиційно-інноваційного потенціалу та його особливості в аграрному секторі	51
Кантемірова К.В., Ярошенко Є.О. Застосування експертних оцінок в прогнозуванні і розробці управлінських рішень в практиці роботи аграрного підприємства	55
Кіктева К.С. Самоменеджмент як інструмент удосконалення роботи кадрів державного управління в АПК	58
Коваль О.М., Кравчук Н.А. Макроекономічні аспекти розвитку агропромислового виробництва	59

Кондратюк Н.В. Формування моделі сучасного менеджера як запорука ефективності прийняття управлінських рішень	62
Лещенко Л.О. Запровадження інноваційних процесів в овочівництві як фактор підвищення прибутковості виробництва	65
Лісевич Н.А. Ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва	67
Ляліна Н.С. Підвищення енергоефективності сільськогосподарських підприємств	71
Макогон В.В. Управління окремими видами витрат на виробництво зерна пшениці	73
Мінєнкова М.В. Підходи до оцінки показників ефективності роботи персоналу управління.....	77
Нагаєв В. М. Організаційні основи попередження дисфункціональних конфліктів в аграрних формуваннях	80
Нагаєв В. В. Філософія підприємництва в аграрному бізнесі: соціально-відповідальний підхід	83
Онегіна В.М., Луньова В.А. Кластери та інноваційний розвиток аграрного сектора.....	86
Павлюк С.І. Практичні аспекти розвитку обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів	89
Петров В.М. Шляхи відродження сільськогосподарського машинобудування на інноваційній основі	92
Петченко М.С. Сучасна кадрова політика як умова ефективного управління в підприємствах аграрної сфери	96
Пономарьова М.С. Розвиток харчової промисловості при забезпеченні регіональних та національних інтересів	99
Почтарьова Г.В. Проблеми та перспективи подальшого розвитку ринку молока в Україні.....	101
Проценко Н.М. Зарубіжний досвід розвитку агровиробництва і сільських місцевостей	104
Рожненко Д. А. Удосконалення системи організації управлінської праці аграрних формувань.....	107
Сахно Д.С., Гуторова О.О. Антикризове управління як метод удосконалення системи управління аграрним підприємством в сучасних умовах	109
Таран О.М., Сікуліна А.В. Організація та особливості стратегічного планування в сільськогосподарських підприємствах	112
Сирий В.М., Сотников Ю.О. Впровадження «зеленого туризму» в сільській місцевості.....	115

Табенська О.І. Перспективи розвитку сільських територій на інноваційній основі.....	117
Таран Ю.С. Мотиваційне забезпечення процесу управління в аграрних підприємствах.....	121
Улько Є.М. Формування інноваційного процесу розширеного відтворення ґрунтових ресурсів на базі техніко-економічного обґрунтування технологічних операцій з переробки посіду на компост	123
Фастівець Д.Л. Конкурентоспроможність продукції в системі чинників інноваційного розвитку садівництва	127
Худавердієва, В. А., Рудич В.О., Вусань Д.П. Стратегія економічного розвитку регіонів та сільських територій країни.....	131
Черкесова К.В., Таран О.М. Розробка кадрової стратегії підприємства	135
Шарко І.О. Інноваційні пріоритети розвитку агропромислового комплексу та їх державна підтримка	138
Шевченко К.С. Впровадження інновацій у бухгалтерському обліку.....	141

Секція 2. Науково-методологічне забезпечення пріоритетних напрямів та механізмів підприємницької діяльності в аграрній сфері

Бесєдіна Г.Є., Лактіонов П.В. Праця в аграрному виробництві та специфіка її мотивації	143
Болдирєва Л.М. Типи економічного розвитку агропродовольчого сектора	147
Волошин Ю.Ю. Еволюція теорії фірми та організації.....	148
Литвинов А.І. Механізми фінансової кооперації в системі забезпечення інноваційного розвитку та економічної ефективності аграрного сектору	152
Мещеряков В.Є. Використання аутсорсингу сільськогосподарськими підприємствами	156
Поліщук Н. В. Страхування іпотечного кредитування сільського господарства	160
Сокіран М. В. Електронні відходи та екологічно відповідальний бізнес	163
Хромушина Л.А. Еколого-економічна безпека як фактор формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств	165

Секція 3. Фундаментально-прикладні основи маркетингової та логістичної діяльності підприємств агропродуктового комплексу

Kurylo O. Place and purpose of internal logistic in the enterprise distribution chain.....	168
Білоусько Т.Ю., Білоусько Р.С. Питання визначення сутності конкурентного потенціалу аграрного підприємства	170
Грецька Н. А. Транспортування зернових культур залізничним транспортом в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання.....	172

Кириченко Т.В., Савченко О.Ю. Управління ресурсами агропромислового підприємства на основі логістики та мотивація персоналу.....	176
Коновалова С.Н., Федулова И.Ю. Маркетинговое управление в системе АПК: значение и особенности	179
Копко Ю.А. Перспективы газомоторного топлива в Республике Беларусь	182
Павленко А.О. CRM як приклад сучасних технологій маркетингових комунікацій фермерських господарств	184
Трохимець О.О. Специфіка маркетингу в сільськогосподарських підприємствах України	186

Секція 4. Науково-методологічні засади розвитку земельних відносин

Грошев С.В. Внутрігосподарський землеустрій як складова організаційних заходів підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах	191
Помазанова К.В. Завдання та механізми державного регулювання ринку земель	193
Гайдар Т.В. Теоретичні засади та організаційно-економічні шляхи підвищення ефективності використання землі в сільському господарстві.....	197
Гончаров В. В. Проблеми та завдання охорони земельних ресурсів України..	200
Гуторов О.І. Концептуальні положення формування сталого розвитку аграрного землекористування	202
Зінченко А.Ю. Право оренди земельних ділянок як об'єкт оцінки.....	206
Канівець О. М. Теоретико-методологічні основи земельних відносин в Україні	208
Кібукевич О.М. Окремі аспекти управління земельними ресурсами територіальних громад	211
Кошель А.О. Моделювання ринкової вартості земель на основі результатів їх масової оцінки	214
Кришеник Н.І. Особливості трансформації еколого-економічних відносин системи землекористувань домогосподарств	216
Курильців Р.М. Просторове планування землекористування як основа розвитку сільських територій.....	218
Потапов І.С. Концептуальні основи, проблеми та особливості державного регулювання земельних відносин в Україні	220
Степаненко Т.О. Організаційно-економічний механізм екологічнобезпечного використання земельних ресурсів	222
Філімонов Ю.Л. Еколого-економічне обґрунтування землеробства	225
Ярута М.Ю. Земля – просторовий базис та специфічний матеріальний фактор виробництва у сільському господарстві	228

Секція 5. Формування конкурентоспроможної діяльності

сільськогосподарських товаровиробників в умовах міжнародної інтеграції

Lozynska I.V., Anderson T.J. Family farming can turn into a family business: american experience in favor of Ukraine	233
Бага Л.Г. Роль аграрного сектору економіки при позиціюванні України в світовому господарстві	235
Божко М.В. Окремі тенденції зміни складу та структури витрат в сільськогосподарських підприємствах	238
Данилко І.М. Складові інноваційної моделі розвитку селекції та насінництва зернових колосових культур	242
Єгорова А.С. Види прибутку та їх вплив на формування чистого прибутку підприємства	245
Зось-Кіор М.В. Глобальна деформація та перспективи розвитку інфраструктури аграрного бізнесу	247
Квятко Т.М. Сучасні тенденції розвитку теорії конкуренції	250
Колтунович О.С. Стратегічні напрями модернізації та інноваційного розвитку окремих секторів національної економіки	254
Конєва І.І. Прогнозування виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами	256
Коцкало А.М. Конкуренція та фактори конкурентоспроможності аграрних підприємств	259
Кругляк О.В. Селекційно-економічні фактори підвищення ефективності розвитку молочного скотарства	262
Лойко С. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств в контексті міжнародної інтеграції	266
Мазур І.С. Підвищення конкурентоспроможності персоналу сільськогосподарських підприємств	269
Мерчанський В.В. Конкурентоспроможність вітчизняного птахівництва на світових ринках	273
Новоселець А.І. Особливості регулювання аграрного ринку за умовами СОТ	275
Пашенко Ю. В. Суть та значення економічного управління підприємством ...	278
Приступа Т.С. Вплив інвестиційно-інноваційних індикаторів економічної безпеки України на формування конкурентоспроможної діяльності товаровиробників	281
Радух Н.Б. Оцінка перспективних напрямів зовнішньоекономічної діяльності підприємств Львівської області	284
Скрипник Д.Ю. Роль і місце агротехнічного сервісу в наданні послуг сільськогосподарським товаровиробникам	287

Ткаченко А.А. Аграрна біржова торгівля України	290
Федосєєва Г.С. Управління конкурентними перевагами сільськогосподарських товаровиробників – шлях до їх конкурентоспроможної діяльності на світовому ринку	293
Чвертко Л.А., Корнієнко Т.О. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектора економіки України	296
Чернокозинська Л.В. Інновації як джерело формування конкурентних переваг.....	299
Шиян Д.В. Окремі аспекти оцінки рівня інтенсивності виробництва кукурудзи на зерно в сільськогосподарських підприємствах Харківської області	301
Секція 6. Інформаційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємств агропродовольчого комплексу	
Гончарова К. І. Підвищення конкурентоспроможності виробництва насіння соняшнику в сільськогосподарських підприємствах	305
Дєміна В. М., Дєміна Т. А. Моделирование распространения информации в социокультурной среде с использованием медиа-коммуникаций.....	308
Бутенко Т.А., Захаров І.К. Використання інформаційних систем планування ресурсів сільськогосподарського підприємства	311
Пасемко Г.П. Інформаційне забезпечення розвитку системи аграрних відносин	315

**A. L. Bogashko, Ph.D., associate professor, assistant professor
Education and Research Institute for Economics and Business Education,
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyn, Ukraine**

THEORETICAL PRINCIPLES OF INNOVATIVE MANAGEMENT DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES

Building an efficient innovation infrastructure is one of the first steps towards a full-fledged regional innovation system, which will undoubtedly contribute to the transition of rural regions of Ukraine to the innovative way of development. Within the rural areas, innovation activities are carried out in various forms and manifestations of a multitude of economic actors and depends on state innovation and regional policy. It is innovative infrastructure that combines this activity into a single system that provides a complete innovative development of both a separate rural region and the country as a whole.

In rural regions of Ukraine, innovation infrastructure is not yet sufficiently developed as it does not cover all aspects of the innovation process. There is no systematic view of infrastructure as the most important component of the regional innovation system. However, some of the elements of this well-established network have already been created. The results of the activity of industrial parks, business incubators, special economic zones, regional centers of innovation development indicate that in the regions of the country, the innovation infrastructure is the stage of formation. In the future, this will allow to build a holistic territorial-cluster system of innovative development, both at the regional rural level and nationwide, which will ensure the advancement of new scientific knowledge in the field of science and technology to the market of innovations.

The process of creating and operating clusters is quite complex and multifaceted. Multidimensional is the vision and scientists in explaining the very economic significance of the essence of the cluster. The economic dictionary explains the concept of “cluster” as a “group of all subjects”, as well as a method by which the model is grouped according to certain characteristics [1, p. 127].

There are many approaches to the definition of “cluster”. Among the scholars, the most well-known definition was given by M. Porter, the founder of the theory of competitive advantages of the nation, who treats him as a group of geographically neighbouring interconnected companies and related organizations that operate in a certain area and are characterized by a common activity and mutually complementary one another [2, p. 205-206, 216]. From this definition it becomes clear that the well-known scientist points out above all the advantages of such a neighbourhood, which is

related to mutual aid enterprises in a specific area. M. Porter believes that in the modern economy, especially in the conditions of globalization, the traditional branch division loses its relevance. Clusters, as a system of socio-economic relations, go first.

Along with the general notion of “cluster” stands out the concept of “industrial cluster”, “regional cluster”, “regional industrial cluster”. The main feature of all these concepts is the geographical proximity of enterprises and organizations, their interdependence in the production process. However, the innovation component is practically not mentioned in any of the primary widespread interpretations of the concept of “cluster”.

In the conditions of a modern innovation economy, theoretical and methodological views on the process of clusterization undergo significant evolution. The genesis of cluster definitions represents continuity of orientation towards innovation and the exchange of information and knowledge.

In our opinion, based on the content and objectives of this study, a new term should be used - the theoretical concept “regional innovation cluster”, under which we will understand the long-term coalition of administrative authorities and public organizations of the region, production, processing, marketing and service enterprises, educational institutions, scientific institutions and innovative forms of doing business with a view to mutually beneficial and mutually beneficial development of a competitive, socially oriented economy of the region based on new knowledge, innovators and comprehensive use of the intellectual capital of the region.

The modern development of separate economic systems shows that cluster associations are one of the most effective forms of organization of innovative processes, forms of rural regional development, in which the individual competing enterprises do not compete in the market, but entire complexes, which reduce their costs due to the joint technological cooperation of companies. Association into clusters forms a specific economic space in order to expand the scope of free trade, free movement of capital and human resources, and, therefore, serve as structural elements of the global system [3]. The main objective of the cluster is to increase the internal and international competitiveness of its members through commercial and non-commercial cooperation, research and innovation, education, training and regional policy and state support.

In this context, in the formation of clusters, it is necessary to determine the list of innovative production-technological leaders in each rural region. At the same time, it is necessary to allocate institutional leaders in the field of education, which in future will allow the formation of innovative scientific and production cluster structures that will provide competitiveness both for the region and for the country as a whole. However, it should be noted that it is the medium and small business, based on the support of the authorities, the so-called administrative resource of the region, should take the initiative to create clusters.

For enterprises, an important classification feature is the geographical significance or the territorial division of labour, namely: the regional, which is created within the same region and is oriented to the existing geographical concentration of interconnected industries; state (national), which includes existing operating enterprises, organizations and institutions located in different regions of the country

with export orientation; an international one, which is usually created on the basis of cheap labour and natural resources of low-income countries and the import of technology from developed countries.

The degree of openness of the cluster affects the addition of additional resources to the rural region or the functioning of the cluster, which occurs when using only its own resources. The completeness of the use of the primary resource affects the stability of the existing cluster-oriented groups: the less active use of the primary resource increases the possibility of its use by other enterprises that are not part of the cluster, which usually weakens the competitiveness of the cluster itself.

The state support of the cluster industry provides the ability to protect the interests of the cluster, as well as the possibility of obtaining additional competitive advantages through interaction with the state. Management and geographical coverage can be achieved through macro clusters - groups of interconnected and interacting industries and individual segments within the country as a whole, mesoclusters - interconnected industry groups of enterprises within a specific region; microcluster - the level of a separate rural area.

The benefits of clustering are high, intense competition and active engagement between stakeholders that create sustainable competitive advantages. In general, the effect of using the regional cluster management structure of innovation development is to improve a number of economic indicators such as profitability and profit from innovation and production activities, due to the rational choice of innovative projects based on the correct orientation as to the specific needs of consumers, as well as on the promising development of the cluster.

Список використаних джерел: 1. Економічний словник / [уклад. Г. В. Осовська та ін.]. – К.: Кондор, 2007. – 358 с. 2. Портер М. Э. Конкуренция: учебное пособие / М. Э. Портер. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 495 с. 3. Burgelman R. A., Maidique M. A. Strategic Management of Technology and Innovation. – Homewood, Illinois. IRWIN, 2004.

UDC 3470.73

**Iu.V. Samoilyk, PhD of economic sciences, associate professor, doctoral,
Poltava State Agrarian Academy, Ukraine**

GLOBALIZATION APPROACH TO THE AGRI-FOOD MARKET DEVELOPMENT

Globalization approaches to the interpretation of the development can be seen in the civilizations theory by A. Toynbee and O. Spengler [3; 4]. In the works by O. Spengler development is considered in the context of the civilization evolution. The scientist believed that it is impossible to study history from the position of strict scientific analysis; the most important in the history is to understand the uniqueness of it, based on intuition, rather than on the basis of intelligence. It is possible to understand and appreciate the culture only from the inside, by experiencing it. There are two stages

in the life of culture: the stage of raising the culture – organic evolution; the stage of declining the culture – civilization – a mechanical type of evolution, globalization (area principle defeats time principle, leading to inevitable world wars), lack of life spirituality (transition from art to sport, from literature – to musical hall (var'yete), from heroes – to engineers, replacement of poetry with mechanics) [4, p. 372; 2].

Toynbee A. considered that logic development can be understood only in the context of certain civilizations. The unit of studying history is a separate society. Societies are divided into two types: the first type is “primitive”; the second one is “civilizational”. The society development is carried out through “mimesis” – imitation. The first type is society that allows to the old, past, to rely on the tradition and authority of ancestors. The second type imitates its heroes, leaders, creative personalities. The heroes create development dynamics, they are able to concentrate on energy and respond to the “challenge” of history. Toynbee A. considers that person does not achieve civilization due to the biological gift (heredity) or the favorable conditions of the geographical environment, instead person achieves civilization by reacting to challenging situations, which inspires him to efforts. Thus, the internal mechanism of history, according to A. Toynbee, can be represented as a challenge reaction. “Challenges”, in his opinion, are divided into three types: unfavorable weather and conditions (for example, swamps in the Nile delta – is a challenge for ancient Egyptians, forests and frost – for Russians); attack by foreigners; the decadence of previous civilizations (for example, the fall of Hellenic civilization led to the development of the Byzantine and European cultures) [3, p. 372; 1].

These globalization theories contain contradictions in the essence understanding of the category “development” in terms of the globalization approach. On the one hand, globalization first of all involves destruction of borders, maximum convergence and assimilation of systems. At the same time, the basis of development is the protection of the integrity of the system and the object of development. Thus, development according to the globalization approach is irreversible, purposeful, natural process of integration of the object in the global environment, which involves changing of the state, moving forward outside of the object’s shell in all its spheres, the impetus for which is the synergistic effect of all system’s elements interactions (object of development) under the influence of progressive factors, expanded reproduction and restoration, includes growth and transformation of the object’s structure-forming elements, providing the integrity of the basic components of the system.

The agri-food market can be developed in one or several priority vectors that depend on the purpose, preconditions and factors influencing in this process. In particular, the agri-food market can be developed in the direction of improving the economic results of economic activity as separate subjects of the market, as well as the market system as a whole. Also, the development of this market segment may be aimed at improving social outcomes, in particular, the formation of food security, the growth of food consumption culture, the creation of new jobs, the development of socio-economic infrastructure. An important vector for modern agri-food market development is innovative development.

Innovative agri-food market development is a positive change in the existing state of the subjects and the market system as a whole, based on the innovation process

activation at various stages of agri-food products creation. The innovative development of the agri-food market involves the creation of a new product (new kinds of plants, breeds of animals, as well as products of processing of crop and livestock products), the emergence and use of innovative production technologies, organization of production processes and sales systems. In today's conditions, the natural and ecological component of the agri-food market development is becoming increasingly important, thus the development vector may be aimed at reducing the negative impact on the environment, preservation of natural resources and their expanded reproduction in the process of economic activity in the agrarian sector. Under the conditions of economy's globalization, the vector of sustainable agri-food market development, which combines all the above-mentioned vectors and provides balanced socio-economic and ecological development on an innovative basis, is the most desirable one.

The preconditions, the impetus, for the agri-food market development are the processes of economy's globalization and the challenges, which accompany national markets integration into the global environment. The change in the course of the national economy and politics affects market systems condition, thus, the agri-food market adapts to the dynamics of the general economic system in which it operates, and therefore it develops.

References: 1. Gubar, O. M. (2007) *Filosofiya: interaktyvnyy kurs lektsiy* [Philosophy: an interactive course of lectures] Kyev: Tsentr uchbovoyi literatury, 416 p. [in Ukrainian]. 2. Prigogine, I. (1991) *Fylosofiya nestabyl'nosty* [Philosophy of instability] *Voprosy fylosofiy* [Questions of philosophy], 6, P. 45-57. [in Russian]. 3. Toynbee, A.J. (2002) *Tsyvlyzatsyya pered sudom ystoryy: sbornyk* [Civilization before the court of history: compilation] Mjskow: Rolf, 592 p. [in Russian]. 4. Spengler, O. (1993) *Zakat Evropy* [The Sunshine of Europe] / Moscow: Nauka, 592 p. [in Russian].

УДК 332.3

Є.В. Бутенко, канд. екон. наук, доцент

В.В. Степанець, магістрант

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА
ЗАСАДАХ МОНІТОРИНГУ ЗЕМЕЛЬ НА ПРИКЛАДІ ВП НУБІП
УКРАЇНИ «ВЕЛИКОСНІТИНСЬКЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ
ГОСПОДАРСТВО ІМ. О.В. МУЗИЧЕНКА»**

Стан розвитку сільськогосподарського землекористування вичерпав можливості необдуманого використання земельних ресурсів, яке притаманне раннім стадіям індустріалізації і здійснюється традиційними технологіями. Стає все більш очевидним, що особлива увага повинна бути приділена вдосконаленню

умов і пошуку концепцій ефективного землекористування.

Негативна динаміка родючості ґрунтів зумовлює необхідність пошуку більш прогресивних систем землеробства. Сучасна інтенсифікація сільськогосподарського виробництва через порушення граничних меж основних її напрямків набула екстенсивного характеру. Ключовими проблемами, що виникли у практиці виробництва сільськогосподарської продукції стали: зниження родючості угідь, погіршення екології навколишнього середовища, зниження якості продукції, значні втрати зовнішніх і внутрішніх ринків аграрної продукції [1, с. 182].

Основою для прийняття рішень при ефективному використанні земель є інформація, яку отримує землевласник чи землекористувач. На підставі такої інформації можна оцінити ефективність заходів, які відповідають ринковим реаліям. Звичайно є багато шляхів отримання такої інформації, проте особливий інтерес становить моніторинг земель, який дозволяє отримати оперативну і системну інформацію про об'єкт дослідження.

Основною функцією моніторингу земель в Україні є ведення спостережень за станом земельних угідь за допомогою різноманітних обстежень, зйомок та інших методів для надання відповідним органам та службам інформації, необхідної для контролю за земельними ресурсами країни.

В сучасних умовах моніторинг деградаційних процесів у розрізі земельних ресурсів України фактично не проводиться.[2, с. 91]

Об'єктом дослідження є територія ВП НУБіП України «Великоснітинське навчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка», яка характеризується проявами деградаційних процесів. Актуальною для території господарства є проблема водної ерозії ґрунтів. Під впливом тимчасових водотоків яри ростуть, виробляють поздовжній і поперечний профіль, стають причиною посиленої ерозії прилеглих територій. Крім того, яри, разом із густою мережею водотоків, значно ускладнюють сільськогосподарську діяльність (шляхом зміни форми полів, що часто унеможлиблює використання сільськогосподарської техніки тощо).

Посилення деградаційних процесів в умовах нових організаційно-правових форм землекористування України свідчить про те, що традиційні методи контролю і спостережень за станом агросфери не відповідають сучасним інформаційним вимогам (рис.1.) [3, с. 51-56].

Причиною розвитку ерозійних процесів в Україні є велика сільськогосподарська освоєність території – 71 %, з них орних земель – 54 %, як головного дестабілізуючого фактору в агроекосистемах. Внаслідок довготривалого застосування примітивних систем землеробства та нерационального використання земель ерозійні процеси прискорились. Це зменшує баланс основних компонентів, які стабілізують агроландшафти, здатність ґрунту до саморегуляції, призводить до втрати родючого шару ґрунту.

Рис.1. Приклад прояву ерозійних процесів у вигляді продовження яру на території ВП НУБіП України «Великоснітинське навчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка»

Також використання в сільському господарстві земель, які піддаються ерозії є економічно та екологічно не вигідним, оскільки на таких ділянках ми втрачаємо найбільш цінний ресурс у вигляді родючого шару ґрунту, насіннєвий та паливний матеріали, які використовуються при обробітку деградованих земель, при тому, що на таких землях не можна отримати очікуваний врожай у вигляді сільськогосподарської продукції.

Одним із прикладів ефективного використання територій, які піддаються впливу водної ерозії ґрунтів у вигляді утворення ярів є закордонний досвід Сполучених Штатів Америки. Для мінімізації наслідків водної ерозії було запроваджено систему ґрунтово-охоронних заходів по всій території країни. Найкращі результати по збереженню ґрунтів та мінімізації наслідків прояву водної ерозії серед штатів були досягнуті в штаті Міссурі. У результаті виведення ерозійно-небезпечних територій з обробітку їм вдалося оптимізувати площу орних земель, зменшити втрати родючого ґрунту та збільшити площу лісових угідь, які найкраще стабілізують екологічне середовище регіону (Рис.2.).

Рис. 2. Приклад організації сільськогосподарської території. Штат Міссурі. США

Земельні ділянки з ерозійно-небезпечним ухилом місцевості вилучають з сільськогосподарського виробництва попередньо закріпивши їх багаторічними травами, такий підхід дав змогу мінімізувати утворення ярів, змив родючого шару ґрунту та необґрунтований обробіток деградованих земель на території цих господарств. В деякій мірі прикро, що в розвинених країнах давно використовують комплексні підходи для вирішення конкретних проблем, в той час як в нас досі не навчилися вирішувати питання втрати нашого національного скарбу – родючих ґрунтів комплексно, з використанням інформації про стан земель.

Першим кроком для створення концепції розвитку сільськогосподарського землекористування стане проведення ряду заходів щодо вилучення з обробітку малопродуктивних та деградованих земель, або земель що піддаються деградації. Засадження таких територій багаторічною рослинністю принесе не тільки позитивний екологічний ефект, а й дозволить уникнути затрат на вирощування сільськогосподарських культур на малопродуктивних землях.

Інноваційним є розвиток, що спирається на безупинний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу[4]

Керівники великих господарств часто не знають точних розмірів власних посівних площ, що обумовлено їхньою постійною зміною, у силу різного роду природних й адміністративних процесів. Відновлення картографічного матеріалу, що раніше здійснювалося на гроші держави, практично припинилося. Робота здійснюється на підставі карт 10-15 літньої давнини, що не відбиває реалії сьогодення [5, с. 45-48].

Тому другим кроком для досягнення розвитку сільськогосподарського землекористування має стати створення баз даних у вигляді геоінформаційного порталу із відображенням основних показників ведення господарства: стану ґрунтів, вмісту мікроелементів в ґрунтовому комплексі, стан зрошуваних земель, структура посівних площ та врожайність конкретних культур на конкретних полях.

Створення геоінформаційного порталу повинне опиратись на достовірну інформаційну базу, яку ми можемо отримати завдяки проведенню моніторингу земель господарства. Отримані матеріали дадуть можливість провести аналіз існуючого стану земельних ресурсів на всіх рівнях, від стану ґрунтового покриву та ерозійних процесів до вмісту мікроелементів на конкретних земельних ділянках, що дасть змогу агрономам робити висновки про необхідність додаткового внесення мінеральних добрив на окремих ділянках полів. Такий підхід дасть значну економію при внесенні мінеральних та органічних добрив, адже нормування та дозування останніх буде сформоване на основі достовірної інформації.

Третім кроком для створення концепції розвитку є постійне, систематичне оновлення та накопичення даних. Інформація повинна щорічно оновлюватись, для проведення системного аналізу та запропонування обґрунтованих ідей отримання високих показників виходу сільськогосподарської продукції при додержанні принципів раціонального землекористування.

Підсумовуючи вищевказане можна зробити висновок, що розвиток

сільськогосподарського землекористування неможливо реалізувати без комплексного, обґрунтованого науково підходу. При цьому необхідно користуватись інструментом, який дає точну і оперативну інформацією про стан земельних ресурсів та зміни, які відбуваються під час землекористування. Таким інструментом є моніторинг земель. Першим кроком для розвитку сільськогосподарського землекористування є вилучення деградованих та малопродуктивних земель з обробітку, та трансформації їх під багаторічні насадження. Подальша стратегія розвитку повинна опиратися на концепцію, яка заснована на знаннях про існуючий стан кожного з елементів господарства, з можливістю візуалізації та накопичення даних, які повинні систематично оновлюватись. Ці кроки дадуть можливість аналізувати процес ведення сільськогосподарського виробництва та моделювати шляхи розвитку господарства.

Список використаних джерел: 1. Дорош Й.М. Земельна реформа на регіональному рівні (на прикладі Київської області за 1991-2011 рр.) / Й.М. Дорош, С.О. Осипчук, М.П. Стецюк, О.С. Дорош – К. : ВІПОЛ, 2011. – 182 с. 2. Бутенко Є.В Харитоненко Р.А Прояви деградаційних процесів на землях країни: причини і наслідки №1-2'2014. С.91. 3. Белоліпський В. А. Комплексне моделювання оцінки екологічного стану агроландшафтів / В. А. Белоліпський, В. О. Греков, А. А. Покотило // Вісник аграрної науки. - 2008. - № 6 — С.51-56. 4. Концептуальні основи управління інноваційним процесом на засадах маркетингу. Режим доступу:<http://buklib.net/books/37674/>. 5. Бейкер Д. Что нужно культурам, посеянным по технологии «NO-TILL», чтобы стать высокорентабельными / Д. Бейкер // Самовосстанавливающееся эффективное земледелие на основе системного подхода : сборник докладов VII-й междунар. конф. по почвозащитному земледелию, 23-27 июня 2009 г. : тезисы докл. – Днепропетровск, 2009. – С. 45-48.

УДК 33.021:[330.341.1:330.332]

Е.Г. Острась, здобувач другого (магістерського) рівня*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В ринкових умовах господарювання забезпечення та підтримання економічного зростання, результативність модернізаційних перетворень, підвищення результативності галузі сільського господарства, обумовлюються можливістю забезпечення сільськогосподарських товаровиробників відповідними інвестиційними ресурсами. Інвестиційне забезпечення є найбільш важливою передумовою ефективного функціонування та розвитку

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, доктор екон. наук., професор

сільськогосподарських підприємств, оскільки сприяє нарощуванню обсягів їх виробництва, збільшенню виробничого потенціалу, зростанню результативності галузі і зміцненню продовольчої безпеки країни; створює передумови розвитку соціальної сфери [1].

Початком будь-якого наукового дослідження є категоріальний аналіз. Тому в рамках дослідження політики держави з формування інноваційно-інвестиційного потенціалу, необхідно розглянути сутність вихідних і споріднених термінів «інновації», «інноваційно-інвестиційний процес», «інноваційна діяльність», «інвестиції», «інноваційно-інвестиційна політика», «інноваційний розвиток макросистеми».

Вперше терміни «інновація» та «інноваційний процес» ввів у науковий обіг Й. Шумпетер на початку XX ст. [2]. Категорія «інновація» властива інтелектуальній та виробничій практиці людини і являє собою діяльність, у процесі якої відбувається таке:

- формуються явища і нові продукти, послуги, які комерціалізуються в процесі господарської діяльності;
- удосконалюються вже створені людиною об'єкти матеріальної сфери;
- розробляються методи, засоби, форми організаційного, економічного, соціального та юридичного характеру [3, с. 14].

Економічна сутність інновацій, інноваційного розвитку та інноваційної діяльності є предметом дослідження багатьох учених, які розглядають їх різні аспекти залежно від підходів у трактуванні їх сутності. Визначальним є широкий підхід до трактування інновацій Й. Шумпетером. Він розумів інновації як процес, який може відбуватись в п'яти основних формах:

- 1) введення нового товару (товару, з яким не знайомий споживач, або товару нового виду);
- 2) впровадження нового методу виробництва продукту (методу, який раніше не використовувався в даній галузі промисловості);
- 3) відкриття нового ринку, на якому галузь промисловості певної країни не була представлена;
- 4) завоювання нового джерела сировини та напівфабрикатів;
- 5) впровадження нової організаційної структури в будь-якій галузі [2].

В широкому розумінні до інновацій належать процедури та засоби, за допомогою яких наукове відкриття реалізується в економічних нововведеннях. Проте варто зазначити, що при широкому підході до аналізу, визначення цього терміну стає менш чітким. Тому більшість економістів додержується позиції вузького підходу. Згідно з вузьким підходом інновації ототожнюються з новою технікою, технологією, промисловим виробництвом.

Починаючи від першої третини XX ст. і по цей час дослідження інновацій були і залишаються надзвичайно інтенсивними. Зважаючи на це, їх повне охоплення в рамках понятійного аналізу є ускладненим.

Втілення нововведень в господарську практику та фінансування таких дій визначається поняттям «інноваційно-інвестиційний процес». Фактично, коли йдеться про суто продукування інтелектуального продукту цей процес варто ідентифікувати як «інноваційний». Нововведення можуть оформлятися у вигляді

відкриттів, винаходів, патентів, товарних знаків, раціоналізаторських пропозицій, документації на новий або вдосконалений процес, організації виробництва або іншої структури, «ноу-хау», понять, наукових підходів або принципів, документа (стандарту, методики, інструкції тощо), результатів маркетингових досліджень. Об'єкти інтелектуальної власності можуть розроблятися як для власних потреб (для впровадження у власне виробництво або для накопичення), так і для продажу. Враховуючи, що діяльність суб'єктів стосується не тільки продукування інновацій, а й їх комерціалізації, досить припустимо у цьому сенсі використовувати поряд з поняттям «інноваційний процес», поняття «інноваційно-інвестиційний процес».

Важливо вказати на відмінність понять «інновація» та «інноваційний процес». В понятті «інновація» не віддзеркалюється зміст таких дій як розроблення нововведень, їх створення та впровадження. Ці етапи належать до інноваційної діяльності як процесу, результатом якого можуть бути нововведення або інновації.

Ми приєднуємося до думки науковців, що, інновації – це відмінні від попередніх аналогів (нові або вдосконалені) продукти людської діяльності – наукової, інтелектуальної, науково-технічної. Такими продуктами є товари, послуги, технології, обладнання, форми організації виробництва, методи виробництва, організаційно-технічні, соціально-економічні та науково-дослідні рішення виробничого, адміністративного, фінансового змісту. Головною метою розроблення інновацій є створення якісніших за своїми властивостями виробів, технологій, для більш повного задоволення потреб людей, а також для отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту з метою підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [4].

Інновації реалізуються через здійснення інноваційної діяльності. Розглядаючи сутність названої діяльності, відмітимо, що в сучасному світі вона стає все більш ваговою при оцінюванні економічного рівня держави. При цьому визначальними показниками для її оцінювання є обсяги і частка витрат на НДДКР у ВВП, обсяги виробництва та експорту наукомісткої продукції, кількість науково-технічних працівників та ін. Разом з цим необхідно уточнити, що економічний рівень держави визначається діяльністю підприємств, що функціонують у різних галузях і сферах економіки та здійснюють інноваційну діяльність. Інноваційна діяльність природна для сучасних суб'єктів господарювання. Її активізація пов'язана, передусім, з посиленням міжнародної конкуренції, зростанням потреб споживачів і їх індивідуалізацією. Це суттєво ускладнює ринкову ситуацію як в аспекті формування попиту, так і пропозиції на товари і послуги, зумовлюючи необхідність збільшення інтелектуальної складової у їх доданій вартості. Саме це вимагає інтенсифікації інноваційної діяльності та прискорення інноваційних процесів передусім у виробництві.

Впровадження інноваційної діяльності потребує фінансування, тобто інвестиційних ресурсів. Світовий досвід свідчить, що країни не в змозі розвивати економіку без залучення та ефективного використання інвестицій. Акумулюючи приватний, державний або іноземний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних

технологій та менеджменту, інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, але й пожвавлюють ринки товарів та послуг. Крім того, інвестиції зазвичай сприяють заходам макроекономічної стабілізації, а отже виступають необхідною умовою створення потенціалу економічного розвитку країни [5].

На наш погляд, найбільш широким є трактування інвестицій як капіталовкладень у процес відтворення. Саме воно найбільш повно відображає процес створення потенціалу розвитку макроекономічної системи в частині фінансування інновацій. Це значно ширше, ніж розуміння капіталовкладень у процес оновлення основних фондів, поповнення оборотних активів та вкладення в товарні запаси.

Інвестиції необхідно розглядати в аспекті потенціалу економічного розвитку. На макрорівні вони є основою для здійснення політики розширеного відтворення, прискорення науково-технічного прогресу, покращення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, структурної перебудови економіки та збалансованого розвитку всіх її галузей, створення необхідної сировинної бази промисловості, розвиток соціальної сфери, вирішення проблем обороноздатності країни та її безпеки, проблем безробіття, охорони навколишнього середовища.

За функціональною ознакою інвестиційна діяльність – це забезпечення практичного здійснення інвестицій. Більш детально інвестиційна діяльність – це процес обґрунтування та реалізації найбільш ефективних форм вкладення капіталу, спрямованих на підтримання або розширення економічного потенціалу; цілеспрямовано здійснюваний процес знаходження необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) та забезпечення її реалізації; комплекс заходів і дій фізичних та юридичних осіб, які вкладають власні кошти (у матеріальній, фінансовій або іншій майновій формі) з метою отримання прибутку, або іншого корисного ефекту, процес обміну задоволення сьогоденної потреби на очікуване задоволення їх у майбутньому за допомогою інвестиційних благ.

Відокремлене з'ясування змісту а) інноваційної функції та б) інвестиційної дозволяє визначити функціональну сутність інноваційно-інвестиційної діяльності. На рівні держави вона полягає у забезпеченні змін НТП за допомогою мобілізованих інвестиційних ресурсів. Функція інноваційно-інвестиційної діяльності у цьому сенсі забезпечує, як результат, отримання базових інновацій, що, в свою чергу, зумовлює економічний та соціальний розвиток певної країни.

Інноваційний розвиток макросистеми – це спосіб економічного зростання держави, що включає набір заходів, які спрямовані на постійне створення новачків, їх освоєння та подальшу модифікацію, а також пошук способів фінансування щодо проведення наукових досліджень і розробок у державі.

З погляду інтересів стійкого довгострокового розвитку необхідні, насамперед, інвестиції в реальний сектор економіки. Їх метою є продукування високотехнологічних товарів в провідних галузях (зокрема, в галузях обробної

промисловості), а не тільки постійні та великі за обсягами капіталовкладення. Вони є необхідною, але не достатньою (з огляду на особливості сучасних економічних відносин) умовою. Важливі також інвестиції безпосередньо в сферу знань – в науку і освіту [6].

Прискорений розвиток у названих сферах і галузях економіки забезпечить реалізацію інноваційно-технологічної стратегії розвитку держави, але за умови утворення в країні надійного джерела інвестицій. Для України важливо сформувати достатній інноваційно-інвестиційний потенціал для того, щоб зупинити падіння ВВП та поступово в подальшому забезпечувати економічне зростання при одночасному збільшенні частки нагромадження в складі ВВП.

Список використаних джерел: 1. Гуторов О.І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств: теорія та практика / О.І. Гуторов, А.О. Калашніков // Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». Випуск 4 (68), 2016. / Сумський нац. аграр. ун-т., Суми. – 2016. – С. 46-52. 2. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогрес, 1992. – 456 с. 3. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с. 4. Гуторов О.І. Управління інноваціями : навчальний посібник. / О.І. Гуторов, Л.І. Михайлова, І.О. Шарко, С.Г. Турчина, О.В. Киричок. – Харків: «Діса плюс», 2016. – 266 с. 5. Гуторов О.І. Інвестування: навчальний посібник. / О.І. Гуторов. – Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків. – 2003. – 293 с. 6. Шарко І.О. Інноваційний рейтинг України: міжнародні оцінки та порівняння / І.О. Шарко, О.І. Гуторов // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – № 2. – 2017. – С. 15–20.

УДК 332.33.004.12:631.95

М.Ю. Безверхня, магістрант*

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
ім. П. Василенка, Україна**

ІННОВАЦІЙНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни відіграє сільське господарство, яке постачає на ринок продукти харчування і матеріали для виготовлення предметів споживання. Практика розвинених країн світу показує, що прискорення розвитку аграрно-промислового комплексу, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності в сучасних умовах досягається переважно за рахунок збільшення інноваційної діяльності.

Без інноваційних процесів в ринковій економіці не здатні відбуватися структурні перетворення, динамічне економічне зростання і сталий розвиток економіки всієї країни. При цьому стратегічно важливу роль відіграють інновації та інноваційні процеси.

* Науковий керівник: Дудник О.В., к.е.н., доцент

Якісний інноваційний стан сільського господарства в Україні дозволить стимулювати аграрні підприємництва у пошуках фінансових інструментів забезпечення впровадження ресурсозберігаючих та інноваційних технологій, підвищувати на цій основі їх конкурентоздатність на внутрішніх та зовнішніх ринках. Тим більше, що в умовах ринкової системи господарювання, як зазначає С.О. Полковниченко, інтегрування в глобальне агропромислове виробництво все більш відчутним є катастрофічне відставання техніко-технологічного рівня аграрного сектору економіки України від провідних світових виробників сільськогосподарської продукції [1, с.1].

В науковій літературі питанням інноваційного розвитку сільського господарства присвячена велика кількість праць, які зводяться в основному, до думки, що інноваційний розвиток передбачає використання сучасних технологій агровиробництва, високоефективних сільськогосподарських культур, інформаційних та управлінських технологій. При цьому даний процес має забезпечуватися впровадженням заходів з використання новітніх досягнень науки та техніки. Це удосконалення старих або створення нових знарядь праці, вирощування високопродуктивних, придатних для певної зони районованих сортів сільськогосподарських культур та порід тварин, впровадження наукових розробок і т.д. [2].

Враховуючи вищесказане, пропонуємо розглядати інноваційний стан сільського господарства в Україні, як сукупність наявних та потенційних можливостей розвитку аграрного виробництва, які забезпечать якісне зростання виробничих показників із одночасним удосконаленням соціально-економічного механізму галузі.

Інноваційний розвиток сільськогосподарського виробництва, на відміну від багатьох галузей національного господарства, має певні характерні особливості, головними з яких є:

- Інновації впроваджуються для підтримки життєдіяльності підприємств, маючи переважно поліпшувальний характер.
- Потреба в індивідуальних технологіях для кожного окремого виробництва продукції рослинництва чи тваринництва.
- Значне інноваційне відставання сільського господарства.
- Розміщення сільськогосподарських виробництв в різних місцях.
- Кожна сільськогосподарська продукція має свій виробничий цикл, який відрізняється від інших.
- В кожній області країни свої технології та норми сільськогосподарського виробництва.
- На технологію виробництва впливають зовнішні фактори, які важко передбачити.
- Дослідження, розробка та схвалення інновації займають багато часу.
- Важливу роль в інноваційній діяльності відіграє держава.

Останнім часом інноваційна діяльність у сільському господарстві України суттєво уповільнилася. Інновації в основному впроваджуються в прибуткові рослинницькі галузі: 46% підприємств застосовують нові сорти і гібриди

сільськогосподарських культур, 25% – нові сільськогосподарські машини та механізми, 14% – нові системи обробітку ґрунту. Незначний рівень (5%) використання науково-обґрунтованих сівозмін. У тваринництві 52% підприємств застосовують нові породи сільськогосподарських тварин. Інші ж види інновацій, зокрема високоефективні корми, нові механізми та засоби захисту рослин знаходяться майже на одному рівні (близько 16%) [3].

Проведені у 90-х рр. XX ст. реформи негативно вплинули на науково-інноваційну сферу аграрного сектору економіки України. За дослідженнями академіка НААН В.В.Кириченка, інноваційний розвиток вітчизняної аграрної сфери стримують: фізичне і моральне зношення матеріально-технічної бази – на 22,7%; цінова нестабільність у галузі – на 21,8%; дефіцит фахівців і наукових працівників аграрного профілю – на 17,0%; нестабільне фінансування – на 7,6% [4]. За іншими оцінками, інноваційний розвиток аграрної сфери на 30% стримується незадовільним фінансовим станом підприємств, на 25% – низькою якістю науково-дослідницьких робіт і низьким рівнем інтеграції науки з виробництвом [3].

Використання в Україні морально й фізично застарілої техніки і технологій є причиною того, що рівень енерго- та матеріаломісткості аграрної продукції у 4-5 разів вищий, ніж у аналогічній продукції з розвинених країн.

За останні роки значно скоротилася як кількість і якість виконаних наукових розробок, так і кількість організацій та працівників, які виконують наукові і науково-технічні роботи в аграрному секторі економіки України, що є наслідком погіршення умов державного фінансування наукової діяльності [1, с.6].

Незважаючи на поки ще наявний потужний науковий потенціал України, стан справ у сфері впровадження наукових результатів у аграрне виробництво є незадовільним.

Виходячи з реалій економічної ситуації в Україні, основний шлях впровадження інновацій у сільське господарство – це залучення інвестицій.

Дефіцит фінансових коштів у виробників аграрної продукції, недостатня фінансова підтримка з боку держави і висока вартість нововведень не дозволяють розвивати інноваційну діяльність [5].

Важливими складовими інноваційного і науково-технологічного розвитку аграрного виробництва є створення високих технологій, використання об'єктів права інтелектуальної власності та раціоналізаторських пропозицій.

Як засвідчують результати досліджень аграрного сектору економіки України, переважна більшість від усіх впроваджених на сільськогосподарських підприємствах інноваційних технологій (86%) – це іноземні розробки та технології, які підприємства купують і впроваджують у себе. Ще 11% впроваджених інноваційних технологій становлять винаходи та розробки українських дослідних закладів аграрної галузі і тільки 3% від реалізованих інноваційних проектів припадає на практичне впровадження раціоналізаторських пропозицій та розробок самих підприємств [3].

Мала платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників і недосконала їх інформованість щодо нових досягнень національної

сільськогосподарської науки перешкоджають оновленню аграрного виробництва новими породами, сортами, технікою та технологіями.

Через брак коштів або довготривалого терміну окупності інноваційні розробки не є необхідними виробництву для їх впровадження. Між споживачами та розробниками інновацій посилюється розрив через відсутнє фінансування агронауки.

Перешкодами потоку іноземних інвестицій у сільське господарство є: нестабільна політична та економічна ситуація в Україні, дуже високий рівень корупції, погана співпраця з вітчизняними партнерами.

Для розвитку впровадження інновації в сільське господарство активну роль повинна відігравати держава, яка повинна регулювати ці процеси, надавати підтримку аграрним товаровиробникам та контролювати їх з метою недопускання правопорушень в аграрній сфері. Необхідно спрямувати державну інноваційну політику на створення і підтримку відповідних інститутів і механізмів, які забезпечують просування у виробництво ресурсозберігаючих проектів та розробок, стимулювання інноваційної активності підприємств шляхом страхування ризиків, податкових послаблень, зваженої митно-тарифної політики, створення об'єктів із високим виробничим і науковим потенціалом.

С.О. Полковниченко, вважає, що важливо розробити комплексну програму інноваційного розвитку сільського господарства, визначити пріоритети і запровадити систему заходів прямого і непрямого регулювання, що охоплює всі цикли інноваційної діяльності [1, с.11-14].

Можна зробити висновок, що вирішення завдань які постають перед аграрним сектором можна тільки завдяки інноваційному розвитку. Основні напрямки інноваційної політики повинні включати: забезпечення правового регулювання інноваційного розвитку та захисту інтересів його учасників; здійснення прямої і непрямої підтримки створення інновацій; спрямувати державну інноваційну політику на створення і підтримку відповідних інститутів і механізмів; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності для сільського господарства; розвиток міжнародного співробітництва в галузі інновацій; підтримка держави.

Список використаних джерел: 1. Полковниченко С.О. Дослідження сучасного стану інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/.pdf>. 2. Ширма В.В. Інновації як фактор розвитку аграрного сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_2_2/175.pdf. 3. Тарабрін О.Є. Інноваційний розвиток аграрного сектора України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О.Є.Тарабрін, І.Г.Піменов . – Режим доступу: http://inb.dnsgb.com.ua/2011-2/11_tarabrin.pdf. 4. Кириченко В.В. Методологія трансферу інновацій в агропромислове виробництво: моногр. /В. В. Кириченко, В. М. Тимчук.–Х.,2009. – 230с. 5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики, 2014. – 314 с.

В. С. Блоха, А. О. Саєнко, магістранти*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Виробнича інфраструктура підприємства являє сукупність структурних підрозділів, які безпосередньо не беруть участі у створенні основної (профільної) продукції підприємства, але своєю діяльністю сприяють роботі основних цехів, створюючи необхідні для цього умови. В умовах зростання рівня концентрації і спеціалізації сільськогосподарського виробництва, особливо актуально постає питання з удосконалення методів управління існуючої виробничої інфраструктури у сільськогосподарських підприємствах. Дану проблему було розглянуто на прикладі Державного підприємства «Дослідне господарство “Кутузівка” Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України» Харківського району Харківської області. Сьогодні дослідне господарство «Кутузівка» є великотоварним виробничим комплексом, який забезпечує виробництво, переробку, реалізацію сільськогосподарської продукції, а також впровадження науково-технічного прогресу у галузі тваринництва.

Підприємство відноситься до великих за розмірами господарств (площа господарювання дорівнює 9334 га, чисельність персоналу зайнятого у виробництві – 236 працівників. В останні роки маємо велику циклічність прибутковості господарства. Такі показники свідчать про нераціональне використання ресурсного потенціалу господарства і необхідність заходів з удосконалення виробничої інфраструктури господарства.

Управління виробничою інфраструктурою виступає у формі безперервного процесу, спрямованого на цільову зміну організаційно-економічних основ підприємства для отримання максимальної ефективності операційного менеджменту, а, отже, і досягнення високих кінцевих результатів у його діяльності. Основною метою управління виробничою інфраструктурою в сучасних умовах є формування різнопланових заходів з покращення діяльності структурних підрозділів рослинництва та тваринництва, які мають бути сформовані відповідно сучасних ринкових принципів аграрного менеджменту.

Існуюча структура управління підприємства, яка побудована на трьохступеневій основі за галузевим принципом і має комбіновану лінійно–функціональну систему управління. Об'єкти виробничої інфраструктури даного підприємства сконцентровані за відповідними територіальними відділками, кожен з яких має власну побудову обслуговуючих та допоміжних підрозділів. Такий підхід водночас оперативно вирішує поставлені виробництвом завдання,

* Науковий керівник – Нагаєв В.М., д.п.н., професор

але має неекономічний, витратний механізм господарювання. Наприклад, у всіх трьох відділеннях є своя ремонтна майстерня з відповідним технічним персоналом, що перебільшує відповідні нормативи чисельності.

Для оптимізації параметрів виробничої інфраструктури нами було проведено дослідження на основі збирання і обробки інформації у всіх інфраструктурних обслуговуючих та допоміжних підрозділах господарства. Критерії оцінки нами були визначені разом із спеціалістами підприємства, що дозволило розробити практичну модель знакових факторів. Оцінка якості об'єктів виробничої інфраструктури засвідчила, що середнє значення її функціонування в господарстві за аналізом двох експертів становило 4,3 бала. Найбільшу оцінку експерти поставили підрозділам матеріально-технічного забезпечення с.-г. знаряддями та інвентарем, а також об'єктам реалізації виробленої продукції і надання засобів зв'язку. Оцінку «добре» заслуговують складські приміщення зерна, пально-мастильних матеріалів, силосу, газові комунікації, а також забезпечення господарства добривами, причепами, паливним газом, сільськогосподарськими знаряддями, інвентарем. Однак, деякі питання потребують належного фінансування. Наприклад, багато складських приміщень і механізованого обладнання вимагають негайного ремонту. Особливої уваги потребує питання хімічного захисту рослин, збагачення землі добривами. Слід відмітити проблеми водопостачання деяких територій господарства, а також нераціонально великі витрати на корми, закупку палива, пестицидів, мінеральних та органічних добрив.

Найбільш складними питаннями, що потребують оперативного вирішення є ремонт складського господарства мінеральних добрив, забезпечення запасними частинами вантажного транспорту, засобами захисту рослин. В той же час на високому організаційному рівні підприємство надає послуги з електропостачання, матеріально-технічному забезпеченні, інформаційному зв'язку.

Одним з основних і важливих об'єктів виробничої інфраструктури досліджуваного підприємства є інженерна служба. У результаті проведеного експертного оцінювання було визначено, що за інженерно-технічне забезпечення в господарстві задовольнялось у середньому на 77 %. Організаційна структура інженерної служби підприємства має цехи механізації та електрифікації. Для поліпшення інженерно-технічного забезпечення господарства необхідно в першу чергу підвищити рівень організації професійного навчання механізаторів, активізувати участь і підвищити відповідальність спеціалістів інженерної служби у розробці і впровадженні у виробництво наукової організації праці, прогресивних форм оплати, науково обґрунтованих норм виробітку. Поки перераховані заходи виконуються на рівні 60–70 і навіть 40 % від необхідного.

На наш погляд необхідно передбачити організаційні зміни у плануванні обслуговуючих та допоміжних об'єктів підприємства. Насамперед, в умовах розсосередженого виробництва необхідно здійснити бюджетне планування виробничої інфраструктури. Воно повинно мати систему координат попитів, які дозволяють виразити стратегію та тактику розвитку планів обслуговування

виробництва. В умовах ринкових перетворень бюджетне планування об'єктів виробничої інфраструктури є невід'ємною частиною господарського механізму управління. По-перше, воно повинно мати систему координат попиту, які дозволяють виразити стратегію та тактику розвитку планів обслуговування виробництва. По-друге, воно повинно мати методику гнучкої корекції планів як за якісними, так і за кількісними даними, що даватиме можливість проводити не тільки ретроспективний аналіз, але й займатися проектуванням планово-попереджувальної системи контролю, наприклад за об'єктами інженерної служби. По-третє, в бюджетному плануванні значна практична новизна пов'язана з методикою підготовки вихідних даних для прийняття планових рішень. При цьому дуже зручно використовувати методику експертних експрес-оцінок оцінок, яка дозволяє оперативно оцінювати складові виробничої інфраструктури.

Удосконалення виробничої інфраструктури потребує корекції структури управління. Для дослідного господарства «Кутузівка» пропонується реалізувати територіально-галузовий принцип управління, що передбачає оптимізацію відповідної виробничої інфраструктури. При цьому створюються територіально-виробничі одиниці (виробничі відділки), в яких формуються обслуговуючі та допоміжні галузеві цехи. Керуючий відділком здійснює функції загально адміністративного керівництва, а начальники галузових цехів виробничої інфраструктури (допоміжного та обслуговуючого виробництв) організують технологічні процеси. Таку структуру можна охарактеризувати як виробничо-технологічну з високим рівнем децентралізації і адаптивності до ринкових умов.

Для того, щоб забезпечити безперервний процес виробництва на підприємстві у відповідності до вимог якості пропонується удосконалити систему оперативного управління об'єктами виробничої інфраструктури на основі впровадження автоматизованих систем управління обслуговуючими процесами - АРМів керівників і спеціалістів обслуговуючих та допоміжних підрозділів.

Реалізація даної моделі удосконалення виробничої інфраструктури допоможе зберегти ДП ДГ «Кутузівка» як цілісну соціально-економічну систему, при цьому державна власність на засоби виробництва буде поєднуватися з принципами господарського розрахунку і підприємництва.

Список використаних джерел: 1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О.Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с. 2. Ждаміров Є.Ю. Організація адаптивної системи управління функціонування підприємства / Є.Ю.Ждаміров // Вісник ХНАУ, 2011. - № 5. – С. 262-271. 3. Кредісов А. Менеджмент у контексті розвитку економічної теорії / А.Кредісов // Економіка України. – № 1, 2008. – С. 4–11. 4. Пузік В.К., Трішин О.К., Беседін М.О. Стан і напрями вдосконалення функціонування дослідного господарства «Кутузівка» : оцінно-ситуаційний аналіз : Монографія / За ред. проф. М.О.Беседіна, В.М.Нагаєва. – Харків, 2011. – 194 с.

**Л.В.Букаренко, преподаватель
ОГАПОУ «Алексеевский колледж», Белгородская область, Россия**

КЛАСТЕРНОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

В последнее десятилетие кластерный подход к экономическому развитию занял значимое место в обеспечении повышения конкурентоспособности регионов многих стран, в том числе и России. Наиболее значимыми в настоящее время становятся программы региональной аграрно-промышленной кластеризации, предполагающие создание и развитие на определенных территориях агропромышленных кластеров и реализацию проектов, способных решить ряд многих взаимосвязанных социально-экономических проблем. При этом очевидно, что разработка эффективных мероприятий по развитию кластерного портфеля возможна только при наличии объективной аналитической информации о кластерном потенциале конкретной территории, раскрывающей ее состояние и перспективы.

Мировой опыт дает примеры повышения конкурентоспособности территорий и производственных комплексов путем реализации кластер-ориентированной региональной политики. Во многих развитых странах отраслевые кластеры стали привычной формой организации бизнес - сообществ.

Сегодня кластерное развитие позиционируется как новый подход к формированию региональных инновационных систем, именно кластерная составляющая выступает наиболее существенным новым элементом региональных инновационных систем: в отличие от общенациональных инновационных программ региональные как бы «по определению» должны, прежде всего, опираться на активное развитие жёстко ограниченного числа приоритетных для данного региона сильных отраслей.

Белгородская область входит в число успешно развивающихся индустриально-аграрных регионов страны. Выгодное экономико-географическое положение, наличие природных ресурсов, развитая инфраструктура делают область привлекательной для инвестиционных проектов, продвижения инновационных технологий.

Регион имеет высокий уровень инвестиционной привлекательности, что неоднократно подтверждалось независимыми рейтинговыми агентствами, здесь созданы благоприятные условия для значительного притока инвестиций. Область одной из первых в стране приняла закон «Об инвестициях в Белгородской области», в котором предусмотрены льготы российским и иностранным инвесторам и предприятиям, реализующим инвестиционные проекты, гарантии защиты инвестиций [1].

Ежегодно в областном бюджете предусматриваются средства для гарантий инвесторам, субсидируется часть процентной ставки по банковским кредитам, хозяйствующим субъектам из категории малое предпринимательство,

сельскохозяйственные и перерабатывающие предприятия. Последовательно проводится инвестиционная политика, направленная на создание необходимых условий для расширения производства, повышения его прибыльности и на этой основе накопление внутренних источников финансирования для инвестиционной деятельности. Приоритетами инвестиционной политики в области являются модернизация производства и повышение конкурентоспособности обрабатывающего, машиностроительного и агропромышленного комплекса, развитие секторов новой экономики, прежде всего – высокотехнологичных отраслей. Реализация инвестиционной политики требует осуществления комплекса мер, направленных на привлечение различных источников финансирования инвестиций, эффективного взаимодействия финансово-банковских и промышленных структур.

Аграрный сектор играет важную роль в экономике области. Площадь сельскохозяйственных угодий на душу населения составляет 1,4 гектара, в том числе пашни – 1,1 гектара.

В сельскохозяйственных кластерах формируется сложная комбинация конкуренции и кооперации. На региональном рынке сельскохозяйственные кластеры присутствуют как единые агенты сети и конкуренции, что позволяет им выступать на равных и противостоять губительным тенденциям глобальной конкуренции.

Преимущество кластеров состоит в нововведениях и росте производительности труда в сельскохозяйственном производстве в среднесрочной и долгосрочной перспективе по сравнению с изолированными по местоположению сельхозпроизводителями. Входящие в кластер сельскохозяйственные предприятия получают выгоду от концентрации первичных сельхозпроизводителей (включая личные, подсобные, крестьянские и фермерские хозяйства), а также зная потребности покупателей и имеющих с ними установившиеся взаимоотношения предприятий переработки и торговли. Участие в сельскохозяйственном кластере предоставляет также преимущества сельхозпроизводителям в доступе к новым технологиям, методам работы и возможностям осуществления поставок произведенной продукции. Важными для формирования конкурентных преимуществ сельскохозяйственных предприятий, входящих в кластер, являются гибкость и способность к быстрому реагированию на изменения в рыночной сфере. Кластеры формируют новый способ понимания экономики, организации экономического развития и проведения государственной политики. Кластеризация региональной экономики направлена на развитие внутреннего производственного потенциала и конкурентоспособности региона, снижение влияния ограничивающих факторов для его дальнейшего социально-экономического развития [2].

Создание мощностей по производству мяса птицы, свинины, а также продукции мясомолочного животноводства в Белгородской области было предусмотрено в рамках вертикально интегрированных структур кластерного типа, включающих в себя производство с замкнутым циклом от производства кормов до убоя и реализации готовой продукции, с четким территориальным зонированием в целях создания прочной кормовой базы и соблюдения

ветеринарной и экологической безопасности производства. Следует отметить, что территориальное зонирование производства позволило оптимальным образом сконцентрировать не только сырьевые, но и трудовые ресурсы. Так, для обеспечения долгосрочной и стабильной деятельности свиноводческой отрасли предусмотрено размещение производственных мощностей в четырех географических зонах области с доведением к 2020 г. объема производства до 560 тыс. т в год.

Площадки для строительства новых мощностей по производству комбикормов выбраны с учетом максимального территориального приближения, как к источникам зернового сырья и по потенциальным рынкам сбыта, так и зонам концентрации трудового потенциала. Данный подход к территориальному распределению ресурсов позволяет минимизировать транспортные расходы и оперативно решать текущие вопросы производства.

В северо-западной географической зоне, включающей в себя Борисовский, Грайворонский, Ивнянский, Краснояружский, Прохоровский, Ракитянский и Яковлевский районы, предусматривается производить с учетом имеющихся мощностей 312,3 тыс. т мяса свинины в живом весе в год. Инициатором и основными участниками программы в этой географической зоне являются ГК «Мираторг» и «Белго Холдинг», Агрохолдинг «БЗРК – Белгранкорм», а также ООО «Краснояружский Нуклеус», ООО «Ракитянский свинокомплекс», ООО «Борисовско-Ракитянский свинокомплекс», ОАО «Краснояружский свинокомплекс», ООО «Стригуновский свинокомплекс» и другие.

В центральной географической зоне, включающей в себя Белгородский, Губкинский, Корочанский, Старооскольский и Чернянский районы, предусматривается производить с учетом имеющихся мощностей 108, 4 тыс. т мяса свинины в живом весе в год. Инициаторами и основными участниками Программы в этой географической зоне являются Ассоциация «ПромАгро», ГК «Мираторг» и «Белго Холдинг», ЗАО «Губкинагрохолдинг», колхоз им. Фрунзе и другие.

В восточной географической зоне, включающей в себя Алексеевский, Красненский, Красногвардейский, Новооскольский и Ровеньской районы, предусмотрено производить 75 тыс. тонн мяса свинины в живом весе в год. Инициаторами реализации инвестиционных проектов в рамках программы в этой географической зоне является ОАО «Никитовский свинокомплекс», ОАО «Алексеевский бекон».

На региональном уровне, следует выделить программные документы по развитию инновационной среды в границах региона. В Белгородской области основополагающим документом является Стратегия социально-экономического развития Белгородской области на период до 2025 г., в одном из пунктов которой приводится оценка потенциала кластерообразования [3].

Исходя из вышеизложенного можно сделать вывод, что агропромышленный комплекс области демонстрирует устойчиво высокие темпы экономического роста и инвестиционной привлекательности. Внедрение инновационных технологий способствует повышению культуры земледелия и

виходу на якісно новий технологічний рівень, як в рослинництві, так і в тваринництві.

Список використаних джерел: 1. Центральный федеральный округ. Инвестиционные проекты. Мониторинг хода реализации приоритетных инвестиционных проектов в Центральном федеральном округе. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. 2016. № 5. 2. <http://derbo.ru> (Режим доступа 02.10.2017). 3. Об утверждении стратегии социально-экономического развития белгородской области на период до 2025 года (с изменениями на: 25.04.2016). – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/428596289> / по состоянию на 09.10.2017.

УДК 631.11.009.1

А.М. Васильченко, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

КОНКУРЕНТНІ СТРАТЕГІЇ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сільське господарство є однією з найперспективніших галузей економіки України, ефективний розвиток якого, може послугувати імпульсом для подальшого нарощення економічної потужності країни, та запорукою підвищення рівня життя населення. Але для цього необхідно перш за все, чітко окреслити план дій кожного суб'єкта господарської діяльності, у висококонкурентному ринковому середовищі, тобто стратегію. Основна мета якої, полягає у формуванні характеру поведінки підприємства по відношенню до конкурентів, виходячи з мінливості зовнішнього середовища, та наявних певних переваг.

Конкурентна стратегія – це узагальнена модель дій і сукупність правил, якими має керуватися підприємство при прийнятті рішень для досягнення і довгострокової підтримки конкурентоспроможності [1, с.154]. Класифікація конкурентних стратегій (за М. Портером) користується великою популярністю. Розрізняють три базові конкурентні стратегії залежно від цільового ринку (весь ринок чи його сегмент) і типу конкурентної переваги, яка реалізується. Перелічені стратегії подані на рис. 1. [2, с.217].

		Конкурентна перевага	
Сфера конкуренції	Весь ринок	Перевага у витратах	Неповторність продукту
	Сегмент ринку	Лідерство у витратах	Диференціація
		Концентрація на сегменті	

Рис. 1. Класифікація конкурентних стратегій (за М. Портером)

* Науковий керівник – О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент

Стратегія лідерства у витратах ґрунтується на можливості чи прагненні організації досягти нижчих витрат порівняно з конкурентами й переважно пов'язана з існуванням "ефекту досвіду". При цьому має бути ретельний контроль за постійними витратами, добре відпрацьована конструкція нових товарів, низькі збутові та рекламні витрати. Однак покупці не повинні вважати продукцію дешевою чи гіршою за якість. Така конкурентна перевага дає надійний "захист" від п'яти конкурентних сил (постачальників, наявних і потенційних конкурентів, виробників товарів-субститутів і споживачів). Для реалізації цієї стратегії потрібні стабільні інвестиції, висока компетентність, жорсткий контроль за виробництвом і збутом, наявність простих у виготовленні, стандартних товарів. Домінуючу роль при цьому відіграє виробництво.

Стратегія диференціації забезпечує можливість виробництва товару, який має привабливі для покупця властивості та відрізняється від товарів конкурентів. Диференціація може набувати таких форм: імідж марки, визнання технологічної досконалості, зовнішній вигляд, післяпродажний сервіс. Ця стратегія не завжди поєднується з бажанням завоювати більшу частку ринку, тому що значна частина покупців може не погодитися на підвищену ціну, навіть за кращий товар. Стратегія диференціації переважно вимагає значних витрат на маркетингові заходи (наявність маркетингового ноу-хау тощо) для підтвердження особливостей товару. Важливим є передбачення еволюції ринку, координація наукових досліджень, виробництва та маркетингу тощо.

Стратегія концентрації (спеціалізації) передбачає зосередження на потребах одного сегмента або групи покупців, відсутність прагнення охопити весь ринок. Метою є повніше задоволення потреб вибраного цільового сегмента. Ця стратегія може ґрунтуватись як на диференціації, так і на лідерстві у витратах, або на обох конкурентних перевагах у межах цільового сегмента.

Конкурентні стратегії сільськогосподарських підприємств повинні відповідати досягнутому рівню їх розвитку, ресурсному потенціалу та потенціалу конкурентоспроможності підприємства та конкретизуватися у відповідності до змін зовнішнього середовища та ризиків, які пов'язані із специфікою діяльності аграрних підприємств [3, с 231].

Розглянемо основні етапи формування конкурентної стратегії на сільськогосподарських підприємствах і основні дії, які є необхідними при її розробці:

I етап – визначення місії. Місія аграрного підприємства повинна відображати: завдання підприємства з погляду його виробленої продукції та наданих послуг, його основних ринків і основних технологій; зовнішнє середовище навколо організації; її культуру.

II етап – визначення цілей. Встановлення цілей в узагальненому вигляді передбачає проходження чотирьох обов'язкових етапів: виявлення та аналіз тенденцій, що можна спостерігати в оточенні, встановлення загальної мети організації, побудова ієрархії цілей, встановлення індивідуальних цілей та завдань як інструменту забезпечення їхнього виконання.

III етап – аналіз внутрішніх можливостей підприємства. Цей етап включає в себе виявлення внутрішніх змін підприємства, які можуть розглядатися як його сильні сторони.

IV етап – аналіз зовнішнього середовища. Необхідно проводити моніторинг зовнішнього середовища, тобто комплекс взаємопов'язаних централізованих заходів, спрямованих на постійний контроль стану факторів оточення підприємства та розробку способів адаптації до їх змін.

V етап – аналіз альтернатив та вибір стратегії. Після двох попередніх стадій сформована інформація про внутрішні можливості та ресурси підприємства, а також про дію факторів зовнішнього середовища, їх силу, масштабність і значущість.

VI етап – реалізація стратегії. Вона здійснюється у напрямках: 1) використання адміністративних важелів; 2) за допомогою економічних важелів, шляхом формування бюджет, управління за цілями.

VII етап – аналіз ефективності обраної стратегії. Система показників для аналізу ефективності конкурентної стратегії сільськогосподарського підприємства повинна: відображати витрати всіх видів ресурсів, створювати передумови для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва, стимулювати використання всіх резервів, наявних на підприємстві, забезпечувати інформацією стосовно ефективності виробництва [4, с. 78].

В даний час існує велика різноманітність стратегій, які можуть бути представлені у вигляді класифікації, наведеної на рис. 2.

Конкурентні стратегії сільськогосподарських підприємств повинні відповідати досягнутому рівню їх розвитку, ресурсному потенціалу та потенціалу конкурентоспроможності підприємства та конкретизуватися у відповідності до змін зовнішнього середовища та ризиків, які пов'язані із специфікою діяльності аграрних підприємств.

Таким чином, незважаючи на особливості процесу формування конкурентної стратегії підприємства, більшість підходів об'єднує спільна мета – підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання відносно конкурентів.

Розробка ефективної конкурентної стратегії є складним і багатограним процесом, необхідною передумовою досягнення стійкого функціонування підприємства, і має безперечну практичну цінність. Реалізація конкурентної стратегії з урахуванням ситуації на ринку та своєчасним аналізом та реагуванням на відхилення від цільових орієнтирів та реакцією на зовнішні й внутрішні зміни дозволить підприємству сформулювати та зміцнити свої конкурентні переваги й становище на ринку.

Отже, створення стійкої конкурентної стратегії, саме для сільськогосподарського підприємства, є необхідною умовою формування його подальшої діяльності на всіх стадіях життєвого циклу підприємства, оскільки саме направленість на цілі характеризується найвищим рівнем конкурентної боротьби.

Найважливіша проблема сільськогосподарських підприємств, що працює в сучасних умовах, – це проблема його виживання і подальшого стратегічного

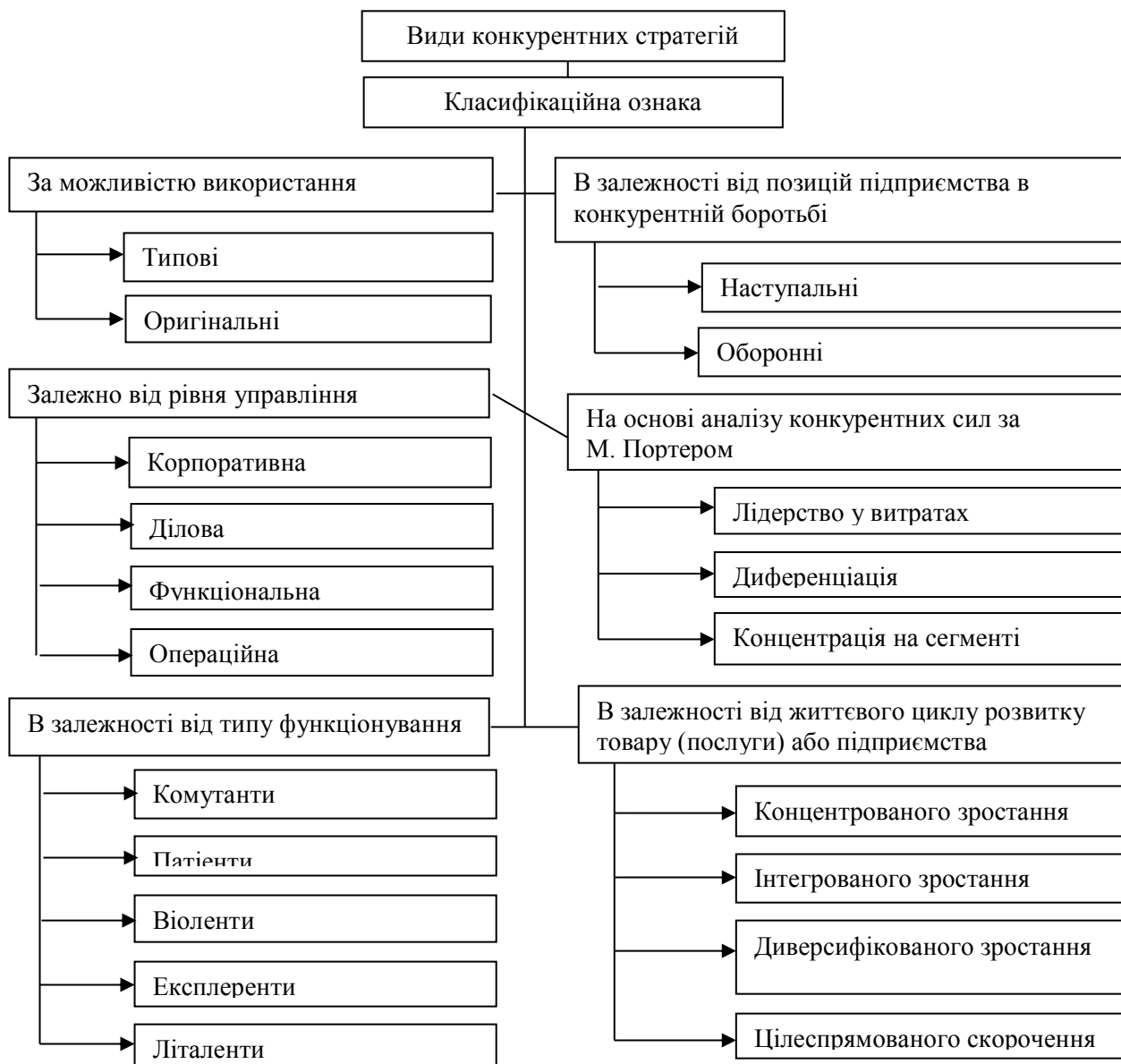

Рис. 2. Класифікація конкурентних стратегій

розвитку. Ефективне вирішення цієї проблеми полягає у створенні та реалізації конкурентних стратегій, що значною мірою можуть бути досягнуті на основі грамотно розробленої й ефективної конкурентної стратегії. Тільки маючи конкурентні переваги, аграрне підприємство зможе активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем і постійно розвиватися.

Список використаних джерел: 1. Сумець О.М. Стратегія підприємства. Теорія, ситуації, приклади: навч. посіб. / О.М. Сумець. – К.: ВД «Професіонал», 2015. – 320 с. 2. Виноградський М.Д. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. / М.Д. Виноградський, В.П. Онищенко, Г.В. Жаворонкова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312с. 3. Іванов Ю.Б. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : монографія / [Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, Г. В. Назаровата ін.]. – Х. : ІНЖЕК, 2016. – 382 с. 4. Драган О.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія/ О.П. Драган. – К. : ДАКККіМ, 2016. – 160 с. 5. Кошелупов І.Ф. Управління

УДК 334:338.43

С.А. Володін, д.е.н, член-кореспондент НААН
Інститут інноваційного провайдингу, Україна

ФАСТПЛАНТ-ТЕХНОЛОГІЇ ШВИДКОГО ОСВОЄННЯ ТА ВИРОБНИЦТВА НІШЕВИХ КУЛЬТУР

Агропромисловий комплекс є найбільш бюджетоутворюючим і перспективним сектором економіки, обсяг виробництва агропродукції неухильно зростає. При цьому сільське господарство залишається низькотехнологічною сировинною галуззю з невеликим коефіцієнтом доданої вартості продукції.

Останнім часом технологічний розвиток в виробництві біржових культур забезпечують агрохолдинги, які використовують іноземні технології, високопродуктивну техніку, сучасну логістику в процесі великотоварного виробництва сільськогосподарської сировини на орендованих землях. Уніфіковані технології що застосовуються, в основному обмежуються певним переліком зернових і олійних культур на які є постійний попит переробних підприємств і трейдерів в Україні і за її межами.

Масове виробництво біржових культур не тільки порушує норми землекористування, призводить до соціальних і екологічних негативних наслідків, але і породжує проблеми дефіциту продукції, яку спроможні вирощувати аграрії в сприятливих агрокліматичних умовах України.

Цей сектор прийнято називати *нішевим*, а дефіцитну сільгоспсировину – нішевими культурами, на основі яких виробляється нішева продукція і її компоненти.

Нішевий ринок підлягає ризьким коливанням в 2^x - 3^x річних циклах і потребує від виробників готовності до реагування на сезонну кон'юнктуру. Нішеві сегменти є в групах зернових, зернобобових, круп'яних, олійних, ефіроолійних, лікарських, малопоширених культур, продукції садівництва, овочівництва, енергетичних біоресурсів та інших. Для виробництва нішевих культур в умовах змінного попиту необхідні нові технології швидкого освоєння та розгортання виробництва.

В Інституті інноваційного провайдингу на основі теоретичних досліджень [1] і практичних розробок [2], економічних і правових підходів [3] розроблено та апробовано модульну концепцію «Fastplantagro», яка дозволяє оперативно запроваджувати бізнес-проекти з освоєння та виробництва нішевих культур за відпрацьованими шаблонними технологіями на базі мобільних швидко переналаштованих виробництв.

Концепцію апробовано і впроваджено в системі НААН на базі наукових установ рослинницького напрямку. За результатами розроблено інноваційний

комплекс фастплант-технологій, швидкого освоєння та виробництва нішевих культур, особливості їх створення і впровадження в системі гнучких модульних виробництв на науково-виробничій базі промислових високотехнологічних бізнес-кластерів.

Проведені розробки та випробування дозволили обґрунтувати принципіально-новий напрям в аналізі і прогнозуванні ринку нішевих культур (продукції), створення на засадах державно-приватного партнерства ринкової системи саморегулювання виробництва в залежності від ринкової кон'юнктури, соціальних потреб держави та суспільства.

Останнім часом на всіх рівнях аграрної державної політики, науки, економіки, суспільства піднімаються питання створення умов щодо виробництва дефіцитних *нішевих культур та нішевої продукції*. У експертів немає єдиної думки щодо того, які культури, виробництво, продукцію вважати нішевими. У сільгоспвиробництві нішевими називають культури, які використовують у сівобороті як попередники основних культур, а також культури-замінники для пересіву загиблих зернових чи олійних культур. До цих культур здебільше відносять овес, гречку, жито, льон, гірчицю, ріжій, горох, квасолю, сорго та ін. Ці культури не стають надто поширеними, мають обмежений попит та є високомаржинальними лише за умови збереження своєї нішевості.

На ринку нішевими називають культури, на які є ситуативний або постійний підвищений комерційний або соціальний попит, або продукцію, яку потребують вузькі споживачі, чи яку потребують у нішевому сегменті споживачів.

Кожні 2-3 роки попит може різко зростати, але, обов'язково, за ростом наступає спад. В той же час на піку попиту рентабельність на окремі нішеві культури і продукти їх первинної переробки, може досягати 1000 і більше %.

Ці обставини необхідно враховувати при створенні комерційно зорієнтованих технологій та мобільних виробничих комплексів, за якими можна швидко реагувати на коливання ринкової кон'юнктури і розгортати виробництво у короткі вікна міжсезоння. Розроблена в Інституті інноваційного провайдингу модульна концепція «Fastplantagro» визначає стратегію і стандарти для технологій швидкого освоєння та виробництва нішевих культур, враховуючи особливості ринково-орієнтованого процесу селекції, вирощування, переробки і реалізації продукції у єдиному комплексі.

Принциповими є питання:

- створення (відбір) селекційних матеріалів, здатних до тривалого зберігання, адаптації до різних агрокліматичних умов, швидкого розмноження;
- наявність тепличних та складських приміщень з необхідним обладнанням, на базі яких підтримуються у якісному стані необхідні генетичні ресурси, а також технології нарощування садивного матеріалу до промислових обсягів;
- визначення опорних агропідприємств (базових господарств), які адаптовані до освоєння нішевих технологій, мають відповідну експериментально-виробничу базу, спеціалістів, досвід роботи по розгортанню нішевого виробництва та демонстрації іншим виробникам технологічних прийомів і виробничо-економічних показників;

- підтримка зв'язків з товаровиробником усіх форм власності у зоні розміщення опорних підприємств для залучення їх до участі у вигідних нішевих проектах на форвардних умовах сезонної або більш тривалої контракції;
- підготовка на базі опорних або інших підприємств зони вирощування нішевих культур заготівельних пунктів з приймання, доробки та зберігання нішевої продукції в обсязі замовлення;
- визначення діючих або перспективних промислових майданчиків для створення переробних потужностей із залученням кредитних або інвестиційних коштів, відпрацювання кластерної моделі спільного виробництва постачальників селекційно-технологічних та матеріально-технічних ресурсів, виробників сировини і переробників нішевої продукції в єдиному промислово-виробничому комплексі на договірних засадах;
- формування та підтримка ринкової активності агентської мережі з маркетингу, контракції та реалізації нішевих культур (продукції) за довгостроковими або сезонними договорами із замовниками (трейдерами або безпосередніми споживачами).

Фастплант-технології забезпечують високопродуктивне аграрне виробництво шляхом швидкого реагування на ринкову кон'юнктуру, прискореного розмноження селекційного матеріалу, активізації вирощування нішевих культур у обсязі замовлення з проведенням логістичних процедур щодо переробки та реалізації замовленої продукції.

Особливостями «фастплант-технологій» є:

- ринково орієнтований науково-інноваційний процес виробництва та реалізації високорентабельної продукції з метою отримання прибутку на основі планування та збереження функціонування адаптованої під кон'юнктуру ринку модульної науково-технологічної і виробничо-комерційної комплексної системи;
- створення генетичних ресурсів з високим потенціалом, технологій їх підтримки і розмноження, методів та засобів швидкого освоєння, оновлення і застосування у товарному виробництві з науково-технологічним супроводом на комерційних засадах;
- формування технологічних пакетів щодо впровадження у базове і товарне виробництво селекційних досягнень та способів ефективного вирощування нішевих культур у комплексі з агротехнічними, агрохімічними та іншими технологічними компонентами для забезпечення швидкого отримання продукції заданих стандартів продуктивності і якості;
- спрямування на потреби та можливості заготівельних потужностей у зонах вирощування нішевих культур, діючих і нових переробних заводів, спеціалізованих переробних цехів, які переробляють під потреби замовників нішеву продукцію;
- врахування стану ринку, обслуговуючої інфраструктури, доступних матеріально - технічних ресурсів, вимог щодо зберігання, транспортування та торгівлі для забезпечення повного циклу освоєння, вирощування, переробки

та збуту нішевої продукції з договорами контракції та умов роботи на кінцевий результат.

Обґрунтування нормативно-методичної бази «фастплант-технологій», їх практична апробація та випробування здійснюються Інститутом інноваційного провайдингу за проривними напрямками біоекономіки на базі Інституту біоенергетичних культур та цукрових буряків НААН, Інституту садівництва НААН, мережі регіональних наукових установ НААН, підприємств ГО «Аграрний союз України», інших малих і середніх підприємств агробізнесу.

Відпрацьовано пілотні «фастплант-технології» з промислового виробництва стевії на основі біоадаптивних методів в умовах відкритого ґрунту, часнику на основі високопродуктивних сортів, екологічно-чистої гречки з підвищеними адаптивними властивостями, сої за біоадаптивними методами вирощування, горіха грецького за інтенсивними технологіями, гірчиці на основі сертифікованого посадкового матеріалу та органічних методів землеробства, яблунь на основі високопродуктивних плодових рослин та оптимальних схем насаджень, смородини із застосуванням інтенсивних методів вирощування, біомаси для виробництва біопалива на основі швидкоростучих фітоенергетичних ресурсів.

Впровадження інтенсивних фастплант-технологій забезпечить насичення ринку необхідною комерційно-привабливою і соціально-значущою нішевою продукцією.

Список використаних джерел: 1. Володін С.А. Реалізація інноваційного потенціалу аграрної науки: проблеми і перспективи / С. А. Володін // Економіка АПК. – 2011. – № 7 – С. 139-150. 2. Трансфер інноваційних технологій в агропромислове виробництво регіонів України / Я.М. Гадзало, А.В. Балян, С.А. Володін [та ін.]. – К.: Аграрна наука, 2016. – 244 с. 3. Комерціалізація технологій та об'єктів патентного права [Текст] : навч. посіб. для студ. екон. спец. / Мокій А. І., Бабець І. Г., Полякова Ю. В. ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. - Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2010. - 416 с.

УДК 631.171

Д.О. Голуб, студентка*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах одним з основних чинників розвитку сільського господарства, що допомагає в забезпеченні розвитку агропромислового комплексу, є інноваційна діяльність. Однак, її результативність залежить від стану зовнішнього і внутрішнього економічного середовища, наявності

* Науковий керівник: Є.М. Улько, канд. екон. наук, доцент

необхідних умов для впровадження та раціонального використання інноваційної продукції.

Як зазначає В.М. Петров, дослідник даних проблем, що використання наявних можливостей України щодо виробництва продукції сільськогосподарства і продовольства може забезпечити не тільки розв'язання продовольчої проблеми у державі, а й створити продовольчий фонд, який за своїм обсягом спроможний забезпечити продуктами харчування 250–300 млн населення, що у п'ять-шість разів перевищує населення країни – виробника цієї кількості продовольчих товарів. Проте, попри наявність родючих земель та достатньої для їхнього обробітку кількості трудових ресурсів, становище в аграрному секторі вітчизняної економіки залишається складним [3].

Сучасний стан інноваційної сфери в Україні свідчить про серйозні проблеми її функціонування, серед яких відсутність чіткої державної політики, слабка мотивація і зацікавленість в освоєнні інновацій у сільськогосподарських товаровиробників. Проблема економічного зростання сільськогосподарського виробництва на основі його послідовного переходу на інноваційний шлях розвитку в останні роки широко досліджується у вітчизняній агроекономічній науці. Аналізується нинішній стан галузі, основні напрямки відновлення і подальшого розвитку матеріально-технічної бази рослинництва і тваринництва, роль аграрної науки в інноваційній діяльності та інші питання. Окремі проблеми є актуальними в тому випадку, коли на основі інноваційної діяльності в аграрній сфері має бути вирішено завдання забезпечення розвитку сільських територій, підвищення якості життя на селі, подальшого зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

В АПК інноваційний процес являє собою постійний потік перетворення наукових досліджень і розробок в нові або поліпшені продукти, матеріали, нові технології, нові форми організації і управління та доведення їх до використання у виробництві з метою отримання ефекту.

При цьому слід зазначити, що в АПК можна виділити чотири основні напрямки інновацій, а саме [1]:

1. Селекційно-генетичні:

- нові сорти і гібриди сільськогосподарських рослин;
- нові породи, типи тварин і птиці;
- створення рослин і тварин стійких до хвороб і шкідників, а також до несприятливих факторів навколишнього середовища.

2. Виробничо-технологічні:

- використання нової техніки;
- нові технології обробітку сільськогосподарських культур;
- нові індустріальні технології в тваринництві;
- науково-обґрунтовані системи землеробства і тваринництва;
- нові добрива та їх системи;
- нові засоби захисту рослин;
- біологізація і екологізація землеробства;

- нові ресурсо-зберігаючі технології виробництва і зберігання продукції сільського господарства і продовольства, спрямовані на підвищення поживної цінності.

3. Організаційно-управлінські:

- розвиток кооперації і формування інтегрованих структур між ланками;
- нові форми технічного обслуговування і забезпечення ресурсами агросфери;
- нові форми організації і мотивації праці;
- нові форми організації і управління в АПК;
- інноваційний маркетинг;
- створення інноваційно-консультативних систем в сфері науково-технічної та інноваційної діяльності;
- концепції, методи і способи розробки управлінських рішень;
- форми і механізми інноваційного розвитку.

4. Економічно-соціально-екологічні:

- формування системи кадрів науково-технічного забезпечення АПК;
- покращення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти і культури невідомих працівників села;
- оздоровлення та покращення якості навколишнього середовища;
- забезпечення сприятливих екологічних умов для життя, праці та відпочинку населення.

Задля досягнення цілей в кожному з напрямів необхідно враховувати особливості економічного механізму інноваційної діяльності в АПК, передбачає [4]:

- стратегічне управління інноваціями, спрямоване на розробку заходів, програм, проектів досягнення поставлених цілей, виходячи з виробничого потенціалу підприємств, зовнішніх і внутрішніх факторів, потреб споживачів у нововведеннях;

- планування інновацій, що включає інструментарій, правила, інформацію і процеси, спрямовані на досягнення кінцевих цілей;

- підтримку і стимулювання інноваційної підприємницької діяльності;

- систему фінансування інноваційних процесів, яка містить в собі багатоканальні джерела надходження фінансових ресурсів, принципи вкладення акумульованих коштів, механізм контролю використання інвестицій, їх зворотній зв'язок і оцінка ефективності інноваційно-інвестиційних проектів;

- оподаткування організацій, що створюють і освоюють нововведення, страхування інноваційних ризиків;

- стратегічний і тактичний інноваційний маркетинг, спрямований на підтримку конкурентоспроможності суб'єкта господарювання та освоєння нових ринків збуту;

- ціноутворення на інноваційну продукцію (роботи, послуги).

Тому, для активізації процесів інновації потрібно забезпечити умови щодо розширеного відтворення в аграрній сфері. Для цього на наше переконання, в першу чергу слід покращити фінансовий стан підприємств. До умов і факторів,

що уповільнюють освоєння інновацій в АПК відносяться також такі: 1) утиск внутрішнього попиту на продовольство; 2) скорочення держпідтримки аграрного сектора і державного фінансування науково-технічних програм; 3) недостатній рівень розвитку системи кредитування; 4) високі ставки кредиту; 5) відсутність інноваційної інфраструктури та державної інноваційної політики і стратегії; 6) недостатній рівень підготовки кадрового персоналу організацій АПК в галузі інноваційного менеджменту.

Одна з основних перепон переходу аграрної економіки на шлях інноваційного розвитку - гостра нестача кваліфікованих управлінців і фахівців. Інноваційний вид розвитку сільського господарства багато в чому визначається науково-технічною політикою регіону і формуванням регіонального інноваційного механізму. Важлива роль в реалізації антикризової програми належить суб'єктам АПК, яким необхідно використати селекційно-генетичні, технологічні, організаційно-управлінські і соціальні нововведення.

У сільському господарстві навіть найменший недогляд загрожує небажаними наслідками. Так, професор К.А. Тімірязєв зазначав, що ніде, можливо, ні в якій іншій діяльності не потрібно зважувати таку велику кількість різноманітних умов успіху, ніде не потрібно таких багатосторонніх відомостей, ніде захоплення однією точкою зору не може привести до такої невдачі, як у землеробстві [2].

Таким чином, головним у діяльності держави на сучасному етапі розвитку українського аграрного сектора стає формування інститутів розвитку, які сприяють переходу до інноваційно орієнтованого соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел: 1. Кожевникова Т.М. Инновационное развитие сельского хозяйства в современных условиях / Т.М. Кожевникова, О.А. Бельченко, М.А. Коломейцева // Социальноэкономические явления и процессы. – 2014. – № 9. – С. 81–83. 2. Кожевникова Т.М. Институциональная составляющая модернизации аграрной сферы Т.М. Кожевникова, В.Д. Мамонтов // Международный экономический журнал. Социально-экономические явления и процессы. Тамбов. – 2015. – № 1. – С. 68. 3. Петров В.М. Організація та планування діяльності на підприємствах АПК: [навч. посібн.] / В.М. Петров // Харк. нац. аграр. ун-т. – Х.: Майдан, 2016. – 362 с. 4. Саломатин В.А. Инновационные процессы в АПК: сущность и направления развития / В.А.Саломатин // Теория и практика общественного развития: научный журнал. – 2014. – № 8. – С. 295–299.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ТА ТВОРЧА ПРАЦЯ В ПЕРІОД ШОСТОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УСТРОЮ

В інноваційному розвитку характерне використання нових технологій, прогресивних організаційних та управлінських рішень, інтелектуалізації всієї виробничої діяльності. Тому в цих умовах важлива якість трудових ресурсів.

Протягом останніх століть в історії розвитку основоположних технологій пройшло п'ять хвиль, кожна з яких сформувала певний тип технологічного устрою [1].

Вперше термін «технологічний устрій» був запропонований С.Ю. Глаз'євим та Д.С. Львовим. Згідно їх визначенню технологічний устрій – це цілісне та стійке утворення, в рамках якого здійснюється замкнутий цикл, що включає видобуток і отримання первинних ресурсів, всі стадії їх переробки і випуск набору кінцевих продуктів, що задовольняють відповідним типом громадського споживання [2, с.61].

Основним ресурсом першого технологічного устрою (1770-1830 рр.) була енергія води та головна галузь це текстильна промисловість. Другий технологічний устрій (1830-1880 рр.) ознаменувався розвитком залізничного транспорту та чорної металургії. Основними ресурсами якого були вугілля та паровий двигун. Третій технологічний устрій (1880-1930 рр.) ґрунтувався на електричній енергії, розвитку важкого автомобілебудування та електротехнічної промисловості. В четвертому технологічному устрої (1930-1970 рр.) розвивалася енергетика на базі використання нафти, нафтопродуктів та газу. Основні галузі які розвивалися в п'ятому технологічному устрої (1970-2010 рр.) це інформатика, супутниковий зв'язок, біотехнології, генна інженерія, освоєння космічного простору та пошук нових видів енергії.

Вважається, що на протязі останніх століть пройдено п'ять технологічних устроїв і на даний час настає шостий технологічний устрій. Шостий технологічний устрій припадає з 2010 року по 2060 роки. На офіційному сайті Міжнародного форуму технологічного розвитку «Технопром – 2013» була опублікована інфографіка присвячена шістьом технологічним устроєм. Згідно її даним основними галузями, які будуть розвиватися це нано- та біотехнології, наноенергетика, молекулярна, клітинна та ядерна технології, нанобіотехнології, нова медицина, побутова техніка, види транспорту та комунікацій [3].

Сучасними ознаками інноваційної моделі розвитку аграрного сектору є: переважна частка інвестицій у засоби виробництва та технології, що відносяться до п'ятого й шостого технологічного устроїв, комплексна автоматизація та широке застосування інформаційних технологій, розширення потенціалу

* Науковий керівник – В.М. Онегіна, доктор екон. наук, професор

біотехнологій, впровадження низьковуглеводних технологій та екологічних технологій. Сучасні біотехнології агрохарчового напрямку дають можливість одержати людуству нові продукти харчування та продукти з новими властивостями, підвищити врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, захистити рослини від шкідників, тварин – від хвороб та паразитів, підвищити стійкість господарської діяльності [4, с.17].

Необхідно підкреслити, що знання та інформація є критично важливими елементами у всіх способах розвитку, так як процес виробництва завжди заснований на деякому рівні знань і на обробці інформації [1].

Кожен новий технологічний устрій впливає на зміну технологій, що в свою чергу зумовлює появу нових вимог до кваліфікації працівників [5, с.36].

Інноваційний розвиток підприємства на сучасному етапі має бути заснованим на використанні інтелектуальних ресурсів, що включають інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти [6, с.14].

Отже, проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки, що для успішного розвитку підприємств важливі як технології, так і ріст професіоналізму та кваліфікації найманих працівників. Нові умови пред'явили до працівників вимоги нового якісного рівня знань та вмінь. Підвищується попит на інтелектуальну та творчу працю. У подальших дослідженнях глибше розглянемо особливості формування системи мотивації з огляду вимог та навиків до найманих працівників відповідно умовам інноваційного розвитку.

Список використаних джерел: 1. Тумакова С.В. Рынок рабочей силы и технологические уклады [Електронний ресурс] / С.В. Тумакова // Культура народов Причерноморья. — 2001. — №17. — С. 69-75. - — Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/91819/16-Tumakova.pdf?sequence=1>. 2. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. М., 1993. — 310 с. 3. Сайт V Міжнародного форуму технологічного розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forumtechnoprom.com/page/121>. 4. Онегіна В.М. Стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / В.М. Онегіна, В.А. Луньова. — Харків : ТОВ «Смугаста типографія», 2016. — 255 с. 5. Потехина Н.В. Взаимосвязь технологических устройств и образования как части человеческого капитала / Н.В. Потехина, Ю.И. Шулинина // Теория и практика общественного развития. — 2016. - № 3. — С. 35-38. 6. Мазнев Г.Є. Концептуальні підходи до управління інноваційним розвитком аграрних підприємств / Г.Є. Мазнев // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи». - [у 2-х т.]. — Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ, 2017.- Т. — 2. С. 12-17.

**О.О. Гуторова, канд. екон наук, професор університету
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ЦІЛІ, ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Впродовж останніх десятиліть в Україні сформувалась система державного територіального управління. Однак досі не вирішено ряд важливих проблем розвитку територій, що проявляються у: нерівномірному розподілі економічної активності, який посилює поляризаційні тенденції та поглиблює міжрегіональну диспропорційність; стисненні економічного простору регіонів внаслідок посилення концентраційних процесів та збереження ареалів локальної депресивності; загостренні міжтериторіальних конкурентних відносин, у тому числі при розподілі засобів державної підтримки; нарощенні економічного потенціалу великих міст за умов втрати його малими містами; посиленні наслідків соціальної поляризації сільських територій тощо. Такі реалії життя підтверджують те, що регіональну політику України не можна вважати достатньо ефективною.

Система територіального управління має стати стрижнем реалізації внутрішньої політики держави, сприяти здійсненню суспільних реформ на територіях, забезпечити надання якісних послуг населенню та сформувати підґрунтя для інноваційного розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому. Разом з тим сама система територіального управління потребує вдосконалення шляхом запровадження сучасних механізмів та інструментів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що сприятиме забезпеченню регіонального розвитку [1].

Завдання територіального управління, як і у будь-якого іншого виду управління, полягає у досягненні мети, тобто бажаного стану об'єкту у майбутньому, завчасно визначених цілей. Цілі територіального управління класифікуються: а) за змістом – економічні, політичні, екологічні, науково-технічні; б) за часом – довгострокові (10 – 15 років), середньострокові (3 – 5 років), короткострокові (на рік); в) за рівнем, на якому вони визначаються і досягаються: загальнодержавні та адміністративно-регіональні одиниці.

Економічні цілі передбачають збалансований пропорційний розвиток регіонів, нарощування та ефективне використання його ресурсного потенціалу. У політичних цілях відповідно до визначених Верховною Радою засад внутрішньої і зовнішньої політики відображаються завдання політичного розвитку суспільства, особливості їх вирішення в умовах конкретного регіону. Зміст соціальних цілей полягає у підвищенні добробуту місцевого населення. Екологічні цілі пов'язані з вирішенням проблем охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування. Науково-технічні цілі конкретизують напрямки розвитку і використання науково-технічного потенціалу регіону.

Зміст і завдання довгострокових цілей визначають державні і регіональні програми; середньострокові – конкретизують визначені довгостроковими цілями завдання щодо забезпечення збалансованого і пропорційного розвитку економіки регіону, а короткострокові – деталізують середньострокові і є цілями оперативного управління.

Управління регіоном опирається на розуміння того, що: а) регіон має складну структуру; б) складені елементи регіональної системи вимагають для свого управління розробки специфічного механізму управління; в) ці механізми повинні бути взаємно несуперечливі. Управління на територіальному рівні опирається на певну систему методологічних принципів [2].

1. Принцип цільового управління. Ціль управління впливає з інтересів, властивих об'єкту управління. При цьому мета розвитку регіону повинна бути кількісно визначеною, конкретною й проранжованою за строками досягнення.

2. Принцип використання регіональних переваг у територіальному розподілі праці. Суть його полягає в тому, що система управління регіональним розвитком повинна забезпечувати використання природно-кліматичних і соціально-економічних переваг регіону в територіальному розподілі праці й сприяти комплексному розвитку регіональної економіки.

3. Принцип економічної самостійності характеризує не тільки відсутність директивного втручання держави в справи регіонів. Він відображає визнання різних форм власності й економічної самостійності всіх власників. Крім того, економічна самостійність означає необхідність чіткого розподілу повноважень і функцій управління між різними рівнями влади й створення фінансово-економічних умов для їхньої реалізації.

4. Принцип самофінансування означає, що розвиток регіону повинен здійснюватися, насамперед, за рахунок доходів, що утворюються на самій території.

5. Залежність між ефективністю економічного розвитку регіональної економіки й формуванням ресурсної бази соціального й загальноекономічного розвитку регіону. Відповідно до цього принципу повинні бути враховані й задіяні економічні інтереси, що стимулюють розвиток економіки й зростання її ефективності.

6. Принцип відповідальності за реалізацію функцій управління, що представляє суть і зміст управління на рівні регіону даного рангу.

7. Принцип гуманізму передбачає безумовний пріоритет прав і свобод людини в діяльності органів публічної влади.

8. Принцип унітаризму гарантує цілісність території України, виключає можливість створення у складі України будь-яких державоподібних утворень та забезпечує єдність державного механізму. В адміністративно-територіальних одиницях не можуть створюватися органи, які конкурують з місцевими органами державної влади. Вони можуть мати тільки власні органи самоврядування, порядок формування та компетенція яких визначаються виключно законами України.

9. Принцип конституційності та законності – реформування територіальної організації влади здійснюється відповідно до Конституції і законів України, актів

Президента України та Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу повноважень та відповідальності між органами державної влади, органами самоврядування.

10. Принцип оптимальної децентралізації передбачає раціональний розподіл компетенції між органами державної влади, місцевого та регіонального самоврядування, встановлення організаційно-правових меж самостійного вирішення органами самоврядування питань місцевого значення, які зумовлюються потребами загальнодержавного розвитку.

11. Принцип узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів сприяє найповнішій реалізації інтересів громадян, територіальних громад і спільнот, народу України, слугує розвитку процесів консолідації суспільства й запобігає небезпечним для конституційного ладу держави соціально-політичним процесам, зумовлює обсяг і характер законодавчого визначення компетенції органів державної влади, органів самоврядування.

12. Принцип партнерства вимагає налагодження постійної тісної співпраці між органами державної влади та органами самоврядування, а також підприємствами, організаціями, установами у розробленні та реалізації заходів щодо територіального розвитку.

13. Принцип збалансованого розвитку регіонів зумовлює диференційованість надання державної підтримки регіонам з урахуванням особливостей їх потенціалу і відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством.

14. Принцип гласності вимагає обов'язкового дотримання безперешкодного руху інформаційних потоків в системі територіальної організації влади, широкої поінформованості громадян про організацію та діяльність органів публічної влади.

14. Принцип державної підтримки і гарантованості місцевого регіонального самоврядування визначає обов'язок держави правовими, організаційними й матеріально-фінансовими засобами сприяти розвитку місцевого, регіонального самоврядування з метою ствердження демократичних засад організації суспільства.

15. Принцип територіальності місцевого самоврядування характеризує реалізацію цієї форми публічної влади на територіях, які відмежовані одна від одної.

16. Принцип сталого розвитку – розвитку суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Дієвість територіального управління залежить від реалізації ним як основних (планування, організовування, координування, контролювання, мотивування), так і специфічних функцій (інтегруючої, перерозподільної, стимулюючої, оптимізаційної) [2].

Інтегруюча функція регіонального управління пов'язана з узгодженням управлінських рішень різних об'єктів господарювання на основі стратегії розвитку регіону в цілому.

Перерозподільна функція полягає у маневруванні фінансо-вими, трудовими і природними ресурсами з метою отримання кращих кінцевих результатів господарювання.

Стимулююча функція спрямована на створення умов для всебічного розвитку підприємництва, конкуренції в сфері використання ресурсів регіону, заохочення тих інституціональних одиниць, діяльність яких сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації в регіоні в цілому.

Соціальна функція спрямована на підтримку життєдіяльності найбільш вразливих верств населення за рахунок бюджетних та інших коштів.

Оптимізаційна функція полягає у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх економічної, соціальної, культурної та екологічної ефективності.

Функція регіонального управління, головним завданням якої є відтворення регіону як соціально-економічної системи. Регіон як система виконує в цьому сенсі чотири підфункції: адаптивну, цільову, інтегровану і функцію регулювання прихованих напрямків розвитку системи. Тому їх реалізація механізмами регіонального управління здійснюється опосередковано, через планування, організацію, облік, контроль і регулювання розвитку регіону.

Господарча функція – має забезпечувати досягнення стабільного економічного зростання, ефективного використання виробничого і наукового потенціалу, створення в регіоні необхідної ринкової кон'юнктури і конкуренції, а також його інвестиційної привабливості.

Демографічна функція – включає забезпечення повної зайнятості населення в регіоні, активізацію соціальних факторів, що впливають на природний приріст і відтворення населення, формування трудового потенціалу регіону.

До екологічної функції входять вирішення проблем, що пов'язані з утилізацією відходів, зниженням матеріаломісткості виробництва, очищенням води.

До соціально-побутової функції можна віднести вирішення завдань житлового будівництва і комунального господарства.

Ступінь ефективності виконання регіонами вищеназваних функцій залежить від ряду факторів, а саме: рівня розвитку народногосподарського комплексу, ступеню забезпеченості трудовими ресурсами і рівнем їх кваліфікації, унікальними властивостями регіону, ступеня забезпеченості регіону природними ресурсами і геополітичного положення регіону [3].

Суб'єктами виконання вказаних функцій є органи державної влади та місцевого самоврядування, система яких в Україні визначена Конституцією і законами «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». Законодавство розмежовує повноваження між центральними і місцевими органами державної влади і представницькими органами, враховуючи умови певного фіксованого періоду. Динамічність відтворювальних процесів і відносна інертність законодавчого процесу об'єктивно зумовлюють відставання у формуванні державної регіональної політики.

Список використаних джерел: 1. Гуторов О.І. Теоретико-методологічні передумови формування сучасного економічного механізму сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації / О.І. Гуторова, О.О. Гуторова // Проблеми розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора В.Я. Амбросова, 10 березня 2016 р., м. Харків. – Харків: «Смугаста типографія», 2016. – С. 67-71. 2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. ; наук. редкол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), В.П. Трощинський (заст. голови), Ю.П. Сурмін [та ін.]. – Т. 5 : Територіальне управління / наук. редкол.: О.Ю. Амосов (співголова), О.С. Ігнатенко (співголо-ва), А.О. Кузнецов [та ін.]. – К.: НАДУ; Х.: ХарPI НАДУ “Магістр”, 2011. – 406 с. 3. Гуторова О.О. Територіальне управління : навч. посібник / О.О. Гуторова. – Х.: Харк. нац. аграр. ун-т. – Х.: ХНАУ, 2017. – 261 с.

УДК 332.72

О.М.Дзюбенко, канд. екон. наук

**Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства,
Україна**

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ВІДХОДІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПІДНЕСЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Однією з основних проблем соціально-економічного піднесення сільських територій є забезпечення енергетичних потреб місцевих домогосподарств. В умовах подорожчання викопних вуглеводнів вагомим резервом зміцнення енергетичної самодостатності сільських населених пунктів є підвищення ефективності використання деревних відходів.

В цьому контексті потребують перегляду пріоритети державної політики підвищення енергоефективності діяльності постійних лісокористувачів в частині заготівлі і виробництва паливних деревних ресурсів (дров'яна деревина та паливні гранули і брикети). Аналіз основних тенденцій виробництва паливних дров у загальноукраїнському масштабі демонструє позитивну динаміку, що зумовлено намаганням місцевої влади і домогосподарств, особливо в багатолісних районах, відмовитися від дорогого природного газу і перейти на дешевше паливо. Такий пріоритет енергоефективності значною мірою впливає на стратегію розвитку лісогосподарських підприємств, в першу чергу, в частині комплексного використання лісосировинного потенціалу, зокрема і неліквідної складової, а також на стратегію задоволення енергетичних потреб сільських домогосподарств.

У 90-х роках та на початку 2000-х років спостерігалось зменшення утворення деревних відходів у зв'язку із згортанням деревообробного виробництва, його розосередженості по чисельних дрібних підприємствах,

зменшенням обсягів переробки деревини, скороченням лісозаготівель. Не поліпшилася ситуація і щодо використання лісосічних відходів, останні не рідко залишаються в місцях проведення рубок лісу, не знаходячи споживача. На рівень використання деревних відходів негативно впливає послаблення державного регулювання в цій сфері, недостатня організація виробництва, недосконала нормативна база та система звітності і обліку [2].

Упродовж останніх років у динаміці утворення деревних відходів в цілому по Україні загалом спостерігається спадна тенденція. Так, у 2015 р. їх зафіксовано на 202,1 тис. т менше порівняно з 2010 р. та на 84,4 тис. т – порівняно з 2012 р. Причиною цього є посилення кризових явищ у деревообробному сегменті лісового сектору, що призвело до зниження рівня завантаженості потужностей лісопереробки та, відповідно, обсягів утворення кускових відходів, тирси й стружки.

Свідченням незадовільного використання деревних відходів є низький рівень їх утилізації. Частка останньої у 2010 р. становила 12,2 %, у 2012 – 11,6, 2014 – 4,5, у 2015 р. – 7,5 %. Зазначене спричинене погіршенням фінансового стану суб'єктів лісогосподарського та деревообробного підприємництва і, як наслідок, неможливістю сформувати необхідну для утилізації техніко-технологічну базу. Тому значна частина деревних відходів спалюється. Насамперед це стосується лісосічних відходів, що призводить до збільшення емісії вуглекислого газу, погіршення ситуації та створення дискомфортних умов для фауністичних ресурсів. Низький рівень утилізації деревних відходів також пов'язаний з відсутністю відповідних стимулів у сільських мешканців стосовно раціональнішого використання порубкових решток, тирси та стружки.

Основою диверсифікації виробничо-господарської діяльності державних лісогосподарських підприємств є активізація заготівлі і переробки лісосічних відходів, а також підвищення рівня утилізації використання відходів деревообробного виробництва. В умовах постійного зростання вартості імпортованих енергоресурсів все більш вигідно стає використовувати у якості палива відходи деревини. Щорічно внаслідок лісозаготівель, переробки деревини та лісопилення на державних лісогосподарських підприємствах утворюється значна маса лісосічних відходів та відходів деревообробки [1, с. 41-43]. Державні лісогосподарські підприємства мають значні резерви залучення і лісосічних відходів, і відходів деревообробки у господарський оборот за умови отримання додаткових інвестицій, що забезпечить синергетичний ефект в комплексному використанні лісосировини.

Необхідною передумовою збільшення обсягів виробництва паливних деревних ресурсів (паливних брикетів та гранул) є вкладення інвестицій в придбання щепобійного обладнання та будівництво пелетних заводів. Виходячи з фінансового стану державних лісогосподарських підприємств, можна стверджувати, що лише в поодиноких випадках постійні лісокористувачі можуть самостійно профінансувати придбання і монтаж необхідного обладнання для нарощення виробництва паливних ресурсів з деревини. У переважній більшості випадків потрібні значні зовнішні інвестиції, щоб сформувати сучасну матеріально-технічну базу виробництва паливних ресурсів з лісосічних відходів

та відходів деревообробки. Ситуація покращиться за умови більш активної позиції органів місцевого самоврядування сільських поселень, оскільки збільшення виробництва паливних деревних ресурсів значною мірою задовольнить потреби місцевих мешканців та об'єктів соціальної інфраструктури села.

Потребує розробки «дорожня карта» стосовно залучення інвестицій в придбання групою державних лісогосподарських підприємств, або ж окремими підприємствами пересувних щепобійних машин, які дозволяти б виробляти щепу на основі неліквідної деревини та порубкових решток і формувати таким чином ресурсну базу для виробництва паливних гранул та брикетів. Іншим варіантом є придбання стаціонарних щепобійних машин, які розміщуються в місцях найбільшої концентрації відходів деревообробного виробництва (територія переробних підрозділів державних лісогосподарських підприємств), але це вимагає більших фінансових затрат у зв'язку із доставкою неліквідної деревини та порубкових решток. Тобто, пересувні щепобійні машини є більш доцільними для лісогосподарських підприємств, у яких є незначною матеріально-технічна база лісопереробки, а стаціонарні для лісгоспів з розвиненою лісопереробкою, або ж для суб'єктів деревообробного підприємництва.

Сьогодні актуалізувались проблеми інвестиційного забезпечення утилізації деревних відходів, реалізації проектів по енергоефективному використанню неліквідної деревини, будівництву пелетних заводів для того, щоб поступово усувати практику нераціонального використання неліквідної складової лісоресурсного потенціалу і тим самим зміцнювати енергетичну самодостатність сільських територій. Тому формування інвестиційної стратегії реалізації проектів по енергоефективності, які передбачають виробництво паливних деревних ресурсів з деревних відходів, має отримати належне інституціональне супроводження як на рівні центральних органів законодавчої та виконавчої влади, так і на рівні обласних управлінь лісового і мисливського господарства та передусім сільських територіальних громад.

Вагомим чинником підвищення рівня капіталізації лісового господарства та запорукою диверсифікації лісогосподарської діяльності є налагодження виробництва паливних деревних ресурсів на основі утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва. З однієї сторони, це дасть можливість зменшити непродуктивні втрати лісосировини, покращити умови для збільшення окремих видів флори і фауни, а з іншої – сформуванню надійне джерело зростання прибуткових надходжень на основі задоволення потреб об'єктів соціальної інфраструктури та сільських домогосподарств в доступній за ціновими параметрами та якісними характеристиками паливної сировини.

Каталізатором нарощення потужностей виробництва паливних деревних ресурсів на основі утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва мають стати інвестиційні ініціативи органів управління лісовим і мисливським господарством, державних лісогосподарських підприємств та органів місцевого самоврядування сільських поселень в частині придбання

щепобійних машин та будівництва пелетних заводів, а також стосовно збору і заготівлі деревних відходів на приватних пилорамах.

Для сільських територій багатолісних районів налагодження енергоефективного використання деревних відходів є одним з базових чинників соціально-економічного піднесення. Укладання між сільськими територіальними громадами та державними лісогосподарськими підприємствами угод державно-приватного партнерства сприятиме зменшенню втрат неліквідної деревини та підвищенню енергоефективності її використання через збільшення обсягів виробництва деревних паливних ресурсів у вигляді гранул та брикетів, що зменшить залежність сільських населених пунктів багатолісних районів від викопних вуглеводнів.

Список використаних джерел: 1. Василик Н.М. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу регіону: переваги, сучасний стан та перспективи. Агросвіт. 2009. №23. С. 41–47. 2. Карпук А.І. Лісоресурсний комплекс України: методологія, структурна трансформація, пріоритети розвитку. К.: РВПС України НАН України. 2006. 242 с.

УДК 658.152+658.589

А.В. Засядько, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Сучасний період розвитку світової економічної системи характеризується розвитком інновацій. Головну роль у цьому процесі відведено підприємству, яке є джерелом ініціативи інноваційної діяльності, висуває попит на інновації та здійснює їх реалізацію. Уміння формувати й ефективно використовувати інноваційний потенціал стає вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та розвитку вітчизняних підприємств. Ефективний розвиток аграрного сектора потребує змін у використанні ресурсної бази, впровадженні ресурсозберігаючих інноваційних технологій з метою забезпечення виробництва високоякісної та конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Питання дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить актуальним і висвітлено в працях таких учених: Н. Козьменко [1], Ю. Краснощоківа [2], Т. Максимова, О. Філімонова, К. Лиштван [3], Ю. Багал, В. Бридун, А. Гальчинський, Н. Гончарова, В. Гусев, Б. Данилишин, С. Кіресев, В. Онищенко, В. Семиноженко та інші. Досліджуються і напрями інноваційної діяльності, і джерела її фінансування, а також конкретні механізми реалізації потенціалу економіки до реалізації інновацій та здійснення інвестування.

* Науковий керівник – І.О. Шарко, канд. екон. наук, доцент

Інноваційна діяльність в країні є одним із головних напрямів розширення та збільшення капітальних інвестицій, впровадження нових технологій на підприємствах на основі науково-технічного прогресу, що зумовлює регулювання розвитку економіки, значне підвищення її ефективності [4, с.236].

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал. Потенціал – це категорія, що одночасно відображає сутність методологічних основ безлічі реальних процесів і явищ, а не просто показник, що характеризує стан об'єкта (системи). Саме такий підхід дає можливість адекватно відобразити не тільки ту або іншу ситуацію, ті або інші відносини, але й процеси, і тенденції їхнього розвитку, а таким чином, ефективність функціонування економічної системи в цілому [5].

Інноваційний потенціал організації – сукупність характеристик підприємства, які визначають його здатність здійснювати діяльність щодо створення і практичного використання нововведень. Інноваційний потенціал аграрної сфери можна визначити як спроможність сільського господарства досягати за наявного обсягу ресурсів поставлених інноваційних цілей. Зростаючі потреби ринків та споживачів змушують агровиробників пристосовуватися до мінливої кон'юнктури. У вииграші буде той, хто швидше від інших зможе відреагувати на суспільні зміни та втілити у життя розроблені плани, тобто той, хто буде ефективно використовувати свій інноваційний потенціал. Інноваційні процеси в АПК мають свою специфіку. Вони відрізняються багатогранністю регіональних, галузевих, функціональних, технологічних та організаційних особливостей. Однією із особливостей агропромислового виробництва є така, що тут поряд з виробничими засобами участь у виробничому процесі беруть живі організми – тварини та рослини. Їх розвиток залежить від дії природи та природних чинників, тому їх потрібно обов'язково враховувати у розробці інноваційних продуктів.

В сучасних умовах з метою розробки ефективного механізму управління інноваційним потенціалом доцільно використовувати систему показників, які більш детально і всебічно характеризують стан і рівень використання інноваційного потенціалу підприємства.

Так, дослідниками [5] пропонується використовувати такі показники для оцінювання інноваційного потенціалу підприємства:

- науково-технічний потенціал;
- показники комерціалізації (частка нової продукції в загальному обсязі виробленої продукції, кількість ліцензійних договорів);
- тривалість виконуваних робіт (величина інноваційного лага);
- характеристика інноваційності керуючої системи.

Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства пропонується здійснювати в такій послідовності:

- аналіз структури інноваційного потенціалу;
- виявлення ступеня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства;
- оцінювання рівня інноваційної активності підприємства.

Перший етап оцінювання інноваційного потенціалу – аналіз структури інноваційного потенціалу – припускає вивчення стану кожного його елемента на основі методу експертних оцінок.

Бальна оцінка використання підприємством потенціалу кожного з елементів інноваційного потенціалу здійснювалася з використанням шкали: 0 балів – зовсім не використовується потенціал елемента; 1 бал – низький рівень використання потенціалу елемента; 2 бали – середній рівень використання потенціалу елемента; 3 бали – високий рівень використання потенціалу елемента. Чим вище рівень використання складових елементів інноваційного потенціалу, тим більше у підприємства конкурентних переваг для здійснення ефективної інноваційної діяльності.

Заключний етап оцінювання інноваційного потенціалу передбачає визначення рівня інноваційної активності підприємства за допомогою узагальнюючого показника – коефіцієнту інноваційної активності підприємства ($P_{\text{ін.акт.}}$), розрахунок якого здійснюється за формулою:

$$P_{\text{ін.акт.}} = \sum (P_i * W_i),$$

де $P_{\text{ін.акт.}}$ – рівень інноваційної активності підприємства; P_i – експертна оцінка використання i -того елемента інноваційного потенціалу, бали; W_i – коефіцієнт вагомості i -того елемента інноваційного потенціалу.

Оцінку рівня інноваційної активності підприємства здійснюють за шкалою: від 0 до 4,0 – низький рівень, від 4,1 – до 8,0 – середній рівень, від 8,1 до 11,55 – високий рівень. Результати оцінки стану елементів інноваційного потенціалу використовуються при розробці комплексу заходів, спрямованих на підвищення інноваційної активності підприємства.

Отже, методика оцінювання інноваційного потенціалу підприємства повинна бути практичною, гнучкою, базуватися на доступному математичному апараті та відповідати сучасному розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств [5, с. 145-156].

Інвестиційна діяльність є одним із ключових факторів суспільного розвитку, оскільки забезпечує весь відтворювальний процес в економіці [6]. Капітальні вкладення без інновацій не мають сенсу, оскільки безглуздо відтворювати застаріле обладнання, що не користується попитом і якому властиві високі витрати ресурсів. А отже, й інновації без капітальних вкладень нереальні [7, с.522-523]. У свою чергу, інвестиційно-інноваційна діяльність – це сукупність практичних дій інвесторів та інноваторів, направлених на реалізацію інвестицій в інноваційній сфері. [4, с.236].

Інвестиційний потенціал підприємства – це організована сукупність наявних економічних ресурсів, яка перебуває у системній єдності, а також зумовлених ними за сучасного рівня розвитку, можливостей щодо мобілізації внутрішніх та зовнішніх інвестиційних коштів для реалізації стратегічних та тактичних цілей підприємства через механізм інвестування [8]. Інвестиційний потенціал аграрного підприємства – це вкладення у ресурси та інфраструктуру, які в подальшому будуть використані, майнових та інтелектуальних цінностей з метою збільшення обсягів виробництва, підвищення якості продукції та отримання прибутку.

Існують різні підходи до оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства, яка залежить насамперед від особливостей інвестора та цілей інвестиційної діяльності. Зокрема, О.В. Носова, у праці "Інвестиційна привабливість підприємства" [9] обґрунтовує такі види інвестиційної привабливості: інвестиційна привабливість проекту, інвестиційна привабливість позичальника та інвестиційна привабливість іноземного реципієнта. Механізми інвестування інноваційної діяльності спрямовані на забезпечення залучення інвестиційних ресурсів для реалізації можливостей ефективного інноваційного розвитку держави, її регіонів та суб'єктів господарської діяльності. Система механізмів інвестування включає: механізми мобілізації власних коштів підприємства; механізми мобілізації позикових коштів; механізми мобілізації залучених коштів.

Отже, систему механізмів фінансування інновацій можна представити як ефективне поєднання форм, методів та важелів мобілізації власних коштів, мобілізації позикових коштів та мобілізації залучених коштів [5]. При поступовому впровадженні цих механізмів відбудеться поступове підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки у ринкових умовах є впровадження інновацій у виробництво. Освоєння підприємствами нових технологій та інновацій потребує об'єктивної оцінки параметрів і характеристик їхнього потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розробки і реалізації нової інноваційної стратегії розвитку. Отже, інвестиційно-інноваційна діяльність – це безумовно творча робота і вимагає багато зусиль і терпіння. Лише ті підприємства, котрі в своєму внутрішньому потенціалі будуть мати нові ідеї і впроваджуватимуть їх у виробництво, матимуть реальні шанси на завоювання ринку та підвищення конкурентоспроможності своєї продукції.

Список використаних джерел: 1. Козьменко С. Потенциал инновационного развития предприятия: [монография] / С. Козьменко. – Сумы : Деловые перспективы, 2005. – 256с. 2. Краснощокowa Ю. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції / Ю. Краснощокowa // Управління розвитком. – 2011. – № 4. – С. 177–178. 3. Формування інноваційної політики підприємства / [Т. Максимова, О. Філімонова, К. Лиштван] // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 181–183. 4. Романчук З. Фінансовий механізм забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / З. Романчук // Формування ринкової економіки в Україні : наук. збірник. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – № 31 (ч. 2). – С. 235–241. 5. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / За ред. П. П. Микитюка. – Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. – 224 с. 6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ (зі змінами та доповненнями) / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Романчук З. Сучасні податкові інструменти регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / З. Романчук // Вісник Львівського університету. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С. 520–526. – (Серія економічна; вип. 49). 8. Покатаєва К.П.

Теоретичні основи визначення категорій "інвестиційний потенціал" та "інвестиційна привабливість" // Научно-технический сборник : Коммунальное хозяйство городов. Серія: Технічні науки. – 2007. – Вип. 75. – С. 264. 9. Носова О.В. Інвестиційна привабливість підприємства // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 120-124.

УДК 631.15:338.24

К.В. Кантемірова, Є.О. Ярошенко, магістранти*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК В ПРОГНОЗУВАННІ І РОЗРОБЦІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Складність виробничих систем, різноманітність і невизначений характер виробничої інформації надають задачі управління творчого характеру, що підвищує роль людського фактору. Це безпосередньо проявляється в зростаючій ролі в сучасному управлінні методів експертних оцінок.

Сутність експертних методів полягає в побудові раціональної процедури інтуїтивно-логічного мислення людини в поєднанні з кількісними методами обробки і аналізу одержаних результатів. При цьому узагальнена думка експертів приймається як можливе вирішення проблеми [1].

У практиці менеджменту застосовуються три основні групи методів оцінки якостей експерта: апіорні, апостеріорні, тестові. Під час застосування апіорних методів оцінки якостей експерта інформація про результати його участі в попередніх експертизах не використовується. Ця група включає: методи самооцінювання, методи взаємної оцінки, документаційний (анкетний) метод. Апостеріорні методи передбачають використання результатів участі експерта в попередніх опитуваннях. Суть тестових методів полягає у виконанні випробуванням експертом раніше підготовленого завдання. Перевага цієї групи методів полягає в тому, що вони дозволяють не лише встановити наявність у експерта певного професійного рівня, але й виявити навички і досвід, необхідні для ефективної участі в роботі експертної комісії. Застосування тестових методів дозволяє оцінити і відтворюваність експертних оцінок.

До основних завдань експертних оцінок слід віднести визначення цілей; експертний прогноз; сценарії очікуваного розвитку ситуації; генерування альтернативних варіантів; визначення рейтингів; оціночні системи; прийняття колективних рішень.

Одним з основних методів проведення групових експертиз є метод «Дельфі». Фактично це група процедур, об'єднаних спільними вимогами до організації експертизи і форми отримання експертних оцінок. Метод «Дельфі»

*Науковий керівник – Н.В. Кондратюк, канд. екон. наук, доцент

доцільно застосовувати в тих випадках, коли наявні або доступні дані непридатні для аналізу існуючої проблеми; відсутні потрібні дані; недостатньо часу для збирання даних; процес отримання та аналізу необхідних даних занадто дорогий.

Метод «Дельфі» передбачає створення умов, які забезпечують найбільш продуктивну роботу експертної комісії, що досягається анонімністю процедури, з одного боку, і можливістю поповнювати інформацію про предмет експертизи – з іншого. Ще однією важливою якістю є зворотний зв'язок, що дозволяє експертам корегувати свої судження з врахуванням проміжних усереднених оцінок і пояснень експертів, які мають «крайні» точки зору. Для реалізації зворотного зв'язку необхідна багатотурова процедура. Процедура використання цього методу така: прямі дебати замінюються детально розробленою програмою послідовних опитувань у вигляді анкетування. Відповіді експертів узагальнюються і разом з новою додатковою інформацією потрапляють до експертів, після чого вони уточнюють початкові відповіді. Так повторюється декілька разів до досягнення прийнятної узгодженості всієї сукупності висловлених думок [2].

При застосуванні методу «Дельфі» корисно враховувати наступне:

1. Групи експертів повинні бути стабільними, їх чисельність повинна утримуватися в розумних межах.
2. Час між турами опитувань не повинен бути більше місяця.
3. Питання в анкетах повинні бути детально продумані і однозначно сформульовані.
4. Кількість турів повинна бути достатньою, щоб забезпечити всім учасникам можливість ознайомитися з причиною появи тієї чи іншої оцінки, а також і для критики цих причин.
5. Повинен проводитися систематичний відбір експертів.
6. Необхідно мати самооцінку компетенції експертів з розглянутих проблем.
7. Потрібна формула узгодженості оцінок, основана на даних само оцінок.
8. Слід встановити вплив громадської думки на експертні оцінки і на поєднання цих оцінок.
9. Необхідно встановити вплив різних видів передачі інформації експертам за каналами зворотного зв'язку.

Метод «Дельфі» є достатньо надійним інструментом отримання експертної інформації. З його допомогою виявляється переважаче судження спеціалістів з будь-якого питання в ситуації, що виключає їх прямі дебати між собою, але дозволяє їм разом з тим періодично зважувати свої судження з врахуванням відповідей доказів колег. Перегляд і можливість зміни попередніх оцінок на основі виявлення думок кожного з експертів і наступний аналіз кожним учасником сукупності причин, наданих експертами, стимулює опитуваних до врахування факторів, які вона спочатку були схильні проігнорувати як незначні [3].

Розглянемо застосування методу «Дельфі» на прикладі прийняття рішення при формуванні концепції соціально-економічного розвитку СТОВ «Золоті

прудри» Олександрівського району Донецької області. Для оцінки важливості кожного напрямку ми взяли десятибальну шкалу (0-10).

У підготовці приймали участь 7 експертів. Координатором експертизи була зроблена доповідь про стан і основні напрями розвитку сільського господарства в розглянутому господарстві. Група аналітиків сформулила список основних шляхів соціально-економічного розвитку господарства, які слід оцінити (табл.).

Таблиця

Експертні оцінки шляхів соціально-економічного розвитку підприємства

Основні шляхи	Експерт						
	Е ₁	Е ₂	Е ₃	Е ₄	Е ₅	Е ₆	Е ₇
Підвищення зайнятості працівників господарства	8	7	8	6	9	8	7
Покращення соціального забезпечення і соціального захисту працівників господарства	7	6	7	8	6	7	8
Задоволення потреби працівників в освіті	8	5	7	8	7	9	6
Стабілізація екологічного становища в господарстві	6	7	5	7	6	8	7
Забезпечення соціальної безпеки, законності і правопорядку	7	5	7	6	7	8	7

Експерти під час першого туру скоротили цей перелік. Після першого туру опитування аналітики провели статистичну обробку оцінок, одержаних від різних експертів, та визначили середні значення. У другому турі експерти знову виставили оцінки з врахуванням попередньої обробки.

У нашому випадку думки експертів розходяться незначно, тому після другого туру опитування завершилося. Результати показали, що всі шляхи подальшого соціально-економічного розвитку одержали високі оцінки, а отже, є важливими.

Список використаних джерел: 1. Теліна В.Ю. Сучасні підходи до розробки та прийняття управлінських рішень в умовах ринкової системи господарювання // Економічний вісник Донбасу. – №1 (23), 2011. – С. 132 – 134. 2. Волошин О.Ф. Моделі та методи прийняття рішень: навч. посіб. / О.Ф. Волошин, С.О. Мащенко. – 2-е вид. перероб. і допов. – К.: Київ. ун-т, 2010. – 336 с. 3. Вертакова Ю.В. Управленческие решения: разработка и выбор: учебное пособие / Ю.В. Вертакова, И.А. Козьева, Э.Н. Кузьбожев; под общ. ред. проф. Э.Н. Кузьбожева. – М.: КНОРУС, 2015. – 352 с.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ КАДРІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В АПК

Успіх радикальних соціально-економічних перетворень в Україні в цілому та в агро-промисловому комплексі зокрема залежить, насамперед, від ефективності роботи органів виконавчої влади всіх рівнів та органів місцевого самоврядування. Комплектування їх висококваліфікованими кадрами, спроможними забезпечити економічний і соціальний розвиток держави, набуло першочергового значення [1].

Ефективність діяльності державної служби і місцевого самоврядування повинна забезпечувати система відповідних законодавчих та інших нормативних актів. Правові засади кадрового забезпечення державної служби ґрунтуються на Конституції України, Законі України «Про державну службу» [2], Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [3], Кодексі законів про працю України, інших нормативних актах з питань державної служби та місцевого самоврядування.

В країні створена і поступово вдосконалюється система професійного навчання державних службовців та переважно сформовано правове поле, яким регулюються питання обов'язкового підвищення держслужбовцями професійної кваліфікації.

Важливим засобом професійного розвитку є оволодіння мистецтвом самоменеджменту, основними перевагами якого є:

- можливість виконання роботи з меншими витратами часу, найкраща організація праці;
- менше поспіху і стресів; більше задоволення з посади; активна мотивація праці;
- зростання кваліфікації;
- зниження навантаженості роботою;
- скорочення помилок і досягнення професійних і життєвих цілей найкоротшим шляхом.

Функціями самоменеджменту є чітка постановка цілей, планування часу, розпорядницька діяльність і контроль, здійснення ділових комунікацій. При формуванні цілей треба подбати про їх реальність, конкретність, щоб вони були проранжовані з урахуванням важливості і терміновості, мали визначеність у часі. Життя дається лише один раз і розробляючи цілі, нараз із прагненням досягти успіху у професійній діяльності, не можна забувати й про сім'ю, здоров'я, культурні заходи, самоосвіту, наукову та громадську діяльність.

* Науковий керівник – І.О. Шарко, канд. екон. наук, доцент

В нинішніх умовах важливим фактором підвищення ефективності державної служби стає розвиток людського потенціалу, наповнення її професійно підготовленими кадрами, здатних:

- своєчасно позбавлятися успадкованих малопродуктивних стереотипів професійної діяльності та кваліфіковано відповідати на соціально-орієнтовані вимоги, які ставляться до державних службовців стосовно їх професіоналізму;

- чітко та якісно виконувати функціональні обов'язки в ситуації постійних змін, неузгодженості нормативно-правового забезпечення;

- глибоко осмислювати свої упущення та професійні надбання, оцінюючи ефективність їх використання в процесі управлінської діяльності, приділяючи при цьому особливу увагу безперервному професійному розвитку.

Те, наскільки успішно державний службовець буде впроваджувати у свою роботу принципи ефективного використання часу, розвивати свій потенціал залежить у першу чергу від нього самого і від його бажання працювати раціонально, адже шляхом постановки ясних цілей, правильного вибору пріоритетів і планування свого часу, він завжди досягатиме більшої ефективності в роботі [4].

Список використаних джерел: 1. Наумік К. Г., Григоренко А. М., Ушкальов В. В. Організація діяльності державного службовця: навчальний посібник. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. – 320 с. 2. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10 грудня 2015 року // Відомості Верховної Ради, 2016, № 4, ст 43 (Зі змінами та доповненнями станом на 10.10.2017). – Електронне джерело: режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>. 3. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України 7 червня 2001 року № 2493-III (Зі змінами та доповненнями станом на 10.10.2017). – Електронне джерело: режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>. 4. Новаченко Т. В. Самоорганізація діяльності державного службовця: вітчизняний та європейський досвід : навч.-метод. матеріали / Т.В. Новаченко; уклад. Н. В. Ясько. – К.: НАДУ, 2013. – 96 с.

УДК 330.101.541: 338.43

О.М. Коваль, к.е.н., доцент

Н.А. Кравчук, студентка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» має за мету впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції в світі. Вектор розвитку спрямований на відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим

способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності та прозоре функціонування податкової системи. Таким чином, державне регулювання орієнтоване на цілісний і пропорційний розвиток економічної системи: продуктивних сил, економічних відносин, господарського механізму для досягнення повної зайнятості наявних ресурсів, їх раціонального використання і розподілу між видами економічної діяльності, реалізації виробничого потенціалу країни.

Інтеграція аграрної економіки України в Європейське співтовариство відбувається в умовах структурних трансформацій співвідношення між видами економічної діяльності. За даними Державної служби статистики основними виробниками доданої вартості є галузі оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів - 13.9 %, переробної промисловості - 12.0%, сільського, лісового та рибного господарства - 11.7% до валового внутрішнього продукту 2016 року у фактичних цінах. Зміна частки аграрного сектора економіки за показником реального ВВП +6 % за рік, +5 % за період з 2010 р. Дефлятор ВВП за рік +9.1 %, що обумовлено інфляцією пропозиції. Спостерігається диспаритет цін на продукцію сільського господарства і цін на виробничі ресурси галузі, який обмежує прибутковість і можливості валового нагромадження капіталу і економічного зростання.

Аграрні відносини є важливою складовою усієї системи економічних відносин і відображають зв'язки між людьми, зайнятими в аграрній сфері в процесах виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних і нематеріальних благ. Держава виконує виключну системоутворюючу роль, що передбачає формування правового простору, виробництва суспільних благ, гарантування продовольчої безпеки і збереження навколишнього природного середовища, оптимізацію фіскальної, монетарної, інноваційної політики. За висновками вчених «найкращий шлях аналізу інституційної інновації та процесів прийняття політичних рішень у країнах з ринковою економікою перехідного періоду – це глибокі економічні дослідження для політичних гравців, державного управління і громадських організацій виробників з використанням методологічного базису теорії добробуту суспільства (Theoretical Welfare Economics)» [3 с. 21].

Концепція цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року в Україні оптимальними напрямками називає оптимізацію виробничої і соціальної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, нарощування його обсягів, покращення якості і безпечності аграрної продукції, охорони довкілля та відтворення природних ресурсів, підвищення рівня зайнятості сільського населення [4]. Економічне зростання доцільно формувати на основі переважно інтенсивних чинників, зокрема підвищення продуктивності праці, ефективному розподілі та використанні матеріально-технічних, природних, трудових ресурсів, грошей, інноваційного розвитку біоекономіки. Біотехнології синтезують економічну, соціальну, економічну ефективність.

Економісти стверджують, що національна інноваційна система України потребує змін, а саме перехід до випуску високотехнологічної продукції,

впровадження ефективних організаційних та управлінських рішень в інноваційній діяльності, проведення політики ресурсозбереження, перехід на відновлювальні джерела енергії, включаючи біомасу, стимулювання ресурсозбереження і використання відновлюваних джерел енергії, реалізація масштабних науково-технічних проєктів, які базуються на створенні біотехнологічної продукції в межах розвитку біоекономіки, використання інформаційних технологій, соціальна політика держави з врахуванням екології, поширення соціального партнерства [5, С.325]. Доповнити названі заходи доцільно розширенням фінансування і нагромадження капіталу галузі.

Макроекономічне моделювання національної економіки вчені досліджують за двома концепціями: неокласичною і неокейнсіанською. Неокейнсіанські моделі ґрунтуються на визначенні мультиплікаторів витрат і акселераторів інвестицій, зміна яких обумовлює циклічні коливання економічної активності [6]. Причинно-наслідковий характер динаміки сукупного попиту $AD = C + I + G + NE$, залежить від окремих складових: C – споживчі витрати домогосподарств, I – інвестиційний попит, G – витрати держави, NE – чистий експорт. Отже, активізація аграрної економіки можлива за додаткових інвестицій з метою прискорення ланцюгу валової доданої вартості.

Неокласична модель економічного зростання Р. Солоу орієнтована на аналіз впливу норми амортизації капіталу, кількості зайнятих і технологічного прогресу на збільшення реального валового внутрішнього продукту. Економічна система перебуває у стані довгострокової рівноваги, технологічний зв'язок між кількістю ресурсів, залучених у виробничий процес, їхньою продуктивністю і обсягом кінцевої продукції відображено у виробничій функції. Так зване «золоте правило» нагромадження визначає таку норму заощадження, за якої відбувається максимальне споживання в умовах рівноважного стану економіки [7].

Отже, досягнення головних цілей сталого розвитку в Україні, впровадження європейських стандартів життя і добробуту населення можливе за умови інтенсифікації розвитку аграрного сектору економіки на основі інноваційного зростання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у питаннях вдосконалення умов господарювання, організації корпоративного управління і соціальної відповідальності, створення додаткових робочих місць і справедливому розподілі доходів в сільській місцевості.

Список використаних джерел: 1. Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020». - Указ президента України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua> 2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт] / Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>. 3. Кваша С.М. Методологічний базис прийняття суспільних рішень в аграрній політиці // Економіка АПК. – 2013. - № 8. – С. 12-21. 4. Концепція цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року // Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/apk>. 5. Талавирич М.П., Байдала В.В., Лимар В.В. Можливості використання концепції національної інноваційної системи як базису для переходу до біоекономіки // Вісник НУБіП України. – 2016. - № 247. - С. 320 – 329. 6. Коваль О.М. Особливості інвестиційного процесу в аграрному секторі економіки України // Економіка АПК. – 2010. - № 2. – С. 78-82. // Режим доступу :

<https://scholar.google.com.ua>. 7. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч. / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 517 с.

УДК 658-057.212:338.24.003.13

Н.В. Кондратюк, к.е.н., доцент

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Головною фігурою будь-якої організації є її керівник. Саме він спрямовує діяльність усієї організації. Менеджер – це та особистість, за якою люди готові йти вперед. Одні керівники вміло ведуть людей за собою, успішно долаючи перешкоди, інші ж, навпаки, викликають лише недовіру з боку підлеглих і зазнають невдачі. У сучасних умовах підтримка членами колективу свого керівника є тією базою, без якої жоден менеджер, яким би гарним і грамотним фахівцем він не був, не зможе успішно керувати колективом. Невміння переконати, мотивувати дії підлеглих і, нарешті, вплинути на людину так, щоб вона захотіла виконати рішення, прийняте менеджером, – свідчення того, що у такого лідера немає повного набору якостей, необхідних менеджеру [1].

Таким чином, ефективне керівництво передбачає здатність розділити своє бачення проблем з іншими, мотивувати їх для досягнення поставлених цілей, тобто управляти разом з людьми, а не управляти людьми.

У практиці менеджменту найчастіше виділяють такі обов'язкові якості і риси керівника: психологічні, інтелектуальні, професійні та соціальні. Попри те, що більшість якостей є універсальними, їх пріоритетність, однак, залежить від багатьох чинників.

До узагальненого портрета керівника належать біографічні характеристики (зокрема освіта), здібності (психологічні особливості керівника), особистісні риси, а також вікові особливості [2].

Необхідність діяти за організаційної багатоманітності, невизначеності, взаємозв'язку соціально-економічних явищ, постійного оновлення продукції, технологій, каналів взаємодії, стратегічного і тактичного мислення, потребує від керівників уміння інтегрувати різні аспекти діяльності, гнучкості розуміння співробітників, здатності бути лідером групи й ефективно працювати у її складі, бачення ключових чинників ефективності різних типів організацій і стратегій управління.

Яким би компетентним, досвідченим не був керівник, він не має права зупинятися у своєму розвитку, оскільки наслідком цього буде не лише його неадекватність діловій ситуації, а й зниження конкурентоспроможності організації [3].

Дослідження вчених та їх детальний аналіз дозволяють нам відзначити, що характерними рисами особи менеджера, керівника вищої ланки, є комунікабельність (готовність до співробітництва, доброзичливе відношення до людей), емоційна стабільність, високий самоконтроль (розвинуті волевільні якості, почуття обов'язку та ін.), розвинута самосвідомість (усвідомлення своїх прагнень та дій, своїх позитивних якостей і недоліків та ін.).

Для керівника існує певний оптимум у розвитку його здібностей та інтелекту. Ми запропонували керівникам і спеціалістам державного підприємства «Дослідне господарство «Елітне» Харківського району Харківської області визначити самооцінку керівника за методикою Ф. Фідлера [4].

П'ятеро спеціалістів підприємства оцінили 10 ділових та 10 особистісних якостей, характерних для них та їхніх колег, за 10-бальною шкалою (від 0 до 9). До ділових якостей респонденти віднесли працьовитість, ініціативність, акуратність, професійну грамотність, організованість, старанність, енергійність, відповідальність, здатність працювати, дисциплінованість. З особистісних якостей оцінили доброзичливість, справедливість, колективізм, вміння тримати слово, чуйність, врівноваженість, скромність, зовнішню привабливість, життєрадісність, широту кругозору. Спочатку кожен з опитуваних оцінював психологічні якості колеги, якому найбільше симпатизує (не називаючи його прізвища) та якості колеги, який найменше імponує (не називаючи прізвища). Потім оцінювали себе: 9 балів – найвищий рівень розвитку якості, 0 – її повна відсутність.

Результати оцінювання, згруповані в таблиці 1 дозволили відзначити таке.

1) Оцінки ділових та особистісних якостей спеціалістів ДП «ДГ «Елітне» доволі високі і коливаються в межах 6,3 – 8,4 бала. Тобто, при оцінці своїх колег та оцінці своїх якостей працівники господарства не ставили бали нижчі 5.

2) Під час оцінювання ділових якостей середня оцінка самих себе у опитуваних №№ 1, 4, 5 знаходиться між оцінками найбільш симпатичного колеги та колеги, який подобається менше. Опитувані №№ 2 і 3 оцінили свої ділові якості нижче, ніж у колег, які найменше імponують. Це свідчить про занижену самооцінку цих працівників.

3) Результати оцінювання особистісних якостей спеціалістів ДП «ДГ «Елітне» висвітлюють загальноприйнятту тенденцію: середня оцінка самих себе знаходиться між оцінками найбільш та найменш симпатичних колег.

4) Загальна середня оцінка ділових та особистісних якостей також підтверджує думку психологів, що досліджують управлінську діяльність: людина з адекватною самооцінкою завжди оцінює себе вище, ніж менш симпатичного колегу та нижче від колеги, який імponує.

Оцінивши себе, людина може свідомо, а не стихійно керувати своєю поведінкою та займатися самовихованням. Зазвичай в ефективного керівника відмінності між середніми оцінками найбільш і найменш симпатичних колег незначні. Керівник уміє бачити і достоїнства найменш симпатичного, і недоліки найбільш симпатичного колеги.

**Результати оцінювання ділових та особистісних якостей
головних спеціалістів ДП «ДГ «Елітне», 2016 р.**

Ділові якості						
Середня оцінка	Опитувані	№1	№2	№3	№4	№5
	колеги, який найбільше імпонує	7,9	8,2	8,0	8,4	8,4
	колеги, який найменше імпонує	6,3	7,3	7,8	7,2	6,7
	самого себе	6,9	6,9	7,6	7,5	7,5
Особистісні якості						
Середня оцінка	Опитувані	№1	№2	№3	№4	№5
	колеги, який найбільше імпонує	6,7	7,6	8,5	7,9	7,4
	колеги, який найменше імпонує	6,4	6,7	7,1	6,2	6,5
	самого себе	7,4	7,6	7,4	7,6	7,0
Загальна середня оцінка						
Середня оцінка	Опитувані	№1	№2	№3	№4	№5
	колеги, який найбільше імпонує	7,30	7,90	8,25	8,15	7,90
	колеги, який найменше імпонує	6,35	7,00	7,45	6,70	6,60
	самого себе	7,15	7,25	7,50	7,55	7,25

Список використаних джерел: 1. Третьяченко В.В. Соціально-психологічні механізми формування й розвитку колективних суб'єктів управління: дис. д-ра психол. наук: 19.00.05 / Третьяченко В.В.; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка, Східноукраїнський держ. ун-т. – К., 1997., 1997. – 625 с. 2. Модель современного менеджера [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.sbmt.bsu.by/events/369. 3. 3D-менеджер, или Каким должен быть современный руководитель [Электронный ресурс]. – Режим доступа: biz.liga.net/upskill/all/stati/3608043-3d-menedzher-ili-kakim-dolzhen-byt. 4. Батаршев А.В. Психодиагностика в управлении: практическое руководство: учеб.- практич. пособие / А.В. Батаршев. – М.: Дело, 2005. – 496 с.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОВОЧІВНИЦТВІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ВИРОБНИЦТВА

Головною особливістю сучасного періоду розвитку агропромислового комплексу є необхідність прискорення науково-технічного прогресу, в основі якого лежать інноваційні процеси, які дозволяють вести безперервне оновлення виробництва на базі освоєння досягнень науки і техніки. У той же час, як показує практика передових країн, інноваційні процеси повинні постійно знаходитися під контролем держави за допомогою відповідної інноваційної політики, реалізація якої сприятиме систематичному і все більш прогресуючому організаційному, економічному, технічному та технологічному оновленню агропромислового виробництва та підвищенню його ефективності. Саме на основі нововведень вдається використовувати сучасну технологію і організацію виробництва овочів відкритого та захищеного ґрунтів, підвищувати якість овочевої продукції, забезпечувати успіх і ефективність діяльності овочевих підприємств.

Як економічну категорію термін «інновація» ввів в науковий обіг Йозеф Шумпетер. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» він розглядає економіку як повторюваний процес, в якому кожна зміна знаходиться у визначених рамках і призводить до нового якісного стану економіки [0, с. 130]. У 1930-і рр. XX ст. Шумпетер досліджував основні поняття теорії інноваційних процесів.

Світовий досвід тепличного виробництва свідчить, що інноваційний розвиток овочівництва захищеного ґрунту сприяє збільшенню обсягів виробництва тепличної продукції у позасезонний період, підвищенню якості овочів, зниження витрат праці і коштів на одиницю продукції, підвищенню конкурентоспроможності та ін.

В Україні в сучасних умовах разом із загальноекономічними змінами відбуваються певні зміни й у сфері оплати праці. Проте ці зміни відбуваються повільно і система оплати праці має значні недоліки. Використання інноваційних форм оплати праці в овочівництві дає змогу ефективно розвиватися підприємству, досягати високих економічних результатів. Упровадження механізмів матеріального мотивування дозволить посилити мотивацію працівників до підвищення кваліфікації та професійного росту, що дасть можливість знизити плинність кадрів, підвищити привабливість праці в сільському господарстві і скоротить число зловживань.

Оскільки головною перешкодою для зростання прибутковості виробництва овочів на підприємствах є межа можливого використання наявних трудових ресурсів, то при скороченні трудомісткості виробництва продукції

можна очікувати приріст виручки, що дасть змогу значно підвищити прибуток, а, отже, і рівень рентабельності.

Збільшення виробництва овочів, підвищення його економічної ефективності на сучасному етапі можливі лише на основі інноваційного розвитку галузі. Розвиток овочівництва необхідно орієнтувати, насамперед, на ресурсо- і енергоощадну техніку і технологію [0]. Впровадження у виробництво ресурсозберігаючих технологій вирощування і інноваційних технологій збирання овочів, створення нових високопродуктивних овочевих гібридів, які дають можливість одноразового машинного збирання, забезпечують високу економічну ефективність інтенсифікації овочівництва, досягти якої в сучасних ринкових умовах без інвестицій з врахуванням фактичних масштабів землекористування і активної інноваційної діяльності дуже важко.

Формування інноваційної системи в овочівництві відбувається за дуже несприятливих умов (недостатнє забезпечення наукової сфери матеріально-технічними ресурсами, обмеженість інформаційних ресурсів, втрата висококваліфікованих працівників тощо). Зараз більшість вітчизняних агропідприємств неспроможні виробляти високоякісну й конкурентоспроможну овочеву продукцію, що є наслідком таких негативних явищ, як: застарілий машинно-тракторний парк, диспаритет цін на продукцію промисловості й сільського господарства, постійне зростання цін на паливо-мастильні матеріали, недосконала кредитно-фінансова система й законодавча база та ін. [0].

Сучасні сільськогосподарські підприємства не в змозі відновити стару систему водопостачання, відремонтувати і закупити дощувальні машини. Але в цьому і немає сенсу, бо з'явилися альтернативні технології мікрозрошення (краплинне зрошення, підкоронове і надкоронове мікрозрошення та їх комбінації, а також внутрішньогрунтове зрошення), при яких забезпечується постачання води з деякими інтервалами або слабо концентрованих поживних розчинів до коріння рослин, над поверхнею ґрунту, або безпосередньо в ґрунт. Позитивною технологічною особливістю краплинного зрошення при налаштуванні водорозподільної мережі є використання системи інертних, відносно навколишнього середовища, матеріалів, насамперед, полімерних.

В овочевих підприємствах, зазвичай, використовуються системи поливу за допомогою крапельних стрічок, перевагою застосування яких є їх відносно невисока вартість. Сучасні технології дозволяють мінімізувати витрати на систему краплинного зрошення і на проведення поливів (як складової зниження собівартості сільськогосподарської продукції). Таким чином, можна використовувати системи краплинного зрошення протягом багатьох років [0].

Важливе значення мають заходи щодо попередження розвитку процесів хімізації та активізації процесів органічного виробництва. В таких умовах з урахуванням зростаючих потреб населення в продовольстві і дефіциті енергетичних ресурсів, підвищення урожайності овочевих культур можна забезпечити просування і широке впровадження інноваційних технологій для збільшення обсягів виробництва овочевої продукції та, як наслідок, прибутковості виробництва.

Модернізація і будівництво сучасних теплиць на основі впровадження та використання інноваційних технологій дозволить знизити витрати на тепло- і енергоносії, що є важливим напрямком більш повного насичення ринку тепличними овочами, значним внеском в імпортозаміщення овочевої продукції і підвищення економічної ефективності.

Інновації є головною рушійною силою науково-технічного прогресу. Розвиток овочівництва неможливо без активного впровадження розробок науково технічного прогресу і передового досвіду. Таким чином, перед виробниками стоїть завдання забезпечення сталого розвитку овочівництва закритого ґрунту за допомогою підвищення його ефективності на основі використання інноваційних технологічних рішень. Одним з важливих напрямків є виявлення і використання резервів зниження енергоємності шляхом здійснення системи технічних, технологічних, організаційних заходів, спрямованих на вдосконалення процесу виробництва тепличної продукції та споживання енергії.

Список використаних джерел: 1. Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер; пер. В. С. Автономова [и др.]. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 355 с. 2. Грибова Д.В. Іноваційний розвиток овочівницької галузі в умовах інтенсифікації виробництва / Д. В. Грибова // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 18(2). - С. 142-145. 3. Рудь В.П. Іноваційна діяльність на овочевому ринку та її роль у забезпеченні продовольчої безпеки / В.П. Рудь // Економіка і суспільство. – 2016. - Випуск № 7. – с.138-145. 4. <http://www.agro-business.com.ua/agronomii-siogodni/2471-tendentsiii-rozvytku-systemy-kraplynnogo-zroshennia.html>.

УДК 338.43.636.631.11.330.341.1

Н.А. Лісевич, аспірантка*

Подільський державний аграрно-технічний університет, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

Стратегічні напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідними. По-перше, вони сприяють досягненню динамічної рівноваги із зовнішнім середовищем. По-друге, його використання пов'язане з пошуком шляхів виживання в умовах ринку та нових факторів успіху підприємства у конкурентному середовищі. Призупинити занепад галузі тваринництва та підвищити конкурентоспроможність продукції можна за умови розробки і виконання стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва, які мають розроблятися на базі законів розвитку сільського господарства та прогнозів розвитку галузі, указів Президента щодо ціноутворення й функціонування

* Науковий керівник – К.Б. Волощук, доктор економічних наук, професор

аграрного ринку. При розробці напрямків потрібно передбачати насамперед зростання обсягів виробництва м'яса на основі збільшення чисельності поголів'я та підвищення їх середньодобового приросту ваги.

Проблемі ефективності стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва присвячені наукові дослідження відомих учених: І.Баланюка, П.Березівського, М.Віткова, М.Одінцова, П.Саблука, В.Яценка, С.П.Азізова. Проте, слід зазначити, що значна кількість питань, пов'язаних із стратегією інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції галузі та ефективністю її напрямків й надалі залишаються актуальними.

Метою статті є визначення стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва та їх ефективності.

Аналізуючи проблему галузі тваринництва в контексті національної продовольчої безпеки, не можливо не звернути увагу на негативні зміни, які сталися у функціонуванні галузі тваринництва в процесі так званого реформування агропромислового комплексу: значне скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин; суттєве зростання собівартості і зниження рентабельності виробництва продукції тваринництва [1, с.19]. Прискорений розвиток галузі тваринництва в найближчий час і на перспективу тісно пов'язаний з вирішенням найважливішого державного завдання – створення продовольчої незалежності та безпеки країни, зниження імпорту продукції галузі. Успішній реалізації цього завдання сприяють природні умови, що дають змогу виробляти при маловитратній технології конкурентоспроможну продукцію високої якості, а також наявність генофонду з великим потенціалом продуктивності порід, добре адаптованих до умов розведення в різних регіонах країни. Саме тому ефективність стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва є вкрай необхідним і першочерговим завданням, яке вимагає негайного вирішення.

Вважаємо, що розвиток галузі - це надзвичайно важливий стратегічний напрямок національної продовольчої безпеки України. Інші напрямки, навіть першочергового характеру, варто розглядати як складові зазначеного пріоритету. Необхідною є розробка нової державної аграрної політики, яка має визначити стратегічні напрямки, орієнтири та завдання розвитку агропродовольчої сфери країни з одночасною розробкою основних механізмів їхньої реалізації.

Ефективними стратегічними напрямами інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва мають бути: державна підтримка розвитку виробництва продукції тваринництва; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування тварин; сприяння залученню інвестицій у галузь; удосконалення системи ціноутворення; спрощення системи оподаткування.

Отже, метою стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва України у довгостроковій перспективі є формування ефективного та стабільного виробництва якісної продукції, що

гарантуватиме продовольчу безпеку країни, насичення ринку доступними для всіх верств населення продуктами харчування, забезпечуватиме промисловість сировиною. Для її реалізації потрібно пришвидшити відродження галузі і на цій основі зменшити імпорт продукції тваринництва при поступовому підвищенні споживання рекомендованих норм харчування на душу населення, а також сформувати організаційно-технологічні та фінансово-економічні умови з метою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників й одночасно поліпшити рівень зайнятості на сільських територіях.

Стратегія розвитку галузі у національному вимірі має реалізуватися на основі підвищення конкурентоспроможності та якості продукції, що передбачає модернізацію кормовиробництва, ресурсної забезпеченості матеріально-технічної і організаційно-технологічних компонентів, створення сприятливих фінансово-економічних умов функціонування вискоєфективного тваринництва.

На наш погляд, обґрунтування ефективності стратегічних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва повинне здійснюватись у такій послідовності: моніторинг зональних і регіональних особливостей, сільськогосподарських районів та окремих підприємств з найбільш сприятливим на сьогодні ресурсним забезпеченням основних складових зовнішнього та внутрішнього середовища для організації й ефективного ведення господарської діяльності з виробництва продукції; розробка та функціонування економічного механізму, який забезпечить одержання рівновеликого прибутку виробниками, переробниками і реалізаторами продукції тваринництва на одиницю вкладеного капіталу з урахуванням терміну його обігу; прийняття державної програми пришвидшеного розвитку тваринництва, яка допоможе комплексно вирішити організаційні питання щодо створення культурних і поліпшення природних пасовищ, забезпечення насінням, добривами й технікою для догляду за пасовищами, наукового забезпечення, стандартизації всіх технологічних ланок організації виробництва й переробки продукції, надання державної підтримки галузі; пошук, формування і реалізація інвестиційних та інноваційних програм конкурентоспроможного розвитку галузі; визначення необхідних обсягів виробництва продукції для гарантування продовольчої безпеки країни і нарощування експортного потенціалу.

Для розвитку тваринництва, на наш погляд, найбільш доцільним є використання таких стратегічних напрямів інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва: захист перебування на ринку, фокусування на продукті, стратегія розвитку через диференціацію продукції, стратегія інтеграційного зростання.

Основною передумовою для формування інвестиційної стратегії підприємства є його загальна стратегія економічного розвитку. Відносно неї інвестиційна стратегія має підлеглий характер і повинна узгоджуватися з нею за цілями і етапами здійснення. Таким чином, інвестиційна стратегія повинна розглядатися як частина єдиної стратегії діяльності підприємства. При цьому

вона виступає як найважливіший фактор забезпечення ефективного розвитку підприємства в майбутньому.

Процес формування інвестиційної стратегії реалізується по таких етапах:

1. Визначення періоду реалізації інвестиційної стратегії: прогнозування розвитку економіки в цілому й інвестиційному ринку зокрема; встановлення періоду, який відповідає базовій стратегії підприємства; урахування галузевої приналежності підприємства; урахування розміру підприємства, його потужностей і темпів розвитку.
2. Визначення стратегічних цілей розвитку інвестиційної діяльності підприємства: забезпечення приросту капіталу й активів; підвищення рівня рентабельності інвестиційної діяльності; оптимізація пропорцій у структурі реального і фінансового інвестування; удосконалювання технологічної і відтворювальної структури інвестицій; удосконалювання галузевої і регіональної спрямованості інвестиційних програм і проектів, а також забезпечення відповідної диверсифікованості інвестиційної діяльності.
3. Розробка найбільш ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей інвестиційної діяльності: розробку напрямків формування і вкладення капіталу; розробку системи заходів досягнення ефективності інвестиційної діяльності підприємства; розробку етапів реалізації прийнятої системи заходів досягнення стратегічних цілей інвестиційної діяльності.
4. Конкретизація інвестиційної стратегії по періодах її реалізації: становлення конкретних періодів формування і реалізації інвестиційної стратегії; визначення послідовності досягнення тих чи інших етапів стратегії інвестиційної діяльності; визначення періодів досягнення конкретних завдань, під-цілей і головної мети інвестиційної діяльності підприємства.
5. Оцінка розробленої інвестиційної стратегії підприємства: здійснення загальної оцінки розробленої інвестиційної стратегії; оцінка окремих етапів здійснення інвестиційної стратегії; оцінка окремих завдань і під-цілей інвестиційної стратегії; оцінка можливості реалізації інвестиційної стратегії з урахуванням наявності ресурсного потенціалу; оцінка можливості реалізації інвестиційної стратегії з урахуванням різних інвестиційних ризиків.

В основу розробки інвестиційної стратегії підприємства, як правило, покладені визначені базові принципи. До таких принципів найчастіше відносять: принцип обліку впливу внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства; принцип сполучення перспективного, поточного й оперативного управління інвестиційною діяльністю; принцип альтернативності розвитку інвестиційної діяльності; принцип урахування загальної стратегії розвитку підприємства; принцип орієнтації на кінцеві цілі підприємницької діяльності та її місію; принцип урахування можливостей персоналу в реалізації інвестиційної стратегії; принцип урахування інвестиційних ризиків і мінливості підприємницької діяльності.

Інвестиційна стратегія підприємства реалізується: у процесі розробки і здійснення політики управління реальними інвестиціями; у процесі розробки і здійснення політики управління фінансовими інвестиціями; у процесі розробки і здійснення політики формування інвестиційних ресурсів.

Таким чином, інвестиційна стратегія – це процес формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання і вибір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення на базі прогнозування умов здійснення цієї діяльності з урахуванням кон'юнктури інвестиційного ринку і його окремих сегментів. Інвестиційна діяльність підприємств, особливо у виробничих галузях, здійснюється досить тривалий період часу і тому повинна проводитися з урахуванням певної перспективи. Формування напрямків інвестиційної діяльності з урахуванням перспектив є процесом розробки інвестиційної стратегії.

В умовах України, де ринкові умови господарювання змінюються дуже швидко, фінансова стійкість підприємств надто низька, а законодавча база не здійснена і постійно підлягає змінам, необхідне забезпечення гнучкого підходу до формування інвестиційної стратегії та стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.

Список використаних джерел: 1. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / Укр. Акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин; за ред. М.В. Зубця, І.В. Гузева.-К.: Арарна наука, 2005.-176с. 2. Вітков М.С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі: моногр. / М.С. Вітков. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 220 с. 3. Яценко В.М. Методологічні основи стратегічні прогнозування економіки АПК/В.М. Яценко// Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету.-Черкаси:ЧДТУ, 2009. – Серія: Економічні науки.- Випуск 24. – Частина II. – С. 47-50. 4. Азізов С.П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С.П. Азізов // Економіка АПК. – 2011. - №4- С.12-15.

УДК 631.6.02:330.26

Н.С. Ляліна, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний економічний університет ім. С.Кузнеця,
Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Питання підвищення енергоефективності в сільському господарстві України є надзвичайно актуальним. На даному етапі розвитку ринкових відносин від його вирішення залежить не тільки економічна безпека сільськогосподарських підприємств, а й промислових підприємств і комплексів, а також результативність реалізації стратегій соціально-економічного розвитку держави.

Важливим напрямком підвищення енергоефективності є підвищення енергозбереження та зниження енергоємності. Державна політика всіх високорозвинених країн світу спрямована на вирішення цього важливого

завдання. На сьогоднішній день рівень енергозалежності України наближений до середньоєвропейського проте він характеризується відсутністю диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, насамперед нафти, природного газу. Водночас, ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів в нашій країні дуже низька, а енергоемність валового внутрішнього продукту приблизно в 1,35 рази перевищує середній рівень у країнах СНД, у 2,5 рази перевищує середньосвітовий рівень та у 3,39 рази перевищує рівень у країнах Європи [1].

В контексті даного питання сільське господарстві опинилося у скрутному становищі. На виробництво одиниці сільськогосподарської продукції в Україні витрачається в 2–3 рази більше умовного палива (у.п.) в порівнянні з країнами ЄС, США та Канади [2]. І це за умови, що сільськогосподарські підприємства не тільки споживають енергію, а й можуть брати участь у її продукуванні. Основною причиною є те, що у переважній більшості сільськогосподарських підприємств використовуються застарілі технології, технічні засоби, організаційно-економічні принципи господарювання [3]. Разом з тим перед Україною стоїть завдання – до 2030 року знизити енергоемність валового внутрішнього продукту до середньосвітового рівня (0,4 т у.п./ 1000\$ США) [4].

Важливим напрямом підвищення енергоефективності сільськогосподарських підприємств є розробка та впровадження у виробництво організаційно-економічного механізму її забезпечення, який би включав комплекс заходів спрямованих на ефективне використання усіх видів енергоресурсів та їх мінімальних витрат на виробництво одиниці продукції, широкого впровадження та використання відновлювальних джерел енергії.

В результаті дослідження праць вчених [5-7] було встановлено, що організаційно-економічний механізм забезпечення енергоефективності сільськогосподарських підприємств має містити такі складові: фактори, що забезпечують формування механізму енергоефективності (організаційні, структурні, технологічні, економічні, адміністративні); компоненти, що повинні враховуватись при формуванні механізму забезпечення енергоефективності (принципи, завдання, методи, інструменти, організаційна структура, персонал, інформація); забезпечення енергозбереження (економіко-енергетичне дослідження підприємства та визначення потенціалу його енергозбереження; формування заходів з енергозбереження; реалізація заходів з енергозбереження; моніторинг стану підприємства); державне регулювання в сфері енергозбереження національної економіки, зокрема в сільському господарстві (повне або часткове покриття витрат на впровадження ресурсо- і енергозберігаючих розробок; пільгове кредитування та оподаткування ресурсо- і енергозберігаючого виробництва та проектів; фінансування наукових досліджень з розробок ресурсо- і енергозбереження.).

Для ефективної реалізації запропонованого механізму варто використовувати системний підхід до розробки енергозберігаючої політики і стратегії управління енергоефективністю економіки, який передбачає погодження впровадження і використання ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій зі стратегіями соціально-економічного розвитку країни, регіонів, окремих підприємств і виробництв.

Запропонований організаційно-економічний механізм забезпечення енергоефективності сільськогосподарських підприємств із використанням системного підходу сприятиме підвищенню ефективності діяльності, раціональному природокористуванню та охороні природного середовища, соціальної складової підприємств, регіону, держави.

Список використаних джерел: 1. Показатели энергоэффективности: основы статистики / Міжнародна енергетична Агенція (МЕА), 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/energy-efficiency-indicators-essentials-for-policy-making-russian-version.html>; 2. Рудь Ю. До визначення поняття правового регулювання енергозбереження у сільському господарстві / Ю. Рудь // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 9. – С. 35–38; 3. Ставнічук К. Енергоефективність агропромислового комплексу / К. Ставнічук // Энергосбережение. – 2012. – № 4 (150). – С.4-5; 4. Халатов А.А. Энергетика України: сучасний стан і найближчі перспективи / А.А. Халатов // Вісник НАН України. – 2016. – № 6. – С. 53–61. 5. Stativka N. Formation of the organizational-economic mechanism of agricultural enterprises energy efficiency / N. Stativka, N. Lialina // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. – 2017. – Vol. 3. – No. 2. – P. 56–64. – Mode of access : www.are-journal.com; 6. Криленко В.І Методичний базис стратегічного управління енергозбереженням в регіональних господарських комплексах / В.І.Криленко, В.Р. Купчак // Вісник ХНАУ. – 2016. – № 1. – С. 309-322. – (Серія: «Економічні науки»); 7. Абазіна О.А. Формування механізму забезпечення енергоефективності діяльності промислових авіаційних підприємств / О.А. Абазіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 12. – С.193-196.

УДК [631.152:657.471.11]:633.11.002.2

В.В. Макогон, канд. екон. наук, доцент

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

УПРАВЛІННЯ ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНА ПШЕНИЦІ

Умовою виживання сільськогосподарських підприємств є забезпечення належної окупності їх витрат. У той же час вагомим дестабілізуючим чинником їх нормального функціонування є перманентне зростання цін на енергоносії, яке у сукупності з високою енергоємністю виробництва одиниці продукції, обумовленою значною зношеністю їхньої матеріально-технічної бази, обумовлює стрімке зростання собівартості продукції. Одним зі шляхів нівелювання цієї загрози є передача виконання найбільш енергоємних операцій підрядним організаціям. Це дозволяє вирішити проблему нестачі власних обігових коштів, підвищити якість і оперативність виконання операцій, забезпечити повніше завантаження технічних засобів та обумовлює суттєві

зрушення величин і питомої ваги витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій окремих господарств, що обумовлює актуальність досліджень з управління витратами.

Обов'язковим етапом обґрунтування шляхів удосконалення управління витратами на виробництво сільськогосподарської продукції є визначення взаємозалежності витратних і результативних показників функціонування галузі, яка є об'єктом дослідження. Задля цього було визначено рівняння залежності урожайності пшениці (Y , ц/га) від питомих витрат на нафтопродукти (x_1 , тис. грн/га) та оплату послуг сторонніх організацій (x_2 , тис. грн/га) у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2015 р.:

$$Y = -1,09x_1^2 + 3,77x_1 - 0,38x_2^2 + 6,07x_2 + 0,41x_1x_2 + 31,63. \quad (1)$$

На підставі цього було визначено величини питомих витрат на нафтопродукти та оплату послуг, що забезпечують максимізацію функції (1). Заради цього її було продиференційовано за змінними x_1 і x_2 :

$$\frac{dY}{dx_1} = -2,18x_1 + 0,41x_2 + 3,77, \quad (2)$$

$$\frac{dY}{dx_2} = -0,76x_2 + 0,41x_1 + 6,07. \quad (3)$$

Надалі прирівнявши рівняння (2) і (3) до нуля і вирішивши відносно x_1 і x_2 отриману систему лінійних рівнянь, було визначено, що при середньому рівні питомих витрат за іншими статтями максимальне значення урожайності, яке дорівнювало 68,0 ц/га, досягається при питомих витратах на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій – відповідно 3,55 і 9,79 тис. грн/га. При цьому наявність у функції (1) елемента, що характеризує вплив на урожайність добутку перших ступенів включених до неї факторів, вказує на те, що отримані результати є оптимальними як з погляду максимізації урожайності, так і у структурному плані. Зокрема, підсумувавши отримані значення питомих витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій і визначивши їх частки у отриманому інтегральному показникові ми встановили, що при урожайності 68,0 ц/га оптимальна пропорція розподілу витрат за цими статтями становитиме 26 на 74 %.

У той же час слід зауважити, що пріоритетом для більшості сільськогосподарських підприємств є максимізація економічної ефективності виробництва. Це обумовлює зміну підходів до визначення оптимальних рівнів витрат на нафтопродукти та оплату послуг і трансформацію функції урожайності на таку, що характеризує залежність від аналізованих видів витрат маржинального прибутку від реалізації зерна пшениці. Для цього праву частину формули (1) було помножено на середню ціну реалізації зерна пшениці досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Харківської області, яка у 2015 р. становила 258,7 грн/ц, і від отриманого результату віднято значення питомих витрат на нафтопродукти (x_1) та оплату послуг сторонніх організацій (x_2):

$$Y_1 = (-1,09x_1^2 + 3,77x_1 - 0,38x_2^2 + 6,07x_2 + 0,41x_1x_2 + 31,63) \times 0,26 - x_1 - x_2, \quad (4)$$

де 0,26 – середня ціна реалізації 1 ц зерна пшениці досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2015 р., грн/ц.

При цьому застосування маржинального прибутку є цілком прийнятним з погляду директ-костингу. Надалі функцію (4) було продиференційовано за змінними x_1 і x_2 :

$$\frac{dY_1}{dx_1} = (-2,18x_1 + 0,41x_2 + 3,77) \times 0,26 - 1, \quad (5)$$

$$\frac{dY_1}{dx_2} = (-0,76x_2 + 0,41x_1 + 6,07) \times 0,26 - 1. \quad (6)$$

Після цього, прирівнявши функції (5) і (6) до нуля і вирішивши відносно x_1 і x_2 отриману систему було визначено, що при цині 1 ц зерна пшениці 258,7 грн, середньому рівні питомих витрат за іншими статтями та за умови стовідсоткової товарності виробництва максимальний маржинальний прибуток – 9,1 тис. грн/га – досягається при питомих витратах на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій – відповідно 0,54 і 3,16 тис. грн/га. При цьому очікувана урожайність дорівнюватиме 49,4 ц/га, а оптимальна пропорція розподілу інтегрального обсягу ресурсів для фінансування витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій становитиме 15 на 85 %.

Отримані результати свідчить, що збільшення величин питомих витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій до рівнів, які забезпечують максимальну урожайність при такій цині і середніх рівнях питомих витрат за іншими статтями обумовлюватиме зниження маржинального прибутку до 4,34 тис. грн/га. Отже, слід констатувати розрив рівнів інтенсивності, що забезпечують максимізацію технологічної та економічної ефективності виробництва. При цьому зростання цін обумовлюватиме його скорочення, що підтверджує позитивну кореляцію динаміки цін та інтенсивності виробництва.

Слід відзначити, моделювання рівнів питомих витрат, які забезпечують максимізацію урожайності і маржинального прибутку, закладає підвалини для вирішення стратегічного завдання – забезпечення найвищої ефективності сільськогосподарського виробництва. Однак у початковій редакції його вирішення не передбачало наявності обмежень джерел фінансування. У той же час у практичній діяльності сільськогосподарським підприємствам доводиться діяти в умовах їх обмеженості. А тому надалі пошуки були спрямовані на обґрунтування підходів до визначення величин питомих витрат на нафтопродукти (x_1) та оплату послуг сторонніх організацій (x_2), які забезпечують максимізацію урожайності при фіксованому обсязі фінансових ресурсів.

Підґрунтям для вирішення цього завдання є наявність у обраній для моделювання формі виробничої функції (1) одного глобального і низки умовних екстремумів. При цьому передумовою наявності останніх є рівність між собою похідних функції за кожною змінною. У той же час практичне вирішення завдання ґрунтується на присутності у формулах (2) і (3) змінних x_1 і x_2 , що дозволяє визначити пари їх значень, які за фіксованого значення однієї з них, шляхом підбору величини іншої, дозволяють визначити екстремум функції за умов обмеженості інтегральної величини витрат. Практична реалізація такого підходу передбачає заміну у рівняннях (2) і (3) змінної x_2 вираженням:

$$x_2 = m - x_1, \quad (7)$$

де m – інтегральна величина ресурсів сільськогосподарського підприємства, що спрямовуються на фінансування витрат на нафтопродукти та оплату послуг

сторонніх організацій, тис. грн/га; x_1 , –питомі витрати на нафтопродукти, тис. грн/га

Після цього, з урахуванням вимоги рівності значень перших похідних (2) і (3), було визначено аналітичну форму для розрахунку змінної x_1 :

$$x_1 = 0,31m - 0,61 \quad (8)$$

Надалі, з урахуванням (7) і (8), було визначено абсолютні величини витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій та їх відносні частки при різних обсягах ресурсів, що спрямовуються на їх фінансування, які забезпечують досягнення умовного екстремуму. Інтерпретація отриманих результатів засвідчила зростання величини і частки витрат на нафтопродукти пропорційно збільшенню їх інтегрального показника. Так, якщо для господарств з питомими інтегральними витратами до 2 тис. грн/га виконання технологічних операцій власними силами є економічно недоцільним, то надалі, у міру підвищення рівня інтенсивності від 2 до 20 тис. грн/га, частка витрат на нафтопродукти зростає з 0,0 до 19,0 %. При цьому нарощування інтенсивності виробництва обумовлює нелінійну зміну урожайності. Так, при питомих інтегральних витратах від 0,0 до 13,3 тис. грн/га очікувана урожайність коливалася від 31,6 до 68,0 ц/га. Подальше зростання питомих інтегральних витрат обумовлювало зниження урожайності пшениці.

Надалі, на підставі визначених вище пар значень x_1 і x_2 , що забезпечують досягнення умовного екстремум функції (1), з використання формули (4) було розраховано маржинальний прибуток при фіксованому інтегральному показникові. Аналіз залежності отриманого показника від величини інтегрального показника витрат засвідчив, що так само як і крива урожайності, графік маржинального прибутку підпорядковується ефекту спадної віддачі. При цьому, якщо досягнення максимальної урожайності передбачає нарощування сумарних витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій до 13,3 тис. грн/га, то величина маржинального прибутку буде максимальною при 3,8 тис. грн/га.

Отже, було встановлено тенденцію перехресного скорочення частки витрат на нафтопродукти та її зростання для витрат на оплату послуг сторонніх організацій пропорційно підвищенню інтенсивності й концентрації виробництва у зерновій галузі. При цьому визначено, що, на підставі співвідношення цін на нафтопродукти і тарифів на послуги, авансування коштів на придбання перших та їх витрачання у виробничому процесі при сумарних витратах за цими статтями до 2 тис. грн/га, які фіксувалися у більшості досліджуваних сільськогосподарських підприємств, є економічно недоцільним. У той же час наявність у більшості з них парку сільськогосподарських машин, яке дозволяє виконувати переважну більшість технологічних операцій власними силами, обумовлює відхилення фактичної структури витрат від оптимальної та, як наслідок, знижує економічну ефективність виробництва зерна пшениці. Вирішення зазначеного протиріччя можливе за рахунок підвищення інтегрального показника витрат на нафтопродукти та оплату послуг сторонніх організацій до 3,8 тис. грн/га, який забезпечуватиме максимізацію маржинального прибутку на рівні 9,1 тис. грн/га. Досягнення такого результату

передбачатиме зростання рівня завантаження у виробництві власного машинно-тракторного парку, що обумовлюватиме зростання витрат на нафтопродукти до 540 грн/га. При цьому економічно обґрунтована частка витрат на нафтопродукти у інтегральному обсязі витрат досягне 15 %, а питома вага витрат на оплату послуг сторонніх організацій не перевищуватиме 85 %.

Список використаних джерел: 1. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Сумської області / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2016. – № 11. – С. 26-33. 2. Россоха В.В. Інтегральна оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази сільського господарства / В.В. Россоха, І.В. Науменко // Економіка АПК. – 2017. – № 1. – С. 60-67. 3. Сатир Л.М. Теоретичне обґрунтування класифікації чинників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва / Л.М. Сатир // Економіка та управління АПК. – 2012. – Вип. 9. – С. 149-153. 4. Маренич Т.Г. Системне управління витратами у відтворювальних процесах агроформувань / Т.Г. Маренич, О.В. Гаврильченко; ХНТУСГ ім. Петра Василенка. – Харків: Міськдрук, 2011. – 250 с. 5. Шиян Д.В. Удосконалення підходів до формування аналітичного забезпечення управління виробничими витратами в сільськогосподарських підприємствах / Д.В. Шиян // Наукові праці ПФ НУБіП України «Кримський агротехнолог. ун-т» (Серія: «Економічні науки»). – 2013. – Вип. 152. – С. 48-54.

УДК 331.108.22.003.13

М.В. Мінєнкова, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім.В.В.Докучаєва,
Україна**

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ УПРАВЛІННЯ

В сучасних умовах діяльності суб'єктів господарювання значно підвищується зацікавленість у результативності та ефективності управлінської праці. Наробок в цій сфері достатньо багато, і кожна із них відрізняється власним підходом до оцінки ефективності роботи управлінського персоналу. Серед праць вітчизняних науковців відомими є роботи М.Виноградського, М.Григор'єва, О.Грішнова, А.Калини, С.Калініна, Б.Карпінського, Н.Лук'янченко, Н.Єсінова та ін. [1]

При розгляді поставленої проблеми, науковці єдні в тому, що ефективність праці – співвідношення між результативністю праці та величиною витрат (у тому числі ступенем раціонального використання ресурсів), що виражається у досягненні максимального ефекту за мінімальних витрат. І особливе місце в підвищенні ефективності виробництва належить керівництву підприємства, його апарату управління.

* Науковий керівник – Н.І. Шиян, канд. екон.наук, доцент.

Для оцінки ефективності і продуктивності діяльності з управління персоналом можуть застосовуватись різні методики [2]. Серед них поширення отримали використання інформаційних систем з управління людськими ресурсами, опитування думок, співставлення та ін.

Цікавою, на наш погляд, є бальна методика оцінки ефективності роботи апарату управління, за якою ефективність його розраховується як відношення фактично досягнутих критеріальних показників до базисних значень кінцевих результатів діяльності, зважених за допомогою вагових коефіцієнтів і функцій стимулювання відповідно до нормативного значення ефективності, рівного 100 балам. В основу методики покладено методи економічного аналізу, експертних оцінок та ін. [3].

Цікавим підходом в оцінці апарату управління підприємством є застосування комплексної оцінки управлінської праці (КОУП). Вона призначена для визначення внеску конкретного підрозділу підприємства (цеху, дільниці, відділу, служби, бюро, групи, лабораторії) в кінцеві результати діяльності підприємства. Її застосування дозволяє ефективно проводити підсумки змагань між підрозділами, організовувати преміювання працівників за підсумками господарської діяльності з урахуванням їх особистого внеску, мобілізувати колективи підрозділів на виконання планових показників, підвищувати трудову і виконавчу дисципліну. КОУП є деталізацією і розвитком БОЕРО відносно підрозділів підприємства [4].

Оцінка за коефіцієнтом трудового внеску (КТВ) – це ще один із підходів до оцінки ефективності апарату управління підприємства. Розрахований коефіцієнт є кількісним вимірником індивідуального трудового внеску (участі) працівників у кінцеві результати діяльності структурного підрозділу підприємства.

Представлені та інші підходи в оцінці ефективності апарату управління дозволяють визначити вплив діяльності апарату управління на рівень продуктивності та ефективності праці робітників, розробити проект заходів щодо його підвищення. Адже виконання головного завдання організації праці є забезпечення постійного підвищення її продуктивності, а також створення умов для гармонійного розвитку людини та підвищення якості її життя, що сприяє виконанню і інших завдань, спрямованих на зміцнення підприємством своїх позицій на ринку та підвищення його прибутковості, а отже оцінка ефективності праці персоналу має суттєве значення та впливає на мотиваційні інструменти в діяльності підприємств.

Метою нашого дослідження став аналіз визначення ефективності роботи управлінського персоналу на прикладі Державного підприємства «Дослідне господарство «Кутузівка» Інституту сільського господарства північного сходу НААН». В процесі дослідження ми використали загально відому методику оцінки результативних показників по підприємству, до числа яких увійшли вихід валової і товарної продукції з розрахунку на 100 га с.г угідь, на 1 середньорічного працівника, 1 грн основних та оборотних фондів; показники економічності і результативності управління (табл.).

Таблиця

Основні показники ефективності роботи управлінського персоналу на підприємстві на прикладі ДП «ДГ «Кутузівка»» у 2014 і 2016 рр.

Показники	2014 р.	2016 р.
Загальні результативні показники по підприємству		
Вихід валової продукції з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	527,0	575,3
Вихід валової продукції з розрахунку на 1 люд.-год., витрачену у виробництві, грн	97,5	98,3
Вихід валової продукції з розрахунку на 1 середньорічного працівника, тис.грн	222,6	175,9
Вихід валової продукції з розрахунку на 1 грн основних та оборотних засобів виробництва (фондовіддача), грн	4,3	1,1
Вироблено товарної продукції з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	539,6	762,1
Отримано прибутку з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	167,3	161,5
Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %	44,9	28,9
Економічність управління		
Пит.вага управлінського персоналу в загальній чисельності працівників, %	16,3	24,5
Питома вага витрат на оплату праці апарату управління в загальних витратах на оплату праці підприємства, %	15,3	15,4
Припадає основних робітників на одного працівника в управлінні, чол	5	4
Питома вага витрат на оплату праці працівників апарату управління в загальних витратах підприємства, %	3,4	3,4
Результативність управління		
<i>Виробленої валової продукції:</i>		
- на середньорічного працівника, тис. грн	222,6	175,9
- на одного працівника апарату управління, тис. грн	1366,3	718,9
- на одну гривню оплати праці середньорічного працівника, грн	4,6	3,5
- на одну гривню оплати праці працівника апарату управління, грн	29,7	14,3
- на 1 люд. – год., витрачену працівниками підприємства, грн	97,5	85,3
- на 1 люд. – год., витрачену працівниками апарату управління, грн	704,7	554,8
<i>Вироблено товарної продукції</i>		
- на середньорічного працівника, тис.грн	227,9	233,0
- на працівника апарату управління, тис.грн	1399,0	952,3
- на одну гривню оплати праці середньорічного працівника, грн	4,7	4,6
- на одну гривню оплати праці, грн	30,5	19,0
- на 1 люд – год., витрачену працівниками підприємства, грн	99,9	113,0
- на 1 люд - год., витрачену працівниками апарату управління, грн	721,5	735,0
<i>Отримано прибутку (+), збитку (-)</i>		
- на середньорічного працівника, тис. грн	70,7	49,4
- на працівника апарату управління, тис. грн	433,7	201,8
- на одну гривню оплати праці середньорічного працівника, грн	1,4	1,0
- на одну гривню оплати праці працівника апарату управління, грн	9,5	4,1
- на 1 люд. – год., витрачену працівниками підприємства, грн	31,0	23,9
- на 1 люд. – год., витрачену працівниками апарату управління, грн	223,7	155,7

Аналізуючи показники ефективності діяльності апарату управління у ДП «ДГ»Кутузівка» за 2014-2016 р. можна зробити висновок, про те, що

приведена методика дозволяє в повній мірі оцінити ефективність роботи апарату управління. Вона віддзеркалює як загальні результативні показники діяльності підприємства, так і ті, за якими можна визначити вплив зміни управлінського персоналу на підприємстві на показники його діяльності.

Список використаних джерел: 1. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації : навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. – К.: «КОНДОР», 2002. – 654 с. 2. Менеджмент організацій : підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової. – К. : Либідь, 2003. – 448 с. 3. Назарова Г. В. Корпоративне управління : навчальний посібник / Г.В. Назарова – Харків : Еспада, 2003. – 531 с. 4. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. / Новіков Б. В., Сініок Г. Ф., Круш П. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 560 с.

УДК: [330.143:338.24]: 316.48

В. М. Нагаєв, д-р пед. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ

Здійснювані в аграрному секторі економіки України організаційно-правові та соціально-економічні перетворення визначаються наявністю великої кількості дисфункціональних конфліктів, що у підсумку призводить до суттєвого зниження ефективності сільськогосподарського виробництва. З огляду на психологічний підхід у менеджменті, підприємства аграрної сфери мають враховувати конфліктологічні аспекти [1]. З розвитком ринкових умов і впровадженням конкурентних відносин ці питання набувають все більшої значущості, оскільки конкуренція являє собою варіант конфліктної ситуації, яка при визначених умовах переростає у конфлікт.

Метою даного наукового дослідження є обґрунтування організаційних механізмів попередження дисфункціональних конфліктів, а також формування принципів розвитку конфліктологічних стратегій в умовах удосконалення системи аграрного менеджменту.

Дисфункціональний (нагативний) конфлікт розглядається як сигнал негаразду, необхідності його попередження, вирішення та пошуку нового оптимального рішення [1]. Сучасне аграрне формування має безліч дисфункціональних конфліктів. Для їх попередження воно має гармонічно інтегрувати усі види діяльності, залишаючись динамічною структурою, що адекватно реагує на зміни як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. Така діяльність неможлива без з'ясування механізмів впливу конфліктів на рівень економічної безпеки сільськогосподарського підприємства, що зумовлює

необхідність вирішення цих питань у взаємозв'язку з інформаційною системою аграрного менеджменту [3].

Об'єктом дослідження було обрано державне підприємство «Дослідне господарство “Кутузівка” Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України» Харківського району Харківської області. Ринок продукції даного підприємства характеризується тісною взаємодією рослинницької та тваринницької галузей. Дослідне господарство «Кутузівка» є великотоварним виробничим комплексом, де працює 236 працівників. В сучасних умовах великотоварного виробництва зростають вимоги споживачів до асортименту і якості продукції; посилюється об'єктивна необхідність більш повного задоволення попиту конкретних соціально-економічних груп споживачів. Однак, через постійне зростання потреб працівників, підприємство все частіше потребує організаційних механізмів вирішення складних виробничих проблем в умовах дисфункціонального конфлікту (економічного, соціального). В даному випадку нас більше цікавить економічний конфлікт, в якому його сутність визначається взаємовідносинами ринку праці та капіталу. Для визначення організаційних механізмів управління дисфункціональними конфліктами, розглянемо три типи трудових відносин: прибуток досягається за рахунок ущемлення інтересів працівників; прибуток формується за рахунок вкладання в працівників, тобто спостерігається поєднання інтересів працівника і роботодавця; прибуток формується за рахунок гармонізації інтересів власника засобів виробництва і робочої сили, що досягається за допомогою системи участі в прибутках і прийняття рішення, тобто самоврядування. На нашу думку, третій тип трудових відносин є найбільш оптимальним для агроформувань, адже неминучість виникнення суперечностей є виявом закону єдності та боротьби протилежностей. За цим законом будь-яке явище чи ситуація розглядається як єдність протилежних сторін, що взаємно виключають одна одну, долають опір свого антиподу, проте, водночас, не можуть існувати окремо.

З метою удосконалення організаційних важелів управління дисфункціональними конфліктами на прикладі ДП ДГ «Кутузівка», нами було проведено анкетування управлінського персоналу. Коментуючи результати аналізу можна зробити декілька висновків. Одним із ефективних організаційних заходів управління, що попереджує дисфункціональний конфлікт може бути регламентація виробничого процесу. На це звертає увагу 34 % працівників. Потрібно роз'яснити, які результати очікуються від кожного співробітника та виробничого підрозділу. Мають бути згадані такі параметри, як рівень результатів, який повинен бути досягнутий, хто надає і хто одержує релевантну інформацію, система повноважень і відповідальності, а також чітко визначена політика, процедури і правила трудових відносин. При цьому керівник має донести ці питання до підлеглих з тим, щоб вони зрозуміли, чого від них очікують в тій або іншій ситуації.

На другому місці (26 %) у застосуванні механізмів управління організаційними конфліктами - координаційні та інтеграційні механізми. Встановлення ієрархії повноважень упорядковує взаємодію людей, прийняття

рішень та інформаційні потоки всередині організації. Якщо працівники сперечаються з виробничих питань, конфлікту можна уникнути шляхом наявності механізму зворотного зв'язку. Так само, принцип єдиноначальності полегшує використання ієрархії для управління конфліктною ситуацією, бо підлеглий знає пріоритетність організаційних розпоряджень.

Не менш корисні такі засоби інтеграції, як міжфункціональні колективи (центри відповідальності), цільові групи, міжгосподарські наради. Для 22 % респондентів в якості ефективного засобу управління конфліктом бажано застосовувати дієву систему винагород (оптимізація матеріальних та моральних стимулів). Важливо, щоб система винагород не заохочувала неконструктивну поведінку неформальних груп. Підвищенню культурного та освітнього рівня для запобігання дисфункціональним конфліктам на підприємстві віддали перевагу 18 % опитуваних.

Аналізуючи результати дослідження, можна обґрунтувати відповідні принципи організаційних заходів з попередження дисфункціональних конфліктів аграрних формувань: чіткої регламентації виробничих процесів, забезпечення сприятливих умов праці, методичне інструктування підлеглих, дотримання соціальних норм, підтримка економічних інтересів працівників, високий рівень інформатизації виробничих процесів, відкритість діагностики, об'єктивність контролю та заохочення підлеглих, оперативність розпорядчої діяльності, удосконалення структур управління, прямоточність інформаційних каналів тощо. Наприклад, досвід сільського господарства США у цій сфері пропонує високий рівень інформаційного забезпечення агробізнесу (дані про наукові відкриття, досягнення аграрного виробництва, новини сільськогосподарської техніки та ін.), що дозволяє швидше впроваджувати їх у практику сільського господарства. Так само у Великобританії розповсюдження агроінформації ведеться на основі системних державних мереж. Тут діє система, яка ґрунтується на програмі фундаментальних досліджень і розробок науковців. В умовах сільськогосподарського виробництва з боку керівництва вкрай важливо сприяти розвитку критичного мислення підлеглих. При аналізі важливих проблемних питань здійснювати «провокацію конфлікту» з подальшим дискусійним обговоренням, уникаючи «однорідності». Ці аспекти організаційної поведінки є підґрунтям збалансованості економічних рішень, що впливають на товарну масу прибутку, адже аналіз ефективності економічних процесів на селі доводить необхідність сприяння функціонального (позитивного) конфлікту в умовах виробництва [2; 4].

Висновки. Здійснення організаційних заходів з управління дисфункціональним конфліктом має бути цілеспрямованим, обумовленим об'єктивними законами, комплексним впливом на динаміку господарських відносин в організації в інтересах розвитку соціально-економічної системи до якої має відношення даний конфлікт. Кожне сільськогосподарське підприємство, як соціально-економічна система, повинна мати організаційну структуру з блоком управління дисфункціональними конфліктами. Така структура має запроваджувати програми організаційно-розпорядчої діяльності, які визначають

цілі попереджувальних заходів, відповідні завдання, методи управління конфліктами, ресурсний потенціал, організаційні умови.

Список використаних джерел: 1. Бутов М.И. Современный социальный конфликт / М.И. Бутов. – М., 2012. – 276 с. 2. Нагаєв В.М. Формування економічного механізму аграрних формувань: конфліктологічний аспект / В.М. Нагаєв, Н.С. Яропут // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. – Вип. 105. – Х.: ХНТУСГ. – 2010. – С. 263-269. 3. Нагаєв В.М. Напрями удосконалення організації управлінської праці в аграрних формуваннях / В.М. Нагаєв, К.С. Куцепалова // Вісник ХНАУ. – № 3. – Х., 2011. – С. 59-63. 4. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 19 с.

УДК 631.152: 658. 012

В. В. Нагаєв, аспірант*

**Санкт-Петербурзький державний аграрний університет,
Російська Федерація**

ФІЛОСОФІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ: СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ПІДХІД

Сучасні умови ринкової економіки агропромислового комплексу визначаються протиріччям між необхідністю підвищення ділової активності та зменшенням впливу моральних чинників на бізнес. Приватна власність на засоби виробництва на селі об'єктивно створила передумови девальвації морально-етичних цінностей у процесі виробництва та розподілу матеріальних благ. Капіталізація виробничих та обслуговуючих процесів, постійна максимізація прибутку в умовах конкурентного середовища загострює проблему соціальної відповідальності агробізнесу. Тому предметом даного наукового дослідження є філософські складники формування моральних принципів підприємництва в системі сільськогосподарського виробництва.

Будь-яка організація як економічна цілісність повинна турбуватися про ефективність використання своїх ресурсів і збільшення прибутку. Цим вона виконує економічну функцію виробництва продукції і надання послуг, необхідних для суспільства. Дотримуючись критеріїв ефективності і прибутковості, організація виконує і свою соціальну місію - забезпечення населення необхідними продуктами і послугами, задоволення їх первинних і вторинних потреб.

Бізнесова діяльність має бути спрямована на збільшення прибутку за умови, що підприємець не користується шахрайством і бере участь у відкритій конкурентній боротьбі. Це одна точка зору на роль бізнесу у суспільстві. Інша точка зору на роль бізнесу виявляється в тому, що організації повинні нести відповідальність перед суспільством, в якому вони функціонують, а не тільки

* Науковий керівник – Давиденкова А. Г., д-р філософ. наук, професор

забезпечувати ефективність, зайнятість, одержання прибутків, дотримання законів. Організації повинні направляти частину своїх ресурсів і зусиль по соціальних каналах. Не варто думати, нібито на соціально відповідальну поведінку здатні лише великі організації. Навіть невеликі фермерські господарства також можуть бути соціально відповідальними, якщо вони стають спонсорами хокейної команди або організують для школярів виробничі або культурні екскурсії.

Ця точка зору, в значній мірі, визначається суспільними очікуваннями з приводу відповідальних дій організацій в таких сферах, як захист навколишнього середовища, охорона здоров'я і безпека, громадянські права, захист інтересів споживачів тощо. Наприклад, останні статистичні дані щодо руйнування соціальної інфраструктури на селі в умовах зростання обсягів сільськогосподарського виробництва підтверджують, що агробізнес повинен бути активно соціально відповідальним через «залізний закон відповідальності» [4]. У довгостроковій перспективі ті організації, які не відгукуються на сподівання суспільства і не несуть прямої соціальної відповідальності, зникнуть. Поступово суспільне середовище позбавить такі організації можливості вести високоприбуткову агропромислову діяльність.

Така точка зору ґрунтується на тому, що сучасне сільськогосподарське підприємство є частиною внутрішнього і зовнішнього оточення, яке включає в себе багато складників (місцеві громади, посередники, споживачі, постачальники, засоби інформації, профспілкові об'єднання, акціонери). Це багат шарове суспільне середовище може суттєво впливати на досягнення організацією своїх цілей. Тому аграрним формуванням доводиться врівноважувати чисто економічні цілі з соціально-економічними інтересами цих складових середовища [1]. Наприклад, на сьогодні існує багато суб'єктів підприємницької діяльності на селі, які постійно надають допомогу дитячим будинкам, початковим, середнім і вищим навчальним закладам, молодіжним організаціям у придбанні комп'ютерної техніки, спортивного інвентарю, матеріалів для навчання. При цьому деякі великі підприємства (агрохолдинги, агроконсорціуми) створюють спеціальні програми субсидування освіти, охорони здоров'я, культурної сфери. Спеціально для цього впроваджуються відповідні соціальні центри, в які фірма направляє своїх співробітників для надання допомоги дітям, інвалідам, пенсіонерам.

Однак, найбільшою перепорою в розробці подібних програм соціальної відповідальності керівники вважають вимоги рядових працівників і менеджерів підвищувати свої доходи. Прагнення найшвидшого збільшення прибутку змушує організації відмовлятися від переведення частки своїх коштів на соціальні програми. Проте не підлягає сумніву, що прибуток є важливим аспектом у виживанні організацій. Для будь-якого підприємства на першому місці стоїть виживання і тільки потім - проблеми суспільства. Якщо підприємство не здатне вести справи з прибутком, питання про соціальну відповідальність стає нереальним. Але що б там не було, організації повинні вести свої справи у відповідності до суспільних сподівань. Щоб зробити

суспільне середовище більш сприятливим для організації, її керівники повинні вміти відгукуватися на проблеми, які виникають у соціальному середовищі [2].

Проблема соціальної відповідальності тісно пов'язана з особистісними цінностями, як загальними переконаннями стосовно добра та зла. Кожний з керівників має свій, визначений, тільки йому належний набір особистісних характеристик та етичних переконань. Свої внутрішні цінності він переносить і на організацію. Тому взаємодія організації з соціальним середовищем багато в чому визначається внутрішніми переконаннями та настановами її формального лідера. Щоб зробити вибір на користь моральної поведінки, важливо мати початкове уявлення про етику. Етика - наука про моральність. Але моральність визначається і оцінюється суспільством. Тому принципи, які зобов'язані наслідувати керівник і його фірма, повинні спиратися на правильну з точки зору суспільства поведінку. Керівники мають відстоювати економічні інтереси компанії, але не переходити межу соціальної етики. Таким чином, етика управління організацією є своєрідним конфліктом між економічними показниками компанії і показниками соціальної відповідальності.

Сьогодні значно підвищився інтерес щодо застосування «Японської моделі менеджменту» в агробізнесі, адже ринкові відносини у сфері АПК передбачають розвиток демократичних основ управління [3]. Крім робіт Є.Мейо, різні аспекти людських відносин в сфері управління виробництвом висвітлюються Д.МакГрегором у теорії “Х”, “У”, “Z”; М.П.Фоллет у теорії про стилі лідерства, Ф.Герцбергом у концепції мотивації праці; Г.Хомансом у працях про групову динаміку; Я.Келлі у теоріях управління конфліктами [5].

Проведений аналіз стану соціальної відповідальності агробізнесу доводить необхідність випереджаючого характеру дотримання агробізнесом морально-етичних цінностей. Основними позитивними функціями соціальної відповідальності бізнесу у суспільстві є такі:

1) сприятливі довгострокові перспективи (якщо організація інвестує соціальні програми, то в подальшому це може позитивно позначитися на її прибутку, бо споживачі, постачальники та місцева громада будуть формувати в собі більш привабливий образ такого аграрного підприємства і тяжіти до нього);

2) задоволення потреб і сподівань широких верств населення (соціальна політика організації робить позитивний внесок у вирішення громадських проблем, суспільство відчуває потребу у залученні додаткових коштів у такі сфери, як охорона здоров'я, культура тощо. Соціальна відповідальність аграрних формувань передбачає соціальні очікування (сподівання) широких прошарків населення щодо підприємств, які займаються бізнесом);

3) наявність ресурсів для надання допомоги при вирішенні бізнесових проблем (оскільки аграрний бізнес має у своєму розпорядженні значні людські та фінансові ресурси, йому слід передавати їх частку на соціальні потреби);

4) моральні зобов'язання про соціальну відповідальність (підприємства є частиною суспільства, тому норми моралі також повинні керувати їх поведінкою. Підприємства на макрорівні подібні до індивідуальних членів суспільства. Вони повинні діяти соціально відповідальним чином і сприяти зміцненню моральних основ суспільства).

Отже, аграрні формування мають використовувати частину своїх ресурсів на потреби громади і врівноважувати виключно економічні цілі із соціальними інтересами громади. Витрати на соціальну відповідальність повинні бути завжди виправдані поліпшенням ставлення суспільства до підприємництва, удосконаленням морально-етичних принципів бізнесу, оновленням його змісту.

Список використаних джерел: 1. Завадський Й.С. Менеджмент / Й.С.Завадський. – Т.2.- К.: УФІМБ, 2002.- 640 с. 2. Колпаков В. Корпоративная культура и человек / В. Колпаков // Персонал. - 2002. - №2. - С. 39-41. 3. Коно Т. Стратегия и структура японских предприятий / Т. Коно / Пер.с англ. / Общ. ред и вступ. ст. О.С.Виханского. - М.: Прогресс, 1987. 4. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М Альберт, Ф. Хедоури / Пер.с англ.- М.: Дело, 1992. 5. Носик В. Отдельные аспекты психодиагностических стилей управления // Персонал. - 2002.- №3.- С. 62-64.

УДК 330.341.1

В.М. Онегіна, д-р екон. наук, професор

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка**

В.А. Луньова, канд. екон. наук

Харківський національний університет імені В. Каразіна, Україна

КЛАСТЕРИ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА

Кластерні ініціативи реалізуються в різних сферах економіки багатьох країн – у фармакології, металургії, електроніці, легкій промисловості, сільському господарстві, тощо. Тематика кластерів активно обговорюється у вітчизняному суспільстві більше десяти років.

У Харківській області ініціативи із створення кластерів були засновані на урахуванні історично сформованої спеціалізації підприємств регіону, масштабів та напрямів досліджень науково-дослідної сфери та вищих навчальних закладів. У «Стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року» було сконцентровано увагу на формуванні 9 кластерів регіону: авіаційному, космічному, енергомашинобудування, фармацевтичному, нано- і біотехнологій, переробки сільськогосподарської продукції, газовидобування і виробництва енергії, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я. Згідно ж плану Державного агентства України з інвестицій та інновацій в Харкові має знаходитися центр національного інноваційного кластеру «Нові матеріали». У березні 2013 р. було анонсовано створення кластеру інноваційної інфраструктури Харківської області, який був заснований за ініціативою провідних наукових та освітніх установ Харкова, інститутів інноваційної інфраструктури, окремих фахівців в галузі інновацій як додатковий елемент до системи кластерів Харківської області, яка була визначена рішенням Ради вітчизняних та іноземних інвесторів при Харківській обласній державній

адміністрації від 24 листопада 2011 р. про перехід економіки області на кластерну модель розвитку. У 2011–2014 рр. було анонсовано і про утворення логістично-транспортного кластеру, регіонального ІТ-кластера, туристичного кластеру, кластеру аграрного машинобудування. Але реальні результати від утворення та функціонування кластерів ще далекі від очікуваних.

Особливістю інноваційного процесу в сільському господарстві є різноsubj'єктність генерації новацій та їх впровадження. У зв'язку з цим реалізації інноваційного потенціалу регіону сприяли б інтеграція всіх суб'єктів інноваційного процесу, формування інноваційного агропромислового кластеру.

Враховуючи досліджені підходи науковців до визначення кластерів [1-3], інноваційний агропромисловий кластер (ІАПКл) нами обґрунтовано розглядати як добровільне об'єднання агроформувань (виробників товарної сільськогосподарської продукції), промислових підприємств, постачальників матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства та переробників його продукції, наукових, освітянських закладів, інформаційно-консультаційних агенцій, фінансово-кредитних установ, державних органів на засадах спільних інтересів з інноваційного розвитку аграрного сектору, прибутковості агробізнесу, продовольчої безпеки та спільної діяльності на певній території з генерації та імплементації новацій, виробництва інноваційної конкурентоспроможної продукції [4].

Розбудова кластера – тривалий процес і може бути реалізований на засадах розробок організаційно-правової форми самоврядного науково-виробничого об'єднання, стратегії і програм його розвитку, спрямованих на інноваційний розвиток його учасників за рахунок більш повного використання територіальних та ресурсних переваг. Такі кластери мали б стати цеглинами вирішення завдань агроінноваційного розвитку щодо генерації, просування, освоєння та комерціалізації нових знань і винаходів, кількісного й якісного зростання інноваційних пропозицій, підвищення сприйнятливості виробників до нововведень, формування ефективної мережі руху інновацій від науки до виробництва та споживачів.

Формування інноваційних агропромислових кластерів навіть за наявності спільних інтересів майбутніх учасників потребує визначення суб'єктів – ініціаторів із створення кластеру, наукового супроводу з формування нормативної бази побудови економічних взаємовідносин між суб'єктами кластеру; узгодження пріоритетів в області інновацій та наукових досліджень; формування системи стимулів для продукування інновацій, інноваційної активності, схем їх фінансового забезпечення.

До суб'єктної структури інноваційного агропромислового кластера входитимуть такі основні підсистеми: генерування новацій, розповсюдження новацій та інновацій, впровадження новацій та виробництва інноваційної продукції, фінансового забезпечення, координаційна.

Харківщина є відомим у країні та за кордоном центром сільськогосподарського машинобудування, має розгалужену логістичну мережу аграрного виробництва та розвинуту харчову промисловість, підприємства яких мають разом з сільськогосподарськими підприємствами, фінансово-кредитними

установами, освітянськими та науковими установами, відповідними органами державної влади сформувати інноваційний агропромисловий кластер Харківської області.

Виконувати функції поточного управління, забезпечувати єдність освітнього процесу, науково-дослідної, інноваційної діяльності на всіх стадіях інноваційного процесу в агропромисловому виробництві. В межах регіонального інноваційного агропромислового кластеру має рада учасників кластеру. Держава та регіональні органи влади на основі активної науково-технічної політики покликані скоординувати діяльність суб'єктів кластеру, виступити гарантом захисту їх інтересів щодо інноваційного розвитку.

Формування кластера дасть можливість узгодити дії усіх ланок агропромислового ланцюга, подолати розрив між наукою та виробництвом, різними сферами агропромислового комплексу, зробити партнерство взаємовигідним, сприятиме зміцненню інноваційного потенціалу та формуванню фінансових ресурсів для розвитку всіх членів кластеру.

На жаль, тенденції відносного зменшення фінансового забезпечення щорічного зниження кількості організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність, їх кадрового потенціалу, проявилася й у Харківській області. Однією з глибинних проблем переходу сільськогосподарських підприємств України на інноваційну модель розвитку залишається недостатність фінансового забезпечення як аграрної науки, так і впровадження інновацій на рівні підприємств.

В умовах політичної та соціально-економічної кризи можливості державних бюджетів вкрай обмежені; банківське кредитування є дорогим та переважно короткостроковим. За цих умов фінансування інноваційного процесу мають забезпечити спеціалізовані фінансові установи (державні та недержавні спеціалізовані інноваційно-інвестиційні фонди, венчурні фонди, лізингові компанії, страхові компанії) та власне сільськогосподарські підприємства та інші підприємства АПК шляхом спрямування частини прибутку на інноваційні наукові розробки за рахунок, по-перше, прямого фінансування новацій за замовленням; по-друге, придбання готових наукових розробок; по-третє, схем співучасті в генерації новацій; по-четверте, оплати частинами придбаних новацій, схем «лізингу новацій».

Список використаних джерел. 1. Кизим Н.А. Формирование инновационных кластеров экономики знаний в Харьковской области / Н.А. Кизим, В.И. Чередник, А.В. Доровской // Проблемы экономики. – 2009. - №4. – С. 12 - 21. 2. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - №11. - С. 3 - 13. 3. Портер М. Стратегія конкуренції / Пер з англ. М.Портер. – К.: Основи, 1997. - 896 с. 4. Онегіна В.М. Стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств : монографія / В.М. Онегіна, В.А. Луньова. – Харків: Смуґаста типографія, 2016. – 255 с.

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОБСЛУГОВУЮЧИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ**

Нинішні українські реалії засвідчують різновекторну динаміку аграрного і сільського розвитку: сільськогосподарське виробництво загалом зростає, а сільські жителі, їхні громади та загалом село – занепадають. З одного боку, у корпоративному секторі аграрної економіки нарощуються обсяги виробництва продукції, забезпечується досить висока рентабельність, зростає продуктивність праці. З іншого – у сільського населення залишається дедалі менше шансів належним чином влаштовувати свою життєдіяльність за місцем проживання у селі: тут обмежена сфера зайнятості, низькі доходи, погіршений доступ до базових благ і послуг, деградує сільська інфраструктура тощо. Рівень оплати праці в сільському господарстві залишається одним із найнижчих серед інших галузей, грошові доходи сільських домогосподарств у розрахунку на члена домогосподарства – на чверть нижчими, ніж міських [1].

Як свідчить практика, кооперація була і залишається єдиним шляхом до поліпшення добробуту та якості життя сільського населення, яке в разі об'єднання колективних зусиль в повній мірі спроможне реалізувати власний потенціал та зайняти місце в регіональній економіці. Тому, на нашу думку, єдиною перспективою для підвищення ефективності функціонування малих та середніх форм господарювання на сільських територіях є розбудова сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Досліджуючи досвід країн Європейського союзу щодо створення та функціонування кооперативів доцільно відмітити, що останні представлені двома основними групами: перша – кооперативи, які займаються заготівлею, переробкою та збутом (оптовим і роздрібним) сільськогосподарської продукції; друга – це кооперативні товариства, які здійснюють гуртову закупівлю засобів виробництва для наступного їх постачання до господарств-учасників.

Для першої групи кооперативів характерні наступні види діяльності: виробництво молочної та м'ясної продукції, крохмалю, збут яєць та м'яса птиці, реалізація насіння сільськогосподарських культур та певних інших продуктів. Характерною особливістю вказаних кооперативів є те, що вироблена в них продукція проходить певну обробку та пакування. Так, у більшості країн Євросоюзу такими кооперативами здійснюється переробка майже всього товарного молока (в Данії – це майже 90% отриманого членами кооперативу товарного молока з виробництвом масла та сиру, в країнах Скандинавії та Нідерландах – більше 80% тощо).

Крім того, в кооперативах постійно впроваджуються інноваційні технології виробництва, зокрема в останнім часом набула популярності

*Науковий керівник – І.І.Червен, докт. екон. наук, професор

технологія глибокої переробки сировини на основі безвідходних технологій. Як приклад, в Данії на базі потужних (великих) м'ясокомбінатів створюються невеликі обслуговуючі кооперативи з метою переробки відходів від їх діяльності (крові, вовни, нутрощів, кісток), виробництва сировини для фармацевтичної промисловості (екстракт гормонів з підшлункової залози). При цьому, слід відмітити, що вартість виробленої ними продукції складає майже 20% від сумарної вартості продукції всіх м'ясокомбінатів.

Представники другої групи обслуговуючих кооперативів займаються постачанням сільськогосподарським товаровиробникам насіння, кормів мінеральних добрив тощо. Так, обслуговуючі кооперативи Швеції та Фінляндії забезпечують постачання місцевим сільгосптоваровиробникам біля 60% засобів виробництва, Франції та Німеччини – більше 50% добрив та кормів, а Нідерландів - третину мінеральних добрив.

Кооперативних рух, як вид господарської діяльності в Україні, ще досить молодий та не набув масового характеру. Але, все ж таки є позитивні зрушення.

Зокрема, з початку 2010 року на територіях Полтавської, Дніпропетровської, Херсонської, Запорізької та Миколаївської областей за підтримки Данон Україна сумісно з міжнародною благодійною організацією «Добробут Громад» (Heifer Ukraine) та «Данон Екосистем Фонду», а також Heifer International реалізується міжнародний соціальний проект «Розвиток молочних кооперативів» загальною вартістю більше 7,1 млн. дол.США. Метою даного соціального проекту є підтримка молочного товарного виробництва в приватних господарствах населення задля поліпшення рівня благополуччя сільських жителів та забезпечення компанії у якісній сировині для виробництва органічних молочних продуктів.

Перевагою створення таких кооперативів є те, що індивідуальні (особисті) господарства можуть спільно домовлятися про ціну молока з переробником, спільно закуповувати обладнання і підвищувати продуктивність корів, використовуючи різні послуги та програми. Нині в рамках проекту створено 34 сімейні ферми на 7-15 корів.

У 2011 році в рамках проекту «Кооперативна навчальна ферма та послуги» (загальна вартість 1,8 млн. євро) у Дніпропетровській області було побудовано демонстраційно - навчальну ферму на 60 голів корів основного стада. Об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів «Господар» стало власником даної кооперативної навчальної ферми, на якій здійснюється впровадження сучасних методів молочного скотарства та виробництва молока, які демонструються членам інших кооперативів.

На сьогодні до складу ОСОК «Господар» входять 720 членів із восьми кооперативів, що стало можливим завдяки успішному наданню послуг із заготівлі кормів, обробки земельних ділянок та організації тренінгів для членів кооперативів. З моменту початку своєї діяльності кооперативне об'єднання «Господар» надало послуги: заготівля силосу – 3 372 тонн, обробка земельних ділянок – понад 3 000 га, посів кормових культур – 220 га, заготівля сіна – 1360 тонн. Завдяки тренінгам, організованим ОСОК «Господар», було запроваджено систему контролю якості молока на рівні 8 кооперативів [2].

З 2013 року на територіях Тернопільської та Львівської областей реалізується проект «Розвиток полуничних кооперативів» (загальна вартість 1,2 млн. дол. США) метою якого є створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів задля сприяння вирощування полуниці за інноваційними технологіями та реалізації продукції через кооператив. Так, у рамках проекту в с. Лосятин Тернопільської області офіційно створено 65 нових робочих місць, а більше 500 сімей забезпечені пунктом збуту продукції [2].

Завдяки проекту «Створення молочних ланцюгів доданої вартості» (загальна вартість 162,1 тис. дол. США) в СОК «Іванковецький Світанок» Кіровоградській області реконструйовано виробничу зону та приміщення майбутнього молокопереробного об'єкту, встановлено обладнання для збору молока та лінії переробки молочної сировини та пакування готової продукції, обладнано камеру для зберігання готової молочної продукції, встановлено системи водопостачання, водовідведення, енергопостачання та вентиляції; розроблено механізм організації надання кооперативом послуг зі збору та переробки непастеризованого молока, для збуту готової молочної продукції зареєстровано торгову марку «Сімейна ферма».

Метою втілення проекту «Створення молочних ланцюгів доданої вартості» є налагодження сталого розвитку місцевих сільських родин шляхом забезпечення зростання рентабельності молокопереробних процесів. Додану вартість для сільських родин буде забезпечено через ланцюг: виробник (сільська родина – член кооперативу) – молокоприймальний пункт кооперативу – молокопереробні потужності СОК – споживач (споживає якісну продукцію) та виробник (отримує додатковий дохід від продажу молочної продукції) [2].

До проекту залучено 50 сільських родин. Лінія переробки молочної сировини є вітчизняним продуктом, а її потужність становить 3 тонни за зміну. Продукція, що виробляється кооперативом (молоко, сметана, кефір, ряжанка та кисломолочний сир) реалізується освітнім та медичним закладам, а також через роздрібну торговельну мережу в Кіровоградській області.

З 2016 року в с. Дорошівка Миколаївської області функціонує сільськогосподарський кооператив, члени якого об'єдналися з метою вирощування салатного перцю для складання великої товарної партії та реалізації її гуртовим покупцям.

У Березнегуватському та Снігурівському районах Миколаївської області створено 2 сімейні ферми з використанням сучасних технологій, які входять в сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи «Березнегувате» та «Молочник».

У рамках проекту «Розвиток молочного бізнесу в Україні» (за кошти Уряду Канади) у с. Заболотці Львівської області в 2011 році створено сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Покрова». Нині кооператив налічує 250 учасників з 11 громад, 16 пунктів збору молока, у користуванні кооперативу 247 га пасовищ. Члени кооперативу доглядають за пасовищами, самотужки заготовляють сіно для худоби, випасають її, щоденно заготовлюється 5-7 тонн молока, яке реалізується місцевим молокозаводам. Кооператив надає

послуги з очищення, охолодження, збирання та проведення лабораторного аналізу молока та інші (транспортні послуги, косіння, тюкування сіна тощо).

Також, на увагу заслуговує позитивний досвід діяльності Глибоцької об'єднаної територіальної громади Чернівецькій області, де створено власний обслуговуючий кооператив, що об'єднує 32 домогосподарства, з приймання та переробки молока. Частка Глибоцької об'єднаної територіальної громади у проекті склала близько 800 тис. грн, а 20 тис. євро – це кошти гранту від Австрійської агенції розвитку та програми розвитку ООН «Сталий розвиток сільських територій Чернівецької та Одеської областей».

Підсумовуючи аналіз перспектив розвитку сільських територій на інноваційній основі потрібно зазначити, що нині у більшості випадків заходи, що спрямовані на підтримку розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів передбачаються в основному в стратегіях та програмах соціально-економічного розвитку окремого регіону. На жаль, позитивний досвід щодо створення та функціонування обслуговуючих кооперативів більшість фермерів та підприємців не сприймає, тому враховуючи певні причини не мають бажання їх утворювати. Тому, на нашу думку, вирішення питання щодо створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в перспективі лежить саме в площині активізації діяльності об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел: 1. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні: наук. доп. / Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2015. – С. 54-57. 2. Річний звіт МБФ «Добробут громад» 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dobrobut-hromad.org/wp-content/uploads/2017/03/ICF_CW_report-2015_ukr.pdf

УДК 631.3.001.76:621

**В.М. Петров, канд. екон. наук, професор університету
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ШЛЯХИ ВІДРОДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Для будь-якої економічно розвиненої країни розвиток сільськогосподарського машинобудування є запорукою ефективного ведення сільського господарства, виробництва достатніх обсягів високоякісних продуктів харчування і сільгоспсировини для споживання у межах країни та формування потенціалу для експортних поставок. Це обумовлюється тим, що поряд з прогресом у селекції, саме нові можливості в організації робочих процесів та інноваційні розробки у царині техніки є основними факторами, що дозволяють скорочувати сукупні витрати на одиницю виробленої продукції і підвищувати продуктивність праці.

При дослідженні сучасних тенденцій розвитку вітчизняного тракторного і сільськогосподарського машинобудування необхідно об'єктивно оцінювати

ситуацію, що склалася у країні. Занепад усіх виробничих сфер АПК є наслідком системної економічної кризи всього народногосподарського комплексу та відповідного відношення влади до галузі. За роки незалежності в Україні ще й досі на державному рівні не прийнято стратегію техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва. Розроблена нормативно-правова база і галузеві програми, що приймали та доопрацьовували численні уряди практично не виконуються з-за недостатнього наукового обґрунтування, невідпрацьованості механізмів здійснення та обмеженості (а у багатьох випадках і повної відсутності) відповідного фінансового забезпечення.

За часів СРСР українське тракторне і сільськогосподарське машинобудування було одним з найбільш розвинених у колишніх союзних республіках. До 1991 р. тут нараховувалося 350 підприємств, на яких працювало понад 200 тис. висококваліфікованих спеціалістів [1, 2]. Галузь виробляла широкий асортимент сільськогосподарської техніки і обладнання: трактори (загального призначення, універсально-просапні, спеціальні, тракторні самохідні шасі), самохідні зернозбиральні комбайни (до 1952 р.), самохідні і причіпні кукурудзозбиральні комбайни, бурякозбиральні комплекси, посівні і посадочні машини, оприскувачі, жатки і адаптери до комбайнів, ґрунтообробні знаряддя різного технологічного призначення (плуги, дискові і зубові борони, культиватори різних конструкцій для суцільного і міжрядного обробітку), обладнання для тваринницьких ферм, первинної доробки і переробки сільгоспсировини тощо. Крім того, в умовах єдиного народногосподарського комплексу і тісної виробничої кооперації, українська промисловість виробляла широку номенклатуру вузлів і комплектуючих виробів для галузевих машинобудівників інших союзних республік [3, 4]. За даними Міністерства статистики Української РСР, у 1989 р. в Україні було вироблено 115,9 тис. тракторів (без садово-городніх малої потужності), що фактично на той час було третім показником у світі (для порівняння: у СРСР – 532,0 тис. шт., в Японії – 158,0, в Італії – 91,0, у США – 86,0, у Великобританії – 82,0, у ФРН – 75,0 тис. шт.). Проте найбільш повно про рівень концентрації виробництва цього виду силових машин у країні свідчить відносний показник виробництва у розрахунку на 1000 чол. населення. У 1989 р. в Україні і Чехо-Словаччині він дорівнював 2,2 од., в Югославії – 2,3, в СРСР – 1,9, в Італії – 1,6, у Великобританії – 1,4, у Польщі, ФРН і Японії – 1,3 од. [5]. Планомірне зростання обсягів виробництва у повоєнні роки спостерігалось й по інших видах сільськогосподарської техніки і обладнання. Одночасно велась інтенсивна розбудова мережі матеріально-технічного забезпечення сільських товаровиробників, ремонтно-технічних підприємств, власних ремонтних майстерень господарств.

Незважаючи на те, що деякі види тодішньої вітчизняної сільськогосподарської техніки були неналежної якості і за техніко-технологічними показниками поступалися відповідним закордонним аналогам, вже до 1960 р. рівень механізації оранки й сівби в Україні підвищився до 99 %, збирання зернових культур – до 84, цукрового буряку – до 62 % [1, 2]. До початку 90-х років минулого століття рівень технічного забезпечення агротехнологій досяг такого рівня, що за умов збереження набутих тенденцій можна було б вести

мову про перехід на комплексну механізацію сільськогосподарського виробництва вже у найближче десятиліття.

Велика увага до проблем розвитку тракторного і сільськогосподарського машинобудування у радянські часи ґрунтувалася на усвідомленні владою виняткової значущості сільського господарства в аграрно-індустріальній економіці держави. Необхідність перманентного підвищення рівня інтенсифікації виробництва у галузі з метою збільшення продуктивності праці обумовлювалася плинністю сільського населення в інші галузі народного господарства, які активно відбудовувалися та, відповідно, потребували постійного притоку додаткової робочої сили з села (металургія, машинобудування, хімічна промисловість, промислове і цивільне будівництво, транспорт). Урбанізація значно збільшувала попит населення міст і промислових центрів на продукти харчування і переробної промисловості на сільськогосподарську сировину.

Після одержання Україною у 1991 р. державної незалежності вітчизняне тракторне і сільськогосподарське машинобудування ще певний час за інерцією зберігало свій виробничий, науково-технічний і кадровий потенціал. Але низька інвестиційна активність і різке зменшення платоспроможного попиту на машинобудівну продукцію з боку сільськогосподарських підприємств, розрив горизонтальних коопераційних зв'язків і виробничої координації з постачальниками комплектуючих виробів з колишніх союзних республік разом з втратою зовнішніх ринків призвели до погіршення фінансово-економічного стану і занепаду практично усіх підприємств галузі. Так, у 2013-2015 рр. в Україні вироблялося за рік лише 4,1-4,3 тис. тракторів (близько 4,0 % від рівня 1990 р.), 2,0-2,4 тис. плугів (2,2-2,7 %), 3,0-3,6 тис. сівалок (5,3- 6,3 %), а виробництво комбайнових жаток і бурякозбиральних комбайнів практично припинилося [6]. Сьогодні галузь знаходиться у стані глибокої кризи, яка за рівнем руйнації є більшою за рівень спаду у сільськогосподарському виробництві і за багатьма критеріями набула ознак безповоротних втрат. З кожним роком вийти з неї стає все важче: старіють і вибувають з господарського обігу виробниче обладнання і технічне оснащення; морально застарівають численні експериментальні зразки нових моделей сільськогосподарської техніки, які так і не були поставлені на серійне виробництво.

Наповнення ринку сільськогосподарської техніки і обладнання може відбуватися з двох джерел – за рахунок вітчизняного виробництва та постачання з-за кордону. Орієнтація здебільшого на дорогу імпорتنу техніку в Україні не відповідає державним інтересам і в умовах край низького платоспроможного попиту переважної верстви вітчизняних сільських товаровиробників є під силу тільки невеликому прошарку економічно міцних господарств. Крім того, з урахуванням специфіки експлуатації імпортних машин і великої вартості запасних частин, у нас вони окуповуються протягом тривалого періоду або не окуповуються взагалі.

Оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств за рахунок формування парку сучасних тракторів, самохідних і робочих машин і знарядь можливе лише за умов відродження на принципово

новій інноваційній основі вітчизняного тракторного і сільськогосподарського машинобудування, яке зараз знаходиться у глибокій кризі. На загальнодержавному рівні необхідно чітко визначити поточні задачі і пріоритети розвитку галузі на коротко і більш віддалену перспективу. При цьому визначальним повинно прийматися положення, що подальше удосконалення технічної складової аграрного потенціалу повинно відбуватися на інноваційній основі з урахуванням усіх прогресивних вітчизняних та іноземних наукових напрацювань і передового досвіду, що повинно забезпечити суттєве зростання продуктивності праці у сільському господарстві, збільшення урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин при формуванні протизатратного (на одиницю виробленої продукції) механізму господарювання у галузі.

Подальший розвиток вітчизняного тракторного і сільськогосподарського машинобудування теоретично має декілька варіантів розвитку. Перший полягає у модернізації серійних моделей, виробництво яких вже давно освоєно підприємствами. В умовах кризового фінансово-економічного стану і практично повної відсутності будь-якої дієвої державної підтримки виробників, це дасть можливість протягом певного періоду утримувати ситуацію у галузі під контролем. Але у перспективі, внаслідок входження України до європейських і світових економічних інституцій, лібералізації зовнішньоторговельної політики та активної експансії західних машинобудівних компаній на український ринок, такий шлях не дозволить вітчизняним виробникам конкурувати з ними на рівних.

Другий варіант передбачає створення нових зразків техніки спираючись на власні сили та наявну у країні елементну базу, як це робилося за часів СРСР. Такий шлях потребує великих інвестиційних витрат на всіх етапах – від розробки до постановки машин на серійне виробництво і у сучасних умовах є нереальним. За 25 років бездумного господарювання в Україні практично безповоротно втрачена промислова база виробництва комплектуючих вузлів і агрегатів (двигуни, гідравлічні системи, трансмісії, електрообладнання тощо), що у свою чергу потребує надвеликих зусиль для її відновлення. Крім того, розробка нової сільськогосподарської техніки високого технічного рівня, її випробування, серійне виробництво та ефективна експлуатація неможливі без наявності висококваліфікованих кадрів. За останні десятиліття промислові підприємства суттєво, а у деяких випадках критично, втратили унікальні кадри проєктантів, інженерів, організаторів виробництва, працівників робітничих професій (сьогодні підприємства, які навіть змогли сформувати замовлення на виготовлення продукції, відчувають гостру потребу у кваліфікованих верстатниках, слюсарях, наладчиках); практично згорнуто підготовку робочої молоді.

Передовий вітчизняний та іноземний досвід свідчать, що у сучасних умовах господарювання найбільш оптимальним рішенням проблеми є налагодження спільного виробництва сучасних зразків машин і обладнання за участю провідних західних виробників. Прикладом такого плідного взаємовигідного співробітництва в Україні можуть бути спільні підприємства з виробництва автомобілів, офісної, комп'ютерної і побутової техніки, продуктів

харчування тощо, які випускають продукцію під відомими світовими брендами. Як правило, таке співробітництво розпочинається з крупновузлового збирання машин з комплектуючих, що у повному обсязі надходять з-за кордону, з поступовим налагодженням їх виробництва в Україні. Головна роль держави у цих процесах полягає у забезпеченні необхідних інституціональних та організаційних умов залучення і захисту інвестицій – відпрацювання відповідної нормативно-правової бази, протекціоністська податкова і митна політика, підтримання цивілізованої конкуренції, боротьба з корупцією тощо. У підсумку національна економіка отримує додаткові робочі місця і відрахування до бюджету у вигляді податків, промисловість – сучасну технологічну базу, а сільське господарство – інноваційну техніку, яка за ціною є значно дешевшою за імпорتنі аналоги. Переваги для західних партнерів полягають у доступі на дуже перспективний ємкий український ринок матеріально-технічних ресурсів для сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел: 1. Білоусько Я.К. Тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / Я.К. Білоусько // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 84-90. 2. Білоусько Я.К. Удосконалення техніко-технологічного оснащення аграрного виробництва / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 59 с. 3. Петров В.М. Моніторинг технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва у пореформений період / В.М. Петров // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 40-45. 4. Петров В.М. Удосконалення технічного забезпечення сільського господарства / В.М. Петров // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 98-102. 5. Народне господарство Української РСР у 1990 році: [стат. щорічник] / Від. за випуск В.В. Самченко. – К.: Техніка, 1991. – 496 с. 6. Сільське господарство України у 2015 році: [стат. збірник] / Відп. за випуск О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 360 с.

УДК 331.108

М.С. Петченко, здобувач другого (магістерського) рівня освіти*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

СУЧАСНА КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПІДПРИЄМСТВАХ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Основою ефективного управління кадровим потенціалом в останні роки є ефективна система кадрової політики. Реалізація цілей і завдань управління персоналом здійснюється через кадрову політику. Кадрова політика є складовою частиною всієї управлінської діяльності і виробничої політики організації. Вона має на меті створити згуртовану, високорозвинену і високопродуктивну робочу силу.

*Науковий керівник – О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент

Кадрова політика – це сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці, її мотивації та стимулювання. Сучасна кадрова політика аграрних підприємств має бути спрямована на ринкові умови господарювання, а головна її мета полягає в забезпеченні кожного робочого місця, кожної посади персоналом відповідних професій та спеціальностей і належної кваліфікації [1].

Кадрова політика в умовах ринкової економіки передбачає передусім підходити до роботи з кадрами, розглядаючи її в нерозривному зв'язку із сутністю проблем, що вирішуються на даному етапі, підбираючи кадри відповідно до нових завдань. Особливе значення має висунення і підтримка людей ініціативних, мислячих, енергійних, які можуть і бажають на практиці активно просувати в життя курс на розвиток аграрного підприємства в умовах ринкової економіки.

Особлива увага приділяється використанню людського фактору, підвищенню якості і творчої віддачі інтелектуального, кадрового потенціалу, покращанню підготовки і використання спеціалістів. Враховуючи вищезгадане, кадрова політика – це сукупність соціально-правових, організаційно-економічних і психологічних заходів у державі з формування, використання і відтворення трудового (кадрового) потенціалу [2].

За нових умов господарювання кадрова політика має спрямовуватися на формування такої системи роботи з персоналом, що орієнтується на отримання не лише економічного, а й соціального ефекту за умови дотримання чинного законодавства, нормативних актів та урядових рішень.

Серед елементів кадрової політики слід назвати:

- політику зайнятості, що охоплює забезпечення висококваліфікованим персоналом, створення привабливих умов праці, гарантування її безпеки, створення можливостей для просування по службі з метою підвищення ступеня задоволення роботою;
- політику навчання, яка передбачає формування відповідної бази навчання, можливостей для підвищення кваліфікації та реалізації прагнень до професійного зростання;
- політику оплати праці, що полягає в наданні достатньо високої порівняно з іншими роботодавцями заробітної плати, яка б відповідала досвіду, здібностям і ставленню працівника до своїх обов'язків, його трудовому внеску;
- політику добробуту, яка ґрунтується на забезпеченні широкого набору соціальних пільг і благ, створенні умов, привабливих для працівників і взаємовигідних для них і для фірми;
- політику трудових відносин, що передбачає встановлення певних процедур для попередження виникнення трудового конфлікту, становлення кращого стилю керівництва, відносин з профспілками тощо [3].

Вихідними документами для формування кадрової політики є:

- загальна декларація прав людини;
- Конституція (Основний Закон);

- Цивільний кодекс;
- Трудовий кодекс.

Кадрова політика формується з врахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, характерних для сучасного і майбутнього.

До зовнішніх факторів відносяться: національне трудове законодавство; взаємовідношення з профспілками; стан економічної кон'юнктури; стан і перспективи розвитку ринку праці.

Внутрішніми факторами є: структура цілі і стратегії організації; територіальне розміщення; технології виробництва; організаційна культура; кількісний і якісний склад наявного персоналу і можливі його зміни в перспективі; фінансові можливості підприємств, які визначають допустимий рівень витрат на управління персоналом; існуючий рівень оплати праці [4].

Кадрова політика аграрного підприємства повинна забезпечити:

✓ організаційну інтеграцію – вище керівництво і лінійні керівники приймають розроблену та добре скоординовану стратегію управління людськими ресурсами як «свою власну» і реалізують її у своїй оперативній роботі, тісно взаємодіючи з функціональними службами;

✓ високий рівень відповідальності всіх працівників, під яким розуміють як ідентифікацію з базовими цінностями підприємства, так і наполегливу реалізацію визначених цілей у практичній роботі;

✓ функціональність – варіантність функціональних завдань, що передбачає відмову від традиційного, жорсткого розмежування різних видів робіт, а також використання різноманітних форм трудових контрактів (повна, часткова і погодинна зайнятість);

✓ структурність – адаптація до безперервного навчання, організаційних змін, гнучкість організаційно-кадрового потенціалу, висока якість роботи та її результатів, умов праці (робоче середовище, зміст роботи, задоволеність працівників) [2].

Загальні вимоги до кадрової політики в сучасних умовах зводяться до такого:

1) кадрова політика повинна бути тісно пов'язана зі стратегією розвитку підприємства. У цьому відношенні вона є кадровим забезпеченням реалізації цієї стратегії;

2) кадрова політика повинна бути достатньо гнучкою. Це означає, що вона повинна бути, з одного боку, стабільною, оскільки саме зі стабільністю пов'язані певні очікування працівника, з іншого – динамічною, тобто коректуватися відповідно до зміни тактики підприємства, виробничої і економічної ситуації. Стабільними повинні бути ті її сторони, які орієнтовані на облік інтересів персоналу і мають відношення до організаційної культури підприємства;

3) оскільки формування кваліфікованої робочої сили пов'язане з певними витратами для підприємства, кадрова політика повинна бути економічно обґрунтованою, тобто виходити з його реальних фінансових можливостей;

4) кадрова політика повинна забезпечити індивідуальний підхід до своїх працівників [5].

Конкретна відповідальність за загальне управління трудовими ресурсами у великих за розмірами аграрних підприємствах покладена на професійно підготовлених працівників відділів кадрів у складі функціональних служб. Виходячи з нових вимог до роботи з кадрами, переглядаються функції кадрових служб усіх рівнів управління, підвищуються їх роль і відповідальність у рішенні задач економічного і соціального розвитку підприємства.

Отже, в сучасних умовах розвитку ринкових та трансформаційних процесів успішна діяльність аграрних підприємств може забезпечуватися результативною системою управління персоналом, сформованою на моделі організації конкурентного, інноваційного, стратегічного розвитку кадрового потенціалу.

Список використаних джерел: 1. Мартиненко В.П. Кадрова політика, як інструмент управління кадровим потенціалом / В.П. Мартиненко, Н.В. Руденко. - Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», № 4, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2900> 2. Кравченко О.О. Роль кадрової політики на підприємстві/ Економіка і суспільство, Випуск 3, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/63.pdf 3. Навчальні матеріали онлайн. Кадрова політика підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12140310/menedzhment/kadrova_politika_pidpriyemstva 4. Освіта.UA Менеджмент Кадрова політика: суть та завдання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/management/13947/>. 5. Виханский О.С. Менеджмент: учебник / О.С. Виханский, А.И. Наумов. – 5-е изд. стереотипн. - М. : Магистр : ИНФРА М, 2014. – 576 с.

УДК 664:338.439

М.С. Пономарьова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

РОЗВИТОК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Познаки сучасного буття України виводять у ранг чільних завдань формування та усвідомлення національних інтересів як базових засад послідовної й цілеспрямованої політики. Захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз є національною безпекою країни. Головним критерієм якої є самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану.

Харчова промисловість є важливою частиною агропромислового комплексу. До її складу входять галузі, підприємства яких виробляють продукти харчування, а також мило, тютюнову, парфумерно-косметичну продукцію та ін. Проте низька віддача природно-ресурсного потенціалу, який використовується у сільському господарстві пояснюється насамперед відсутністю ефективного власника, безгосподарним ставленням до землі, недосконалими технологіями виробництва, недотриманням науково-обґрунтованих норм ведення землеробства, хибною практикою максимального залучення земель до обробітку, недостатнім внесенням мінеральних добрив, необґрунтованою ціновою політикою, відсутністю достатньої кількості сільськогосподарської техніки та її низькою якістю, невиконанням природоохоронних заходів. За нинішніх умов влада ризикує втратити довіру народу, якщо не віднайде оптимальних способів, форм і методів поєднання державних і особистих інтересів, узгодження їх з національними та регіональними інтересами нашої країни.

Продовольча безпека є основним рівнем продовольчого забезпечення нації та суспільства, що виступає гарантом соціальної стабільності та політичних інтересів суспільства, розвитку нації, економічного зростання.

Підприємства харчової промисловості мають в Україні повсюдне розміщення. Індекс промислової продукції в Україні виступає як середньозважена величина, основу вагової структури якої складають дані про розподіл валової доданої вартості між промисловими видами діяльності, із відповідних індивідуальних індексів по кожному товару. Найбільший індекс промислової продукції був в Луганській області 139, та найменший в Сумській 91,2. Нині в АПК зосереджена більша половина як виробничих фондів, товарів народного споживання та працюючого населення. Низка галузей сировинної орієнтації мають зональне поширення відповідно до вирощування сільськогосподарської сировини.

Визначальну роль у розміщенні підприємств галузей харчової промисловості відіграють сировина і споживач. Ті з них, які використовують мало транспортабельну сировину (що швидко псується) або велику кількість сировини, тяжіють до неї (цукрова, олійна, рибна, плодоконсервна, маслоробна та ін.). Галузі, в яких затрати на транспортування готової продукції більші, ніж на перевезення сировини, орієнтуються на споживача (кондитерська, хлібопекарська, пивоварна, молочна та ін.). І на сировину, і на споживача орієнтуються м'ясна, борошномельно-круп'яна, тютюнова та інші галузі.

Незначні потужності в кількості 883 т має Харківщина у 2015 році з виробництва сирів сичужних (тертого, порошкового, голубого та інших неплавлених сирів; крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру), що складає майже 1 % від загального обсягу по країні, що є найменшими за досліджуваний період проти 3 % у 2013 та 2 % у 2011 році. Четверте місце належить Харківщині з виробництва молока і вершків коагульованих, йогурту, кефіру, сметани та інших ферментованих продуктів, що у 2015 році складає 11 % , а це 28709 т.

Харківщина є лідером й займає перше місце з виробництва борошна пшеничного чи пшенично-житнього. Так її частка складала у 2015 році 15 % в кількості 304631 т., що на 48,3 % більше ніж у 2011 році.

Слід зазначити, що саме продукція, яку виробляють підприємства харчової промисловості є товарами як вжитку так і першої необхідності, а тому їх постійне оновлення, випуск, накопичення формують існуючий попит та підкреслюють регіональну складову та її особливість.

Одне із основних завдань, що стоять перед підприємствами харчової промисловості – це задоволення попиту споживачів шляхом пропозиції якісних продуктів широкого асортименту [3].

Як основний координатор соціально-політичної системи держава повинна виконувати основне своє завдання а це підтримка національних інтересів, забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення прав людини. Потужна харчова індустрія є головною умовою забезпечення національних інтересів держави та її регіонального розвитку [4].

Список використаних джерел: 1. Дейнеко Л.В. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2015 року: Монографія / За ред. проф. Л.В. Дейнеко. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 212 с. 2. Збірник «Промисловість України». Державна служба статистики України. – К. 2015 р. – 382 с. 3. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України / Т. В. Якимчук // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 4(106). - С. 162-168. 4. Пономарьова М.С. Стан та проблеми розвитку харчової промисловості: національний та регіональний аспект // Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 16. 5. Пономарьова М.С. Регіональна складова розвитку харчової промисловості при забезпеченні н: національних інтересів / М.С. Пономарьова // Вісник ХНАУ. Серія “Економічні науки”. - 2017.. - № 1. с. 250-262

УДК [631.15:65.011.4]:636.034(477)

Г.В. Почтарьова, студентка*

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА В УКРАЇНІ

Молочна галузь є однією з провідних в аграрному секторі України. Її стан і перспективи подальшого розвитку завжди перебувають під пильною увагою вчених-аграрників, дослідників кон'юнктури даного ринку, а також багатьох інших учасників ринкового процесу, що є надзвичайно актуальним. Тим більше значний інтерес до галузі викликаний і тим, що вона відіграє важливу роль для

* Науковий керівник – Є.М. Улько, канд. екон. наук, доцент

економіки країни та через значну сукупність важливих факторів, таких як: масовий попит на молочну продукцію, ширина та глибина асортименту, цінність молока для людини та продовольчої безпеки країни.

Загалом, незважаючи на позитивну динаміку розвитку галузі, все ж для неї характерними є декілька істотних проблем: зменшення виробництва молочної продукції в господарствах населення, низька якість закупівельної сировини, неузгоджена цінова політика, проблеми з реалізацією, а також зменшенням поголів'я корів. Всі ці проблеми потребують постійного моніторингу та розробки заходів щодо їх вирішення [2].

В 2016 році в Україні налічувалося близько 2,6 тис. сільськогосподарських підприємств, які займалися виробництвом молока [4]. Проте в більшості з них утримується невелика кількість корів, а обсяги виробництва не перевищують 100 тонн. Тому для забезпечення населення згідно норми споживання молока, необхідно збільшувати обсяги виробництва.

Крім того, останніми роками ціни при закупівлі молока в Україні майже зрівнялися з цінами в країнах ЄС, а в деяких випадках і перевищували останні. Наприклад, у 2016 році середня ціна на молоко та молочні продукти в Європі зросла на 3 %, а в Україні збільшилася на 5 %. Це було викликано зростанням виробничих витрат на молоко і зменшенням пропозиції на ринку [4; 5].

До основних напрямів збуту молока і молочних продуктів в Україні належить безпосередньо внутрішній продовольчий ринок та експорт до різних країн світу, а основним каналом збуту молочної сировини є переробні підприємства.

Основні проблеми, які стосуються безпосередньої конкурентоспроможності вітчизняної молочної продукції, – це її низька якість та скорочення сировинної бази для переробної промисловості. Причиною цього є недостатня забезпеченість відповідних умов утримання корів, що спричиняє спалахи захворювань, а також часта відсутність первинної обробки молока в приватних домогосподарствах та немодернізованих сільськогосподарських підприємствах.

Ціноутворення на молоко і молочні продукти характеризується істотною сезонністю, де пік зниження ціни в Україні досягається в червні–серпні. Але починаючи вже з вересня, у зв'язку зі зменшенням надоїв, ціни починають зростати, досягаючи свого максимуму в листопаді–грудні [6]. До того ж значний вплив на ціноутворення на молочну продукцію здійснюють посередники при закупівлі сировини і реалізації її переробним підприємствам. Так, при закупівлі молока посередницькими структурами його закупівельна ціна, щонайменше зростає на 15–20 %. І після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України «Щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» № 1782-17 від 22.12.2009 р., товаровиробники молока і м'яса перестали отримувати ПДВ від переробних підприємств, що спонукало тим самим виробників молока підняти відпускні ціни з метою компенсації втрат від ПДВ більш ніж на 40 % [1; 3].

Ринок молока та молочної продукції потрібно характеризувати з позиції споживача, оскільки останні є активними його учасниками, що підтверджується

й детальними розрахунками навіть для сировинного ринку [7]. Тим більше, що на продовольчому ринку споживачі мають безпосередній вплив на формування самої кон'юнктури ринку через їх реальну купівельну спроможність та присутність широкого спектру конкретних вимог до кінцевої продукції.

Загалом продукцію молочних виробів можливо розділити на дві чисельні групи, а саме: традиційні продукти (сметана, молоко, сир, масло, сир та ін.) і нові продукти (йогурти, десерти, ароматизоване молоко тощо).

Підкреслимо, що попит на традиційні продукти змінюється як правило прямо пропорційно зміні доходів населення. Тому через низьку купівельну спроможність населення (споживачів) дані продукти на даний час залишаються відносно «дорогими» і попит на них не задоволений повною мірою.

Таким чином, для подальших позитивних змін на ринку молока необхідно збільшити пропозицію сировини та врівноважити кон'юнктурне становище. Для досягнення цього, першочергово слід підвищити якість молочної сировини, провести технологічне оновлення молокозаводів, а також збільшити на підприємствах поголів'я та рівень надоїв корів, що призведе до нарощення обсягів виробництва та заготівлі молока, яке буде конкурентоспроможним.

Список використаних джерел: 1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ. – 2011. – 1008 с. 2. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Міжнар. наук.-виробн. журнал ННЦ ІАЕ «Економіка АПК». – 2008. – № 5. – С. 61–64. 3. Про внесення змін до Закону України «Про молоко та молочні продукти» щодо безпечності та якості молочних продуктів // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 21. – С. 221. 4. Статистичні інформація / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 5. Agricultural statistics / Eurostat. – Режим доступу: ec.europa.eu. 6. Улько Є.М. Місце та вплив сезонних коливань на динаміку економічної ефективності виробництва молока / Є.М. Улько // Вісн. Харк. нац. аграрн. ун-ту. Сер.: “Екон. АПК і природ.”. – 2008. – № 3. – С. 317–328. 7. Улько Є.М. Застосування кластерного аналізу при дослідженні попиту на ринку молочної сировини Харківської області / Є.М. Улько // Міжнар. наук.-виробн. журнал ННЦ ІАЕ «Економіка АПК». – 2010. – № 7. – С. 46–53.

Н.М. Проценко, к.е.н., доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ АГРОВИРОБНИЦТВА І СІЛЬСЬКИХ МІСЦЕВОСТЕЙ

Досвід високорозвинених країн показує, що розвиток аграрного сектора економіки є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин як в регіонах, так і в країні в цілому. В Україні сільські місцевості традиційно пов'язуються з агровиробництвом, тоді як розвинені країни характеризуються інтегрованим сільським розвитком. Відповідно до вимог стандартів ЄС одним із пріоритетних напрямків розвитку України стає підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільського господарства, що є неможливим без розвитку інших видів економічної активності в сільській місцевості. У зв'язку з цим дослідження і запозичення вдалого досвіду розвинених країн в цьому напрямку може наблизити національну політику в сфері розвитку сільських місцевостей до світових норм, що, безумовно, має стати стратегічним завданням економічної політики держави.

В Європі політика сталого економічного розвитку сільських територій базується на наступних принципах 1) просування в напрямку територіального об'єднання через збалансований економічний розвиток областей і поліпшення конкурентоспроможності; 2) поліпшення відносин між містом і селом; 3) встановлення рівних умов просторової доступності.

Особливий інтерес для аналізу може представляє досвід тих країн, в яких є подібні до України риси в сфері перетворень аграрного виробництва і економічного розвитку сільських місцевостей. Наприклад, Франція, в якій, як і в Україні, сильні тенденції державного регулювання регіонального, економічного і соціального розвитку.

Французький досвід економічного розвитку сільських територій свідчить, що в останні 10-ть років регіональна політика розвитку сільських місцевостей все більше базується на 2-х принципах: 1) субсидіарності – розподілу повноважень і компетенції між суб'єктами, що знаходяться на різних рівнях владної піраміди, тобто управління здійснюється на якомога нижчому рівні, коли це доцільно; 2) партисипативності – залучення працівників в управління, участь працівників у вирішенні і аналізі проблем, прийнятті рішень і навіть їх реалізації в тій чи іншій формі [1, С. 8]. У Франції розвитком сільських територій займається цілий ряд міністерств, відомств, територіальних адміністрацій. У кожного з даних державних суб'єктів управління є обов'язки по сприянню економічному розвитку сільських територій.

Слід зазначити, що політика розвитку сільських місцевостей у Франції ділиться на три окремі напрями в відповідно до визначеного типу території: приміські зони; нові сільські місцевості та сільські місцевості, які відчувають серйозні проблеми (низька щільність населення, занепад соціальної

інфраструктури села, низький рівень зайнятості сільських мешканців, наростання депопуляції населення) [2, С. 79-80]. Проблеми комплексного соціального розвитку села залишається гострими і для України.

Економічний вектор заходів спрямований на підтримку малих виробничих підприємств, розширення податкових пільг для туризму, виділення трансферту на розвиток інновацій, модернізацію державних послуг, спрощення доступу до інформаційних і комунікаційних технологій за допомогою розширення зони покриття мобільним зв'язком і високошвидкісним інтернетом [3].

Важливим аспектом розвитку підприємницької діяльності в сільських місцевостях в країнах Європи є недержавна підтримка. Недержавна підтримка підприємницької діяльності здійснюється: асоціаціями, спілками, профспілками, об'єднаннями підприємців. Торгівельні та торговельно-промислові палати в Європі найбільш всебічно і ефективно представляють корпоративні інтереси підприємців.

Дуже цікавий, а багато в чому і повчальний, на наш погляд, досвід Польщі. На відміну від країн ЄС, які багато років тому і в значно кращих економічних умовах, що надавали можливість забезпечити зайнятість людям у сільському господарстві, зробили акцент спочатку на розвиток сільськогосподарського виробництва, а потім – на розвиток сільських територій, Польща змушена одночасно розвивати і сільське господарство, і сільські місцевості. Розвиток сільських територій стає в сучасних умовах ключовою проблемою, оскільки стосується 93 % території Польщі і майже 15 млн осіб, які проживають на селі, або 38 % населення країни. За європейським стандартом це багато – сільське населення в країнах ЄС в середньому становить близько 4 % [4, С. 102].

Варто відмітити, що трансформації в Польщі, по суті, почалися не в 1989 р., коли вектор розвитку спрямував на лібералізацію економіки, а з моменту вступу країни в ЄС (2003 р.). В рамках підготовки до вступу в ЄС Польща була включена в програму SAPARD, саме за якою капіталовкладення в сільське господарство складали €171,6 млн щорічно [5, С. 175]. Вступ до ЄС сприяв значному зростанню доходів селянства – більш, ніж на 100 % покращилася інфраструктура села, відкрилися нові можливості для модернізації селянських господарств.

Вступ до ЄС сприяв вирішенню багатьох проблем польського села, проте, в той же час, породив нові проблеми. Отримуючи дотації, Польща в певному сенсі обмежена в проведенні самостійної політики. Польща, будучи в складі ЄС, змушена підкорятися філософії розвитку галузі, прийнятої в Євросоюзі. В даний час перед сільським господарством стоїть завдання забезпечення обсягу і структури виробництва відповідно до реального попиту і рівню доходів. Дуже серйозною проблемою польського села є приховане безробіття. За підрахунками фахівців з Інституту розвитку села та сільського господарства Польської Академії наук для того, щоб польське сільське господарство зрівнялося з німецьким, потрібно, щоб міграція з села склала 2,5-2,7 млн. чоловік.

Для вирішення проблеми «зайвого населення» села і забезпечення можливості низькорентабельним господарствам знайти додаткові джерела доходу важливо створити на селі робочі місця, які безпосередньо не пов'язані з

сільським господарством. Саме такі шанси відкриває прийнята ЄС «Програма розвитку сільських територій», а конкретніше той її розділ, який називається «Створення та розвиток мікропідприємств». Відповідно до цієї програми Агентство реструктуризації та модернізації сільського господарства виділяє кошти на створення малих підприємств. Додаткове фінансування отримують підприємства з числом зайнятих не більше 10 чоловік, річний оборот яких не перевищує € 2 млн. На думку міністра сільського господарства М. Савицького, малі підприємства можуть істотно поліпшити ситуацію на ринку праці в сільській місцевості [6, С. 157]. Проте, головною проблемою польського сільського господарства є його низька продуктивність. Продуктивність використання землі в країні на 35 % нижча за середню по Євросоюзу і на 43 % нижче, ніж в країнах «старої Європи». Для подолання цього відставання і подальшого економічного розвитку в Польщі останні часи достатньо успішно розвиваються різні форми співпраці. В рамках Спільної аграрної політики в країні була запущена програма LEADER, яка є особливою формою фінансування в рамках САП, що передбачає співробітництво трьох суб'єктів: місцевого самоврядування, неурядових організацій та приватного бізнесу в рамках локальних груп дії. Ці групи, по-перше, мають правовий статус розробляти локальні стратегії розвитку, по-друге, консультуються з місцевими жителями, і по-третє, приймають рішення про фінансування окремих «малих проектів». В рамках реалізації цієї програми в Польщі було створено 150 локальних груп, що діють досить успішно [7, С. 81].

Слід зазначити, що для багатьох розвинених країн зв'язок між рівнем розвитку сільських місцевостей та станом аграрного виробництва характеризується зростаючим впливом несільськогосподарських факторів. Тому диверсифікація несільськогосподарського сектора є не тільки як додаткове джерело доходів сільських домогосподарств, а й як фактор зниження соціально-політичної напруженості, розширення сфери зайнятості та підвищення її якості. Сталий розвиток підприємництва на сільських територіях сприятиме підвищенню добробуту населення, зміцнення національної безпеки динамічному розвитку всієї економіки в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел: 1. Шаптала К.О. Використання європейського досвіду розвитку сільських територій / К.О. Шаптала // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 229. – С.7-9. 2. Spatial Planning and Sustainable Development Policy in France, Ministered des Affairs estrangers, 2006. – РР. 79-80. 3. Черпакова А. Содержание и основные тенденции региональной политики Франции [Электронный ресурс] / А. Черпакова. – Режим доступа: <http://www.academia.edu/27210555>. 4. Клодзиньский Марек. Развитие сельских территорий в Польше / Марек Клодзиньский // Мир перемен. – 2007. – № 4. – С. 102-114. 5. Wilkin J. Skutki transformacji socjalistycznej i czlonkostwa Polski w Unii Europejskiej dla wsi i rolnictwa / J. Wilkin // Polska wies 2010. – W-wa, 2010. – S.170-178. 6. Halamska M. Rolnicy– miedzy uposledzeniem a przywilejami / M. Halamska // Polacy we wspolczesnej Europie. – Warszawa: Wydawnictwo ISP PAN, 2011. – S. 141-160. 7. Ferdyszak-Radziejowska B. Spolecznosci wiejskie piec lat po akcesji do UE– sukces spoznionej transformacji / B. Ferdyszak-Radziejowska //

УДК 631.152

Д. А. Рожненко, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Аналіз стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. вимагає дієвого підвищення ефективності управлінських процесів у всіх галузях АПК [1,2]. Для досягнення цієї мети велику роль відіграє наукова організація управлінської праці, адже технологічне відставання сільськогосподарського виробництва України від провідних країн світу можливо подолати лише підвищенням продуктивності праці, збільшенням її енергоозброєності і високим рівнем технологізації управлінських процесів [3].

Наукові дослідження з визначення рівня організації управлінської праці, було проаналізовано на прикладі агрофірми «Чугуївсьа» товариство з обмеженою відповідальністю Чугуївського району Харківської області. Питання організації управлінської праці покладені на директора, керівників і спеціалістів підприємства. Проаналізуємо стан виробничого середовища на підприємстві. Загальний коефіцієнт організації управлінської праці у ПП «Агропрогрес» дорівнює 0,82. Цей показник свідчить про дотримання вимог щодо організації управлінської праці на середньому рівні. Найвищим показником є коефіцієнт трудової дисципліни персоналу (0,95). Найменше значення має коефіцієнт плановості (0,62) та регламентації управлінських функцій (0,64). Слід відзначити, що високий показник трудової дисципліни визначався проведеними в останній час організаційно-економічними заходами щодо стимулювання високопродуктивної роботи персоналу. Низький коефіцієнт плановості попереджає керівництво про необхідність вносити зміни, які стосуються розробці виробничих програм по підрозділах, а також розробці індивідуальних планів роботи персоналу. Також, за даними спостережень маємо низький коефіцієнт регламентації управлінських функцій. Це пов'язано з тим, що значна кількість працівників не має затверджених посадових інструкцій.

На підприємстві доцільно розробити проект організації робочих місць, що включатиме: покращення умов праці; удосконалення змісту праці; оптимізацію інформаційних зв'язків в системі управління; оптимальне забезпечення рівня централізації та децентралізації управлінських функцій; визначення кваліфікаційно-професійних вимог до працівників.

З метою удосконалення рівня наукової організації управлінської праці (НОУП) на підприємстві пропонуємо звернути увагу на процес планування

* Науковий керівник: Нагаєв В.М., д.п.н., професор.

організаційних заходів. Для цього пропонується розробити план організації управлінської праці, який має доповнити регламентаційну та нормувальну базу підприємства. У ньому повинні бути визначені зміст і основні напрямки удосконалення управлінських функцій з визначенням відповідних центрів функціональної відповідальності. Основні пропозиції з удосконалення системи організації управлінської праці знайшли своє відображення у наступному:

1. Розробка індивідуальних графіків планування робочого дня (тижня), що допоможе керівникам і спеціалістам раціонально використовувати свій час і час підлеглих для підвищення продуктивності праці.

2. Удосконалення процесів регламентації управлінських функцій завдяки розробці (уточненню) посадових інструкцій, положень про підрозділи і виробничі процеси.

3. Впровадження системи організаційно-методичного інструктування з відновлення організації проведення інструктажів, забезпечення працівників методичними рекомендаціями і інструкціями стосовно технології, техніки і результатів праці.

4. Впровадження системи нормування виробничих і технологічних процесів, що повинно знайти відображення у розробці (уточненні) норм керованості, обслуговування, чисельності персоналу, виробітку (часу).

5. Удосконалення організації робочих місць і режиму праці, що передбачає правильне планування робочих приміщень, виходячи з технологічності процесу управлінської праці, комплексного оснащення робочих місць ергономічними меблями, технічними засобами і допоміжним пристосуванням; своєчасне забезпечення працівників релевантною інформацією.

6. Комп'ютеризація інформаційного забезпечення виробничого середовища управлінського персоналу та документообігу. Оскільки систематизована інформація дає змогу керівнику і спеціалісту вивчати біологічні й економічні процеси, визначати ефективність агротехнічних та зоотехнічних заходів і, залежно від умов, що складаються, удосконалювати заплановану програму.

Запропоновані напрями удосконалення організації управлінської праці вважаємо мають бути включені у ринкову концепцію розвитку аграрних формувань на прикладі агрофірми «Чугуївська» ТОВ.

Список використаних джерел: 1. Мельниченко О.М. Пріоритетні напрями розвитку вітчизняного аграрного сектора / О.М. Мельниченко : Матер. Міжнародної науково-практичної конференції (19 лютого 2016 р.). – Х.: ХНАУ, 2016. – С.170–173. 2. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О.Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с. 3. Савченко В.Д. Організаційний розвиток підприємств: концепція, методологія, моделі / В.Д.Савченко // Вісник ХНАУ. – № 3, 2008. – С. 75–84.

Д.С. Сахно, магістрант

**О.О. Гуторова, канд. екон наук, професор університету
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва**

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні економічні умови характеризуються високою динамічністю, нестаціонарністю, що визначає нестабільні умови функціонування і незадовільний рівень прогнозування динаміки розвитку соціально-економічних систем, до яких належать й сільськогосподарські підприємства. Це призводить до "уразливості" соціально-економічних систем, до впливів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, і зумовлює необхідність використання спеціального апарату управління, такого, як антикризове управління.

Здійснення антикризового управління дає можливість розробити й реалізувати спеціальні заходи на підприємстві, що мають стратегічний характер і дозволяють усунути тимчасові перешкоди і покращити загальний стан об'єкта управління. Система антикризового управління передбачає здійснення таких основних заходів, як: діагностика процесів і тенденцій, які призводять до кризових станів; прогнозування виникнення, розвитку і можливих наслідків кризових ситуацій; здійснення антикризового супроводження (виявлення процесів і тенденцій, які призводять до кризових ситуацій); проведення завчасної підготовки на випадок виникнення надзвичайних ситуацій; організація і координація ефективних дій для подолання кризових ситуацій та їх наслідків.

Наслідком глибокої затяжної кризи підприємства, як правило, може бути банкрутство, основною метою якого є не ліквідація підприємства, а задоволення вимог кредиторів через визнання боржника банкрутом. Тобто банкрутство не є самоціллю, а лише засобами для звільнення від боргів. Для попередження банкрутства застосовують санацію – сукупність усіх можливих заходів, здатних фінансово оздоровити підприємство. На практиці досить часто із санацією ідентифікується поняття «реструктуризація».

Реструктуризація, як правило, включає в себе структурні зміни на підприємстві, що пов'язані із зміною стратегії, змінами у товарному асортименті, тощо, але не можна розуміти реструктуризацію лише як зміну оргструктури, або поділ підприємства.

На прикладі С(Ф)Г «Перевесло» Борівського району Харківської області зробимо прогнозування можливого банкрутства підприємства. Одним із найбільш розповсюджених методів прогнозування банкрутства в закордонній практиці є «модель Альтмана». Вона являє собою п'ятифакторну модель, у якій факторами виступають показники діагностики погрози банкрутства. На основі обстеження підприємств-банкрутів Альтман розрахував коефіцієнт значимості окремих факторів в інтегральній оцінці ймовірності банкрутства. Модель

Альтмана має наступний вигляд: $Z=1,2x_1+1,4x_2+3,3x_3+0,6x_4+1,0x_5$

Розрахунки наведені в таблиці.

Таблиця

Розрахунки показників рівня погрози банкрутства в С(Ф)Г «Перевесло»

Показники	С(Ф)Г «Перевесло»
x_1 – відношення робочого капіталу до суми всіх активів підприємства	0,1
x_2 – рівень рентабельності усього використаного капіталу	0,1
x_3 – рівень прибутковості активів	0,3
x_4 – коефіцієнт відносин суми власного капіталу до позикового	0,2
x_5 – оборотність активів капіталу	0,6
Z – показник рівня погрози банкрутства	1,96

З таблиці видно, що С(Ф)Г «Перевесло» має показник загрози банкрутства 3,53. Це означає, що ймовірність банкрутства доволі висока (оптимальним є показник 2,0). Для того, щоб знизити загрозу банкрутства, потрібно збільшити прибуток підприємства. Найбільш оптимальний спосіб збільшення прибутку – це збільшення урожайності культур, наприклад, за рахунок підвищення родючості земель.

Антикризове управління сучасним підприємством полягає в основному у виборі та застосуванні методів фінансового оздоровлення залежно від глибини фінансової кризи. Міра неплатоспроможності підприємства визначається на основі показників оцінки фінансово-економічного стану.

Незадовільні значення показників виробничого та ринкового потенціалу свідчать про глибоку фінансову й виробничу кризу і потребують, у разі збереження підприємства, послідовного застосування комплексу методів фінансового оздоровлення, що включає кілька етапів. Сучасними напрямками вдосконалення антикризового управління на підприємстві є такі.

1. Усунення зовнішніх факторів банкрутства і доведення коефіцієнта поточної ліквідності та забезпечення власними засобами до нормативного рівня.

2. Проведення локальних заходів з метою поліпшення фінансового стану. Мета застосування даних методів фінансового оздоровлення полягає в забезпеченні стійкого фінансового стану підприємства у середньостроковій перспективі, який проявляється у стабільному надходженні виручки від реалізації, достатньому рівні ліквідності активів, підвищеному рентабельності продукції до 3-5%.

При цьому застосовуються такі методи: визначення шляхів призупинення штрафних санкцій за прострочену кредиторську заборгованість; забезпечення достатніх фінансових ресурсів, необхідних для покриття поточних зобов'язань; поступове погашення старих боргів.

При реалізації цих методів оцінюється можливість залучення додаткових внутрішніх джерел фінансування, таких як: реалізація непотрібних і не

використовуваних високооборотних активів; скорочення витрат до мінімально допустимого рівня; проведення енерго- та ресурсозберігаючих заходів.

3. Створення стабільної фінансової бази. Метою довгострокових методів фінансового оздоровлення є забезпечення стійкого фінансового стану підприємства в оглядовій перспективі – створення оптимальної структури балансу фінансових результатів, стійкості фінансової системи підприємства до несприятливих зовнішніх впливів.

До довгострокових методів фінансового оздоровлення належать: активний маркетинг з метою пошуку перспективної ринкової ніші; пошук стратегічних інвестицій; зміна активів під нову продукцію.

Аналізуючи процес удосконалення системи антикризового управління підприємством в ринкових умовах господарювання, необхідно визнати, що зовнішні умови однакові для всіх підприємств. Проте, як свідчить досвід останніх років, за майже однакових умов не всі підприємства здатні успішно конкурувати в умовах ринку, а виробництво конкурентоспроможної продукції не дозволяє більшості з них ефективно реалізувати цю перевагу, що неминуче веде підприємство до кризи.

Відповідно причини економічної кризи українських підприємств криються в них самих. Як підтвердили проведені дослідження в С(Ф)Г «Перевесло», саме внутрішні чинники, як правило, загострюють дію зовнішніх.

Головними запитаннями, на які повинен відповісти керівник нашого підприємства, є такі. Чи зможе він у межах місії підприємства вийти з кризи? Чи зможе досягти конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках? Наскільки забезпечені незалежність і безпека господарства на тривалу стратегічну перспективу? Наскільки широта обраної місії дозволить йому у разі необхідності диверсифікуватися?

Якщо керівник не здатний знайти достатньо аргументовані відповіді на них, скоригувати місію у разі потреби, тоді можна стверджувати, що він не зуміє вивести підприємство з кризи.

Кожний випадок кризової ситуації на підприємстві є унікальним. Кризи можуть бути фінансовими, технологічними, кадровими, товарними. Тому універсального способу виходу в кризи запропонувати неможливо.

Однак, ми вважаємо, що для С(Ф)Г «Перевесло» основними пропозиціями щодо вдосконалення системи антикризового управління будуть такі. В умовах кризової ситуації керівництву необхідно мобілізувати всі можливості підприємства і спрямувати зусилля на їхню реалізацію. Насамперед слід розробити заходи, що гальмують розвиток процесу погіршення ситуації і створюють умови для виходу підприємства з кризового стану. Ними можуть бути наступні кроки: проведення експрес-діагностики стану підприємства; зміна керівної ланки та формування команди одностайців; закріплення морального духу трудового колективу; створення концепції та проекту антикризової програми з фінансового оздоровлення підприємства; виявлення внутрішніх резервів функціонування підприємства, що нададуть поштовх його розвитку.

З цією метою, на наш погляд, необхідно виконати ряд дій, до яких

належать: інвентаризація майна підприємства; проблемна діагностика стану та темпів поширення негативних тенденцій його розвитку, аналіз фінансового й техніко-економічного стану підприємства з метою визначення ключових проблем у розвитку його діяльності; оцінювання інноваційного потенціалу підприємства та інших складових, що допоможе подолати негативний напрям тенденцій у зміні його стану; аналіз сильних і слабких сторін діяльності підприємства в запропонованій реалізації інноваційного потенціалу.

Список використаних джерел: 1. Дикань В.Л. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками / В.Л. Дикань, І.М. Посохов // Бізнес Інформ. – 2014. – №1. – С. 314-319. 2. Карпунцов М.В. Ризикостійкість підприємства / М.В. Карпунцов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3. – С. 71-76. 3. Кизим М.О., забродський В.А., Копчак Ю.С. Оцінка і діагностика стійкості підприємства / М.О. Кизим, В.А. Забродський, Ю.С. Копчак. – Харків: ВД «Інжек», 2003. – 144 с. 4. Кравченко О.С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики / О. С. Кравченко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2013. – № 4. – С. 81-90. 5. Осовська Г.В., Осовський О.А. Основи менеджменту: підруч. – вид. 3-є, перероб. і доп. – К.: Кондор, 2014. – 664 с. 6. Петришин Н.Я. Прикладний менеджмент: Навч. посібник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, Н.Я. Петришин. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2015. – 292 с.

УДК 631.153

О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент
А.В. Сікуліна, здобувач другого (магістерського) рівня
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В умовах сучасних виробничих і управлінських процесів, підвищеної нестабільності зовнішнього середовища, глобалізації особливого значення набуває стратегічне планування, яке передбачає формування обґрунтованої стратегії на основі глибокого осмислення економічних, технологічних, соціальних та інших перетворень.

Стратегічне планування як явище й процес передбачення майбутнього та підготовки до майбутнього тлумачиться доволі широко:

- а) як інтегральний процес підготовки та прийняття рішень певного типу;
- б) як формулювання цілей та визначення шляхів їх досягнення;
- в) як забезпечення підготовленості підприємства для конкурентної боротьби на ринках тощо.

Стратегічне планування – це адаптивний процес, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи більш чи менш формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їх виконання на основі безперервного контролю та оцінювання змін, що відбуваються зовні та всередині підприємства [1, с.31].

Розробляючи систему стратегічного планування, кожне підприємство обирає для себе найбільш прийнятний варіант, який, з одного боку, являє собою перелік необхідних формальних процедур, для виконання яких потрібні знання фахівців, а з іншого – передбачає поєднання елементів творчості зі здоровим глуздом керівників, які не дуже схильні витратити час на витончені процедури планування.

Система стратегічного планування не покладається на «природний плин» обставин у досягненні успіху, а базується на системі планів, які дають змогу перетворити цілі та стратегії в реальні досягнення. Найскладнішою проблемою є те, щоб зрозуміти, яким має бути стратегічний план, з чого він має складатися, щоб відповідати тим вимогам, які роблять його незамінним для розвитку підприємства.

Особливостями стратегічного планування є те, що:

- орієнтується на довгострокову перспективу;
- стратегічні плани визначають основні напрями розвитку підприємства;
- певні «ніші» господарської діяльності підлягають «заповненню» засобами оперативного планування;
- основна мета стратегічного планування полягає в забезпеченні майбутньої успішної діяльності підприємства.

Стратегічне планування в сільському господарстві має ряд особливостей, що зумовлені необхідністю комплексно враховувати сукупність факторів:

- біологічних, до яких належать біологічні цикли виробництва, захист рослинного і тваринного світу, карантинні правила, потреба в агрокліматичному потенціалі, видові та сортові вимоги тощо;

- технологічних. У сільському господарстві технології залежать від природно-економічних умов, технічної оснащеності виробництва, фінансових можливостей виробника. Варіанти технологій вимагають ґрунтовної експертизи та аналізу їхньої економічної ефективності.

- технічних, що обумовлено необхідністю застосовувати в сільському господарстві широкий асортимент технічних засобів. Більшість із них використовується протягом обмеженого проміжку часу. Тому вартість техніки є відносно високою порівняно з вихідним продуктом;

- екологічних. Природне середовище є невід'ємною складовою аграрного виробництва, тому дотримання правил екологічної безпеки є обов'язковим. Виробничі процеси не можуть ставити під загрозу екологічну безпеку регіону, місцевості, конкретного ландшафту. Екологічність господарської діяльності покращує соціальний імідж підприємства, полегшує співпрацю з громадськістю, місцевими органами влади, зрештою, є економічно вигідною;

- соціальних. У сільській місцевості у працівників можливості вибору сфер прикладання своєї праці дуже обмежені, адже часто в населеному пункті єдиним

підприємством є тільки сільськогосподарське. Тому створення позитивного соціально-психологічного клімату, врахування місцевих традицій, потреб і настроїв працівників, членів їхніх сімей має набагато більше значення, ніж у містах.

- економічних. Економічна ефективність аграрного виробництва нижчою, ніж в інших галузях виробництва. Отримання результату є пролонгованим у часі і має великий рівень ризику;

- організаційних. Сільськогосподарське виробництво як жодне інше розпорошене практично по території України. Це зумовлює додаткові витрати, що пов'язані зі створенням транспортних, інженерних та інших комунікацій, складністю управління [2, с.20].

Успішність, ефективність системи планування значною мірою визначається рівнем її організації, яка включає такі елементи:

- плановий персонал;
- процес обґрунтування, прийняття і реалізації планових рішень;
- засоби, що забезпечують процес планування (інформаційне, технічне, програмно-математичне та організаційне забезпечення).

Плановий персонал складається з фахівців, які тією чи іншою мірою виконують функції планування. Причому для одних із них планові функції можуть бути основним видом діяльності, наприклад для працівників планово-економічного відділу, а для інших працівників (агроном, інженер, зоотехнік) ці функції можуть поєднуватись з іншими видами діяльності.

Основними видами діяльності плановиків на підприємстві є розробка стратегії підприємства і збалансування довго- і короткострокових його цілей. Розподіл на довгострокові і короткострокові цілі має принципове значення, оскільки ці цілі істотно розрізняються за змістом. Для короткострокових цілей характерна набагато більша, ніж для довгострокових, конкретизація і деталізація в таких питаннях, як: хто, що і коли повинен виконувати. Іноді, якщо для цього виникає необхідність між довгостроковими і короткостроковими цілями встановлюються, ще і проміжні цілі, які називаються середньостроковими.

Як правило, стратегічний характер мають довгострокові цілі, що не унеможливорює віддзеркалення основних стратегічних установок у вигляді цілей, орієнтованих на менш тривалий період [3, с.25].

- здійснення, поряд з іншими спеціалістами, аналізу та оцінки зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Плановики часто володіють найціннішою інформацією про підприємство;

- участь, поряд з менеджерами, у розробці прогнозів щодо майбутнього фірми;

- надання порад і консультацій іншим спеціалістам з питань техніки планування;

- сприяння розповсюдженню професійних методів планування;
- допомога вищому менеджменту в організації і проведенні навчання, необхідного для того, щоб усі учасники планування були готові до освоєння ефективних нововведень. Плановики повинні прагнути створити атмосферу творчого ставлення працівників до планування свого майбутнього, навчити людей взаємодіяти при цьому [2, с.64].

Склад і чисельність служб планування на підприємстві залежать від організаційної структури, розмірів підприємства:

- малі підприємства відмовляються зовсім від його послуг. В такому випадку доцільніше залучати працівника на неповну ставку, але на певний період часу, пов'язаний зі складанням плану, або ж зовнішнього консультанта з питань планування;

- у середніх за розмірами підприємствах функції спеціаліста з питань планування виконує один постійний працівник;

- на великих підприємствах створюються планово-економічні відділи з двох-трьох фахівців, але при цьому спостерігаються різні підходи. Традиційним є варіант розподілу між ними обов'язків за функціональним принципом: головний економіст, економіст з нормування та оплати праці. Перспективним є варіант створення єдиної планово-фінансової служби підприємства, на чолі якої стоїть начальник, маючи двох заступників – з планування та обліку.

Важливим структурним елементом ефективної організації планування є його інформаційне забезпечення. Основними джерелами прогнозованої інформації є: досвід, що ґрунтується на знанні закономірностей перебігу і розвитку досліджуваних явищ, процесів та подій; екстраполяція існуючих тенденцій, закономірність яких у минулому; побудова моделей відповідно до очікуваних або ж передбачуваних умов.

Список використаних джерел: 1. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підруч. – 2-ге вид., перероб. і доп./ З. Є. Шершньова. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с. 2. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві: підруч.– 2-ге вид., перероб. та доп./ В.М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с. 3. Довбня С.Б. Стратегія підприємства. Частина 1: навч. посіб. / С.Б. Довбня, А.О. Найдовська, М.М. Хитько. – Дніпропетровськ: НМетаАУ, 2011. – 71 с.

УДК 338.48-44

В.М. Сирий, старший викладач,

Ю.О. Сотников, к.е.н., доцент

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ» В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Сільський туризм (або агротуризм) – вид туризму, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості з метою відпочинку або участі в сільськогосподарських роботах; сектор туристичної галузі, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту. Обов'язкова умова: засоби розміщення туристів, індивідуальні або спеціалізовані, повинні перебувати в сільській місцевості або малих містах без промислової і багатоповерхової забудови [1].

В першу чергу від сільського туризму очікують спокою і розміреності сільського життя, чистого повітря, тиші і натуральних продуктів, комфортних умов проживання, домашньої атмосфери, прийнятних цін, відчуття близькості з природою, отримання нових вражень, знайомства з місцевими традиціями, можливості розваги для дітей і проведення дозвілля для дорослих.

В даний час, з підвищенням механізації та автоматизації сільськогосподарського виробництва і зниженням чисельності населення, зайнятого у виробництві сільськогосподарської продукції, гостро постало питання про пошук нових видів діяльності, які б замінили або доповнили сільськогосподарську діяльність. Розвиток агротуризму вдало вирішує це завдання, оскільки саме туристична складова може стати «каталізатором» економічного зростання села. По-перше, туристична діяльність приваблива невеликими стартовими інвестиціями, адже для селян, що мають обмежені кошти, це практично визначальний момент. По-друге, туризм – прибуткова галузь господарства з високим рівнем рентабельності і мінімальним терміном окупності витрат.

Зростання попиту на сільський туризм пов'язано з урбанізацією, посиленням інтересу людей до подорожей, зниженням доходів більшості населення України, що часто робить сільський туризм єдиною можливим способом отримати повноцінний відпочинок за досить помірну плату.

Розвиток агротуризму піднімає економіку села, вдосконалює господарську структуру місцевості, стимулює розвиток таких територій, які раніше вважалися депресивними та безперспективними для розвитку інших видів діяльності.

Одним з пріоритетних шляхів розвитку сільських територіальних громад та джерелом їх фінансування є розвиток «зеленого» або екологічного туризму [2]. Поряд з традиційними видами, що реалізуються в сільській місцевості (піші, велосипедні, кінні прогулянки, подорожі на байдарках, тощо), набуває розвитку «екотуризм», пов'язаний з історичними традиціями та екологічними видами виробництва у сільській місцевості.

Розвитком екотуризму в Україні займається «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» [3]. Вона концентрує дані про екотуризм в різних регіонах країни, займається його популяризацією, проведенням конференцій, тематичних виставок. Одна з важливих функцій Спілки – проведення тренінгів та семінарів.

За інформацією Департаменту культури і туризму зараз у Харківській області налічується близько 20 етносадиб і хуторів. У суспільстві спостерігаються тенденції повернення до природи, до етнічних початків, народних свят. На етнохуторах можна знайомитися зі стародавніми ремеслами, відвідувати парки розваг, стародавні пам'ятки, заказники.

З метою впровадження «зеленого туризму» на Слобожанщині Харківський обласний етноцентр радить оформляти таку діяльність, як «особисте селянське господарство», що сприяє розв'язанню проблеми зайнятості сільського населення та надходженню коштів у місцеві бюджети. Селяни можуть застосовувати для цього все, що є у них в господарстві: будинок, город, сад, тварин, пасіку. Вони можуть об'єднуватися в громади з розподіленням функцій з

надання побутових послуг, харчування, розваг, проведення екскурсій.

При плануванні «зеленого туризму» у сільській місцевості слід враховувати особливості регіону розташування, що визначають його своєрідність і привабливість. До них відносяться: історичні місцеві традиції виробництва, сільськогосподарська інфраструктура, культурна самобутність регіону. Першочерговою задачею розвитку галузі на етапі становлення є прогнозування обсягів ринку послуг по окремим напрямкам діяльності та формування у потенційних споживачів потреби в такому виді активного відпочинку.

Невирішеними питаннями є відсутність методології формування концептуальних засад підприємницької діяльності, інструментарію впровадження територіально-виробничих форм та перспективних напрямків розвитку транскордонного співробітництва підприємців у сфері сільського аграрного туризму. Це потребує розробки відповідних науково-прикладних рішень. Дієвим способом покращення туристичної привабливості території є поєднання зусиль підприємців і влади з формування регіональних стратегій розвитку територіально-виробничих форм агротуризму [1].

«Зелений туризм» може стати провідним засобом залучення коштів для відновлення галузей сільськогосподарського виробництва навчально-дослідного господарства ХНАУ ім В.В. Докучаєва та роботи спортивно-оздоровчої бази в заповідній зоні навчально-дослідного лісгоспу університету.

Список використаних джерел: 1. Герасименко В.Г., Нездоймінов С.Г. Аграрний туризм як вид підприємництва. Монографія. – Одеса: Пальміра, 2011. – 178 с. 2. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с. 3. Сельский зеленый туризм в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/stati_tourism/podmogilnye.htm.

УДК 711. 3: 330. 341.1(043.2)

О.І. Табенська, канд. екон. наук, доцент

Вінницький національний аграрний університет, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Розвиток міжнародних економічних відносин на сучасному етапі відбувається з урахуванням процесів глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя. Однією з основних форм міжнародних економічних відносин вчені-економісти визначають міжнародну торгівлю товарами та послугами. Галузь туризму, як складова міжнародного ринку розвивається досить динамічно.

Проблема дослідження розвитку сільських територій на інноваційній основі є досить актуальною. Зарубіжний досвід свідчить, що ефективний

розвиток сільських територій можливий за умови створення інтегрованих структур. Особливу увагу необхідно звернути на діяльність туристично-рекреаційних кластерів. Об'єднання у кластерні мережі дозволяє використати інноваційний потенціал регіону, удосконалити якість туристичних послуг.

В галузевій моделі сільський розвиток опирається на розвиток сільського господарства. При цьому сільські території розглядаються як сукупність ресурсів для сільського господарства і як резервуар для розвитку виробничих процесів у сільському господарстві. В рамках цієї моделі основною функцією сільських територій є виробництво товарної сільськогосподарської продукції.

Концепція, яка пов'язує сільський розвиток виключно зі зменшенням відмінностей між найбільш відсталими сільськими районами та рештою секторами економіки (концепція зближення, перерозподільча модель). Згідно перерозподільчої моделі сільські райони розглядаються переважно як райони слаборозвинуті, структурно відстаючи від розвитку міських районів внаслідок несприятливих природних і соціально-економічних факторів, через що їм потребують особливої уваги зі сторони державної політики.

Основною метою моделі є створення ефекту перерозподілу як шляхом прямих компенсацій впливу несприятливих факторів, так і шляхом структурної підтримки. В цій моделі акцентується увага на необхідності диверсифікації виробництва в районах. Це передбачає розвиток, насамперед, традиційних галузей (агротуризм, сільський туризм, переробка сільськогосподарської продукції в самих господарствах тощо) [1, с. 19 - 20].

Політика екологізації сільського господарства може мати різне значення та наслідки у короткостроковій та довгостроковій перспективах. Здійснення природоохоронної діяльності на перших етапах призводить до скорочення обсягів виробництва продукції. Однак у довгостроковій перспективі вона дає можливість забезпечити екологічну стійкість сільських територій та виробництва (у тому числі уникнути виснаження ресурсів), економічне зростання галузі та соціальний добробут сільського населення [2, с. 23-27].

Важливим є вивчення й застосування досвіду аграрної підприємницької діяльності Європейського Союзу (ЄС). В системі оцінок розвитку аграрної підприємницької діяльності Європейського Союзу розроблені типи диверсифікації господарської діяльності, до яких належить сільський туризм, переробка сільськогосподарської продукції, обробка деревини, біоенергетика тощо [3, с. 113-116].

Фундаментальними принципами Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу стали: свобода торгівлі між учасниками угоди за однакових цін на продукцію; внутрішнє конкурентне середовище на аграрному ринку за цінового пріоритету продукції власного виробництва над аналогічним імпортом; спільна фінансова підтримка внутрішніх оптових цін на сільгосппродукцію, зростання їх рівня над світовими, а отже, стимулювання виробництва.

Можна погодитись з тезою про неоднозначність вимог щодо фіксування рівня державної підтримки сільського господарства та його поетапного скорочення, зменшення експортного субсидування сільгосппродукції та

продовольства, водночас нормами та правилами СОТ регулюється близько 97 % всієї світової торгівлі товарами та послугами [4, с. 31 - 35].

Розглянемо основні положення Концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій в Україні до 2020 р. (рис. 1.).

Рис. 1. Основні положення Концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій [5].

Проблеми та перспективи співпраці власників агроосель, підприємницьких структур, туристичних агенцій, органів влади, науково-дослідних установ, навчальних закладів започаткував інформаційний семінар з актуальних питань організації та ведення бізнесу в сфері зеленого туризму, який організували громадська організація «Вінницький бізнес клуб» та Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької облдержадміністрації в приміщенні Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К.А.Тімірязєва.

На дискусійному майданчику були розглянуті важливі питання, а саме: загальні тенденції розвитку зеленого туризму у Вінницькій області; особливості започаткування і ведення бізнесу у сфері зеленого туризму; технології популяризації зеленого туризму як альтернативного виду відпочинку; особливості оподаткування зеленого туризму.

На Вінниччині функціонують 35 агроосель. Необхідно зазначити, що Барський, Ямпільський, Вінницький, Могилів-Подільський, Гайсинський райони постійно удосконалюють рівень надання послуг за допомогою

впровадження інноваційних механізмів в межах туристично-рекреаційних кластерів.

На інформаційному семінарі проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму аналізувала голова обласного осередку Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму та господаря садиби «Подільська родина», яка розміщена в селі Гайове Барського району – Оксана Бас,.

Свої перші кроки сільський зелений туризм започаткував у Вінницькій області у 2000 році саме в Барському районі, де було зареєстровано осередок Співки сприяння розвитку зеленого туризму – центр відпочинку „Подільська родина”. Було організовано широкомасштабні проекти – програму „Гадання в ніч на Андрія” в Луці-Барській з використанням місцевого фольклору, національного одягу, старовинних звичаїв та української кухні, сільський фестиваль „Як на Івана, на Купала” в Терешках, в якому брали участь гості з Польщі та Америки, а також фольклорну програму для волонтерів Корпусу миру США в Україні.

Садиби сільського зеленого туризму надають можливість: проживання у сільській хаті, з вишитими рушниками та домотканими ряднами, скуштувати справжню українську кухню за старовинними рецептами, споживати свіжі екологічно чисті овочі та фрукти, мед, відпочити на сіні просто неба у теплу літню ніч, відвідати домашні музеї, взяти участь у місцевих обрядах та традиційних святкуваннях, познайомитися з місцевими народними майстрами та продукцією місцевого промислу, навчитись майструвати своїми руками, співати українських пісень та танцювати, насолоджуватися мальовничими краєвидами, співом птахів, ароматами різнотрав’я, назбирати грибів, ягід, лікарських трав [6].

Зарубіжний досвід свідчить, що якісні зміни у сільській місцевості можливі за рахунок створення креативних проектів тематичних сіл. В Україні, за підтримки Європейського Союзу, започаткували сезонні польсько-українські інноваційні проекти «Сільське мікропідприємництво в Україні. Пошук нових фінансових джерел, які дають можливість створити нові робочі місця в 14 селах, зокрема в 3 селах Черкаської області. Цікаві атракції просвітницько-розважального етнографічного комплексу «Зерноленд» та інших дають можливість залучити значну кількість туристів і розвивати соціальну інфраструктуру села.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі залишається актуальним питання ефективного регіонального розвитку. Особливу увагу необхідно звернути на зарубіжний досвід, а саме, високорозвинених країн Європейського Союзу. Інноваційний розвиток регіонів забезпечує надходження до центрального та місцевих бюджетів, сприяє відродженню соціальної сфери села, за допомогою активної участі потужних інтегрованих формувань створює нові робочі місця та сприятливі культурно-побутові умови для сільських територій.

Список використаних джерел: 1. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В.Борщевський. – Львів, 2012. – С. 19-20. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”). 2. Бігдан О.В. Напрями розвитку екологоорієнтованого агровиробництва у країнах Європейського Союзу / О.В. Бігдан // Агросвіт. – 2013. – № 4. – С. 23–27. 3. Перегуда Є.Ф. Теоретичні

аспекти диверсифікації сільськогосподарської діяльності підприємств АПК / Є.Ф. Перегуда // Економіка АПК. – 2013. – № 10. – С. 113–116. 4. Білоусова С.В. Аналіз світового досвіду розвитку інтеграційних процесів як необхідна умова підвищення ефективності агробізнесу / С.В. Білоусова // Держава і регіони. – 2010. – № 1. – С. 31–35. 5. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України. Проект. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?8781>. 6. Сільський зелений туризм. Гостинна садиба «Подільська родина» / О. Бас // [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.facebook.com/pg/ГостиннасадибаПодільськародина173228572862144/community/?ref=page_internal.

УДК 685.5:331.101.3

Ю.С. Таран, здобувач другого (магістерського) рівня освіти*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна

МОТИВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мотивація взагалі – рушійні сили, що спонукають людину до виконання певних дій. З погляду поведінки людини, мотивація – це процес свідомого вибору певного типу діяльності внаслідок комплексного впливу зовнішніх (стимули) і внутрішніх (мотиви) факторів.

З погляду управління мотивація визначається як функція, завдання якої – створити у підлеглих стимули до праці з повною віддачею; або як тривалий вплив на працівника з метою зміни його структури цілісних орієнтацій та інтересів, формування відповідного мотиваційного ядра і розвитку на цій основі трудового потенціалу [1, с. 349].

Мотивація як основна функція менеджменту пов'язана з процесом спонукання себе та інших людей до діяльності шляхом формування мотивів поведінки для досягнення особистих цілей і цілей організації [2, с. 360].

Мотивація – готовність працівника докласти значні зусилля для досягнення цілей організації та задовольнити в результаті визначені індивідуальні потреби [3, с. 614].

Тобто термін «мотивація» використовується в декількох контекстах. Перший – при визначенні потреб людей і їхніх цілей. Другий – в аналізі процесу прийняття людиною рішення про певний спосіб дій, направленому на досягнення його цілей. Третій контекст – використання теорій мотивації для здійснення впливу на поведінку інших людей.

Оскільки сутність менеджменту полягає у виконанні завдання за допомогою інших людей, багато керівників хотіли б знати, як домогтися від інших індивідів дій

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, професор, д-р екон. наук

відповідно до бажань менеджменту. Для когось праця – наполеглива, творча, енергоємна діяльність і джерело задоволення, для інших людей – вимушена необхідність. В чому полягають причини відмінностей, суттєво важливі для багатьох менеджерів, що спонукає їх вивчати поведінку людей на робочому місці [4, с. 212].

Тому зміст функції мотивації полягає у визначенні потреб персоналу та забезпеченні їх задоволення в організації; розробленні систем винагороди за роботу, що виконується; застосуванні різноманітних форм оплати праці; використанні стимулів ефективної взаємодії працівників у колективах і на підприємстві загалом.

Функція мотивації посідає важливе місце у системі управління аграрним підприємством. Вона тісно пов'язана з іншими основними функціями менеджменту – плануванням, організацією, контролем, прийняттям рішень тощо.

Так, функція планування полягає у визначенні цілей аграрного підприємства і розробці заходів щодо їх досягнення. Це спосіб, за допомогою якого керівництво забезпечує єдиний напрям зусиль усіх членів організації. У межах планування здійснюють: розподіл обмежених ресурсів підприємства, пристосування до зовнішнього середовища, координацію дій підрозділів, використання їх сильних сторін і компенсацію слабких, урахування минулого досвіду діяльності.

Сам факт формування, обговорення і доведення цілей як важливий елемент планування вже робить дії персоналу більш обдуманими і мотивованими. Досягнення визначених цілей гарантує одержання винагороди за виконану роботу. Для мотивації підлеглих важливо визначати перед ними завдання з такими характеристиками: складні, але реальні, яких можна досягти; конкретні; розумну їх кількість; вигідні, безпечні та справедливі для виконавців. Залучення підлеглих до процесу розробки завдань також мотивує людей на більш добросовісну діяльність щодо досягнення кінцевої мети.

Функція організації спрямована на впорядкування, приведення в систему спільної діяльності людей. У межах цієї функції здійснюється проектування організаційної структури підприємства, створюються органи управління, визначаються кількість рівнів управління, ступінь централізації в управлінні, розробляються регламентуючі документи. Усе це значно впливає на мотивацію менеджерів і працівників аграрного підприємства, визначає прийнятні для керівництва форми поведінки і напрями вияву активності персоналу.

Зв'язок функцій мотивації і контролю відслідковується на всіх етапах виконання завдань підлеглими, але особливо яскраво він виявляється на попередній і завершальній стадіях. Попередній контроль здійснюється ще до початку виконання завдання. Його засобами, що мають мотивуючий вплив на працівників, можуть бути: розроблення чітких норм, стандартів і вимог; доведення конкретних цілей і завдань до виконавців; розробка систем винагороди; забезпечення всім необхідним; добір кваліфікованих спеціалістів. За допомогою наведених засобів діяльності людям надається конкретна змістовна спрямованість, їм визначаються чіткі орієнтири і стандарти поведінки, за дотримання яких працівники одержать винагороду.

Оцінка керівником завдань, виконаних підлеглими, також справляє на людей мотивуючий вплив. Інтерес керівника до внеску працівника, похвала, допомога, зауваження та інші форми керівного впливу стимулюють до кращого виконання своїх обов'язків. Найбільш сильний вплив на мотивацію підлеглих має заключний контроль, за результатами якого визначається, хто працював краще, гірше, кого необхідно заохочувати чи кому виносити покарання.

Список використаних джерел. 1. Сладкевич В.П. Сучасний менеджмент організацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В.П. Сладкевич, А.Д. Чернявський.- К.: МАУП, 2007. – 448 с. 2. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 704 с. 3. Роббинс С. Менеджмент, 6-е изд.: пер. с англ./ С. Роббинс, М. Коултер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 880 с. 4. Бодди Д. Основы менеджмента: учебник / Д. Бодди, Р. Пэйтон; пер. с англ. - СПб.: Питер, 1999. – 816 с.

УДК 631.894+631.452:332.33/338.2

Є.М. Улько, к.е.н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ ҐРУНТОВИХ РЕСУРСІВ НА БАЗІ ТЕХНІКО- ЕКОНОМІЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ З ПЕРЕРОБКИ ПОСЛІДУ НА КОМПОСТ

Пташиний послід є цінним і біологічно активним органічним добривом. Однак у економічному відношенні слід враховувати й те, що послід за дією на урожай більш близький до мінеральних добрив, ніж до гною. Тому це потрібно брати до уваги як явну перевагу даного виду органічного добрива порівняно з іншими, але відсутність обґрунтованих рішень та ефективної системи щодо видалення та утилізації посліду здатне призвести до екологічного лиха, завдаючи непоправної шкоди довкіллю та понижуючи якість умов проживання населення на даній території, їх традиційного соціально-економічного укладу. В даному разі очікувано, що така ситуація породжує досить небажані зовнішні ефекти (екстерналії). Їх посилення є звичайним проявом (реакцією) на інтенсифікацію та масштаби виробництва, де роль пов'язана з утилізацією відходів набуває все більшого значення в сучасному світі [1; 2].

Крім того, важливим є й те, що водночас в суспільстві відбувається посилення зацікавленості альтернативними системами землеробства. Так, останніми десятиріччями в усьому світі все більше стали звертати увагу на біологізацію землеробства, в тому числі з кожним роком збільшується попит на органічну продукцію. Можна з деякою впевненістю говорити, що формуються стійкі переконання споживачів у вимогах до якості продукції, де остання одержана завдяки органічному походженню, тобто без застосування хімічних

препаратів, синтетичних добрив тощо, все більш постає як еталон або в певному сенсі є віддзеркаленням здорового способу життя.

Зрозуміло, що самі птахофабрики, промислові підприємства з виробництва яєць та м'яса птиці, в першу чергу потребують якісних проектних пропозицій з екологічно безпечної утилізації відходів власного виробництва. В цьому контексті слід зазначити, що й інші за розмірами товаровиробники продукції птахівництва теж є потенційними споживачами інноваційних розробок в даному напрямі [3]. Оскільки в умовах посилення міжнародних та національних екологічних стандартів, а також враховуючи зростання конкуренції на світовому продовольчому ринку, то від так дані причини ведуть до серйозних викликів, які постають перед вітчизняною галуззю, де на разі, достеменно відомо, що вкрай гострою є саме проблема економічно ефективної та екологічно безпечної переробки відходів, зокрема посліду в повноцінні та якісні органічні добрива – компости.

Необхідність виробництва компостів викликано й тим чинником, що з огляду на агрохімічні особливості посліду, останньому характерно вузьке співвідношення вуглецю та азоту. Тому це призведе до швидкої втрати органічної речовини, яка швидко мінералізується мікрофлорою ґрунту [4, с.31]. Як зазначають автори [5, с.33], саме унаслідок мінералізації в ґрунті послід менше впливає на накопичення гумусу, ніж гній ВРХ і свиней. Таким чином, шляхом переробки посліду на компости вдається більш ефективно зберегти цінну органічну речовину, яка слугує основою до подальшого відновлення гумусу в ґрунті. А тим більше компост на відмінну від посліду можна щорічно вносити під посів сільськогосподарських культур, не бідкаючись про недопустимість для них високої концентрації поживних речовин.

Номенклатура технологій виробництва компостів залежить від природнокліматичних умов, господарсько-економічного стану сільськогосподарського підприємства, наявності матеріально-технічної бази [6, с.15]. В переважній більшості технології виробництва компостів поділяються на такі види як [7]:

1) побудова бурту та подальше компостування лише під дією природного процесу розкладання органічної речовини (гниття, пріння тощо), в західній літературі називається *Passive pile*;

2) буртування з природним компостуванням, яке передбачає формування вихідного бурта компостної суміші в результаті поступового змішування різних органічних матеріалів або технологія *Passive windrow*;

3) буртування з періодичним механізованим ворущінням або відома під назвою *Turned windrow*;

4) буртування в місцях (майданчиках) із стаціонарною системою аерації або загальноновживана назва *Aerated static pile*;

5) неперервне (постійне) окараванювання буртів або *Extended (continuous) windrow stacking*. Як правило, здійснюється спеціальними машинами для штабелювання до яких відносяться штабелювальні машини (МТФ-71А, Амкодор 30 та ін.) та навантажувачі безперервної дії (ПНД-250, Vermeer СТ 1010 ТХ та ін.). Ця технологія передбачає регулярне повторювання процесу штабелювання,

через кожні 20–25 днів протягом усього періоду компостування [5, с.25], але при цьому кількість проходів штабелювальної машини станове від 3 до 4 разів [7];

б) закриті компостні системи відомі як In-Vessel channel. До них відносяться біоферментаційні камери-платформи, вертикальні біоферментаційні споруди та біоферментори барабанного типу.

Крім вищенаведених технологій часто зазначається і сам спосіб виробництва компосту. Тобто місце де саме відбувається процес компостування. Звідси, виробництво компостів з посліду здійснюється: на відкритих майданчиках; у механізованих компостосховищах; у стаціонарних механізованих цехах [5, с.26].

Багатоманітність технологій з виробництва компосту поруч з специфічними особливостями виконання операцій, визначає принципову спрямованість використання технічних засобів, рівня механізації та автоматизації виробничого процесу. Тому першочерговим в даному напрямку є дотримання підходу, що враховував би інноваційний характер розширеного відтворення ґрунтів на оновленій виробничо-технічній базі, включаючи кращі світові та вітчизняні аналоги машинно-тракторних агрегатів із переробки посліду в якісні компости [5; 9; 10].

Проте застосування імпоротної техніки із-за її дорожнечі не завжди економічно виправдано, а вітчизняна техніка, хоч і порівняно з імпоротною дешевше, але має ряд явних недоліків, особливо пов'язаних з її надійністю в експлуатації. Так, порівняльна оцінка Aeromaster PT-130 фірми Midwest Biosystem (США) з вітчизняним випробувальним зразком показала, що останній одержав істотний економічний ефект у процесі випробувань [11].

Але зважаючи на обставину, що імпортне обладнання представлено на ринку технічних засобів для компостування більшим вибором і ціновим рядом, то закономірно виникає потреба в детальній її оцінці. Остання проведена за ключовою технологічною операцією – аерацією (ворушіння) буртів на підставі загальноприйнятого методичного підходу з розрахунку наведених витрат на одиницю виконаної роботи та за змінну, при цьому наведені витрати враховують не лише комплексні експлуатаційні витрати, так і питомі капіталовкладення (табл.).

Серед всього переліку аераторів, найменші наведені витрати отримано за TG 301 Gujer, але водночас зазначу, що дане обладнання було взято за ціною вторинного ринку. Також вживаними є СТ 718 САТ С15 Tier III, МТФ-71А та ПНД-250. У даному разі вони є лише об'єктами порівняння та не можуть в повній мірі протиставлятися новим зразкам. Враховуючи дане зауваження, слід відмітити, що найбільш кращим виявився причіпний аератор Vermeer СТ 612 з трактором Т-150К (Т-150 К-09), так як наведені витрати становлять 0,65 грн/т. Переваги серед навантажувачів безперервної дії на боці нового імпортного самохідного засобу, і навпаки, за штабелювальною машиною найменші наведені витрати було одержано за вживаним технічним засобом (ПНД-250).

Таблиця

Приведені розрахункові характеристики машинно-тракторних агрегатів (МТА) при виконанні технологічних операцій з ворушіння компостної суміші

Енергетична машина (трактор)	Агрегат (засіб або обладнання)	Продуктивність, т/год	Витрати за складом у розрахунку на 1 т, грн:		Наведені витрати - всього, грн/т	Наведені витрати за зміну - всього, грн/т
			експлуатаційні	питомі капіталовкладення		
1. Перемішування (аерація) компостної суміші						
MT3-82.1	TG 301 Gujer	1400,0	0,37	0,11	0,48	4672
	GK-3000	600,0	1,22	0,45	1,67	7021
T-150K (T-150 K-09)	VK-3000 (PT-120 Aeromaster)	960,0	1,12	0,38	1,50	10118
	VK-3001 (PT-130 Aeromaster)	1527,0	0,76	0,27	1,03	10986
	Vermeer CT 612	2266,7	0,48	0,17	0,65	10243
Jonh Deere 7830	Vermeer CT 612	2266,7	0,58	0,20	0,78	12355
Jonh Deere 7930		2266,7	0,64	0,23	0,87	13668
Jonh Deere 8270R	Vermeer CT 616	4535,8	0,54	0,24	0,78	24825
K-744P1		4535,8	0,39	0,13	0,52	16376
K-744P2		4535,8	0,45	0,15	0,60	19068
CT 718 CAT C15 Tier III		4535,9	0,70	0,05	0,75	23684
2. Переміщення штабелів компостної суміші навантажувачами безперервної дії						
Vermeer CT 1010 TX	-	700	2,18	0,74	2,92	14289
ПНД-250		130	7,14	1,37	8,51	7745
3. Штабелювання (окараванювання) та переміщення компостних сумішей						
Амкодор 30	-	957	0,91	0,37	1,28	8566
МТФ-71А		800	0,65	0,12	0,77	4268

Список використаних джерел: 1. Улько Є.М. Інституційні засади інтенсивного розвитку галузі тваринництва в умовах посиленої дії екстерналій / Є.М. Улько // Стратегія збалансованого використання економічного, технологічного та ресурсного потенціалу країни: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 4–5 червня 2015 р. (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). – Тернопіль: Крок, 2015. – С. 307–310. 2. Улько Є.М. Екстерналії в забезпеченні сталого розвитку тваринництва / Є.М. Улько // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України: матеріали V Ювілейної Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. 4 грудня 2015 р. – Тернопіль: Крок, 2015. – С. 200–203. 3. Улько Є.М. Економіко-екологічні засади забезпечення розвитку птахівничої галузі в господарствах населення, дрібних та середніх підприємницьких формуваннях України / Є.М. Улько // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, студентів, аспірантів і молодих учених «Екологізація сталого розвитку і ноосферна перспектива інформаційного суспільства», 2-4 жовтня 2013 р. – Харків: ХНАУ, 2013. –С. 112–114

4. Титова В.И. Обоснование использования отходов в качестве вторичного материального ресурса в сельскохозяйственном производстве: [учебн. пособ.] / В.И. Титова, М.В. Дабахов, Е.В. Дабахова / Нижегородская гос. с.-х. академия. – Н. Новгород, Изд-во ВВАГС, 2009. – 178 с.; 5. Рациональні способи переробки та застосування посліду у сільськогосподарському виробництві (на прикладі Харківської області) / С.А. Балюк, Є.В. Скрильник, Л.О. Чаусова та ін. – Х.: «Міськдрук», 2012. – 48 с. 6. Скрильник Є. Як отримати якісний перегній / Є. Скрильник, Т. Кудлай // Вісник цукровиків України, 12 грудня 2012 р. - № 79. – С. 15–17. 7. A practical guide to composting / Understanding the Growing Compost Market. – 2008. – Vermeer Corporation, PN 161470036 – 6 р. 8. Гевко Р.Б. Машины сільськогосподарського виробництва: [навч. посіб.] / Р.Б. Гевко, І.Г. Ткаченко, І.І. Павх. – Тернопіль, 2005. – 228 с. 10. Павленко С.І. Моніторинг ринку та технічних засобів виробництва твердих органічних добрив / С.І. Павленко, В.Ю. Дудін, Р.М. Акименко // Вісн. Харк. націон. техн.. ун-ту сільського господ. ім. Петра Василенка. Сер.: «Технічні системи і технології тваринництва». – 2016. – Вип. 170. – С. 34–45. 11. Харитонов В.І. Техніко-економічна оцінка використання змішувача-аератора компосту / В.І. Харитонов // Вісн. Харк. націон. техн.. ун-ту сільського господ. ім. Петра Василенка. Сер.: «Технічні системи і технології тваринництва». – 2012. – Вип. 120. – С. 422–426.

УДК [631.15:65.011.4]:634.001.76

Д.Л. Фастівець, аспірант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА

Розвиток товарного сільськогосподарського виробництва базується під дією економічних законів. У сучасних умовах росту інтернаціоналізації виробництва, підвищення відкритості національних економік, розвитку міжнародної економічної інтеграції, поглиблення всього спектру глобалізаційних процесів ніхто не стане заперечувати існування стійкої тенденції до посилення конкуренції в агросфері. Адже конкуренція для виробників сільськогосподарської продукції виступає зовнішнім примусовим та об'єктивним процесом, який не лише збалансовує попит і пропозицію, а й виступає рушієм впровадження досягнень науково-технічного прогресу, якісних характеристик продукції, зростання обсягів виробництва, нових форм організації праці та підвищення рівня її продуктивності. Міжнародна конкуренція, глобалізація ринків, масштабне проникнення на вітчизняний ринок іноземних товарів переводять проблему забезпечення конкурентоспроможності

* Науковий керівник: О. О. Гуторова, канд. екон. наук, професор університету

підприємства в розряд пріоритетних завдань, успішне вирішення яких забезпечить виживання та розвиток суб'єктів господарювання в новому середовищі [1, с.250].

Окремо взяте садівниче підприємство не може приймати будь-які рішення за цінами і політики збуту, воно змушене пристосовуватися до визначених умов і може реалізовувати власну продукцію тільки за поточною ринковою ціною, що зумовлено загрозою втрати цільового сегмента ринку. За таких умов дії повинні бути спрямовані на вдосконалення та адаптацію виробництва.

Ринкова економіка передбачає, що головною передумовою розвитку та ефективної діяльності будь-якого підприємства є його конкурентоспроможність, тобто здатність до виробництва та збуту продукції, що визначається сукупністю виробничих властивостей, які здатні забезпечити отримання прибутку, необхідного для реалізації стратегічних засад розвитку підприємства, зростання науково-технічного рівня виробництва, організації ефективної системи управління підприємством на основі задоволення споживчих потреб. Отже, дане поняття в основному зводиться до конкурентоспроможності продукції, яка визначається якісними і вартісними характеристиками, що забезпечують максимальне задоволення конкретної потреби споживача, найбільший для нього корисний ефект [2, с.164].

З метою забезпечення ефективної роботи агропромислових підприємств необхідна розробка механізму забезпечення конкурентоспроможності, що направлений на створення, забезпечення та вдосконалення діяльності підприємства, шляхом розробки системи економічних інструментів проекту конкурентоспроможності, системи фінансування та залучення інвестицій, розвитку системи знань і навичок виконавців, реалізації проекту, контролю й оцінки ефективності проекту (рис.1).

Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції необхідно здійснити такі заходи:

- створення умов для стабілізації та нарощування виробництва сільськогосподарської продукції;
- гарантування пріоритетного розвитку агропромислового виробництва;
- впровадження у виробництво нових ресурсо- та енергозберігаючих, екологічно безпечних технологій вирощування, транспортування, зберігання, переробки й реалізації продукції;
- забезпечення виробництва нових високоврожайних сортів і гібридів сільськогосподарських культур;
- вдосконалення системи техніко-технологічних і агротехнічних заходів виробництва продукції та її збуту;
- контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту;
- запровадження ефективних систем стимулювання виробництва високоякісної продукції;

Рис. 1. Механізм забезпечення ефективної діяльності організації на основі проекту конкурентоспроможності

- вдосконалення системи інвестиційного забезпечення, спрямування інвестиційних ресурсів передусім на розвиток інновацій;
- забезпечення розширеного відтворення, шляхом регулювання цін, які дозволили формувати необхідний для здійснення даного типу виробництва прибуток;
- обмеження кількості посередників у структурі збуту сільськогосподарської продукції; – встановлення системи пільг та стимулюючі закупівельні дотації для окремих видів сільськогосподарської продукції;
- відновлення інтеграційних процесів сільського господарства з переробними, торговими і сервісними організаціями.

Реалізація зазначених заходів сприятиме збільшенню обсягів виробництва продукції, зниженню затрат праці та коштів, зміцнить конкурентоспроможність продукції та конкурентоздатність сільськогосподарських товаровиробників.

Оцінку конкурентоспроможності садівницької продукції пропонуємо здійснювати за схемою, відображеною на рис. 2.

Серед показників, що визначають конкурентоспроможність продукції найбільш вагома роль належить її якості. Розвиток глобалізованого середовища потребує вдосконалення продукції, що виготовляється вітчизняними товаровиробниками, підвищення системи сервісного обслуговування, розробки нових рекламних продуктів та пошуку нових каналів збуту.

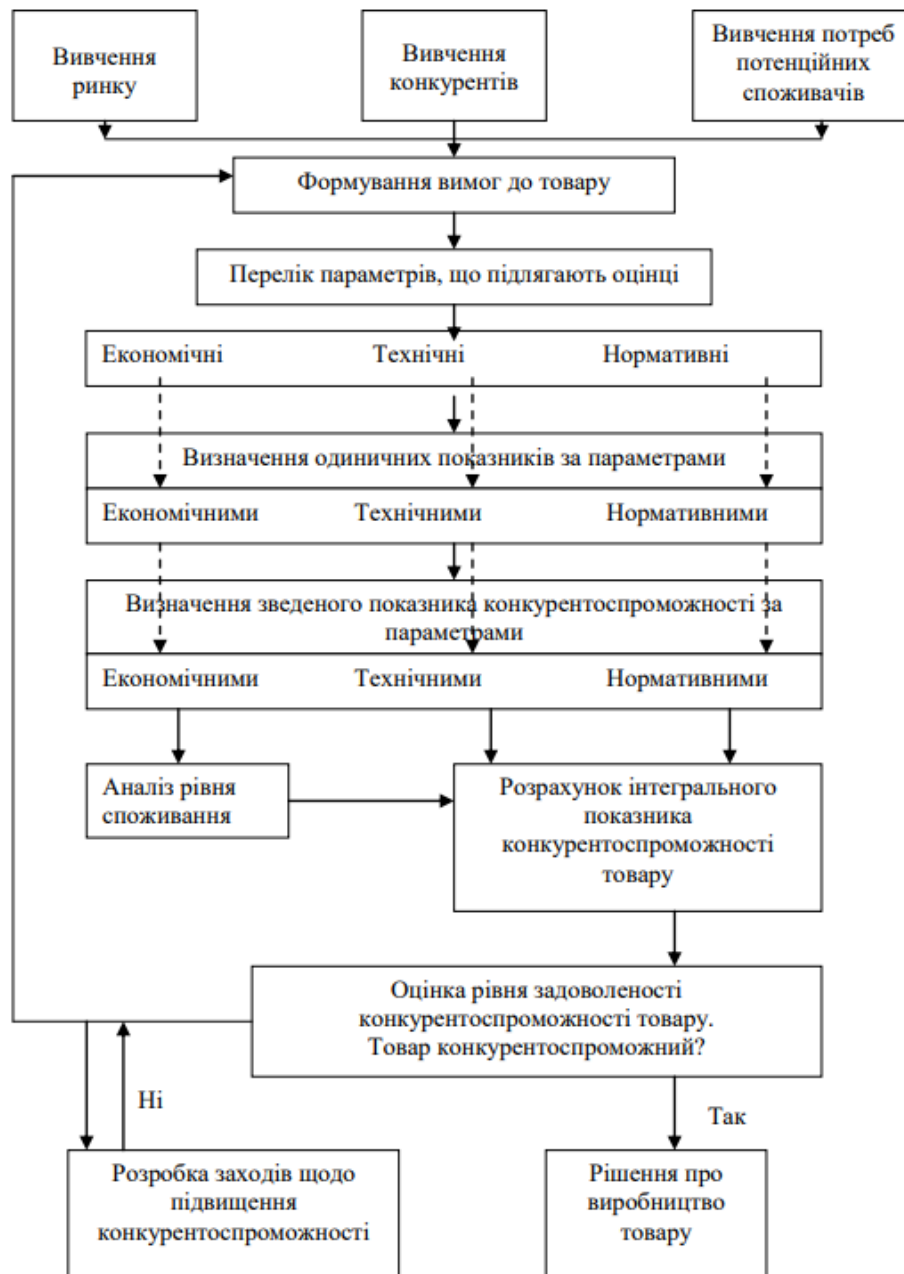

Рис. 2. Оцінка конкурентоспроможності садівницької продукції

Особливе значення при аналізі та оцінці конкурентоспроможності нової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках має ступінь її інноваційності і наявних можливостей щодо подальшого вдосконалення з врахування кон'юнктури, що постійно змінюється на світовому ринку під впливом науково-технічного прогресу і постійно зростаючих вимог споживачів до якісних показників продукції. Конкурентоспроможність новації трактується як переважання техніко-експлуатаційних та економічних параметрів новації порівняно з продуктами-аналогами на даному сегменті ринку [4, с.392].

Система управління конкурентоспроможністю продукції має базуватись на таких принципах: орієнтації виробництва на ринкову кон'юнктуру, забезпечення реалізації визначеної стратегії розвитку, системність та поетапність здійснення, оптимізації використання ресурсів, спрямованість на

кінцевий результат. Рівень конкурентоспроможності використання ресурсів визначається багатьма факторами, які можна розподілити на такі групи: управлінські, виробничі, інвестиційні, інноваційні. З метою економічного обґрунтування інноваційних проектів важливо провести комплексну оцінку конкурентоспроможності запланованої до випуску інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку інновацій і визначити кінцевий економічний ефект, який може бути отриманий в результаті її реалізації.

Спрямованість на нововведення є одним із основних шляхів забезпечення конкурентного стилю господарювання. Але за сучасних умов вітчизняним підприємствам на шляху розвитку перешкоджають фінансові труднощі та недоліки в економічній політиці, що ускладнює зміцнення конкурентних позицій на світових продовольчих ринках.

Забезпечення конкуренції на ринку садівництва не є самоціллю. Це лише спосіб досягнення високої ефективності виробництва продукції садівництва та продуктів його переробки. Конкуренція дозволяє створити ринкову сферу, яка сприяє зниженню витрат виробництва, створенню нових продуктів, розвитку науково-технічного прогресу до інновацій у садівництві.

Список використаних джерел: 1. Гринчуцький В. І. Теоретичний аналіз деяких аспектів забезпечення конкурентоспроможності підприємства / В. І. Гринчуцький // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип.4 (13): Економічні науки. – Чернівці, БДФА, 2008. – С. 250–257. 2. Економічний словник-довідник: [за ред. С. В. Мочерного]. – К.: Феміна, 1995. – 368 с. 3. Чорнодон В. І. Конкуренція як фактор ефективного розвитку підприємств агропромислового комплексу України / В. І. Чорнодон // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – Вип. 5. – С. 376–381. 4. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності / Йохна М.А., Стадник В.В. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.

УДК 658.01 (075.8)

В. А. Худавердієва, канд. екон. наук, доцент,

В.О. Рудич, Д.П. Вусань, магістранти

Харківська державна зооветеринарна академія, Україна

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КРАЇНИ

Стратегія економічного розвитку регіонів (у т.ч. і сільських територій) – система заходів, направлених на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального внеску регіонів в рішення цих задач, обумовленими реальними передумовами і обмеженнями їх розвитку [1].

Останніми роками збільшується самостійність регіонів, які несуть велику відповідальність за результати регіонального економічного розвитку. Соціально-

економічний стан регіонів визначається як об'єктивними (макроекономічні умови, положення регіону в суспільному розподілі праці, географічне положення), так і суб'єктивними чинниками, і в першу чергу – методами регіонального управління.

В даний час в Україні відбуваються два суперечливі по спрямованості процеси: деіндустріалізація і зростання питомої ваги сектору послуг. Перший процес – падіння питомої ваги переробних галузей, з погляду перспектив подальшого розвитку вітчизняної економіки носить негативний характер. Ця тенденція зміщує вітчизняну економіку з переважно індустріальної на до індустріальну стадію розвитку, що свідчить не про прогрес, а швидше про регрес. Проте, в той же час в вітчизняній економіці відбувається зростання питомої ваги послуг, торгівлі і фінансових установ, що характерний в цілому для постіндустріальної стадії розвитку суспільства [2].

Розвиток будь-якого регіону країни значною мірою залежить від створення в даному регіоні умов для залучення іноземних економічних агентів (партнерів, інвесторів). Створення сприятливих умов для діяльності іноземних економічних партнерів сьогодні є одним з головних чинників соціально-економічного розвитку регіону (у т.ч. і сільських територій) в цілому [2].

В цілому регіональна і сільська адміністрація в своїй діяльності, направлений на соціально-економічний розвиток регіону, сьогодні повинна широко використовувати нові управлінські технології, а саме:

- інструменти регіональної політики, що включають широкий спектр методів залучення інвестицій в регіон;
- методи стратегічного планування розвитку регіону;
- прийоми регіонального маркетингу.

Нові управлінські технології розвитку регіонів вимагають постійного оновлення знань і постійної модернізації персоналу адміністрацій. Для їх реалізації необхідні постійні вкладення в людський капітал регіонів, міст і сел. Необхідно при формуванні і розвитку дієздатної команди адміністрації безперервно підвищувати її кваліфікацію, використовуючи інноваційні семінари і стажування. Доцільно цілеспрямовано застосовувати передовий досвід інших регіонів і міст [3].

Таким чином:

- економічний добробут регіонів визначається не тільки наявністю початкових переваг (географічне положення, наявність природних копалин і ін.), але і якістю управління їх соціально-економічного розвитку;
- необхідно використовувати сучасні методи регіонального менеджменту – стратегічне планування, регіональний маркетинг і др.;
- основним чинником успіху в управлінні регіональним розвитком стає рівень кваліфікації кадрів регіональної адміністрації і раціональне використання інтелектуального потенціалу консультантів по регіональному розвитку [3].

В даний час найбільш дієвими інструментами управління соціально-економічним розвитком регіону є стратегічне планування і регіональний маркетинг.

Стратегічне планування може успішно застосовуватися не тільки при розробці комплексних програм соціально-економічного розвитку регіонів, але і при здійсненні антикризових заходів в регіонах і селах, в управлінні масштабними інфраструктурними проектами і інших напрямках розвитку в регіонах. Проте повною мірою всі конструктивні елементи стратегічного планування і стратегічного управління ще тільки належить упровадити в практику роботи обласних і районних адміністрацій [4].

Головне питання, на яке відповідає стратегічний план регіонального розвитку сьогодні, – це як вийти з кризи, підвищити рівень добробуту громадян і закласти міцний фундамент для його подальшого підвищення. Пріоритет віддається створенню умов, що забезпечують високий рівень якості життя людини.

Цикл стратегічного планування економічного розвитку регіонів можна представити в наступному вигляді:

1. Визначення цілей розвитку.
2. Аналіз зовнішнього середовища розвитку регіону.
3. Визначення сильних і слабких сторін регіону.
4. Використання тих, що є і створення нових місцевих переваг.
5. Розробка концепції розвитку.
6. Розробка плану конкретних дій і здійснення стратегії.
7. Аналіз ефективності і результативності, коректування цілей і методів їх досягнення [5].

Планування соціально-економічного розвитку регіонів є складний неперервний процес, задаючи орієнтири для ухвалення будь-яких, зокрема тактичних, поточних рішень. Наявність довгострокового плану економічного розвитку дозволяє ухвалювати рішення на обґрунтованій базі. Важливо розуміти, що сам процес планування як результат має зовсім не план, а сам економічний розвиток регіону, який, у свою чергу, є результатом конкретних управлінських дій, зроблених в певних рамках, визначених стратегічним планом [2].

Слід зазначити, що дослідження шляхів формування умов і механізмів стійкого розвитку економіки регіонів країни, функціонального обґрунтування відповідних ринкових і адміністративних методів ще не закінчено через такі причини, як втрата методологічних орієнтирів, неясності перспектив територіальної соціально-економічної організації і ін.

Наукова концепція стійкого соціально-економічного розвитку регіонів, а так само міст, сіл і адміністративних районів, повинна включати:

- теоретичне уявлення про стійкість як універсальну властивість соціально-економічних систем, що полягає в їх здатності виконувати свої функції в умовах негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, а також швидко адаптуватися до позитивних змін;

- вказівки на те, що передумови якості криються в об'єктивному існуванні різноманітних пропорцій; це можна розглядати як специфічний ресурс, що має певний потенціал, відтворний відповідним чином і що виявляється і використовується в особливих формах;

- виділення стійкого розвитку економіки регіону як специфічний об'єкт управління в ринковій моделі економіки;
- критерії і індикатори стійкого розвитку, а також обґрунтовані цілі і завдання управління для регіонів різних рівнів і типів розвитку;
- узагальнені висновки про перспективні методи стабілізаційної діяльності центру, структур місцевого самоврядування, а також шляхах оптимізації внутрішніх і зовнішніх економічних показників;
- обґрунтування перспектив подолання методологічних бар'єрів, що виникли у зв'язку з тенденціями абсолютизувати екологічний зміст стійкості і стійкого розвитку [5].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що стратегія соціально-економічного розвитку дає можливість визначити загальні і секторальні орієнтири внутрішнього розвитку регіону, врахувати і застосувати інтереси і стратегічні плани окремих господарюючих суб'єктів, точно зважити і задіяти ресурсний, інфраструктурний і економічний потенціал, одержавши, таким чином, синергетичний ефект (зростання ефективності діяльності в результаті інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему) для розвитку регіону на тривалий період часу [3].

Підводячи підсумки, можна виділити, що саме стратегія соціально-економічного розвитку дозволяє:

- погоджувати діяльність органів державного управління, співтовариства ділових людей, громадських і політичних організацій, що роблять вплив на розвиток регіону, для завдання єдиного напрямку розвитку. Цей вектор формується з урахуванням територіальних особливостей, включаючи природні і трудові ресурси, виробничу і сервісну спеціалізацію, що склалася, економіко-географічні, конкурентні і інші переваги. Важливо відзначити, що довгострокова регіональна стратегія – це не «застиглий і незмінний» документ. Навпаки, стратегія припускає внесення в неї необхідних коректувань з урахуванням аналізу її проміжних результатів, а також розвитку країни в цілому, сусідніх регіонів, змін на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- створити сприятливий діловий клімат в регіоні з погляду залучення інвестицій. Ні для кого не секрет, що конкуренція на ринку інвестицій стає запеклішою і інтернаціональною. Що б перемогти в цьому змаганні, інвесторам слід представити переконливі плани стратегічного розвитку на тривалу перспективу, створити кращі умови і гарантії, витримати сутичку за інвестора у інших схожих регіонів;
- сконцентрувати інвестиційні ресурси на пріоритетних напрямках. Визначити «точки зростання», розвиток яких принесе найбільший ефект. У свою чергу, точки зростання дозволяють створити в регіоні цілі кластери – групи взаємозв'язаних, територіально сконцентрованих організацій. Розвиток ключових елементів кластера дозволяє стимулювати розвиток взаємозв'язаних секторів економіки, ефективно розміщувати обмежені ресурси регіонального бюджету, джерела державного бюджету і приватних інвесторів на ключових напрямках [2].

Довгострокова стратегія є базою для обґрунтованої розробки ефективної схеми територіального планування, тобто функціональних зон, зон планованого розміщення об'єктів капітального будівництва для суспільних потреб, зон з особливими умовами використання території і т.д. Схема територіального планування служить основою раціонального використання території і її стійкого збалансованого соціально-економічного розвитку.

Наявність стратегії соціально-економічного розвитку полегшує керівникам регіону рішення проблеми субсидування з самих різних джерел, оскільки дозволяє переконливо обґрунтувати цільове витрачання засобів. Стратегія є вагомою підставою для заявок регіональних властей на отримання фінансування окремих заходів і об'єктів з державного бюджету.

Так само, наявність стратегії дозволяє главі виконавчої влади продемонструвати центру прагнення використовувати сучасні методи управління, до яких належить і довгострокове планування. Тільки довгострокова стратегія соціально-економічного розвитку регіону дозволяє погоджено і ефективно застосовувати всю сукупність економічних і адміністративно-правових методів управління територією [1].

Список використаних джерел : 1. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій / Розпорядження КМУ від 19.07.2017. № 489-р. – Київ.- Електронний ресурс: [liga/zakon]. 2. Відяпіна В. І. Регіональна економіка / Відяпіна В. І., Степанова М. В.– М.: ИНФРА-М, 2007. – 666 с. 3. Козир Т.О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій / Т. О. Козир // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (26). – Режим доступу : [http:// www.nbuv.gov.ua/](http://www.nbuv.gov.ua/). 4. Закон України про стимулювання розвитку регіонів. – Режим доступу : [http:// www.zakon.rada.gov.ua/](http://www.zakon.rada.gov.ua/) 5. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НАНУ О. М. Бородіної, д-ра екон. наук, чл.-кор. УААН І. В. Прокопи ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозування. – К., 2010. – 376 с.

УДК 331.108

К.В. Черкесова, здобувач другого (магістерського) рівня освіти

О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент

**Харківський національний аграрний університет ім.В.В.Докучаєва,
Україна**

РОЗРОБКА КАДРОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

На теперішній час існує безліч тлумачень щодо сутності терміну «стратегія». Відомий американський історик і класик стратегічного планування А.Д. Чандлер у своїй роботі «Стратегія і структура» визначив стратегію організації як встановлення основних довгострокових цілей і завдань підприємства, прийняття курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних для

виконання поставлених цілей [1]. Звідси випливає, що стратегія – це метод досягнення поставленої мети, загальний, всебічний план досягнення цілей.

Ансофф, Д. Стейнер, П. Лоранж та інші автори розглядають стратегію як спосіб встановлення цілей для корпоративного, ділового та функціонального рівнів. Наприклад, І. Ансоффом запропоновано чотири рівні стратегій:

- 1) корпоративний;
- 2) діловий;
- 3) функціональний;
- 4) операційний [2] .

Перший рівень характерний для великих концернів, холдингів, фінансово-промислових груп, де ключовим моментом вважається управління диверсифікованим бізнесом. Вирішуються питання фінансування і вибору сфер бізнесу; можливості розширення, ліквідації та перепрофілювання сфер бізнесу.

Другий рівень передбачає управління недиверсифікованим бізнесом (самостійним підприємством або підрозділом більш великої диверсифікованої організації). Вирішуються питання оптимального управління відповідно до корпоративної стратегії та наявним конкурентним потенціалом бізнесу.

Третій рівень – це стратегії функціональних підрозділів фірми (кадрових, маркетингових, фінансових, виробничих, постачальницьких тощо).

Четвертий рівень – це рішення поточних або оперативних завдань у підрозділах організації.

Отже, функціональні стратегії – це забезпечувальні стратегії, що визначають стратегічну орієнтацію функціональних напрямків – підсистем управління підприємством (маркетингу, виробництва, фінансів, науково-дослідного сектору, управління персоналом, екологічної і соціальної сфер) і забезпечують досягнення їх цілей, а також керованість процесом виконання корпоративної та конкурентної стратегій, приймаючи при цьому відчутну участь у розробці і коригуванні останніх.

Тобто, функціональні стратегії мають узгоджуватись і працювати на корпоративну та конкурентну стратегії. У свою чергу корпоративна і конкурентна стратегії повинні спиратися на функціональні, без врахування аналітичних даних і можливостей яких, розробити повноцінну і, головне, придатну для реалізації загальну чи бізнесову стратегію неможливо. Відповідальність за розробку функціональних стратегій лежить на керівниках і головних спеціалістах відповідних функціональних служб [3].

Кадрова стратегія (стратегія управління персоналом) поряд із продуктово-маркетинговою стратегією є ключовою функціональною стратегією організації. Для умов економіки України дана стратегія стає однією з головних як єдиний реально можливий стратегічний фактор, оскільки значущі стратегічні зміни на різних рівнях управління, у тому числі і на рівні окремої організації, можна здійснити тільки за допомогою людського фактора. Фахівці з менеджменту стверджують, що значущою конкурентною перевагою для будь-якої організації є людські ресурси. Причому в стратегічній перспективі значущість людського фактора буде зростати.

Кадрова стратегія управління персоналом – найважливіша підсистема загальної стратегії організації, подана у вигляді довгострокової програми конкретних дій з реалізації концепції використання і розвитку потенціалу персоналу організації з метою забезпечення її стратегічної конкурентної переваги [4].

Роль цієї стратегії визначається наступним:

- дає можливість підприємству оцінити сильні та слабкі сторони кадрового потенціалу з точки зору конкурентних переваг;
- оцінювання можливостей та загроз з боку зовнішнього середовища;
- створення бази для розподілу трудових ресурсів;
- визначення альтернативних дій чи комбінацій дій стосовно формування та ефективного використання кадрового потенціалу [5].

Основними рисами кадрової стратегії є:

- її довгостроковий характер (формування психологічних установок, системи мотивації, структури персоналу, системи управління персоналом вимагає тривалого періоду часу);
- зв'язок зі стратегією організації в цілому (зміна стратегії організації вимагає коригування кадрової стратегії: зміна структури та чисельності персоналу, його навичок та кваліфікації, стилю і методів управління);
- більшість провідних керівників стверджують, що кадрова стратегія є складовою частиною загальної економічної стратегії підприємств і наслідком перспективного планування їх господарської діяльності.

Складовими кадрової стратегії на рівні підприємства є:

- 1) умови й охорона праці, техніка безпеки персоналу;
- 2) форми і методи регулювання трудових відносин;
- 3) методи розв'язання виробничих і соціальних конфліктів;
- 4) політика зайнятості в організації, що включає аналіз ринку праці, систему наймання і використання персоналу, встановлення режиму роботи і відпочинку;
- 5) профорієнтація й адаптація персоналу;
- 6) заходи щодо нарощування кадрового потенціалу і кращого його використання;
- 7) удосконалення методів прогнозування і планування потреби в персоналі на основі вивчення нових вимог до працівників і робочих місць;
- 8) удосконалення механізму управління трудовою мотивацією персоналу;
- 9) розробка нових систем і форм оплати праці, матеріального і нематеріального стимулювання працівників [6].

У кожному конкретному випадку кадрова стратегія може охоплювати не всі, а тільки окремі її складові, причому набір цих складових буде різним залежно від цілей і стратегії організації, цілей і стратегії управління персоналом [7, с. 213]. При розробці кадрової стратегії повинен враховуватися досягнутий рівень розвитку підприємства з урахуванням аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища, а також стратегії підприємства в цілому. Слід зазначити, що

персонал підприємства є нематеріальним ресурсом, управління яким пов'язане із специфічними проблемами: кількісною та якісною оцінкою таких ресурсів. Цінність для організації виражена у відповідності рівня людських ресурсів розв'язанню стратегічних завдань. Тому формування стратегії розвитку буде засноване на внутрішніх компетенціях підприємства, тобто на персоналі.

Список використаних джерел: 1. Chandler A. D. Strategy and Structura. – Boston 1961. 2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб.: Изд-во "Питер", 1999. – 416 с. 3. Мозоленко М.С. Функціональні стратегії в загальноорганізаційному розвитку підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21462/1/23.pdf> 4. Економічна освіта. Лекції та семінари. Кадрова політика і стратегія управління персоналом організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economy-chnu.at.ua/publ/upravlinnja_personalom/tema_6_kadrova_politika_i_strategija_upravlinnja_personalom_organizaciji/3-1-0-23 5. Сутність кадрової стратегії підприємства та методологічні засади її формування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-works.com.ua/work/7251_Sytnist_kadrovoi_strategii_pidpriemstva_ta_metodologichni_zasadi_ii_formyvannya.html 6. Швець В.М., Хитра О.В. Формування і реалізація кадрової стратегії підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookss.co.ua/book_rozvitok-socialno-ekonomichnih-vidnosin-v-umovah-globalizaci_747/18_formuvannya-realzacya-kadrovoi-strategi-pdpriemstva 7. Управление персоналом организации: учебник / Под ред. А.Я. Кибанова. - М.: ИНФРА-М, 2004. – 638 с.

УДК 338.24:330.341.1:338.432(477.44)

І.О. Шарко, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТА ЇХ ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА

На стан і ефективність інноваційних процесів в агропромисловому комплексі впливають як неформальні обмеження, сформовані інституціональним середовищем в аграрній сфері, так і формальні норми, запроваджені державою для регулювання агроінновацій. Ефективне втілення технологічних рішень в виробничі процеси може відбуватися тільки за умови партнерства між державою, бізнесом і розробниками новітніх технологій. Провідні країни світу, які є найбільш успішними в області високих технологій в аграрній сфері, ідуть шляху створення інноваційних агрохабів або технологічних агрокластерів, які є зосередженням ідей, нових підходів в агробізнесі та рушіями прогресу в аграрному секторі і в економіці в цілому..

За часів планової економіки інноваційний цикл (замовлення інновацій – створення – використання) реалізувався таким чином: фундаментальні

дослідження проводилися в Академії наук і Вищій школі; науково-дослідні інститути і конструкторські центри реалізовували дослідно-конструкторські розробки, створювали дослідні зразки і направляли їх у відповідні галузі; створені нова техніка й технології сприяли зростанню ефективності праці і надавали нові конкурентні переваги країні, що давало можливість направити частину ресурсів на розвиток фундаментальних розробок [1, с. 195].

В ринкових умовах поки що не сформувався стратегічний суб'єкт, який міг би сформувати попит на агроінновації і науку. Зруйновані в 1990-і роки прикладні бази, насінневі господарства, наукові школи потребують часу для свого відновлення і розвитку. Крім того, потрібно враховувати і тривалий термін окупності інвестицій в сільськогосподарську науку, особливо з урахуванням низької рентабельності господарств.

Нині центральним органом у сфері регулювання і реалізації науково-технічної та інноваційної політики відповідає Міністерство освіти і науки, спільно з яким у виробленні інноваційної політики і координації діяльності в цій області беруть участь непрофільні структури: Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство аграрної політики. У розвинених країнах окрім прямого стимулювання і регулювання структура інноваційних інститутів включає організації, які забезпечують професійне вирішення проблем інноваційного розвитку, а також консультації, вивчення технологічного ринку і т. ін. Такі служби сприяють представленню розробки на міжнародних ринках.

Сьогодні на перший план вийшла проблема ефективності державного регулювання в цілому, а також ефективності кожного програмного заходу з державною участю в масштабах усього суспільства і визначених пріоритетів економічного розвитку. У 2012 р. були затверджені середньострокові пріоритети за галузевими напрямками [2]. У 2016 р. інноваційну діяльність за галузевими напрямками здійснювали 309 підвідомчих організацій, з яких 203 – наукові установи та ВНЗ і 37 – малі підприємства. Найбільша частка коштів (43,7%) спрямовано за галузевими пріоритетами в рамках стратегічного пріоритету 4 “Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу” (149144,96 тис. грн. або 43,7% у загальних обсягах фінансування пріоритетних напрямів та 167,0% порівняно з 2015 р.). На цей же напрям припадає найбільша частка реалізованої продукції – 46,0%.

У 2016 р. за всіма галузевими пріоритетами створено 198 нових технологій, з яких нові для України – 152, принципово нові – 46 технологій. Найбільша частка переданих технологій припадає на галузеві пріоритети 4-го стратегічного пріоритету – 94,4%. У той же час частка коштів, що надійшла від передання інновацій, була найбільшою по 4-му стратегічному пріоритету – 74,7% від загального обсягу надходжень.

Незважаючи на реальне фінансування задекларованих пріоритетів, очевидно, що прямої державної підтримки для розвитку агроінновацій недостатньо. Має сформуватися інноваційне середовище, з відповідною інфраструктурою, ефективним організаційно-економічним механізмом інвестування інноваційних проектів, достатнім ступенем захисту прав

Таблиця

Бюджетне фінансування стратегічного пріоритетного напрямку інноваційної діяльності галузевого рівня “Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу” у 2014-2016 рр., тис. грн.

Середньострокові пріоритетні напрями	2014	2015	2016	Усього за 3 роки
4.1. Розроблення та впровадження технологій адаптивного ґрунтохоронного землеробства	11486,47	17242,63	22930,60	51659,7
4.2. Розроблення та впровадження технологій виробництва, збереження і переробки високоякісної рослинницької продукції	30936,45	50637,00	86790,20	168364
4.3. Розроблення та впровадження технологій виробництва діагностикумів захворювань рослин	525,44	339,00	475,00	1339,44
4.4. Розроблення та впровадження технологій виробництва діагностикумів захворювань тварин і засобів їх захисту	1366,69	2273,0	4123,00	7762,69
4.5. Технологічне оновлення виробництва продукції скотарства та свиначства:	3624,75	6030,00	18726,36	28381,1
4.6. Розроблення та впровадження новітніх біотехнологій для рослинництва, тваринництва та ветеринарії:	4825,13	12778,92	16099,80	33703,9
Усього за середньостроковими пріоритетами	52764,93	89301,15	149144,96	291211

Джерело: складено на основі [1].

інтелектуальної власності. За таких умов весь ланцюг складових інноваційного процесу буде приведений в дію

Список використаних джерел: 1. Реалізація середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня та отримані результати у 2016 році / ДНУ Український інститут науково-технічної експертизи та інформації. – Київ: 2017, 108 с. http://mon.gov.ua/content/Діяльність/ino_diyal/2017/08/adi-galuzevi-prioriteti-1.pdf. 2. Богдан О. Д Концептуальна модель інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України / О. Д. Богдан // Наукові праці НДФІ. – 2017. - № 2 (79). – С. 65-76. 3. Гончаренко О. В Інституціональне регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві / О. В Гончаренко. Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра екон. наук за спец. 08.00.03. – Рукопис. – Дніпропетровськ, 2013. – 487 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

В Україні стрімкими темпами розвиваються ринкові економічні відносини, невід'ємною частиною яких є інформаційне забезпечення. Воно є важливим в різних сферах діяльності підприємств, у тому числі і в бухгалтерському обліку.

Поряд із управлінським обліком, сфера бухгалтерського обліку повсякденно вимагає інновацій для спрощення процедури ведення обліку, зменшення часу для введення первинних даних та їх аналізу, контролю за витратами та ін. Тож питання інновацій та їх впровадження у сферу бухгалтерського обліку є актуальними для суб'єктів господарювання.

Ознайомлення із існуючими наробками в бухгалтерській сфері дозволяє виділити наступні інновації в ній:

1. *Відмова від папірців.* Процеси документообігу, як раніше, вимагають особливого підходу, реалізувати який можна тільки за допомогою електронних документів. Використання системи електронного документообігу дозволило скоротити часові витрати на пошук, узгодження, підписання документів. Керівник не забуває розглянути або підписати жодний «папірець», та й можливість втрати документа виключена. Важливим також є те, що системами електронного документообігу (СЕД) можуть користуватися бухгалтери. Бухгалтерія отримала повне право на переклад своїх документів в електронний вигляд. І ми повсюдно спостерігаємо цей процес.

2. *Магія синьої печатки – слабшає.* Багато хто до цих пір вважають, що документ з синьою печаткою - це той самий «фактичний папірець» за Булгаковим. Поява електронного підпису вирішує буквально всі проблеми, пов'язані із забезпеченням юридичної значимості електронного документу, він надійний, його неможливо підробити, змінити або порушити. Деякі представники великого бізнесу і органи державної влади починають довіряти такому підпису більше, ніж власноручному і завіреному печаткою. Бухгалтер тепер може використовувати новий підпис практично для всіх видів своєї діяльності: документообіг з контрагентами, звітність в електронному вигляді, відправка документів до контролюючих органів і т.ін.

3. *Звітність без відриву від виробництва*

Податкова звітність підприємств сьогодні існує як в паперовому, так і в електронному вигляді, існує не один спосіб її надання. Податкова служба може направити свою вимогу в електронному вигляді через спеціального оператора зв'язку. У цьому випадку бухгалтер знаходить документи в електронному архіві, формує опис і відправляє все в податкову також за допомогою спецоператора.

* Науковий керівник - Н.І. Шиян, канд. екон. наук, доцент

4. *Не потрібні великі шафи.* Питання збереження документів було актуальним завжди: неважливо паперовий вигляд вони мають або ж електронний. Забезпечити кращу фізичну схоронність документів, спростити доступ до них і оперативно їх обробляти покликані електронні архіви.

Можливість зберігати документи в електронному вигляді з'явилася разом з кваліфікованим електронним підписом, яка не тільки приходить на зміну синьої печатки, а й стає гарантом незмінності документа з часом. А щоб зберігати такий документ, вам більше не потрібні окремі приміщення для паперових архівів.

5. *Нові сервіси для бухгалтера.* Поява сервісів обміну документами. Сучасний бухгалтер може обмінюватися електронними документами зі своїми контрагентами, не виходячи зі своєї СЕД або облікової системи. Завдяки можливостям роботи з сервісом обміну відправити юридично значущий документ контрагенту можна за лічені секунди.

Головна інновація останніх років - поява програм з обміну документами. Сучасний бухгалтер може обмінюватися електронними документами з податковими органами, позабюджетними фондами, державними органами статистики, а також з своїми контрагентами, не виходячи з офісу [2]. Вони дозволяють суттєво скоротити витрати часу на здійснення наведених операцій.

До інноваційних програм в області бухгалтерського обліку та оподаткування можна віднести такі програми як: «1С Підприємство», «Парус», «Акцент», «Галактика», «Діасфорт», «Інфін», «Інфософт», «Омега» та інші. Автоматизація і введення 1С бухгалтерського обліку на підприємстві є однією з найбільш важливих задач. Ситуація така, що сам по собі бухгалтерський облік на підприємстві може розглядатися як внутрішня справа підприємства, а основою для оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства з боку держави служить звітність, що повинна щокварталу надаватися в податкову інспекцію по місцю реєстрації підприємства. Призначення бухгалтерської програми - максимально полегшити працю бухгалтера, позбавивши його від одноманітної роботи і звести ймовірність помилок до мінімуму. І вирішують цю проблему наведені вище програми.

Виходячи з вище сказанного, можна зробити висновок про те, що на даному етапі розвитку країни в цілому та підприємств окремо, бухгалтерський облік неможливий без впровадження нових інновацій, які полегшують та прискорюють працю аналітичних та облікових працівників. Насамперед першочерговою інновацією яка потрібна сучасному бухгалтеру, є автоматизація бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел: 1. Моссаковський В.Б. Про необхідність перебудови бухгалтерського обліку в Україні / В.Б. Моссаковський // Облік і фінанси. – 2015. – № 3. – С. 34-40. 2. Голов С. Вдосконалення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні в контексті євроінтеграції / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 1. – С. 3-17. 3. Бенько М. М. Зміст інновацій в обліку, аналізі і контролі як адаптивної реакції на зміни економічних процесів [Електронний ресурс] / М. М. Бенько // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси .- 2013 - Вип. 10(5). - С. 5-14. - Режим доступу:[http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(5\)__3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(5)__3.pdf).

УДК 631.158:658.3

Г.Є. Бесєдіна, канд. екон. наук, доцент**П.В. Лактіонов, аспірант****Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна****ПРАЦЯ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ ТА СПЕЦИФІКА ЇЇ
МОТИВАЦІЇ**

Останнім часом відбулося знецінення мотиваційних стимулів до продуктивності праці. Невідкладною проблемою стала розробка концепції соціально-мотиваційного механізму розвитку аграрної сфери. Сьогодні існує чимало теоретичних та практичних підходів, щодо мотивації праці: власне примушення та стимулювання мінімальним заробітком, метод „батога і пряника”, змістовні, процесуальні, комплексні теорії мотивації.

Перші два були поширеними до початку ХХ сторіччя. Не зважаючи на істотну різницю вони мають спільні недоліки: практично не стимулюють творчу працю і розвиток робітників; не створюють передумов до діючої мотивації управлінської праці. Крім того обидва підходи спрямовані, головним чином, на задоволення первинних потреб, що зовсім недостатньо для сучасної людини. У зв'язку з цим з'явилися нові підходи до мотивації праці, які створені на урахуванні та використанні економічних і соціально-психологічних аспектів сучасного виробництва. Вони відрізняються один від одного складом потреб людини, які задовольняються в процесі його трудової діяльності, а також способами їх задоволення. До таких підходів відносять змістовний та процесуальний.

Змістовний підхід базується на структуризації потреб людини з подальшим їх задоволенням через винагородження для досягнення цілей підприємства. Однак, слід зауважити, що змістовний підхід є більш прийнятним для мотивації працівників в розвинутому суспільстві, оскільки дозволяє враховувати не тільки первинні, але й потреби більш високого порядку. Однак цей підхід також має недоліки, обумовлені складністю структуризації потреб у зв'язку з їх багатогранністю та динамічністю. Крім того, потреби різних людей істотно відрізняються. Змістовні підходи мотивації базуються не тільки на потребах, але й враховують фактори, які визначають поведінку людей. Процесуальний підхід до мотивації людей базується на аналізі розподілу зусиль людини з метою досягнення цілей, вибору конкретного виду поведінки. Суть цього підходу визначають теорії очікувань та справедливості.

Теорія очікування базується на припущенні, що працівники очікують наявності чіткого взаємозв'язку між затратами праці, її результатами і

отриманим винагородженням. Найбільш ефективна мотивація виникає тоді, коли люди усвідомлюють, що їх зусилля допомагають досягнути намічених цілей підприємства і що вони будуть відповідним чином винагородженні. Теорія справедливості стверджує, що люди постійно порівнюють винагородження з зусиллями, які вони витрачають, порівнюючи його з тим, яке отримують інші за аналогічні зусилля. Процесуальна теорія мотивації поєднує елементи двох попередніх. Стосовно цього підходу трудова активність працівників залежить від якості цільових установок, цінності винагородження за їх досягнення, впевненості в тому, що воно буде отримано, а також від можливості задоволення через нього своїх потреб. Один з найбільш важливих висновків цього підходу полягає в тому, що результативна праця повинна вести до задоволення. Стверджується, що почуття виконавчої праці веде до задоволення, що сприяє результативності праці [5, с. 381-382].

Слід зауважити, що жоден з підходів до мотивації не є загальновизнаним. Продовжується активний пошук нових систем, що обумовлено складністю і значенням цього питання [1]. На думку В. Пономаренка, С. Довбні, І. Клименка, в Україні початку економічних перетворень домінував підхід „батога і пряника” [6]. Перехід до ринкових відносин обумовило зняття великої кількості обмежень в сфері оплати праці, доступність зарубіжного досвіду, виникнення підприємств різних форм власності та організаційно-правового статусу, необхідність стимулювання ефективних підходів та велике різноманіття систем, що їх відображають. Однак спостерігається недостатня увага до мотивації праці, обумовлена як нерозумінням цього процесу, так і складністю її реалізації з ряду причин.

По-перше, працівники не бажають зменшення заробітної платні у результаті змін, які відбуваються на підприємствах у зв’язку з переходом до нового механізму господарювання, а нові системи тісно пов’язують розмір винагородження з результатами діяльності.

По-друге, сучасна система повинна враховувати безліч таких аспектів, як підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності підприємств та їх продукції, стабілізацію та згуртованість колективу, справедливий розподіл винагороджень за працю, зниження рівня конфліктності в колективі.

По-третє, сам процес впровадження нової системи мотивації праці є складним і трудомістким. Він потребує проведення комплексу робіт – реорганізації системи управління, перебудови, інформаційного забезпечення, формування нової системи показників результативності праці, що стимулює притік кваліфікованих спеціалістів в галузь.

В четвертих, зміна системи мотивації праці часто затримується в наслідок подолання робітниками і керівниками „психологічного бар’єру”.

Перелічені фактори мають особливе значення, оскільки залежать не тільки від професійної підготовки керівника, але й від досягнень науки, практики в сфері управління та організації виробництва [4; 6].

Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки не можливе без кардинального поліпшення мотивації праці. Механізм мотивації праці повинен забезпечувати з одного боку можливість

задоволення за рахунок справедливого винагородження різноманітних потреб працівника, а з другого – отримання очікуваних результатів праці, успішне досягнення цілей організації. Він складається з упорядкованої сукупності дій по формуванню, активізації та задоволення потреб в залежності від результатів трудової діяльності та досягнення рівня встановлених цілей.

Існує низка принципів, які дозволяють забезпечити динамічну рівновагу між результатами праці та винагородженням між інтересами особи, колективу та власника, між потребами персоналу та ступеню їх задоволення. Серед них виділяють такі як: відповідність структури винагороджень кількісним показникам праці для успішного досягнення цілей підприємства; тісний зв'язок розміру винагороджень та результатів праці конкретного працівника; випередження темпів зросту результативності праці в порівнянні з винагородженнями; забезпечення раціонального задоволення інтересів, як особи, так і колективу; простота системи мотивації, яка б сприяла тісному позитивному контакту різних категорій працівників.

Основним елементом системи мотивації праці є її оплата. Гроші – це найбільш очевидний спосіб, яким підприємство може винагородити робітників. Протилежні оцінки кількості грошей, необхідних для мотивації ефективних дій, були відмічені ще в часи зародження школи суб'єктивізму. Прихильники цих теорій стверджують, що найважливіше значення мають соціальні потреби людей в той час, як прихильники теорій наукового управління, дотримуються тієї точки зору, що винагородження матеріально-економічного характеру обов'язково ведуть до посилення мотивації.

Для того, щоб встановити взаємозв'язок між заробітною платою та результатами, які досягнуті, запропоновано систему, суть якої полягає в тому, що заробітна плата працівника може бути розбита на три компонента. Одна її частина виплачується за виконання посадових обов'язків (для всіх працівників установи однакова), друга визначається вислугою та факторами вартості життя, ця частина заробітної платні повинна регулюватися щорічно. Третій компонент варіюється в залежності від результатів праці, яких працівник досягнув у попередній період [5].

Заробітна плата, потребує, насамперед, в сільському господарстві невідкладного зростання. На жаль, сільськогосподарська праця втратила свою престижність та соціальну цінність, перетворила в найдешевший ресурс. Праця в аграрному виробництві має свої особливості, які визначають специфіку її мотивації. Це пов'язано з наявністю різних форм власності, неоднаковим рівнем механізації основних виробничих процесів, ставленням селян до землі. Вона значною мірою залежить від біологічних законів, просторової розосередженості сільськогосподарської праці, рівнем життя працівників, особливостей фізичних затрат живої праці тощо.

Модель соціально-економічного механізму повинна включати декілька блоків, серед яких виділяють мотиваційний, демографічний, трудовий, професійно-кваліфікаційний, інфраструктуру соціальну і виробничу. До регуляторів трудової мотивації перш за все відносять інтереси (усвідомлені потреби кожного конкретного працівника), стимули (збуджуючі до дій причини),

потреби, активність, дисципліну, впровадження прогресивних організаційних форм праці. Останні не потребують будь-яких додаткових витрат, але сприяють активізації людського фактора, що в сільському господарстві разом з землею та капіталом складають основний елемент розвитку продуктивних сил. Тому, при реформуванні економіки сільського господарства в полі зору обов'язково повинна бути людина, її діяльність, умови виробництва, життя і побуту.

Оскільки з позицій економіки мотивація праці – це процес спонукання окремого працівника або групи людей до високопродуктивної праці, то можна виділити фактори мотивації, які впливають на продуктивність праці: внутрішня мотивація праці; високий рівень освіти та інтелекту; професійно-кваліфікаційний рівень працівника; поліпшення умов праці та побуту; розвиток творчого відношення до праці, зміцнення трудової дисципліни; удосконалення організації та форм колективної праці; поліпшення нормування [1; 2]. Серед них найбільший вплив має внутрішня мотивація, другими за значимістю є рівень освіти та інтелекту працівника, а також удосконалення організації і форм праці. Далі йдуть професійно-кваліфікаційний рівень працівників і поліпшення умов праці. Останніми по ступеню значимості є нормування праці і розвиток творчого відношення до праці та зміцнення трудової дисципліни.

Основним регулятором трудової мотивації на погляд вчених економістів [1; 2; 3; 5; 7; 8] є внутрішня мотивація праці, основним структурним елементом якої виступає матеріальний інтерес (заробітна плата, преміальні та додаткові виплати, дивіденди на акції, доходи від особистої власності). Стосовно мотиваційних теорій рушійною силою діяльності людини виступає прагнення успіху, визначення досягнень людини з боку інших співробітників, задоволення амбіційних прагнень людини. Але для того, щоб людина реалізувала перелічені потреби, вона повинна бути впевненою у тому, що її матеріальні потреби забезпечуватимуть той мінімум благ, який дозволив би реалізувати потреби вищого рівня, тобто створювати кар'єру, займатися інтересною роботою, підвищувати свій професійний рівень тощо.

Список використаних джерел: 1. Апенько С.М., Гілева Х.В. Система розвитку трудових ресурсів в умовах становлення національної системи кваліфікації // Актуальні проблеми економіки, 2016. – №11(185). – С. 291 – 304. 2. Бугуцький О.А. Фактори розвитку мотивації праці // Економіка АПК, 1997. – № 7. – С. 79–84. 3. Бугуцький О.А. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в Україні / О.А. Бугуцький // Економіка АПК, 1998. – № 8. – С. 45-51. 4. Дідур К.М. Система участі персоналу в прибутках підприємств як одна з форм матеріальної мотивації // Актуальні проблеми економіки, 2016. – №11(185). – С. 304 – 312. 5. Мескон М. Х. Основы менеджмента / Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф.; пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с. 6. Пономаренко В. Мотивация труда на предприятиях рыночной экономики / Пономаренко В., Довбня С., Клименко Н. // Бизнесинформ, 1998. – № 13–14. – С. 18–26. 7. Самуэльсон П.Э. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д Нордхаус; пер. с англ. – М.: изд-во Вильямс, 2008. – 1358 с. – (В 2-х томах). 8. Социально-трудовая сфера России в переходный период: реалии и перспективы / Н.А. Волгин, Д.Н. Карпухин, Е.Д. Катульский и др.; Под общ. ред. А.К. Акимова, Н.А. Волгина. –

УДК 658:338.432

Л.М. Болдирєва, канд. екон. наук, доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, Україна

ТИПИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА

Агропродовольчий сектор економіки інтегрує в собі виробництво продукції сільського господарства і продовольства та його доведення до споживачів. Обмеженість ресурсів для розвитку (енергетичних, просторових, людських, технічних та ін.) обумовлює необхідність пошуку ресурсощадного варіанту функціонування, обґрунтування підходів до оцінки типів його економічного розвитку агропродовольчого сектора.

Якщо розглядати капітал у вигляді ресурсів, що використовуються у процесі виробництва агропродовольчої продукції, та користуючись методичними підходами, викладеними у монографії [1, с. 33-34], темпи економічного розвитку агропродовольчого сектору (T_{ep}) можуть бути означені залежністю (1):

$$T_{ep} = f\left(\frac{\Delta P}{\Delta Z}\right), \quad (1)$$

де ΔP – приріст ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції – питомих витрат ресурсів (за винятком земельних) з розрахунку на одиницю виробленої продукції;

ΔZ – приріст землемісткості виробництва агропродовольчої продукції – кількості земельних угідь, що припадає на одиницю виробленої продукції.

З огляду на зазначене доцільно виділити такі напрями (типи) економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки: 1) ресурсоєрієнтований; 2) землевитратний; 3) ресурснедостатній; 4) землеощадний.

Ресурсоєрієнтований тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки, на наш погляд, має місце тоді, коли приріст ресурсомісткості виробництва агропродовольчої продукції випереджує приріст землемісткості її виробництва ($\Delta P > \Delta Z$):

$$\frac{\Delta P}{\Delta Z} > 1. \quad (2)$$

Такий тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки (2) характерний, зокрема, для нинішніх часів. Завдяки можливості великих (і частково середніх) підприємств агропродовольчого сектору економіки (так званих агрохолдингів) вкладати значні ресурси (нова техніка, технології, концентрація виробництва, висококваліфіковані і високомотивовані працівники) агропродовольчий сектор економіки став одним із рушіїв економіки України.

Землевитратний тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характерний для періоду, коли приріст землемісткості виробництва агропродовольчої продукції випереджає приріст ресурсомісткості її виробництва ($\Delta Z > \Delta P$):

$$\frac{\Delta Z}{\Delta P} > 1. \quad (3)$$

Цей тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки (3) характерний для періоду розширення землекористування (як у світі, так і на теренах України). Зокрема, загальна посівна площа сільськогосподарських культур в Україні впродовж 50-х рр. XX ст. неухильно зростала: у 1960 р. вона збільшилася на 9,4 % проти 1950 р. і на 2% – проти 1955 р. [2, с. 357]. Як наслідок розораність сільськогосподарських угідь у 1990 р. становила 79 %, а в окремих областях і регіонах – від 90 % до 96 % [3, с. 19].

Отже, ресурснедостатній тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характеризується зменшенням обсягів споживання ресурсів. Наприклад, це період 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст., коли в Україні при переході до ринкового типу ціноутворення внаслідок, зокрема, диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію темпи економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки зменшилися.

Таким чином, землеощадний тип економічного розвитку агропродовольчого сектору економіки характерний виведенням із господарського використання земель, трансформацією сільськогосподарських угідь шляхом відведення їх для несільськогосподарських потреб. Такий тип розвитку частково характерний і для України, де з 1990 р. по 2016 р. площа сільськогосподарських земель скоротилась на 908,1 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь – на 522,4 тис. га.

Список використаних джерел: 1. Гришко В.В. Енергозбереження в сільському господарстві (економіка, організація, управління) : монографія / В.В. Гришко, В.І. Перебийніс, В.М. Рабштина. – Полтава : Полтава, 1996. – 280 с. 2. Історія народного господарства Української РСР. – Т. 3, кн. 1-а / Головна ред. колегія : І.І. Лукінов (голов. ред.). – К. : Наукова думка, 1985. – 464 с. 3. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку / За ред. П.Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 292 с.

УДК 631. 15

Ю.Ю. Волошин, асистент

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ ФІРМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Проблеми економічної діяльності фірми стали розглядатися з появою і формуванням неокласичної теорії. До цього часу центром уваги економічних досліджень була діяльність підприємця. У XVI - XVII ст. економісти описували

торговельну діяльність купця, яка в свою чергу сприяла виникненню підприємства, але ще не фірми. Теорія фірми як цілісна концепція сформувалася на методологічних основах теоретичних концепцій маржиналізму. Ідейними джерелами маржиналістської концепції виступають вже існуючі теорії корисності Е. Кондільяка (ідея залежності цінності виробничих благ від цінності споживних) і Ф. Галіані, що увійшли в теорію маржиналізму та були вдосконалені на основі застосування методу граничного аналізу. Предметом дослідження маржиналізму є не об'єктивні факти господарського життя, а думка економічних суб'єктів з приводу даних факторів. В рамках такого підходу виділяються певні концепції, які мають свої особливості у викладі теоретичних положень.

Неокласики розглядали існування фірми як готову передумову при орієнтації на певну цільову функцію – максимізацію прибутку. Модель поведінки неокласичної фірми не пов'язана з внутрішніми процесами виробництва і є сполучною ланкою між ринком товарів і ринком факторів виробництва, що трансформує коливання попиту на товари в коливання попиту на фактори виробництва. Неокласична модель фірми зазнає ряд модифікацій оскільки альтернативними цілями фірми можуть виступати максимізація обсягів продажу, розширення частки ринку, технологічне лідерство, виживання в довгостроковій перспективі і т. ін. [1]

Економічна поведінка фірми потрапляє в поле зору інституціоналістів, основи якого були закладені Т. Вебленом, Дж. Коммонсом, Т. Мітчеллом. Нова хвиля розвитку інституційних концепцій в економічній думці представлена Дж. Гелбрейтом, Д. Беллом, У. Ростом, Ф. Перру, А. Тоффлером. На думку інституціоналістів неокласики при аналізі економічної діяльності фірми ігнорують соціальні, політичні, психологічні фактори, структурні та інституційні особливості реальної економіки. Фірма з точки зору інституціоналізму – вихідний рівень формування і функціонування сучасних монополій, заснованих на концентрації виробництва і капіталу, звідси центром уваги інституційного аналізу є великі компанії.

Проблема аналізу економічної поведінки фірми отримала своє подальше існування в теоретичних концепціях неoinституціоналізму, представленого роботами Д. Норта, М. Олсона, О. Вільямсона, Р. Нельсона, Р. Коуза та іншими. Теорії трансакційних витрат, прав власності, економічних організацій наближають неoinституціоналістів до неокласичної школи.

Фірма в концепції «нового» інституціоналізму трактується як мережа двосторонніх довгострокових контрактів між власниками ресурсів де цінові сигнали відіграють відносно невелику роль. Укладення довгострокових контрактів зменшує трансакційні витрати, пов'язані з переукладанням короткострокових угод, але не враховується існування безлічі невизначеностей, через що неможливо передбачити всі випадковості. З'являється «імпліцитний» контракт, що визначає загальні умови і цілі встановлення відносин і специфікує механізми прийняття рішень та зняття спірних питань.

Неоінституціональна версія економічної теорії спрямована на модифікацію моделі раціонального вибору. Передумова про максимізацію

корисності трансформується в ідею мінімізації трансакційних витрат і стає об'єктом функціонального аналізу, в якому ефективність різних форм власності, варіанти інтерналізації зовнішніх ефектів в рамках економічної теорії прав власності можуть порівнюватися.

Неоінституціоналізм як самостійний напрямок в економічній думці, визначає специфіку у галузі теорії фірми. На відміну від неокласиків характерним є аспект інститутів, пов'язаний з ефективністю, а також пояснення їх формування на основі моделі раціонального вибору. Неоінституціоналізм розглядає інститути через їх вплив на рішення, що приймаються економічними агентами. Інститут як набір правил і норм не визначає поведінку господарюючих суб'єктів ринку, а лише обмежує набір альтернатив в умовах вибору. Інститути розглядаються як структури, що упорядковують взаємодії між людьми, що і вимагає спеціального аналізу процесів обробки інформації, системи стимулів і контролю в різних формах економічної організації. Інституціональні економічні альтернативи порівнюються між собою заради можливості економії на трансакційних і трансформаційних витратах [1].

Трансакційний підхід, ідеї якого були сформульовані ще на початку XX ст. Р. Коузом і розвинута А. Алчіяном, Д. Нортон, О. Вільямсоном на початку 70-х рр.. пронизує всі основні положення неоінституціоналізму. Теорія прав власності в якості методологічної основи приймає деякі теоретичні положення економіки права, нової економічної історії, теорії економічної організації. Основне завдання теорії прав власності полягає у аналізі взаємодії економічних і правових систем.

Теорія економічних організацій, як розділ західної економічної думки, має витоки у синтезі ідей прав власності та трансакційних витрат до вивчення проблем фірми. Г. Саймон, який обґрунтував концепцію обмеженої раціональності стосовно аналізу поведінки економічних суб'єктів ринку вважав, що раціональна поведінка орієнтована на досягнення «задовільних» результатів, а не на принцип максимізації. У зв'язку з цим метою фірми є не максимізація, а досягнення певного рівня прибутку або продажів, утримання певної частки ринку. Як стверджує Г. Саймон, зовнішнє економічне середовище фірми складне і швидко змінюється, тому неможливо припускати досягнення довготривалої рівноваги.

Ідейні витоки концепції О. Вільямсона про механізм функціонування великої корпорації, що займає монопольне положення на ринку ґрунтуються на окремих положеннях представників поведінкової теорії фірми і теорії організації. Головною причиною неефективності роботи фірми є невідповідність інтересів працівників і керівників фірми. В центрі уваги концепції знаходиться лідируюча група, здатна нав'язати свої цілі організації, що й надає підходу «керуючий» характер. Розуміючи, що теоретична модель йде не далі теорії, він прагнув удосконалити свій підхід, аналізуючи організаційну еволюцію великих компаній і намагався виявити вплив розвитку великої фірми на формування її цільової функції. О. Вільямсон застосовує три теорії: прав власності, управління поведінкою виконавця, трансакційної економіки. Кожна з них аналізує

економічну організацію через призму контрактних відносин. Дані концепції можуть трактуватися як взаємодоповнюючі.

Теоретичні концепції свідчать, що зміна положення підприємства диктується і обумовлена не внутрішніми потребами організації як інституту, а неминучою адаптацією до соціально-економічних умов на певному історичному етапі розвитку суспільства, що змінює і його організаційну культуру. Поєднання інституційної традиції з менеджерськими теоріями послужило формуванню поняття «фірми» як організації що розвивається, де ключовими проблемами стають питання інвестиційних стратегій і зростання фірми в умовах невизначеності, формування економічної інтеграції з метою стабілізації і розширення меж господарської діяльності [2].

Аналіз еволюції теорії фірми показує, неокласики розглядали фірму як те, що пов'язано з індивідумом, а не ринком. Неокласична фірма це колектив людей, які перетворюють фактори виробництва в готову продукцію, а потім продають її споживачу. Фірма розглядається як «чорний ящик», у межах якого існують тільки технічні, технологічні, адміністративні питання. Інституційно-трансакційний підхід розглядає механізм функціонування фірми як проблему вибору оптимальної форми контракту. У зв'язку з цим фірма як інститут виникає у разі появи незадоволеності короткостроковими контрактами, який вирішує питання мінімізації трансакційних витрат. Р. Коуз визначає фірму наступним чином: «коли управління ресурсами в межах певного контракту починає залежати від покупця, саме таким чином, виникають відносини, звані «фірмою» [3].

Представники теорії економічної організації розглядають фірму як організацію, в якій ключовими проблемами стають інвестиційна стратегія та зростання в умовах невизначеності, формування економічної інтеграції між виробниками з метою стабілізації та розширення діяльності. На думку Г. Саймона, фірма – це плануюча система колективних зусиль, де кожен учасник має свою чітко визначену роль, завдання, обов'язки в ім'я досягнення мети. Р. Нельсон вважав, що фірма є формою ефективних динамічних, інноваційних можливостей, за допомогою яких виникає можливість отримання прибутку від нововведень. Неоінституціоналісти фірму розглядають як коаліцію власників ресурсів. Фірма представляє собою мережу довгострокових контрактів між власниками факторів виробництва, які заміщають ринок продуктів і ресурсів, і де цінові сигнали відіграють відносно невелику роль. Таким чином, фірма – організаційна форма економічних відносин [4; 5].

Відповідно до поглядів інституціоналістів інститут, як макроінституціональна категорія, визначає рамки взаємодії економічних агентів в цілому, структуру і величину трансакційних витрат, регулює деперсоніфіковані і нелокальні трансакції, встановлюючи правила гри на ринку. Фірма представлена в якості гравця, але разом з тим вона визначає рамки конкретної взаємодії, регулює локальні трансакції в чітких межах, сприяє економії трансакційних витрат.

З теоретичної і практичної точок зору поняття «фірма» і «підприємство» мають суттєві відмінності. Перш за все, підприємство – це виробнича одиниця,

цілісна система виробничих відносин, що представляє собою відокремлену ланку суспільного поділу праці, де відбувається гармонійне поєднання комплексу засобів виробництва і колективу людей. Економічна теорія розглядає підприємство, як місце створення товарів, виробничих чинників для задоволення різноманітних потреб суспільства, з іншого боку це сфера реалізації інтересів, досягнення цілей економічними суб'єктами ринку.

Економічна теорія інституціоналізму визначає таку економічну категорію як «організація». За Г. Саймоном, формальна організація – це плануюча система спільних зусиль, де кожен учасник має свою чітко визначену роль, завдання, обов'язки в ім'я досягнення мети фірми. Представники поведінкової теорії фірми визначали організацію як асоціацію, групу, що наслідує свої цілі в процесі досягнення соціального компромісу. Р. Нельсон під організацією розумів ті аспекти фірми, які «... існують більш тривалий період, ніж конкретні технології та інші режими, в яких вона працює в даний момент». Організація, на його думку, є формою «ефективних динамічних та інноваційних можливостей і здатною для отримання прибутку від нововведень» [6]. Якщо інститути – правила гри, то організації є гравцями, представлені собою групами індивідумів, залучених в цільову діяльність. Обмеження, що накладаються інституціональною структурою, визначає безліч можливостей і відповідно типів організацій. Маючи цільовою функцією, організація буде накопичувати знання і досвід, що дозволять їй зміцнити свої позиції на ринку в межах рідкості ресурсів і конкуренції.

Список використаних джерел: 1. Современная экономическая теория Запада / [под ред. А.Н. Марковой]. – М.: Минстатинформ, 1996. – С. 5. 2. Уильямсон О.И. Сравнение альтернативных подходов к анализу экономических организаций // Уроки организации бизнеса / [под общ. ред. А.А. Демина, В.С. Катько]. – СПб.: Лениздат, 1994. – С.51–61. 3. Коуз Р. Фирма, право, рынок / Р. Коуз. – М.: 1993. – С.105–107. 4. Саймон Г.А. Теория принятия решений в экономической теории и наука о поведении // Теория фирмы / [общ. ред. В.М. Гальперина]. – СПб.: Экон. шк. и др., 1995. – С. 56. 5. Нельсон Р.Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р.Р. Нельсон, С. Дж. Уинер. – М.: Дело, 2002. – 535с.

УДК 338.436:334.732.2

А.І. Литвинов, канд. екон. наук, доцент

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
ім. Петра Василенка, Україна**

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ КООПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Стратегічна роль аграрного сектору для економіки України визначається тим, що в сільському господарстві формується 11,6% національного ВВП

(2016 р., за статистичними даними [1]). Тут формується продовольча безпека держави та її соціальна стабільність. Можливість успішного розв'язання питань соціально-економічного розвитку аграрного сектору, його ефективності напряму визначається вирішенням цих питань на рівні господарюючих суб'єктів, які цей сектор формують. Із широкого спектру проблем, що потребують розв'язання, основною є проблема економічної ефективності (із врахуванням обмежень, накладених принципами сталого розвитку, затверджених на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. [2]).

Складовою частиною загальної проблеми економічної ефективності в аграрному секторі є проблема ефективності використання фінансових ресурсів. Недоліки в організації роботи з ними є тією ланкою, через яку вартість, створена у виробничій сфері, “вимивається” з підприємства та перерозподіляється на користь інших підприємств та галузей. Збереження вартості в аграрному секторі, її використання на потреби забезпечення інноваційного розвитку та інші заходи з підвищення економічної ефективності формують умови для кумулятивного синергетичного ефекту, сталого нарощування економічної ефективності суб'єктів господарської діяльності в аграрному секторі та аграрного сектору в цілому.

Важливим напрямком вирішення даної проблеми є започаткування і поширення практики спільного використання фінансових ресурсів, яке за своєю сутністю належить до питань кооперації. В дослідженні питань її розвитку за точку відліку прийнято вважати 1884 р. Саме тоді рочдейльські піонери виклали перші принципи кооперації [3]. Іншою важливою віхою є 1862 рік, коли в Німеччині було засновано перший кооперативний банк Raiffeisen. Цей банк керувався в своїй роботі ідеями Фрідріха Вільгельма Райфайзена, згідно з якими основною метою кооперативів, заснованих фермерами, є не гонитва за прибутками, а підтримка своїх членів. Такі кооперативи створювали товариства взаємного кредитування, кошти яких були доступними для своїх членів на умовах недорогих довгострокових позичок [4]. Динаміка розвитку банківської групи Райфайзен, те, що вона із асоціації сільськогосподарських кооперативів виросла до транснаціонального банку світового рівня та витримала при цьому перевірку двома світовими війнами і глобальною фінансовою кризою, що розпочалась у 2007 р. свідчить про перспективність ідей фінансової кооперації, їх потужний потенціал. В Україні питанням сільськогосподарської кооперації приділяли свою увагу такі визнані фахівці, як О.І. Гуторов [5], М.І. Кісіль [6], А.С. Кудінов [7], М.Й. Малік [7], П.Т. Саблук [8] та інші. Це підтверджує важливе значення та актуальність даних питань. Разом із тим, практичні аспекти формування ефективних механізмів фінансової кооперації та забезпечення на цій основі підвищення економічної ефективності аграрного сектору та його сталого розвитку потребують доопрацювання.

Основним інструментом підвищення ефективності аграрного сектору через формування механізмів фінансової кооперації є здешевлення фінансових ресурсів. Наші дослідження дають підстави стверджувати, що аграрний сектор не лише потребує фінансування для покриття підприємствами аграрного сектору касових розривів між потребами фінансування виробничих витрат і фактичними

термінами надходженнями виручки, але й має доволі значні суми тимчасово вільних коштів. Результати наших досліджень з цього питання знайшли своє відображення у публікаціях, доповідях на конференціях [9–11].

Тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання аграрного сектору і є основою потенційної ресурсної бази для взаємного кредитування. Зокрема, сільськогосподарськими позичальниками, станом за серпень 2017 року, за даними НБУ [12], було отримано кредитів на суму 59350 млн грн, при цьому депозитів сільськогосподарськими вкладниками було розміщено на суму 24255 млн грн. Це означає, за рахунок власних резервів могло бути покрито понад 40% потреби у кредитних ресурсах. А отже, характеризує потенціал розвитку взаємного кредитування як високий. Проведені нами розрахунки підтверджують наявність в аграрному секторі достатнього обсягу фінансового капіталу для організації взаємного фінансування. Неприбутковий характер діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів при цьому є основою механізму здешевлення вартості залучень фінансових ресурсів. Додатковий ефект забезпечується за рахунок стримування процесів вимивання капіталу із аграрного сектору, спрощення сільськогосподарським виробникам доступу до фінансових ресурсів, сприяння їх інноваційному розвитку та прискоренню процесів відтворення.

З метою сприяння залученню фінансових ресурсів до фондів взаємного кредитування, що знаходяться в управлінні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів формуються механізми здешевлення кредитів для сільськогосподарських підприємств, перерозподілу за підсумками року відсоткових доходів власникам коштів, формування непрямих економічних вигод від участі у взаємному кредитуванні. Для несільськогосподарських підприємств аграрного сектору важливим інструментом мотивації до розміщення коштів у взаємні фонди є надання преференцій у закупівлі продукції, виробленої членами кооперативів, надання інформаційних та маркетингових послуг через кооперативну інфраструктуру та участь у відсоткових доходах (пропорційно розміщеним сумах тимчасово вільних коштів та терміну користування ними). Іншою складовою механізму мотивації до участі в таких кооперативах обслуговуючих підприємств аграрного сектору є можливість запровадження ними цільового, адресного фінансування потрібних заходів з розвитку необхідних складових аграрного сектору, його інфраструктури. Наприклад, цільове фінансування заходів закупівлі певних гібридів сільськогосподарських культур, племінного молодняку сільськогосподарських тварин, потужностей з охолодження молока, добрив, засобів хімічного захисту, кормових добавок тощо. При цьому можуть бути запроваджені умови ексклюзивного продажу продукції, виробленої членами кооперативу, підприємствам, які приймають участь у формуванні фондів спільного фінансування та у цільовому фінансуванні. Вигоду від таких проектів підприємства обслуговуючої сфери одержують опосередковано, у вигляді збільшення продажів, розширення своєї сировинної бази, покращення якості сировини, інших вигод. Разом із тим, такі вигоди підвищують доходність, а отже - мають бути використані як механізми мотивації несільськогосподарських підприємств аграрного сектору до участі у формуванні

фондів спільного фінансування та інших проектах із кооперації в аграрному секторі.

В частині державної підтримки ефективним заходом є надання фондам взаємного кредитування фінансових ресурсів з визначеним цільовим спрямуванням для формування позичкового капіталу на поворотній та (або) безповоротній основі. Цільовий характер забезпечує ефективність використання наданих коштів, можливість їх повторного використання, що забезпечує сталий характер даних заходів, сприяє якнайшвидшому виходу фінансових обслуговуючих кооперативів на самоокупність та самофінансування. Також слід зазначити, що державне фінансування забезпечує дієвий механізм контролю за діяльністю кооперативних взаємних фондів, адже отримання та (або) використання бюджетних коштів суб'єктом господарської діяльності будь-якої форми власності є підставою для його включення до сфери державного фінансового контролю згідно із чинним законодавством.

Отже, формування в аграрному секторі фондів взаємного кредитування на основі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є дієвим заходом, спрямованим на забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, підвищення його економічної ефективності. Надання таким фондам фінансування за рахунок програм державної підтримки аграрного сектору не лише є ефективним заходом, але і забезпечує роботу механізмів державного контролю за діяльністю таких об'єднань. Лише за рахунок уникнення процентних спредів економічний ефект для аграрного сектору в разі успішного розгортання мережі кооперативних взаємних фондів в національному масштабі становитиме понад 4 млрд грн на рік. Сприяння при цьому інноваційному розвитку та прискоренню темпів відтворення забезпечує кумулятивний та синергетичний характер ефекту і виступає його мультиплікатором.

Список використаних джерел: 1. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010-2016 роки : Статистичний збірник.- Київ: Державна служба статистики України, 2017.- 147 с. 2. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED): Drafts, Agenda 21, Rio Declaration, Forest Principles, 3-14 June 1992, Rio de Janeiro. (A/Conf.151/4, Part I, English).- United Nations, 1992. 3. Holyoake G. J. The History of the Rochdale Pioneers.- Routledge Library editions: The History of Social Welfare edition.- Routledge, 2016. - 211 p. 4. Raiffeisen Bank International.- 2017.- Access mode: https://www.rbinternational.com/eBusiness/01_template1/829189266947841370-829188968716049154_829601505693631049_1248465761599933003-1248465761599933003-NA-2-EN.html. [online, accessed: 26.09.2017]. 5. Гуторов О. І., Соколова А.М. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація України: стан та перспективи розвитку // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки, 2014.- №3.- С. 21-29. 6. Кісіль М. І., Ролінський О. В. Ефективність інвестицій сільськогосподарських виробничих кооперативів.- Київ: ННІ «Інститут аграрної економіки», 2006.- 227 с. 7. Малік М. Й., Кудінов А. С. Кредитне обслуговування сільськогосподарських кооперативів.- Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008.- 166 с. 8. Кооперація в аграрній сфері виробництва / П. Т. Саблук,

В. В. Зіновчук, Ю. Я. Лузан та ін.- Київ: УАДУ, 2003.- 72 с. 9. А. І. Литвинов Фінансова кооперація як шлях розв'язання проблеми забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами / А. І. Литвинов. - Економіка. Фінанси. Право. - по 4/2, 2017. - pp 39–43. 10. А. І. Литвинов Кредитування та прибутковість сільськогосподарських підприємств / А. І. Литвинов. - Глобальні та національні проблеми економіки. - по 7, 2015. - pp 398–401. 11. А. І. Литвинов Сільськогосподарське кредитування як чинник ефективного відтворення /, in Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи», vol 2, Харків: Міськдрук, ХНТУСГ, 2017, pp 49–51. 12. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво.- Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

УДК 334.76:631.11

В.Є. Мещеряков, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ВИКОРИСТАННЯ АУТСОРСИНГУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства напряму залежить від якості управління його витратами. При цьому одним з поширених заходів у менеджменті витрат є оцінка виробничих ресурсів з погляду співвідношення ціна/ефект, яку зокрема використовують під час прийняття рішення стосовно придбання або оренди засобів праці, необхідних для забезпечення виробничого процесу.

Застосування аутсорсингу, як специфічної форми кооперації аграрної сфери та промисловості дозволяє вирішити проблему нестачі інвестиційних ресурсів для придбання повного каталогу машин і обладнання, що вимагає відповідна технологія виробництва, а виконання робіт висококваліфікованими спеціалістами підрядних організацій дозволяє підвищити їх якість та знизити втрати врожаю за рахунок скорочення строків його збирання за умов використання новітньої збиральної техніки.

Значний внесок в дослідження теоретичних положень здійснення аутсорсингу, у вивчення його переваг, ризиків, а також виділення етапів його розвитку в сільському господарстві зробили зарубіжні вчені Ж. Барвар, Р. Морган [1], М. Дойл [2], а також вітчизняні економісти О. Гаврилюк, А. Загородній [3] та ін. Водночас існує чимало питань, пов'язаних з оцінкою впливу аутсорсингу на формування витрат сільськогосподарських підприємств, що і обумовило нагальну необхідність і актуальність їх дослідження.

Забезпечення високої ефективності сільськогосподарського виробництва неможливо без його якісної та сучасної матеріально-технічної бази, формування якої обумовлює потребу у зростаючому обсязі капітальних інвестицій. Натомість

статистичні дані свідчать про відсутність їх зростання у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2008-2015 рр. При цьому у окремі роки досліджуваного періоду спостерігалися суттєві коливання останніх (рис. 1).

Під час аналізу інвестиційної діяльності агроформувань Харківщини, нашу увагу привернула відтворювальна структура їх капітальних вкладень. Було встановлено, що обсяги амортизаційних відрахувань у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь жодного року не покривали фактичні обсяги капітальних вкладень. А в 2008-2009 рр. величина капітальних інвестицій перевищувала сумарний обсяг прибутку і амортизації агроформувань, що свідчить про залучення для їх фінансування позикових коштів. Натомість у 2010-2015 рр. сумарна маса прибутку і амортизації перевищувала обсяг капітальних інвестицій, що вказує на використання значної частини нерозподіленого прибутку сільськогосподарських підприємств Харківщини для фінансування приросту оборотних активів у вартісному і фізичному обсягах.

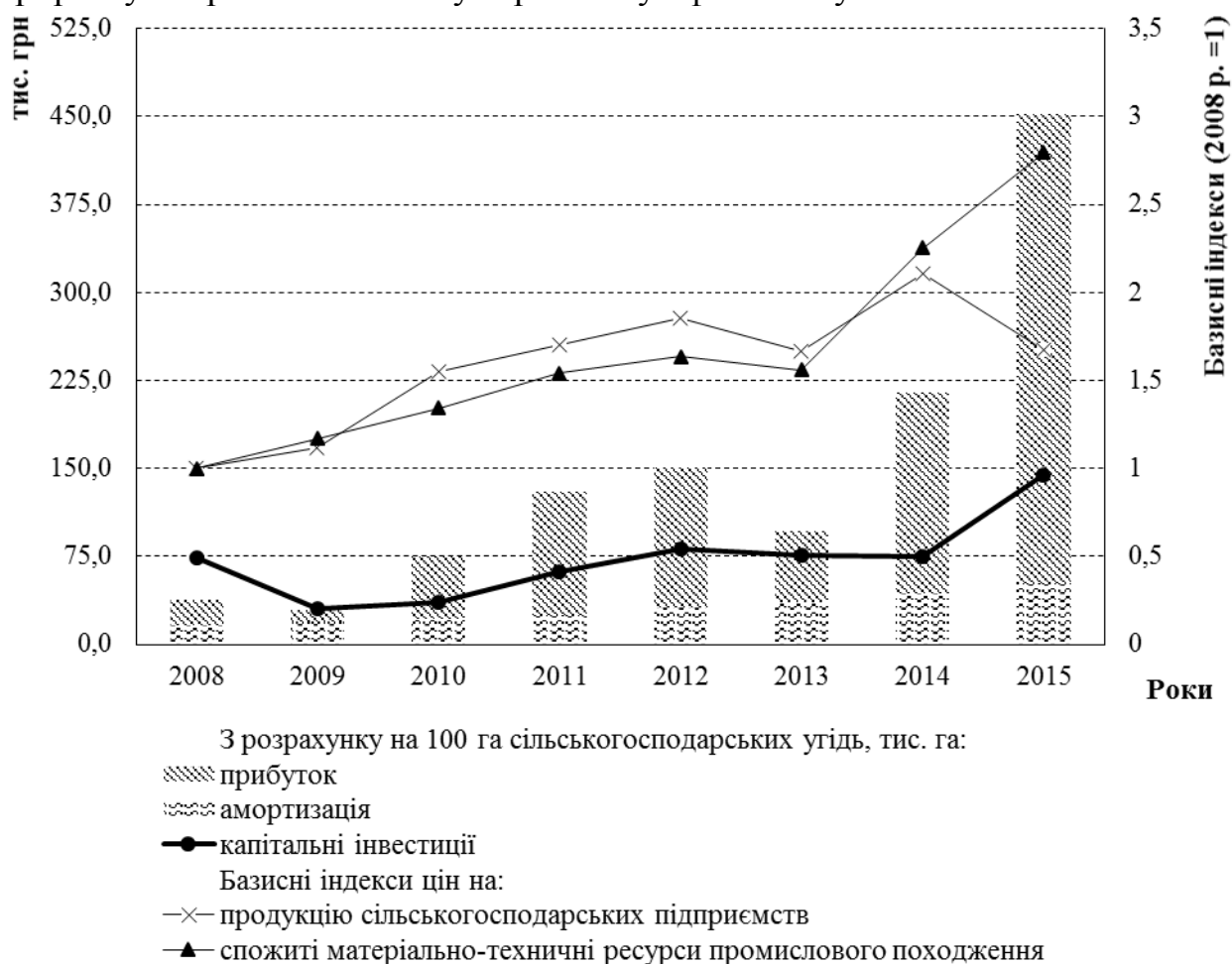

Рис. 1. Відтворювальна структура капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств Харківської області в 2008-2015 рр.

Джерело: власні розрахунки автора на основі форм статистичної звітності ф. 50-с.-г. по сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2008-2015 рр.

На перший погляд такий стан справ суперечить економічній логіці, оскільки не маючи відповідної матеріально-технічної бази господарство навіть за умов швидкого приросту поточних витрат не досягатиме очікуваного приросту

продуктивності виробництва. У деякій мірі ситуацію пояснює поглиблення спеціалізації агроформувань на виробництві зернових, у першу чергу пшениці та кукурудзи, а також насіння соняшника. Але знову ж і для цих культур притаманне зношення основних засобів використовуваних під час їх виробництва. При цьому переорієнтація більшості агровиробників на виробництво одного виду продукції або їх неширокого кола автоматично підвищує попит, а відповідно і ціни на технічні засоби використовувані під час їх виробництва, що знову ж обумовлює зростання попиту у інвестиціях в їх оновлення.

З метою пояснення причин суперечності між зростанням прибутковості та незмінністю обсягів капітальних інвестицій було досліджено структуру поточних витрат сільськогосподарських підприємств Харківської області у 2008-2015 рр. (рис. 2).

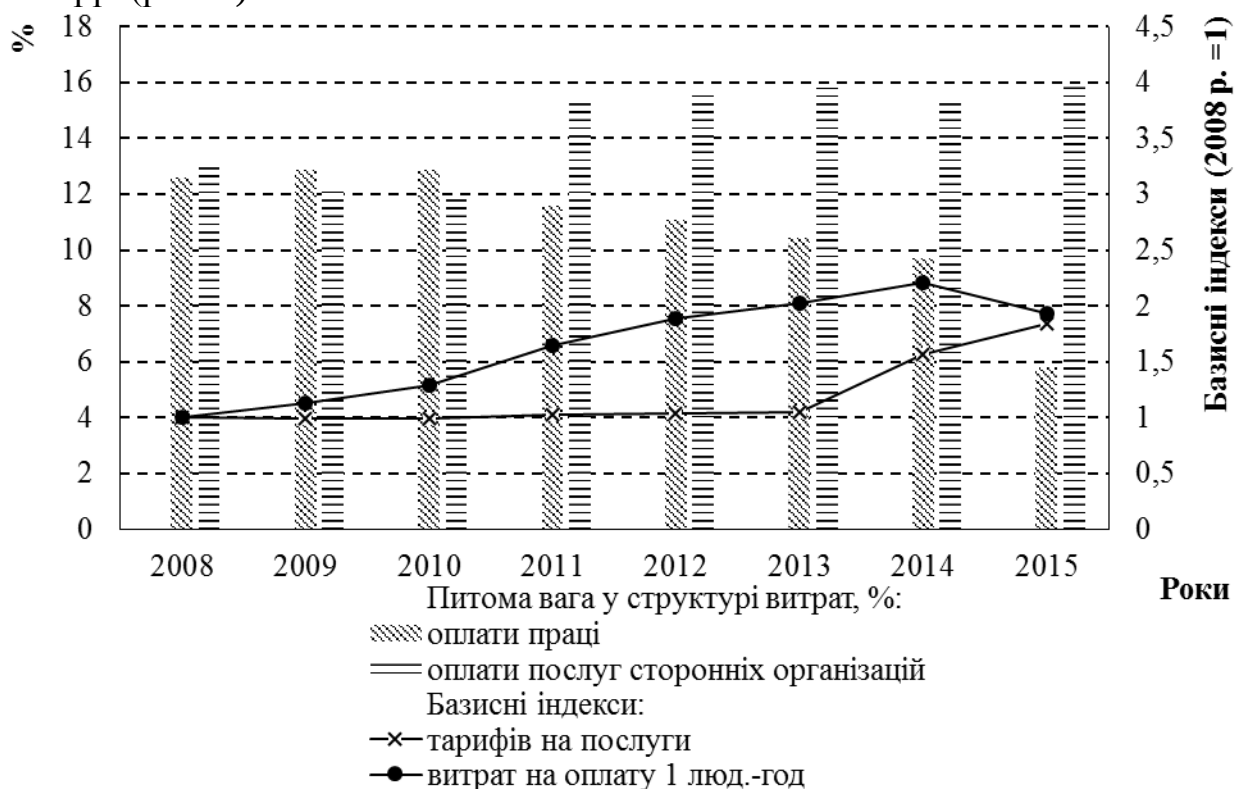

Рис. 2. Питома вага витрат на оплату праці та послуг сторонніх організацій у структурі витрат сільськогосподарських підприємств Харківської області в 2008-2015 рр.

Джерело: власні розрахунки автора на основі форм статистичної звітності ф. 50-с.-г. по сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2008-2015 рр.

Було встановлено, що на фоні скорочення частки витрат на оплату праці спостерігалось зростання питомої ваги витрат на оплату послуг сторонніх організацій. А з урахуванням того, що темпи приросту витрат на оплату 1 людину-години у сільськогосподарських підприємствах України в досліджуваному періоді становили 17,1 %, тоді як аналогічний показник для тарифів на послуги становив лише 10,6 %, слід констатувати скорочення кількості технологічних операцій виконуваних працівниками

сільськогосподарських підприємств з передачею їх виконання підрядним організаціям, тобто аутсорсинг виробництва з метою залучення для формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств ресурсів підрядних організацій. При цьому, дослідження структурних пропорцій залучення послуг підрядних організацій сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2008-2015 рр. засвідчило, що лівова частка послуг була отримана під час виробництва продукції рослинництва (табл.).

Так, якщо питома вага витрат на оплату послуг у структурі собівартості продукції тваринництва становила 9,0 %, то аналогічний показник для продукції рослинництва дорівнював 16,7 %. Зазначене обумовлювалося особливостями організації виробництва у цій галузі, у першу чергу ширшим застосуванням у ньому рухомої частини основних засобів. Так, якщо надання підрядною організацією послуг з використанням власних тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин у рослинництві окремим, часто суттєво територіально відстороненим сільськогосподарським підприємствам не має значних технологічних обмежень, то технологія виробництва тваринницької продукції не передбачає переміщень у просторі тваринницьких приміщень та обладнання для них.

Таблиця

Динаміка та структурні пропорції залучення підрядних організацій до виробництва сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2008-2015 рр.

Показники	Рослинництво	Тваринництво	Разом (у середньому)
Витрати на оплату послуг сторонніх організацій на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	62,4	11,6	73,9
Питома вага у структурі матеріальних витрат, %	16,7	9,0	14,8
Середньорічний приріст, тис. грн	13,3	1,6	15,0
Темпи приросту обсягу отриманих послуг сторонніх організацій та витрат на їх оплату, %:			
у вартісному еквіваленті	62,8	38,3	58,7
фізичному еквіваленті	29,5	16,5	27,3

Джерело: власні розрахунки автора на основі форм статистичної звітності ф. 50-с.-г. по сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2008-2015 рр.

Не зважаючи на галузеві особливості, значення аграрного аутсорсингу зростатиме і надалі у наслідок вищої ефективності його застосування для покриття дефіцитів у матеріально-технічній базі агроформувань. При цьому основними мотивами цього є якісніше і швидше виконання технологічних операцій спеціалізованими організаціями, які мають висококваліфікований персонал та нову, високопродуктивну техніку, можливість повнішого її завантаження, податкові переваги тощо.

Список використаних джерел: 1. Бравар Ж.Л. Эффективный аутсорсинг: понимание, планирование и использование успешных аутсорсинговых отношений / Ж. Бравар, Р. Морган; пер. с англ. В. А. Денисов. – Д.: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 251 с. 2. Дойл Д.П. Управление затратами: Стратегическое руководство: монография / Дэвид П. Дойл. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 264 с. 3. Загородній А.Г. Аутсорсинг та його вплив на витрати підприємства / А.Г. Загородній, Г.О. Партин // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 87-89.

УДК 368.5(477)

Н. В. Поліщук, канд. екон. наук
Вінницький фінансово-економічний університет, Україна

СТРАХУВАННЯ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Іпотечне кредитування сільського господарства супроводжується ризиками, які пов'язані з мінливими сезонними погодними умовами та постійно змінним законодавством, тому постають актуальними питання контролю та управління ризиками іпотечного кредитування сільського господарства та необхідності його страхування.

Проблеми розвитку іпотечного ринку як найважливішої складової всієї фінансово-кредитної системи в силу об'єктивних історичних обставин вивчені недостатньо. Також потребують дослідження та систематизації термінологічний апарат іпотечного кредитування, зокрема ризиків іпотечного кредитування та основних умов страхування в Україні.

Умови формування іпотечного кредитування сільського господарства в Україні пов'язані з виникненням певних ризиків, які впливають на функціонування учасників іпотечного ринку.

Також зрозумілим є те, що повністю ліквідувати ризики неможливо, однак звести їх до мінімуму є одним із ключових питань іпотечного кредитування сільського господарства і саме необхідним є страхування, яке полягає у передачі більшої частини (вартості) ризику іншій стороні за узгоджену плату на визначений час та на погоджених умовах. Головна мета страхування ризиків у сільському господарстві полягає в компенсації майнової шкоди урожаю, що виникла через вплив природно-кліматичних явищ.

Сутність страхування – передача більшої частини (вартості) ризику іншій стороні за узгоджену плату на визначений час та на погоджених умовах [1].

У період осінь 2013 р. – весна 2014 р. страхові компанії – члени Аграрного страхового Пулу застрахували врожай зернових культур за програмою форвардних закупівель Аграрного Фонду України. Всього було укладено 684 договори страхування, сума відповідальності страховиків склала 1,7 мільярди гривень, при цьому сума зібраних страхових премій склала більше 55 мільйонів гривень. Урожай сільськогосподарських культур був застрахований на загальній

площі понад 361 тисяч гектарів. Станом на 01.12.2014 року страхові компанії вже виплатили відшкодування в загальній сумі в 1,3 мільйон гривень [1].

Основні тенденції страхового ринку аграрного сектору економіки у 2011-2015 роках свідчать про скорочення кількості укладених страхових договорів, що зображено на рис. 1. [2].

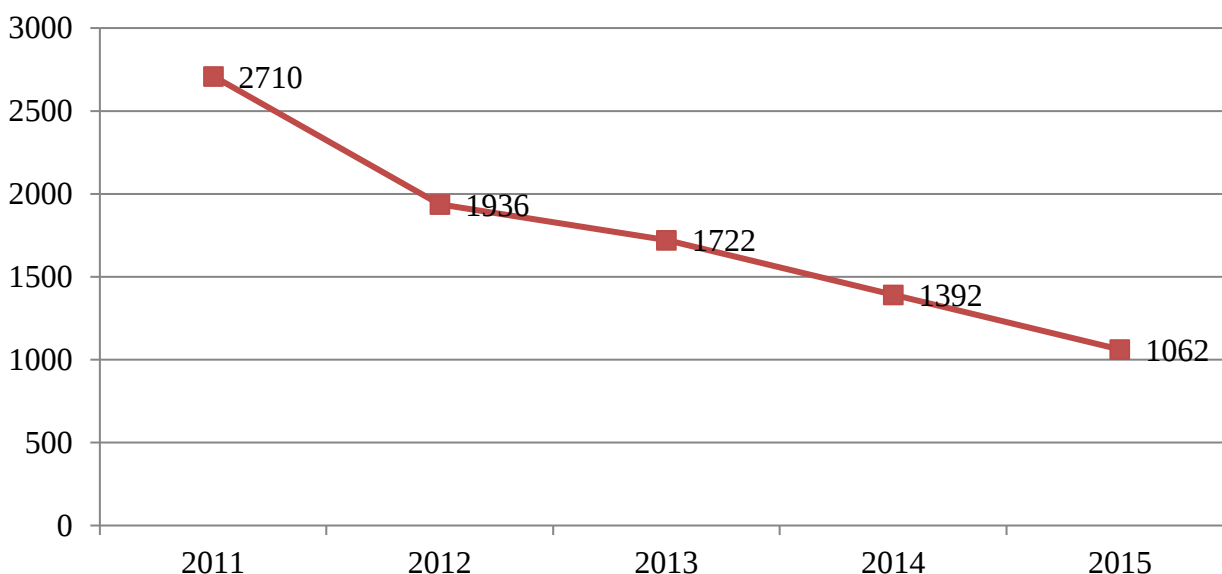

Рис. 1 Динаміка кількості укладених страхових договорів протягом 2011-2015 рр.

За кількістю укладених договорів у 2015 році серед областей України перше місце займає Вінницька область, де кількість укладених страхових договорів становить 130 договорів, далі Дніпропетровська - 101, Полтавська - 86, Хмельницька - 80, Запорізька - 79. Однак загальна тенденція кількості застрахованих договорів зменшується, що спричинено високою вартістю страхових послуг у сільськогосподарській сфері для більшої частини аграрних підприємств, оскільки витрати на вирощування сільськогосподарських культур та вартість кредитних ресурсів постійно збільшуються [2].

За показником застрахованої площі лідируючі позиції займають Хмельницька область (129 тис. га, або 18.7%), Вінницька (63.4 тис. га, або 9.2%), Харківська (61.1 тис. га, або 8.9%), Чернігівська (60.1 тис. га, або 8.7%) та Одеська (56.8 тис. га, або 8.2%) області. Динаміка застрахованої площі протягом 2011-2015 рр. наведена на рис. 2. [2].

Але якщо подивитися на це питання ширше, то стає зрозумілим, що участь господарств у страхуванні дозволяє не просто компенсувати втрати, зазнані через дію певного ризику, страхування дозволяє стабілізувати доходи у часі. Проте, страхуючи своє виробництво, ви вносите страхові платежі. За рахунок коштів, які збирає страхова компанія у вас та інших виробників у вигляді страхових премій (плати за страхування), вона отримує ресурси, з яких у разі настання страхового випадку може компенсувати збитки господарству, котре потрапило у скрутне становище внаслідок дії факторів, що спричинили цей випадок (звісно, якщо це господарство застраховалося від цього ризику).

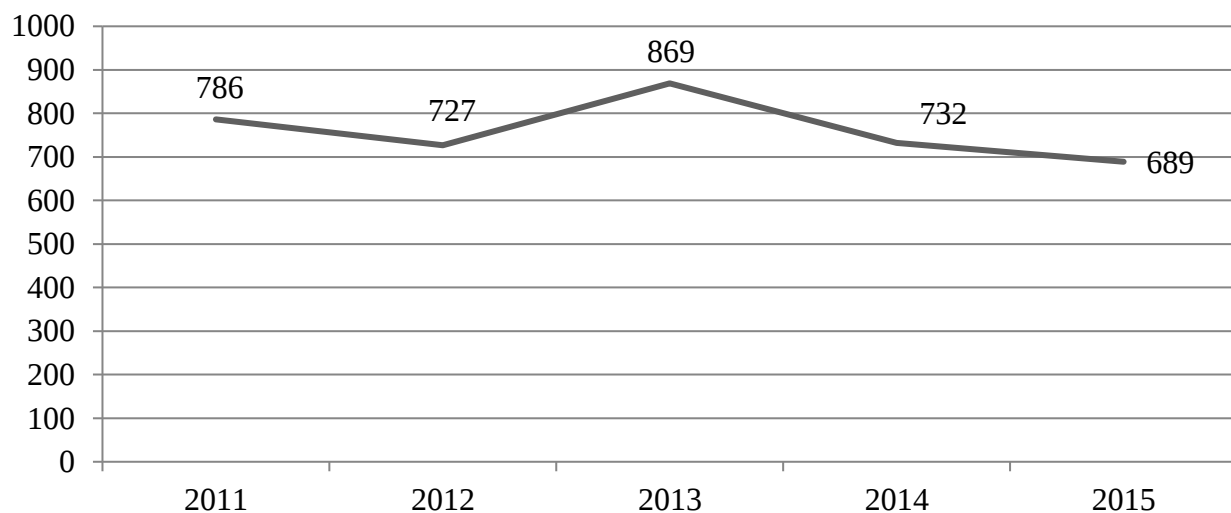

Рис. 2. Динаміка застрахованої площі протягом 2011-2015 рр.

У масштабах усієї країни та при наявності значної кількості господарств, які беруть участь у процесі страхування, вдається створити таку систему страхування, яка дозволяє мінімізувати негативний вплив різних ризиків і в такий спосіб забезпечити стабільність доходів виробника. Іншими словами, завдяки використанню страхових механізмів забезпечується стійкість усього циклу сільськогосподарського виробництва.

Отже, слід зробити висновки, що страхування ризиків іпотечного кредитування сільського господарства в країні може мати великий позитивний соціальний вплив, адже якщо підприємства сільського господарства будуть впевнені, що у випадку часткової або повної втрати врожаю вони можуть розраховувати на відповідну компенсацію, то зможуть продовжувати займатися сільськогосподарським бізнесом. Це сприятиме збереженню робочих місць, зниженню міграції сільського населення та поліпшенню соціальної структури суспільства.

Вирішення проблем, що стримують розвиток іпотечного кредитування сільського господарства, вимагає стандартизації системи страхування іпотечних ризиків, створення державної системи підтримки учасників іпотечного кредитування.

Отже, запобігти негативному впливу чинників ризику повністю неможливо, однак маємо враховувати їх у банківській діяльності та розробляти відповідні заходи для своєчасної адаптації і нейтралізації їхньої дії. Загострення конкуренції, фінансова лібералізація і диверсифікованість ринків ставлять перед банками нові проблеми, які сприяють появі нових ризиків.

Список використаних джерел: 1. Агостраховання як інструмент управління ризиками в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaipr.com.ua/2016/rinok-agrostrakhuvannya-ukra%D1%97ni-v-2016-and>. 2. Ринок агостраховання України: фокус на 2014-2016 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/files/file00564.pdf>

ЕЛЕКТРОННІ ВІДХОДИ ТА ЕКОЛОГІЧНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ БІЗНЕС

В Україні процес розбудови та гармонізації нормативно-правової бази щодо відходів проходить суперечливо. Відзначається, що останніми роками одночасно з послабленням регулюючої ролі органів управління йде не гармонізація, а деформація правового поля стосовно поводження з відходами. Діюча нормативно-правова база і адміністративний механізм поводження з відходами не задовольняє сучасним вимогам, а методи поводження з відходами і технології, які використовуються в Україні, не відповідають світовим стандартам. Тому вкрай сьогодні необхідно зосередитись на впливі відходів на суспільство, технічних заходах, необхідних для поводження з відходами, правових та адміністративних змін, необхідних для впровадження та забезпечення їх виконання, фінансового забезпечення та окремих стратегій для різних видів відходів.

Стимулювання повторного використання та інновацій у сфері перероблення, обмеження використання полігонів та створення стимулів для зміни поведінки споживачів є основною задачею у сфері поводження з відходами. Те, що в одній галузі стає відходами, може стати сировиною для іншої, і таким чином здійснити перехід до багатооборотної економіки, де відходи видаляються, а ресурси використовуються більш ефективним та стійким шляхом.

Суб'єктам економічної діяльності вигідно не нести відповідальності за долю виготовлених та проданих ними товарів після закінчення їх експлуатації. І оскільки поки що екологічно відповідальний бізнес є нечисленним, то без законодавчого встановлення зобов'язань марно чекати зрушень. Низький рівень використання відходів як вторинних ресурсів в Україні на відміну від країн ЄС, потребує створення та імплементації сучасних фінансово-економічних важелів.

Останнім часом світова спільнота стикнулася із новою екологічною проблемою – проблемою електронних відходів. До них відносять комп'ютери, електронну оргтехніку, електронні пристрої для розваг, мобільні телефони, телевізори, холодильники та інші пристрої, якщо вони не використовуються за призначенням, а також електронні пристрої, які використовувалися для обробки даних та телекомунікації як в приватних домашніх господарствах, так і на підприємствах [1].

У підготовленій ще у 2009 р. Доповіді ЮНЕП (англ. UNEP, United Nations Environment Programme) «Recycling - from E-Waste to Resources» (Переробка - від електронних відходів до ресурсів) [2] прогнозувалося, що у 2020 р. електронні відходи від старих комп'ютерів в порівнянні з рівнем 2009 р. збільшаться на 200-400% в Китаї та на 500% в Індії. Крім того, до 2020 р. електронні відходи від використаних мобільних телефонів

* Науковий керівник – Л.В. Сорока, к.ю.н., доцент

в порівнянні з рівнем 2009 р. збільшаться приблизно в 7 разів в Китаї та 18 разів в Індії. У США - світового лідеру з кількості вироблених електронних відходів - очікувалось отримати їх більше 3 млн. т., в країнах ЄС - більш 9 млн. т. Китай уже виробив близько 2,3 млн. т. всередині країни, поступаючись тільки США, і, незважаючи на заборону на імпорту електронних відходів, Китай до цього часу залишається одним з основних звалищ електронних відходів для розвинених країн.

Підраховано, що близько 75% електронних відходів з ЄС та близько 80% електронних відходів з США переміщують до країн, що розвиваються, посилюючи техногенне навантаження на їх і без того екологічно небезпечне навколишнє середовище [3]. За даними Агентства з охорони навколишнього середовища США тільки 15-20% електронних відходів повторно використовуються, а інша частина старої електроніки закапується зі сміттям або спалюється в печах [4], хоча вона може бути важливим джерелом вторинних ресурсів (безпосереднє повторне використання та ремонт ЕЕО та вилучення ресурсоцінних матеріалів) забезпечення розвитку вторинного ресурсокористування.

Для оцінки безпеки вибраного методу поводження з електронними відходами необхідно враховувати хімічні, біологічні і фізико-хімічні фактори, що присутні при використанні кожної з обраних технологій. Ці врахування повинні бути відображені при удосконаленні нормативно-законодавчої документації щодо поводження з електронними відходами.

На відміну від ЄС в Україні не має єдиного нормативно-правового акту в якому б наводився список відходів і визначався ступінь шкідливості. За Класифікатором відходів ДК 005-96 [5] можливо тільки провести кодифікацію відходів, тобто виходячи із джерела походження відходу присвоїти йому відповідний код, але не можливо визначити ступінь його шкідливого впливу на навколишнє середовище та здоров'я людини.

Таким чином, одним із основних недоліків у сфері поводження з відходами взагалі та електронними – зокрема в Україні є відсутність критеріїв та шляхів віднесення відходів до безпечних та небезпечних. А також відсутність єдиного для всієї держави класифікатора відходів з віднесенням кожного виду відходів до категорії безпечних або небезпечних. Тому пропонуємо прийняти на прикладі Європейського Каталогу Відходів [6], Національний Каталог в якому закріпити список відходів і визначити ступінь їх шкідливості. Тим більше, що відповідно до Стратегії поводження з відходами, прийняття та впровадження чіткої нормативно-правової бази у відповідності із зобов'язаннями, визначеними Угодою про асоціацію з ЄС [7] - є одним із пріоритетних напрямів. За допомогою Каталогу можна буде класифікувати відходи, які утворюються в Україні, визначати їх приналежність до безпечних або небезпечних, а також розробляти екологічно безпечні шляхи поводження з ними.

Список використаних джерел: 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://twinningweee.com.ua/uk/vidhody-elektrychnogo-ta-elektronnogo-obladnannya>. 2. Recycling – From E-waste To Resources. United Nations Environment Programme & United Nations University, 2009 [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://www.unep.org/pdf/pressreleases/Ewaste_publication_screen_finalversionsml.pdf. 3. Сучасний стан політики поводження з електронними відходами в Україні та Європейському Союзі: кроки до зближення / Огляд здійснено у рамках проекту «Громадське лобіювання впровадження в Україні європейських підходів до вирішення проблеми електронних відходів» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». – 171с. 4. Statistics on the Management of Used and End-of-Life Electronics. US Environmental Protection Agency. Retrieved 2012-0313 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epa.gov/epawaste/conservation/materials/ecycling/manage>. 5. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи А.1 - А.20) : наказ Держстандарту України 29.02.1996 N 89 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/big/text78/pg1>. 6. European Waste Catalogue and Hazardous Waste List - Valid from 1 January 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.waste.ru/modules/library/singlefile.php?lid=46> / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://portal-ecology.kitsoft.kiev.ua>.

УДК 338.432:631.95

Л.А. Хромушина, канд. екон. наук, доцент
Сумський національний аграрний університет, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Продовольче забезпечення є визначальною функцією і водночас завданням діяльності сільськогосподарських підприємств. Виконання такого завдання напряму залежить від того ресурсного потенціалу, який використовується або може бути мобілізований у процесі їх господарської діяльності.

У більшості наукових публікацій домінує думка про те, що незадовільний екологічний стан в країні перебуває в прямій залежності від рівня розвитку економіки й усвідомлення суспільством важливості даних проблем. Проте, на нашу думку, зухвале ставлення економічного суспільства до екологічних проблем, яке спостерігається і дотепер, недостатнє розуміння або неосвіченість в екологічних питаннях, подальше нехтування питанням збереження та відтворення природних ресурсів, змінюють напрямок залежності. Ми вважаємо, що при реалізації стратегії усталеного розвитку екологічна безпека має бути забезпечена у першочерговому порядку. У подальшому будь-яка форма господарської діяльності, яка будь-яким чином (прямо або опосередковано) впливає на природне середовище, повинна регламентуватися державою для дотримання вимог екологічної безпеки. Найбільше це стосується саме сільськогосподарської галузі, базою функціонування якої є навколишнє природне середовище.

Вважаємо доцільним стан еколого-економічної безпеки розвитку сільськогосподарських підприємств (як складової частини та передумови досягнення продовольчої безпеки) розглядати як підтримку їх економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки (екологічно чиста продукція, екологічно чисте виробництво, екологічно чисті агросистеми) з метою забезпечення населення якісним продовольством.

Підтримка економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки залежить від рівня використання наявного ресурсного потенціалу. З іншого боку, становлення екологічно безпечного економічного розвитку сільськогосподарських підприємств сприятиме забезпеченню розширеного відтворення, а відтак – і формуванню ресурсного потенціалу.

Ресурсний потенціал найчастіше представляється всіма ресурсами, що використовуються у суспільному відтворенні на тому чи іншому етапі розвитку продуктивних сил. Проте зауважимо, що ресурсний потенціал – це системне, комплексне поняття, це не просто сума або сукупність ресурсів. Ці ресурси взаємодоповнюють і взаємообумовлюють один одного.

Науковці О.В. Березін та О.Д. Плотник визначають, що потенціал підприємства – це його здатність забезпечувати очікуваний результат або вирішувати поставлені завдання в існуючій системі внутрішніх і зовнішніх обмежень з урахуванням здатності носія до розвитку [1, с. 13]. Носій у даному разі представляється сукупністю наявних ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних, та його потенціалом, як властивістю цієї сукупності.

Н.О. Піняга зазначає, що ресурсний потенціал підприємств сільськогосподарського виробництва потрібно розглядати як сукупність взаємопов'язаних ресурсів (матеріальних, технічних, земельних), що можуть використовуватись як у виробничому процесі, так і у соціальній, фінансовій та інших сферах діяльності підприємства [2].

Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на основі підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом, запропонована відомим дослідником О.В. Ульяновим, передбачає, що таке управління має відбуватися у двох напрямках: соціальному та економічному. Соціальний розвиток включає науку і освіту, культуру і духовність, соціальну інфраструктуру, соціальний захист населення і охорону довкілля. А економічний розвиток передбачає структурну перебудову, конкурентоспроможність продукції, інвестиції та інновації, технологічне оновлення, екологізацію господарської діяльності. І що важливо, метою даної стратегії визначено продовольчу безпеку та високоефективне аграрне виробництво [3].

Потенціал в загальному розумінні часто розглядають як внутрішню характеристику певного об'єкта, а саме - здатність до забезпечення досягнення певної мети. Метою ж діяльності сільськогосподарських підприємств з державницького погляду є становлення продовольчої безпеки, яка у свою чергу, базується на еколого-економічній безпеці їх діяльності.

Отже, формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є складним та динамічним процесом, який визначається впливом багатьох факторів. Серед них чільне місце посідає економічний розвиток на

основі дотримання вимог екологічної безпеки. Саме екологічно безпечний економічний розвиток сільськогосподарських підприємств сприятиме не тільки досягненню їх підприємницької мети (отримання прибутку), а й позитивно впливатиме на кількісні та якісні критерії ресурсного потенціалу, тобто на його формування.

Список використаних джерел: 1. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с. 2. Піняга Н.О. Вивчення потреби ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств системним підходом / Н.О. Піняга // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_126/34.pdf. 3. Ульянченко О.В. Управління ресурсним потенціалом в аграрному секторі економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук: спец.08.00.03 «Економіка та управл. нац. госп.» / О.В.Ульянченко – К., 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/349569.html>.

УДК 005.656(075.8)

Kurylo Oleksiy, master-level student*
SNAU, Ukraine**PLACE AND PURPOSE OF INTERNAL LOGISTIC IN THE ENTERPRISE
DISTRIBUTION CHAIN**

Internal logistics is one of the most important sections within enterprises, especially in the large manufacturing companies. It manages, arranges, plans and delivers the finished products. It is an indispensable part of the supply chain, as well as reflects the result of implementation company strategy [1].

In short, traditional logistics generally refers to activities after products manufactured, such as packaging, transport, loading, unloading and warehousing, etc. Moreover, modern logistics stated the integrated logistics management concept and implementation. Specifically, the meaning to extent and combine the social logistics and internal logistics, the supply logistics from the beginning, after the production logistics, re-entering the sales logistics, at the same time, go through the packaging, handling, transportation, storage, processing, distribution and deliver to consumers, and finally have recycling logistics [2]. It is important to discover, the modern logistics should be the means of during production and operation of the entire process. And all kind of information flow and activityrelated services are involved in every business field, including product from manufacturing to scrap this entire physical process of circulation. Thus, logistics is the product flow within manufacturers, through materials procurement and physical distribution of these two functional activities, respectively to both supplier and customer orientation of the longitudinal extension of the structure of the supply chain system [1].

Logistics management is most commonly accepted among those above names. The Council of Supply Chain Management Professionals which is the precursor is council of Logistics Management, a association which is the world's leading source for the supply chain profession, defines logistics management as: the part of supply chain management that plans, implements, and controls the efficient, effective forward and reverses flow and storage of goods, services and related informational between the point of origin and the point of consumption in order to meet customers' requirements [3].

This definition includes the flow of goods, services, and information in both the manufacturing and service sectors. Hence, it is easy to see that, the features of logistics management are:

- Achieve customer satisfaction for the first goal

* Scientific tutor – Dr.Inna Lozynska.

- Focus on the entire logistics channel
- Optimize the overall enterprises for purpose
- Based on information technology as the driving force, effectively link from the

supplier to the end-user.

- Unified management [4]

What's more, the objective of logistics management as follows:

- Quick response

Quick response related to the timeliness of enterprise services which meet customer needs. Improve information technology in the shortest possible time is to complete homework logistics and inventory as soon as possible to deliver. Quick response capacity changes the focus of logistics operations from forecasting and inventory into from shipment to customer demand [1].

- Small variation

The small variation controls any damage of logistics performance systems, and the occurrence of the unanticipated events. These events include the time delay of customer receipt, unexpected manufacturing damaged, and the goods deliveries to incorrect locations. The way to solve the traditional methods of variation is to set up security stock or use the high-cost premium transportation. The use of modern information technology is possible to active control logistics [2].

- Low inventory

The objective of low inventory is to reduce the burden of assets and improve the related turnover rate. The possibility of a high inventory turnover rate means that the distribution of funds in the stock on the effective utilization. Therefore, to keep the low inventory is to reduce inventory as same as the lowest level of customers service [1].

- Transport integration

The most important one is the transport logistics cost. In general, the need of larger transport, the longer the distance, the lower transport cost per unit. Hence, this has required innovative planning, put the shipment of small quantities together, with great quantities of integrated transport [4].

- Quality of Product

Because of logistics work must be implemented at any time, across widely areas, the requirements of quality have been strengthened. As the vast majority of logistics operations are without the vision of supervisors, so that, an incorrect shipment or transit damage would cause redo customers orders, and the cost would be more than first expenses incurred. Hence, the logistics is the main component of development and maintenance of total quality management need continuous improvement [4].

So, integrated Logistics is mature stage of logistics industry development. Highly developed logistics industry, improving the logistics system, the logistics industry become a leader in the production chain and coordination, and is able to provide the community with a full range of logistics services.

List of references: 1. James C. Johnson. Contemporary Logistics / James C. Johnson, Donald F. Wood, Daniel L. Wardlow & Paul R. Murphy. – NY., 2008. – 312 p. 2. Donald J. Bowersox. Logistics Management / Donald J. Bowersox, David J. Closs. – W., 2010. – 89 p. 3. James R. Stock. Strategic Logistics Management (4edn) / James R. Stock, Douglas M. Lambert. - Cl., 2001. – 420 p. 4. Douglas M. Lambert.

УДК 339.137.2

Т.Ю.Білоусько, доцент

Р.С.Білоусько, аспірант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва,
Україна**

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Актуальним питанням сьогодення є проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств України та її економіки в цілому. Значна кількість факторів впливає на економічний механізм формування конкурентоспроможності підприємства, серед яких можна відокремити фактори внутрішнього та зовнішнього впливу. В свою чергу, серед факторів та аспектів внутрішнього впливу визначають ресурсні, виробничі, фінансові, технологічні, інноваційні, управлінські, маркетингові та інші. В науковій літературі сукупність цих ресурсів окреслюють як виробничий, ресурсний, матеріально – технічний потенціал. В цьому випадку більший наголос дослідниками робиться саме на внутрішню складову потенціалу – кількість та якість ресурсів.

Але для успішної діяльності на ринку, підприємствам не достатньо лише володіти матеріально-фінансовими ресурсами. При доступності ринків матеріальних ресурсів та технологій, джерелами формування конкурентних переваг стають інновації, інформація та знання, які дозволяють поєднувати елементи ресурсного потенціалу підприємства з метою досягнення якомога значних та міцних конкурентних позицій на ринку тієї чи іншої продукції. Тобто, пріоритетним стає саме зовнішня складова потенціалу підприємства. В такому випадку ми можемо казати не про ресурсний чи виробничий потенціал, а про конкурентний потенціал підприємства. При цьому не зменшуючи значення потенціалу підприємства, який розглядається нами як основа формування конкурентного потенціалу.

В сучасній економічній літературі ми не знаходимо однозначного визначення конкурентного потенціалу підприємства. Аналізуючи наявні дефініції конкурентного потенціалу підприємства, ми можемо відзначити, що науковці розглядають це поняття виходячи із різних точок зору. Так, Балабанова Л.В. та Балабанич А.В. використовують маркетинговий підхід, відмічаючи конкурентний потенціал як сукупність наявних конкурентних переваг і маркетингових можливостей фірми, що мають здатність при сприятливому маркетинговому кліматі трансформуватися в конкурентні переваги підприємства [1]. Їх підтримує Загорная Т.О., яка безпосереднє розглядає поняття

* Науковий керівник – О.В.Ульянченко, д.е.н., професор, чл.-кор. НААН України.

конкурентного потенціалу торгової марки [2]. З точки зору наявності та можливості формувати та утримувати конкурентні переваги аналізує конкурентний потенціал Драч О.І. [3]. В роботах. О. М. Тридід наголос здійснюється на стратегічну спрямованість формування та використання конкурентного потенціалу [4].

Ми поділяємо думку Матвеева В.В. [5], який при визначенні конкурентного потенціалу підприємства аналізує сукупність показників або факторів підприємства, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси і багато інших виробничих резервів, що створюють, зберігають й розвивають стійкі конкурентні переваги на ринку, сприяють досягненню стратегічних конкурентних цілей, забезпечуючи йому високий конкурентний статус.

При цьому необхідно зазначити, що у конкурентному потенціалі поєднуються складові трьох часових рівнів – створені в минулому елементи потенціалу підприємства, елементи, що використовуються в сьогодишньому часі та перспективні, стратегічні елементи. Враховуючі ці часові рівні можна відокремити складові елементи й по пріоритетному відношенню до потенціалу підприємства. Так, елементи минулого часу фактично набувають значення поняття «ресурс», тобто, вони пройшли етап відбору, трансформації та адаптації до умов конкретного підприємства, середовища, ринку. Вони здійснюють здебільшого вплив на внутрішню будову та структуру базового конкурентного потенціалу. Елементи потенціалу, що з'являються внаслідок вимог сьогодення ще в процесі відбору, адаптації та трансформації. В результаті цих процесів буде визначено необхідність збереження цих елементів та вбудовування в структуру конкурентного потенціалу, чи відмова від них. Ці елементи в більшості випадків відображають наявні джерела конкурентних переваг підприємства. Елементи «майбутнього» спрямування – це, насамперед, ті напрацювання, які будуть трансформовані в майбутньому у базові елементи потенціалу з урахуванням даних стратегічного аналізу, з тією чи іншою долею ймовірності.

Також, вважаємо за доцільне відмітити той факт, що для сільськогосподарських підприємств є особливості при формуванні, збереженні та управлінні конкурентним потенціалом, адже одним з ключових елементів потенціалу цих підприємств є земля, використання якої обмежено низкою особливостей. Тому вивчення питання сутності, формування та управління конкурентним потенціалом підприємств аграрної сфери в цілому, та сільськогосподарських підприємств є актуальним та потребує подальшого ґрунтового дослідження.

Список використаних джерел: 1. Балабанова Л.В. Маркетинговий аудит в системі сбыта: [монографія] /Л.В. Балабанова, А.В.Балабаниц.- Донецьк: ДонГУЕТ, 2003.-188 с., 2. Загорна Т.О. Управління конкурентним потенціалом торговельної марки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Т.О.Загорна. - Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 19 с.; 3. Драч О.І. Підходи та фактори до формування конкурентного потенціалу підприємств машинобудування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: -

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5262>. 4. Тридід О.М. Організаційно – економічний механізм стратегічного розвитку підприємства: [монографія] / О.М.Тридід.- Харків: Вид. ХДЕУ, 2002.- 364 с. 5. Матвеев В.В. Теоретичні засади визначення конкурентного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - [//dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/20904](http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/20904)

УДК 656.2:633.1(477):338.47

Н. А. Грецька, мол. наук. співр.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ», Україна

ТРАНСПОРТУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Зростання обсягів виробництва зернових культур в Україні, яке спостерігається останніми роками, актуалізувало проблематику транспорту та логістики, загострило проблеми, які не були розв'язані протягом останніх десятиріч. В середньому в 90-ті рр. Україна збирала 20-25 млн т урожаю зернових, сьогодні обсяг збільшився до 60-63 млн т. За прогнозами експертів, до 2030 р. Україна може досягнути показника у 100 млн т зернових, з яких 60 млн т буде експортувати. При обсягах виробництва близько 66,1 млн т. експорт зернових та зернобобових культур перевершив позначку в 46 млн т. Врожай зернових культур в 2016 р. вважається рекордним і перевершив прогнози на 6,1 млн т [1]. Єгипет та Туреччина – основні ринки збуту української пшениці. В майбутньому маркетинговому році Єгипет залишиться для наших виробників та зернотрейдерів основним ринком збуту, не зважаючи на підвищення цією країною вимог до рівня вмісту протеїнів у пшениці.

Забезпечити вимоги та потреби вітчизняних виробників у транспортуванні сільськогосподарської продукції, в т. ч. зернових, без наявності сучасної та високорозвиненої інфраструктури неможливо. Значно гальмує, а іноді і завдає значних збитків її відсутність та/або моральне та технічне старіння. На думку вчених, інфраструктура повинна випереджати темпи розвитку економічного організму щонайменше на 15-20 р , а іноді і на тридцять років вперед [2]. Моральна та технічна застарілість об'єктів інфраструктури не дають можливості вітчизняним товаровиробникам використати переваги від участі у міжнародній інтеграції, знижують конкурентоздатність вітчизняної продукції на закордонних ринках. Стан інфраструктури в Україні не може задовольнити зростаючі потреби аграріїв, а часто завдає суттєвих збитків у процесі їх діяльності, зриває строки поставок по укладеним вітчизняним та міжнародним контрактам, призводить до значних втрат сільськогосподарської продукції.

Транспортування зернових культур в Україні здійснюється чотирма видами транспорту: авто, залізничним, річковим та морським. Найдешевші з них: залізничний та річковий. Водночас, на залізничний та автотранспорт припадають

найбільші обсяги перевезень. За перше півріччя 2017 р. залізницею перевезено більше 20 млн т., автомобільним транспортом більше 5 млн. т. [1].

Основні групи зернових культур, що перевозяться залізничним транспортом в Україні: пшениця, ячмінь, зерно кукурудзи, насіння, олійні тощо. Обсяги перевезення всіх видів вантажів ПАТ “Укрзалізниця” зменшились протягом останніх чотирьох років. Лише обсяги перевезення зерна і продуктів помолу зросли на 48 %. В той же час, в товарній структурі вантажних перевезень перевезення цієї товарної групи складає всього 8 %. За прогнозами до 2020 р. обсяги відвантаження зернових і продуктів помолу залізничним транспортом зростуть на 34-36 млн т. (на 18-25 %). Незважаючи на значні потенційні можливості по зростанню обсягів перевезень, з цим видом транспорту пов’язані серйозні проблеми. Восени 2016 р. в Україні розгорівся скандал, пов’язаний з перевезенням зернових ПАТ “Укрзалізниця”. План подачі вагонів протягом жовтня-листопада 2016 р. підприємством не був виконаний. ПАТ “Укрзалізниця” не надало вчасно вагони-зерновози відповідно до погодженого графіку з ТОВ СП “Нібулон”. В наслідок чого ТОВ СП “Нібулон” було призупинено роботи по збору врожаю на полях на території Луганської та Полтавської областей. В результаті нестачі вагонів-зерновозів, невчасної їх подачі, а також у зв’язку з перебоями з локомотивною тягою, аграрії країни в минулому році втратили 20 млрд. грн. [3].

Протягом 2016/2017 рр. та весни 2017 р. питання оновлення рухомого складу та локомотивної тяги ПАТ “Укрзалізниця” не було розв’язано. Восени 2017 р. перед аграріями постали ті ж самі проблеми, що і рік тому. В наслідок проблем з подачею зерновозів недостатньою їх кількістю, приблизно 1 млн. т. зерна невчасно вивозиться з елеваторів, а збитки аграріїв щомісяця складають в середньому 1 млн. долл. [4].

За оцінками одних фахівців в Україні налічується 15 тис. 783 зерновозів. У власності ПАТ “Укрзалізниця” та державної вагонної компанії знаходиться 74 % зерновозів. У приватній власності перебуває 26 % [5]. За іншими оцінками у власності ПАТ “Укрзалізниця” налічується не більше 13 тис. 500 вагонів [6]. На думку третьої групи експертів в розпорядженні ПАТ “Укрзалізниця” знаходиться всього 11 тис. 648 одиниць. Один вагон-зерновоз перевозить 65 т. зерна та зернових вантажів. Середньодобове навантаження зерновозів на залізницях України склало 77,3 тис. т зерна (1196 вагонів).

За оцінками ПАТ “Укрзалізниця” приватні компанії мають у своєму розпорядженні біля 4 тис. зерновозів. За оцінками експертів – біля 6 тис. вагонів. Думка інших експертів полягає в тому, що парк зерновозів, збільшився за останній рік приблизно на 3 тис. шт. за рахунок придбання останніх приватними компаніями. В цілому, точна кількість вагонів-зерновозів, яка належить як ПАТ “Укрзалізниця”, так і приватним компаніям відповідно, невідома. Державною службою статистики, яка співпрацює з ПАТ “Укрзалізниця” на умовах договору, інформація щодо кількості вагонів-зерновозів не збирається, не обробляється і не оприлюднюється.

Не всі вагони, якими оперують приватні компанії, знаходяться у їх власності. Більша частина зерновозів орендується. Приватні компанії беруть вагони-зерновози в оренду в Україні, а також на території країн СНГ та Європи.

В цілому, парк зерновозів в Україні зношений та потребує термінового оновлення (табл.). У далекому 1993 р. було побудовано в Україні найновіший зерновоз [7]. Кількість придатних до використання вагонів-зерновозів буде зменшуватись, в наслідок закінчення строку їх експлуатації. На початку 2017 р. планувалось списати близько 800 вагонів (6% від загальної кількості зерновозів в країні). За прогнозами інших аналітиків в найближчі два роки ПАТ “Укрзалізниця” спише біля 2 тис. зерновозів, яким строк експлуатації продовжити неможливо (які не підлягають ремонту). За даними ДП “Укрпромзовнішпекспертиза” станом на червень 2016 р. у розпорядженні ПАТ “Укрзалізниця” та приватних компаній було 13 тис. 796 зерновозів. Після 2020 р. придатними до експлуатації будуть всього 2 тис. 59 зерновозів[8], а 11 тис. 373 зерновози потребуватимуть виключення з експлуатації у зв’язку з закінченням терміну служби.

Таблиця

Вікові групи зерновозів в Україні

№	Група	Кількість, шт.	Питома вага, %
1	0-10 р.	2138	13,54
2	11-24 р.	132	0,84
3	25-29 р.	3766	23,86
4	30-34 р.	7545	47,80
	> 35 р.	2202	13,95

*Джерело: Узагальнено автором на основі [5].

За оптимістичним сценарієм ПАТ “Укрзалізниця” заплановано збудувати більше 9 тис. піввагонів та переобладнати під перевезення зернових ще 1 тис. одиниць рухомого складу. На думку ж деяких експертів, ПАТ “Укрзалізниця” нових вагонів не купуватиме [9]. Зернотрейдери також не будуть масово купувати нові зерновози у зв’язку з високою ціною на них та довгим строком окупності.

Середня ціна одного вагона-зерновоза вітчизняного виробництва у 2014-2015 рр. становила 34 тис. долл. з урахуванням ПДВ. Новий вагон зерновоз українського виробництва сьогодні коштує в середньому 45-50 тис. долл. з в рахуванням ПДВ. За перше півріччя 2017 р. ціна на зерновоз зросла більш ніж на 20 %. Пояснюється така тенденція підвищенням попитом та зростанням тарифів на вантажні перевезення[10]. Тому, вперше за останні п’ять років одна з лізингових компаній в Україні відновила фінансування придбання вагонів зерновозів. Лізингова угода розрахована на п’ять років і може бути укладена в доларах, євро та гривні. На першому етапі компанія готова надати фінансування в розмірі 22 тис. долл. з ПДВ на один вагон. Надалі лізингодавцем планується збільшити частку фінансування в ринковій ціні зерновоза. Обсяг укладених лізингових угод з початку 2017 р. становить приблизно 15 млн. долл. Поки що

лізинкові угоди розраховані на придбання виключно нових вагонів-зерновозів [10].

Строк окупності нового зерновоза – 15-20 р., а зерновоза, який вже був в експлуатації – 12 р. Значні початкові інвестиції та довгі строки окупності є стримуючим фактором для приватних компаній при прийнятті рішення щодо придбання нових вагонів. Один з шляхів розв’язання проблеми – зменшення тарифів ПАТ “Укрзалізниця” на 30% для приватних компаній, які здійснюють транспортування зернових власним вагонним парком. Це дозволило б зменшити строки окупності нових вагонів-зерновозів і стимулювало б аграріїв та зернотрейдерів збільшувати власний вагонний парк. Проте, урядом планується підняти тарифи ПАТ “Укрзалізниця” на перевезення вантажів в найближчому майбутньому.

Приватним компаніям також не вигідно брати зерновози в оренду у ПАТ “Укрзалізниця”. Так, ТОВ “Укртранслогістика” планувало взяти в оренду у ПАТ “Укрзалізниця” 300 вагонів-зерновозів та відремонтувати. Підприємство підрахувало, що їх ремонт обходиться занадто дорого і відмовилось від оренди. Багато вагонів ПАТ “Укрзалізниця” перебуває у такому стані, що вони не підлягають ремонту та відновленню. Потенційним орендарям не вигідно їх ремонтувати.

Невирішені проблеми в транспортно-логістичній сфері можуть призвести до скорочення обсягів виробництва зернових. Проблема відсутності необхідної кількості зерновозів особливо загострилась у восени 2016 р. Протягом року вона так і не була розв’язана. Інфраструктурне забезпечення потреб вітчизняних аграріїв у перевезенні вантажів не може бути повністю перекладене на плечі приватного бізнесу. Самотужки виробниками, зернотрейдерами та приватними логістичним та лізинговим компаніям це завдання не вирішити. Якщо проблему нестачі вагонів-зерновозів приватний бізнес зможе частково розв’язати, то розв’язати проблему нестачі вагонної тяги йому буде складніше. Прямий обов’язок держави надати економічному організму необхідну інфраструктуру, що б останній мав можливість ефективно працювати. І теоретиками, і практиками в галузі інфраструктури місія забезпечення економіки необхідною інфраструктурою покладається на державу. Приватний капітал може частково, фрагментарно, точково допомогти у розв’язанні проблеми інфраструктурного забезпечення потреб економічного організму. Глобально – ні. На цьому поприщі альтернативи державному втручання в процес її розбудови та модернізації немає. Отже, терміново необхідно розробити та впровадити Державну програму розвитку інфраструктури України щонайменше на наступні 50 р.

Список використаних джерел: 1. Відправлення вантажів залізничним транспортом у січні-липні 2017 року [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> Кондратьев В. Б. Инфраструктура и экономический рост / В. Б. Кондратьев // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 11. – С. 18-24. 2. “Укрзалізниця” повинна інвестувати в тягу, щоб уникнути колапсу перевезень [Електронний ресурс]. – URL: <https://economics.unian.ua/agro/1875136-ukrzaliznitsya-povinna-investuvati-v-tyagu-schob-uniknuti-kolapsu-perevezen-vantajovidpravniki.html>. 3. Через затримки

з подачею зерновозів агробізнес зазнає долл.1 млн збитків щомісяця [Електронний ресурс]. – URL: : <http://ports.com.ua/articles/problemu-zernovozov-vmesto-uz-reshaet-chastnyy-biznes>. 4. Агробізнес України: інфографічний довідник 2016-2017 [Електронний ресурс]. – URL: http://agribusinessinukraine.com/get_file/id/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2017-4-1509.pdf. 5. Муравский Андрей. Проблему зерновозов вместо УЗ решает частный бизнес / Андрей Муравский [Електронний ресурс]. – URL: <http://ports.com.ua/articles/problemu-zernovozov-vmesto-uz-reshaet-chastnyy-biznes>. 6. Колюбакін В. Нелегкі манівці українського зерна. Через транспортні проблеми зривається виконання експортних контрактів і наші аграрії зазнають збитків / В. Колюбакін // Урядовий кур'єр. – 13 січня 2017 р. [Електронний ресурс]. – URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/nelegki-manivci-ukrayinskogo-zerna/>. 7. Потреба економіки України у нових вантажних вагонах. Вплив виробництва вагонів на вітчизняну економіку. Засідання Комітету з питань промислової модернізації при ТПП України: [презентація] [Електронний ресурс]. – URL: http://www.expert.kiev.ua/images/presentations/Presentation_6-12-2016.pdf. 8. Зернотрейдерам не выгодно покупать собственные зерновозы [Електронний ресурс]. – URL: <https://latifundist.com/novosti/37117-zernotrejderam-ne-vygodno-pokupat-sobstvennye-zernovozy>. 9. Титов Владимир. Вагонные страсти: выгодно ли украинским аграриям покупать вагоны-зерновозы / Владимир Титов [Електронний ресурс]. – URL: <https://latifundist.com/blog/read/1906-vagonnye-strasti-vygodno-li-ukrainskim-agrariyam-pokupat-vagony-zernovozy>.

УДК 658.7; 631.1

Т.В. Кириченко, О.Ю. Савченко, аспіранти*
Сумський державний університет, Україна

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ЛОГІСТИКИ ТА МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ

Сучасні умови господарювання та реалії ринкової економіки свідчать про нагальність та актуальність теми щодо ефективного управління ресурсами підприємства. Така політика беззаперечно забезпечить безперебійне функціонування виробничого процесу, налагодження збутової діяльності та отримання планового рівня прибутковості. Відповідно, особливої уваги набуває використання концепції логістики під час управління виробничими процесами та ресурсним забезпеченням на агропромисловому підприємстві.

Логістична концепція управління впливає майже на кожен аспект формування прибутків і збитків фірм. Використовуючи логістичну концепцію управління шляхом організації закупівель і розподілу, промислові підприємства

* Науковий керівник – Ю.С. Шипуліна, канд. екон. наук, доцент

можуть досягти зниження рівня витрат і поліпшення якості постачань, підвищити можливості адаптації підприємств до запитів ринку, а також гарантувати високий сервіс споживачам, тим самим отримуючи додаткові конкурентні переваги. Відповідні зміни в логістичній стратегії впливають на фінансові результати діяльності фірм і роблять свій внесок у забезпечення їхньої довгострокової життєздатності [1].

Застосування в господарській діяльності основних засад логістики являється для агропромислових підприємств додатковим резервом досягнення нових конкурентних переваг, в першу чергу, завдяки зниженню запасів ресурсів та готової продукції на складах. Відповідно, це передбачає посилення рівня конкурентної боротьби між різними суб'єктами ринку, вдосконаленням технологій виробництва і розподілу продукції, розробленням все нових видів продукції та їх модифікацій.

Наслідком вище вказаного є те, що на всіх ланках логістичного ланцюга ускладнюються процеси управління виробництвом товарів і їх розподілом, зокрема, ускладнюються процедури управління і контролю проходження матеріальних потоків по ланках логістичного ланцюжка. Це вимагає підвищення ефективності розподілу ресурсів усіх видів.

Виникнення запасів ресурсів обумовлено різними умовами. Необхідність утворення запасів пов'язана також з поділом праці, умовами виробництва і споживання товарів, які роз'єднані як у часі, так і в просторі.

Відповідно, для виявлення необхідного рівня запасів та підтримки їх в оптимальній кількості, слід застосовувати в діяльності агропромислових підприємств системи управління запасами, найпоширенішими серед яких є

- Just-in-Time (точно в термін) або JIT – це концепція управління виробництвом, яка спрямована на зниження кількості запасів.

- MRP I (система планування матеріальних ресурсів) – концепція планування потреби виробництва в матеріальних ресурсах, яка оптимізує час поставки комплектуючих, зменшуючи виробничі витрати і підвищуючи ефективність виробничої діяльності.

- MRP II (система планування виробничих ресурсів) – концепція управління виробничим підприємством, що ґрунтується на взаємопов'язаному плануванні виробничих потужностей, потребі в матеріалах, фінансах і кадрах. На відміну від MRP-системи, ця система має можливості прогнозування і моделювання.

- Система KANBAN («kanban» в перекладі з японської означає «карта») – система планування та управління запасами і матеріальними потоками між окремими операціями з метою виробляти і постачати бездефектні деталі і напівфабрикати на складання або подальшу обробку саме тоді, коли вони потрібні споживачам. Важливими елементами KANBAN є: 1) система «Тодзіка», яка полягає в регулюванні кількості задіяних на ділянках робочих при коливанні попиту на продукцію; 2) система «Дзидока» – автономний контроль якості продукції безпосередньо на робочих місцях.

- OPT-система (планування та оптимізації виробничих процесів) – передбачає виявлення у виробництві вузького місця або критичних ресурсів. У

їх якості можуть виступати: запаси сировини і матеріалів; машини й устаткування; техпроцеси; персонал.

- ERP-система (планування ресурсів підприємства) –інтегрована інформаційна система управління, що дає змогу створити єдине інформаційне середовище для автоматизації планування, обліку, контролю, управління й аналізу всіх основних господарських процесів підприємства.

- ABC, XYZ – методи управління запасами. Використання ABC-аналізу дозволяє нормувати, і здійснювати контроль за станом запасів. Використання XYZ-аналізу дозволяє встановити, наскільки стабільними є обсяги поставок кожного з постачальників [2].

Тобто, з метою отримання максимального економічного ефекту зменшення кількості виробничих та страхових запасів ресурсів слід застосовувати принципи логістики.

Додатковим фактором підвищення ефективності управління виробничо-збутовою та організаційною діяльністю агропромислових підприємств є мотивований персонал, який є запорукою організації вказаних процесів.

Складовим елементом системи управління персоналом є мотивація, яка спрямована на досягнення особистих інтересів працівника та глобальних цілей діяльності підприємства [3].

У системі управління трудовим потенціалом підприємства виділяють кілька основних видів мотивації праці: матеріальна, адміністративна, моральна.

Матеріальна мотивація реалізується через систему оплати праці, участі працівників у прибутках.

Адміністративна мотивація ґрунтується на дисципліні праці, відповідальності працівника, використанні дисциплінарних заохочень і різних форм дисциплінарного покарання (догана, зауваження, звільнення з роботи).

Моральна мотивація передбачає використання системи оцінювання ділових якостей працівників та їх заслуг, виховання у них почуття гордості за свою фірму, відданості їй, відчуття необхідності, їхньої потреби на підприємстві [4].

Раціонально сформована та організована система мотивації агропромислового підприємства являється запорукою успішного функціонування підприємства, а саме засобом реалізації поставлених планів та задач на шляху досягнення конкретних цілей та виробничо-фінансових показників.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного аналізу, слід зробити висновок про те, що значна кількість результативних показників господарської діяльності підприємства значною мірою залежать від того, як вирішуються проблеми, пов'язані зі зберіганням та розподілом ресурсів і підтримкою певного їх рівня, оптимізація якого може бути здійснена за рахунок використання логістики. При цьому, для виявлення необхідного рівня запасів та підтримки їх в оптимальній кількості, в діяльності агропромислових підприємств слід застосовувати системи управління запасами, такі як Just-in-Time, MRP I, MRP II, KANBAN, OPT-система, ERP-система, ABC, XYZ аналіз.

Крім того, важливим фактором в системі управління підприємством є мотивація персоналу, яка може проявитися як джерело справедливої матеріальної винагороди, визнання об'єктивної оцінки його здібностей і результатів праці, або ж основою його професійного росту.

Список використаних джерел: 1. Біловодська О.А. Характеристика основних підходів до оцінювання ефективності використання ресурсів на промисловому підприємстві / О.А. Біловодська, Т. В. Кириченко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 5(1). – С. 51-53. 2. Кириченко Т.В. Логістичний аспект управління ресурсним потенціалом промислових підприємств / Т.В. Кириченко // Дослідження ефективності факторів зростання конкурентоспроможності економіки: теорії та пропозиції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 листопада 2016 року). – К. : «Київський економічний науковий центр», 2016. – С. 64-67. 3. Поняття, види і методи мотивації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/80388/ekonomika/ponyattya_vidi_metodi_motivatsiyi_pratsi. 4. Види мотивації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wjournal.com.ua/vidi-motivacii.html>.

УДК 339.138

С.Н. Коновалова, к.э.н., доцент

И.Ю. Федулова, к.э.н., доцент

**ФГБОУ ВО Воронежский государственный аграрный университет
имени Императора Петра I, Россия**

МАРКЕТИНГОВОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СИСТЕМЕ АПК: ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ

Логика развития и наиболее успешного достижения основных целей маркетинга в системе АПК обуславливает необходимость применения комплексного подхода к формированию и функционированию структур агропромышленного маркетинга. Ориентация предприятий и системы управления АПК на маркетинг позволяет снизить разобщенность маркетинговых структур различных сфер АПК. Вместе с тем неуклонное следование цели удовлетворения динамично развивающихся интересов потребителей дает возможность предприятиям системы АПК совершенствовать качество вырабатываемой продукции и, в конечном итоге, повышать эффективность своей производственно-сбытовой деятельности. Все это повышает значение маркетинга в системе управления АПК Российской Федерации.

Кроме этого, значение маркетинга обусловлено тем, что существенной компенсацией недостатка эффективных управленческих решений по снижению диспаритета в обмене между сельским хозяйством и промышленностью может послужить осуществляемое на его основе укрепление рыночных позиций АПК и повышение общей экономической эффективности предприятий агропромышленного комплекса. [2]

Особенности производства продукции в АПК накладывают существенный отпечаток на формирование и функционирование агропромышленного маркетинга. Среди факторов, определяющих особенности агромаркетинга выделяются природные, социальные, экономические и организационные.

К природным факторам, оказывающим влияние на развитие маркетинга в системе АПК, следует отнести климатические, экологические, земельные и геологические.

Фактор климата через комплекс температурных, гидрологических и других ресурсов предопределяет возможность возделывания определенного ассортимента сельскохозяйственных культур и разведения тех или иных видов сельскохозяйственных животных. Кроме того, климатические ресурсы в значительной степени влияют на потенциал продуктивности сельскохозяйственных культур и животных. Кроме того, поскольку количество продукции АПК в расчете на единицу затрат лимитируется природно-климатическими ресурсами, последние оказывают влияние на экономическую эффективность производства и реализации того или иного продукта, а значит - и на выбор предприятием определенного товарного ассортимента.

Немалую роль в развитии агропромышленного маркетинга играют экологические факторы как система определенных взаимосвязей и взаимовлияний между сельскохозяйственными растениями и животными с одной стороны и другими объектами живой природы, с другой стороны. На эффективность аграрного производства оказывают действие видовой состав, распространение и степень вредоносности болезней и вредителей сельскохозяйственных растений и животных, уровень загрязнения природной среды.

Земельные факторы маркетинга в системе АПК могут быть в свою очередь подразделены на факторы землеустройства и почвенные факторы. Известно, что возможность ведения сельскохозяйственного производства и его структура в большой степени зависят от наличия и состава земельных угодий. Кроме того, на уровень развития производства и его структуру, а значит, и на специфику маркетинговой деятельности хозяйства, оказывает влияние фактор географической удаленности сельскохозяйственного предприятия от рынков сбыта его продукции.

Почвенный ресурс земледелия приобретает сравнительную характеристику в системе бонитировки почв. Наряду с погодно-климатическим фактором, почвенное плодородие лимитирует потенциал развития растениеводства и, как следствие, других отраслей сельскохозяйственного производства.

Геологические особенности территории оказывают разнообразное влияние на развитие маркетинга в системе АПК. Известно, что производство фосфорных и калийных удобрений концентрируется в районах добычи минерального сырья. Следовательно, доступность сельскохозяйственному производству указанных видов удобрений связана с близостью хозяйства к центрам их производства. Эффективный доступ сельскохозяйственных предприятий к средствам повышения почвенного плодородия существенно увеличивает возможности

производства сельскохозяйственной продукции, а значит - и расширяет диапазон ресурсов удовлетворения спроса на продукцию АПК.

К социальным факторам, определяющим территориальную специфику маркетинга в системе АПК, следует отнести уровень развития социальной инфраструктуры села, кадровую обеспеченность, степень социальной защиты работников сельского хозяйства, демографический фактор.

Особого внимания заслуживает вопрос о численности, динамике и структуре населения территории. Рост численности населения создает новые потребности в продуктах АПК, расширяя тем самым возможности агромаркетинга. В то же время снижение численности населения, приводящее к сужению рынка сбыта сельскохозяйственной продукции, стимулирует поиск путей более эффективного удовлетворения покупательских потребностей, вместе с чем развивается и маркетинговое обеспечение АПК.

Признавая факт единого правового и экономического пространства Российской Федерации, следует констатировать очевидность региональной специфики в вопросах регулирования хозяйственной деятельности субъектов экономики. При этом выделяются аспекты нормативно-правового обеспечения агромаркетинга; государственной поддержки регионального АПК, уровня развития маркетинговых систем территории.

По нашему мнению, специфика системы АПК как сектора народнохозяйственного комплекса накладывает существенный отпечаток на характер агропромышленного маркетинга и формирует совокупность проблем, специфичных для данной отрасли экономики. Мы выделяем ряд основных проблем маркетинга в системе АПК, продиктованных особенностями взаимодействия отраслей АПК с источниками производственных и социальных ресурсов, обществом, государством, отраслями экономики, а также характером отношений отраслей внутри системы АПК.

Действительно, поиск путей более полного удовлетворения покупательских потребностей в продуктах АПК, связанный с развитием маркетинга, должен привести к увеличению диапазона использования природно-климатических ресурсов региона. Другими словами - к повышению эффективности использования природных факторов функционирования и развития АПК. [3]

Построение эффективной системы аграрного менеджмента представляется наиболее успешным и реально достижимым в условиях массовой ориентации предприятий системы АПК на применение концепции маркетинга, когда настройка предпринимательского комплекса на цель удовлетворения потребностей рынка естественным образом формирует совокупность основных целей и задач, а также методологию функционирования менеджмента АПК. На смену неэффективной системе хозяйственных связей и управления, препятствующей внедрению и применению концепции маркетинга, должна прийти новая система аграрного менеджмента, основывающаяся на принципиальных положениях рыночной экономики и взаимодействия ее субъектов, исследованиях рынка и акцентуации управления хозяйственной деятельностью на удовлетворении нужд потребителей. [1]

Таким образом, маркетинг в системе АПК приобретает значение одной из важнейших функций хозяйственной деятельности агропромышленного предприятия. Системное развитие маркетинга в агропромышленном комплексе приведет к росту эффективности сельскохозяйственного производства, а значит, и к значительному улучшению социальной обстановки на селе, притоку и закреплению в сельском хозяйстве квалифицированных кадров.

Список использованных источников: 1. Греков Н.И. Управление и маркетинг в АПК. /Н.И. Греков - Мичуринск: Изд. МичГАУ, 2006.- 67 с. 2. Закшевская Е.В. Совершенствование системы управления аграрным производством на основе риск-менеджмента и маркетинга /Е.В. Закшевская, Т.В. Савченко// Агропромышленный потенциал региона: состояние, проблемы, решения: Сборник научных трудов. - Елец: ФГБОУ ВО Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина, 2012. - С. 89-98. 3. Чарыкова О.Г. Методологические аспекты развития аграрного маркетинга в АПК / О.Г. Чарыкова //Актуальные проблемы развития экономики АПК Черноземья: Сборник научных трудов. - Воронеж: ФГБНУ НИИЭОАПК ЦЧР России, 2010 – С. 30-49.

УДК:338

Ю.А. Копко, старш. преподаватель

Белорусский национальный технический университет, Беларусь

ПЕРСПЕКТИВЫ ГАЗОМОТОРНОГО ТОПЛИВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В последние годы Правительство Республики Беларусь уделяет много внимания разработке мер по модернизации и обновлению парка транспортных средств, который должен отвечать современным и перспективным международным стандартам безопасности, экологии и надежности, а также качественно удовлетворять потребности экономики в перевозках пассажиров и грузов. Среди рассматриваемых способов решения поставленных задач особое внимание уделяется вопросам замещения традиционных видов моторных топлив (автомобильный бензин, дизельное топливо) новым видом – газомоторным топливом, обладающим лучшими экономическими и экологическими свойствами. Эта мера актуальна и для агропромышленного комплекса страны – пятую часть расходов аграрных предприятий составляют топливные затраты. Перевод техники на экономичное топливо позволит оптимизировать расходы сельхозпроизводителей, что положительно скажется на стоимости продукции

Понятие «газомоторное топливо» распространяется на следующие виды газов, применяемых в качестве топлива для двигателей внутреннего сгорания:

- углеводородный газ (СУГ) – наиболее распространенный вид газомоторного топлива – смесь фракций пропана и бутана, которая производится на нефте- и газоперерабатывающих заводах как отдельная

товарная позиция на специальном технологическом оборудовании, доставляется до потребителей железнодорожным и автомобильным транспортом и реализуется на газозаправочных станциях и (или) в составе газового модуля на автозаправочных станциях;

- компримированный природный газ (КПГ) и сжиженный природный газ (СПГ) – наиболее перспективные виды газомоторного топлива – природный газ, который после подготовки (очистки, осушка) доставляется до потребителей трубопроводным транспортом и реализуется потребителям на автоазонаполнительных и, в перспективе, на криогенных станциях.

Синергетический эффект замещения традиционных видов моторных топлив складывается из экологического, экономического, социального и бюджетного эффектов.

Переход на газомоторное топливо, особенно в крупных городах, позволит улучшить экологическую ситуацию. Сравнение экологических характеристик моторных топлив (см. рис. 1) демонстрирует возможность кратного сокращения выбросов загрязняющих веществ, что связано с отсутствием каких-либо дополнительных примесей в газомоторном топливе. При этом и автомобильный бензин, и дизельное топливо содержат, как правило, химические присадки (например, октан повышающие), смолы, олефины, серу, ароматические углеводороды и т. д. Существенный экономический эффект для потребителей от перехода на газомоторное топливо формируется за счет более низкой цены при сопоставимом среднем удельном расходе топлива. На основе норм расхода топлива и смазочных материалов, можно оценить приведенный расход газомоторного топлива к традиционным видам моторного топлива :

- расход 1 л автомобильного бензина соответствует расходу 1,22 л СУГ, 1 куб. м (1000 л) природного газа в нормальных условиях или 1,67 л сжиженного природного газа (исходя из среднего значения коэффициента сжижения природного газа 600);

- расход 1 л дизельного топлива соответствует расходу 1,53 л СУГ, 1,25 куб. м (1250 л) природного газа в нормальных условиях или 2,09 л сжиженного природного газа.

Приведенный расход газомоторного топлива позволяет оценить соответствующий экономический эффект для потребителей, возникающий от замещения каждого литра традиционного моторного топлива. Расчеты показывают, что экономический эффект от перехода потребителей на КПГ (природный газ) в 1,5 раза выше по сравнению с переходом на СУГ (пропан-бутан). Оценить приведенный экономический эффект от перехода на сжиженный природный газ не представляется возможным в связи с отсутствием в продаже данного вида газомоторного топлива. При этом сохранение приведенного эффекта от перехода на природный газ возможно в том случае, если цена 1 л сжиженного природного газа будет составлять 60 % от цены 1 куб. м компримированного природного газа. Для потребителей остается актуальным вопрос долгосрочного сохранения приведенного экономического эффекта от перехода на газомоторное топливо с учетом ожидаемого роста цен на природный газ для внутреннего рынка.

Таким образом, расширение применения газомоторного топлива в Республики Беларусь является актуальным, экономически целесообразным и поддерживается всеми участниками рынка. При этом основными мерами государственной поддержки динамичного развития рынка газомоторного топлива должны стать актуализация нормативного обеспечения и стимулирование всех участников рынка.

Список литературы: 1. Использование природного газа в качестве моторного топлива // ООО «Газпром экспорт». – Режим доступа: <http://www.gazpromexport.ru/>. 2. Развитие глобального рынка ГМТ // Природный газ на транспорте. Режим доступа: www.gazpronin.ru/. 3. Фролов А. Третье пришествие. Газомоторное топливо вернулось всерьез и надолго // Корпоративный журнал «Газпром». – 2013. – №9. – с.6-9. 4. Альков И., Михеев М. Различия в стимулах и целях активного внедрения газомоторного топлива в разных странах мира // Oil&Gas Journal Russia/ – 2014 -№ 3. – Режим доступа: <http://ogjrussia.com/>.

УДК 339.138

А.О. Павленко, аспірант*

Сумський національний аграрний університет, Україна

CRM ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Сьогодні сільськогосподарське виробництво в Україні здійснюється в нових ринкових умовах. Зросла частка сільськогосподарської продукції, виробленої фермерськими господарствами. Більша її частка була реалізована на ринках. Але в усьому світі торгівля сільськогосподарською продукцією останнім часом стала домінуючою на агропродовольчих біржах. На жаль, в Україні цей канал збуту ще потребує значного розвитку. Але для цього одним з головних завдань аграрного виробника в сучасних умовах є не лише виробництво високоякісної продукції та добре організована система її збуту, а й пошук способів зацікавлення клієнтів у власній продукції та утримання цієї прихильності.

Фермерські господарства відрізняються від інших сільськогосподарських підприємств тим, що вони, в багатьох випадках, є дрібними аграрними формуваннями, тому і обсяг виробництва є невеликим, а з цього виникає проблема створення та реалізації партій товарної продукції. Аналіз та пошук нових ринків також викликає складнощі, оскільки у штаті фермерських господарств, як правило, немає кваліфікованих менеджерів з маркетингу.

Рушійною силою у вирішенні більшості з цих проблем може стати організація ефективної маркетингової діяльності, яка б значно полегшила як виробничу так і ринкову діяльність фермерських господарств, дозволила б їм

* Науковий керівник – д.е.н. Лозинська І.В.

значно посилити свої позиції на ринку сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів. Постає необхідність підпорядкування внутрішньогосподарської діяльності вимогам зовнішнього середовища шляхом дослідження ринку, проведення товарної, цінової, збутової та комунікаційної політики. Все це і включає в себе маркетинговий підхід у діяльності фермерських господарств.

В умовах відсутності централізованих державних закупок сільськогосподарської продукції, для багатьох виробників актуальною проблемою залишається необхідність диверсифікації каналів збуту виробленої продукції. Основним каналом збуту залишається прямий продаж з полів. Окрім того, біля половини всіх приватних фермерів реалізують вироблену продукцію також через посередників. Переважна частина такої продукції, що закуповується посередниками, потім перепродається на оптових та роздрібних ринках. У той же час, лише третина товаровиробників продають продукцію після сезонного підвищення цін та кілька відсотків займаються прямим експортом.

Сучасний ринок сільськогосподарської продукції встановлює новий рівень вимог до фермерських господарств, що вимагає від них докорінного переосмислення стратегічних цілей, та методів їх досягнення. Фермерські господарства відрізняються від інших сільськогосподарських підприємств тим, що вони, в багатьох випадках, є дрібними, обсяг виробництва є невеликим, а з цього виникає проблема формування та реалізації партій сільськогосподарської продукції. Зараз одним із головних завдань має стати аналіз, розробка та впровадження основних елементів системи маркетингових заходів для дрібних сільськогосподарських виробників. Оскільки конкурентний тиск з боку закордонних товаровиробників з кожним роком стає дедалі потужнішим, втрачати свої, і так доволі хибкі, позиції на місцевих ринках українським фермерам – неприпустимо [1].

Як зазначає в своїх дослідженнях О.О. Єранкін, намагання уникнути можливих ризиків пов'язаних з постійним пошуком партнерів призвело до появи концепції маркетингу відносин, коли підприємство встановлює довготривалі взаємини із цільовими ринками. Це може бути підписання довгострокових стратегічних угод про співпрацю, створення асоціацій чи корпоративних форм з іншими учасниками ринку, посилення інтеграційних процесів. Крім того, встановлюються довгострокові відносини із споживачами за рахунок розробки програм лояльності, впровадження дисконтних карт тощо [2].

Одним із засобів впровадження вищезгаданої концепції є управління відносинами з клієнтами, що досягається за допомогою впровадження CRM-систем, які покликані організувати процес обслуговування клієнтів таким чином, щоб для останніх він був максимально приємним, зручним і ненав'язливим. CRM-системи здатні забезпечити товаровиробника інформацією про клієнта в розрізі його замовлень, з приведенням дати очікуваної наступної покупки, а також з урахуванням попередніх побажань клієнта.

CRM-системи дозволяють компаніям впровадити персоналізований підхід до їхніх клієнтів, що є безперечною перевагою в умовах сьогодення, адже в

галузях, таких як, сільське господарство - виробляти товар без попереднього аналізу насиченості ринку та вимог споживачів взагалі нелогічно.

Тому багато галузей працюють саме за такою схемою: оцінка ринку (або можлива ф'ючерсна угода) – виробництво – реалізація – реакція споживача на товар [3].

CRM-стратегія розробляється для зростання обсягів продажу та підвищення прибутковості шляхом підвищення рівня задоволення клієнтів. Стратегія передбачає персональний підхід до кожного клієнта, визначення і задоволення його потреб. Реалізація CRM-стратегії передбачає ідентифікацію клієнтів, їх диференціацію та персоналізацію. Іншими словами, в результаті застосування такої стратегії відбувається підхід до кожного клієнта як до унікальної особи.

Список використаних джерел: 1. Булавка Л.В. Особисте селянське господарство як організаційно-правова форма господарювання, його суть та шляхи підвищення ефективності функціонування [Текст] / Л.В. Булавка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/053.pdf. 2. Єранкін О. О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: [монографія] / О. О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с. 3. Блайд Д. Маркетинговые коммуникации. Что? Как? И почему? [Текст] / Д. Блайд. - Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2004. - 368 с.

УДК 631.11:334.012.64:637:633/635(477.42)

О.О. Трохимець, здобувач*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

СПЕЦИФІКА МАРКЕТИНГУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Забезпечення ефективного господарювання підприємств будь-якої організаційно-правової форми в умовах ринку не можливе без створення ефективного механізму взаємодії фірми з маркетинговим середовищем. В сільському господарстві України на даному етапі спостерігається практична відсутність такого механізму. Так, в 80% агрофірм збут і планування виробництва практично не пов'язані між собою, спеціалісти з маркетингу практично відсутні, а спеціалізована маркетингова інфраструктура на даний час не сформована. Тому визначення місця і ролі маркетингу для сільськогосподарської галузі національної економіки є надзвичайно важливим в сучасних умовах господарювання.

В системі аграрних відносин великий розрив між робочим періодом і кінцевими результатами значно впливає на формування доходів підприємств села, оскільки остаточний розмір таких доходів стає відомим лише після

* Науковий керівник: д.н. з держ.упр., професор Пасемко Г.П.

реалізації сільськогосподарської продукції. Розвиток сільськогосподарського виробництва має як спільні риси з процесом розвитку продуктивних сил суспільства в цілому, так і специфічні відмінності. Радянський економіст С.Г.Колеснев сформулював такі основні відмінності сільського господарства від інших галузей народного господарства:

- економічний процес відтворення завжди тісно пов'язаний з природним процесом відтворення;
- сільське господарство здійснює виробництво на значній території, в наслідок чого воно потрапляє під великий вплив мало контрольованих людиною природних умов;
- готовий сільськогосподарський продукт бере участь у подальшому відтворенні;
- робочий період в виробництві не співпадає в часі з періодом виробництва [1].

Участь землі, тварин і рослин в процесі відтворення призводить до того, що технічне забезпечення виробничого процесу повинно в першу чергу задовольняти вимоги по збереженню, відновленню, та підвищенню споживчої вартості. Ураховуючи сезонність виробництва, сільськогосподарський виробник намагається самостійно виконати всі операції з технології виробництва сільськогосподарської продукції власними силами і власними засобами за умови оптимальної трудової зайнятості, а ті види робіт, які неможливо перенести в часі через їх безперервність в технологічному періоді або виконати через відсутність засобів виробництва, будуть передаватись на сторону, спеціалізованим підприємствам.

Сезонність впливає і на рух капіталу, адже для підприємства основним фактором, який визначає ефективність вкладення коштів, є рівень їх окупності. К.Маркс зазначив: "Зрозуміло, що чим більше співпадають час виробництва і час праці, тим більші продуктивність і ріст вартості даного виробничого капіталу в даний період часу. Звідси витікає тенденція капіталістичного виробництва по можливості скоротити надлишок часу виробництва над часом праці"[2, с.214]. Але можливості скорочення надлишку часу виробництва є проблемним в сільському господарстві, адже вони обмежені біологічними процесами, скоротити які надзвичайно важко, хоч і досягнуто генетикою і селекцією певних результатів у цій сфері. Тому капітал в сільське господарство буде вкладатись лише в тому випадку, якщо додаткова вартість компенсуватиме відносно більш повільний кругообіг капіталу.

На систему матеріального забезпечення сільськогосподарського виробництва та його обслуговування значний вплив здійснює поєднання в особі селянина власника, підприємця, та споживача власної продукції. Якщо мета підприємця - одержати максимально можливий прибуток, то для селянина специфікою виробництва є те, що деякі проміжки часу він може працювати без одержання додаткової вартості. Досліджуючи мотивацію праці селян, А.В. Чаянов вказував: "Мотивацію господарської діяльності селянина ми приймаємо не як мотивацію підприємця, що отримує в результаті вкладення свого капіталу різницю між валовим доходом і витратами виробництва, а швидше як мотивацію

робітника, який працює на своєрідній відрядщині, котра дозволяє йому самому визначати час і напрямки своєї роботи” [3, с. 28]. Ця ж думка, але в іншому аспекті була висловлена також і К.Марксом: “Абсолютною межею для нього, як для дрібного капіталіста, є лише зарплата, що він її, за вирахуванням власних витрат, виплачує сам собі; поки ціна продукту покриває заробітну плату для нього, він буде обробляти землю”[2, с. 123].

Аналізуючи світовий досвід розвитку збуту сільського господарства, можна стверджувати, що він базується на багатогранності природних, економічних, соціальних та історичних умов розвитку сільськогосподарського виробництва в країнах з розвиненою економікою, що, у свою чергу, визначає і відмінності між ними в організації збуту, зокрема збуту виробленої продукції. Так, у країнах з розвиненою економікою система збуту в сільському господарстві формується двома шляхами: завдяки діяльності спеціалізованих посередницьких організацій та зусиллями самих сільських товаровиробників. Крім того, значну роль в обох випадках відіграють незалежні підприємці.

На самих сільськогосподарських підприємствах сформовані маркетингові служби в наш час є рідкістю, особливо для дрібних і середніх господарств, та й в великих надають перевагу делегуванню маркетингових функцій не окремому фахівцю, а галузевим спеціалістам – інженерам, агрономам, зоотехнікам.

Відмітимо, що розвиток сільськогосподарського виробництва має як спільні риси з системою виробництва матеріальних благ в цілому, так і специфічні відмінності. В наслідок цього система аграрного маркетингу теж має специфічні відмінності від маркетингової діяльності в інших галузях народного господарства. Основними такими відмінностями ми виділяємо наступні:

1. В наслідок тісного пов’язання економічного процесу відтворення з природним процесом відтворення агромаркетингові функції підприємств повинні спиратись на їх двосторонню специфіку;

2. Сільське господарство потрапляє під великий вплив мало контрольованих людиною природних умов, тому маркетинг в даному секторі економіки має враховувати підвищений рівень ризикованості і багатосторонність ризиків;

3. Так як готовий продукт бере участь у подальшому відтворенні, при формуванні маркетингових завдань потрібно враховувати не лише зовнішній ринковий, але й внутрішній, виробничий попит на продукцію;

4. Через те, що робочий період не співпадає в часі з періодом виробництва, надходження коштів не є рівномірним, тому система маркетингу повинна орієнтуватись на подолання сезонності та згладжування даної нерівномірності.

5. Так як сільськогосподарська продукція несе в собі не лише економічний фактор товарності, але й базову суспільну корисність, аграрний маркетинг повинен орієнтуватись в своїй діяльності на забезпечення не лише економічних принципів ефективного виробництва, а й на принципи якості життя.

До сучасної специфіки збутової діяльності в аграрному секторі можемо віднести спрямування на вивчення, облік попиту й вимог ринку для більше обґрунтованої орієнтації виробництва на випуск конкурентноздатної продукції в у заздалегідь установлених обсягах по окремих видах сільськогосподарської

продукції, відповідаючої певним якісним і кількісним характеристикам, реалізація якої може забезпечити фірмі одержання найбільш високого прибутку або міцне положення на ринку.

Споживачами сільськогосподарської продукції (клієнтура) є ті суб'єкти ринку, які придбають у сільськогосподарських підприємств продукцію для подальшого виробничого або особистого споживання або для наступного перепродажу іншим споживачам з одночасним одержанням для себе прибутку. На Україні зараз головними споживачами сільськогосподарської продукції є переробні підприємства - цукрозаводи, льонозаводи, підприємства елеваторної і борошно-круп'яної промисловості, комбикормові заводи, масло- і молокозаводи, м'ясокомбінати, спиртові заводи тощо. Також сільськогосподарські підприємства частину своєї продукції реалізують населенню на сільськогосподарських ринках або прямо на місці (працівникам господарства, соціальної сфери села, іншим громадянам - для особистого споживання), що є досить специфічною формою збуту. Цим каналом в основному реалізують овочі, баштанні, фрукти, молоко та молодняк тварин.

На основі вище сказаного, узагальнимо елементи системи збуту в сільськогосподарському підприємстві, що містить у собі:

- вивчення рівня попиту (поточного й перспективного) на конкретний товар на певному ринку або його сегменті, на внутрішньому і зовнішньому ринку, вимог споживачів до товару; його якості, новизни, техніко-економічних і естетичних характеристик, рівню ціни й ін. орієнтирам, включаючи можливі канали збуту;
- складання, виходячи з комплексного обліку ринкового попиту, програми збуту по продукту (або групі продуктів), у якій на основі аналізу всіх необхідних виробничих факторів розглядаються можливі витрати виробництва конкретного товару;
- враховуються необхідні капіталовкладення, витрати на науково-дослідну роботу, на освоєння товару у виробництві, збутові, транспортні витрати, витрати на рекламу, техобслуговування, а також ризик виробництва, з врахуванням специфіки сільськогосподарської діяльності й ін.;
- установлення допустимої верхньої та нижньої межі ціни товару й рентабельності його виробництва;
- розробку на основі програм збуту асортиментної й інвестиційної політики виробництва сільськогосподарської продукції в конкретному сільськогосподарському підприємстві, розрахунок повних витрат виробництва й рівня рентабельності по господарству в цілому;
- визначення кінцевого результату господарської діяльності аграрного підприємства, валових доходів і чистого прибутку після відрахування вартості матеріальних витрат, оплати праці, сплати всіх видів податків і відрахувань, включаючи відсотки за отримувані кредити[4, 5].

Українські сільськогосподарські підприємства, які мають на меті швидке отримання готівки, ідуть шляхом створення власної торгівельної мережі, магазинів біля воріт підприємства, фірмових магазинів. Безумовно, це дає

можливість дещо заощадити на оплаті послуг посередників.

Механізм внутрішнього та зовнішнього маркетингового функціонування аграрних фірм на сучасному етапі не розроблено, маркетингові функції носять стихійний, безсистемний характер, що негативно впливає на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. Становлення системи аграрного маркетингу на рівні підприємств та інфраструктури сільськогосподарського виробництва – одне з найважливіших завдань на шляху до стабілізації національної економіки.

Список використаних джерел: 1. Організація соціалістичних сільськогосподарських підприємств/ за редакцією Колеснієва С.Г.М.: Колос, 1968. - 458 с. ; 2. Маркс. К.Капітал// Маркс К., Енгельс Ф.Твори - Т.25 - Ч І. - 546 с.; 3. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство.- М.: Экономика, 1989.- 493 с.; 4. Крисанов, Д. Передумови та чинники впровадження логістичних інновацій в агропродовольчому комплексі України / Д. Крисанов // Економіст. – 2010. – № 12 (290). – С. 39-41.; 5. Конохова З.П. Оптимізація управління маркетинговою діяльністю як фактор ефективного розвитку економічних систем / З.П. Конохова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – Харків : НТУ „ХПІ”, 2010.

УДК 332.33.03.13:631.115.11

С.В. Грошев, аспірант***Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна****ВНУТРІГОСПОДАРСЬКИЙ ЗЕМЛЕУСТРІЙ ЯК СКЛАДОВА
ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВАХ**

Ефективний розвиток економіки у фермерських господарствах неможливий без організації раціонального використання й охорони земельних ресурсів. Важливу роль в цьому процесі відіграє внутрігосподарський землеустрій який забезпечує ефективність сільськогосподарського виробництва, раціональне використання земельних ресурсів, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів.

Основними завданнями внутрігосподарського землеустрою фермерського господарства є:

- економічне обґрунтування і графічне встановлення меж окремих видів угідь, що входять до складу земельних ресурсів фермерського господарства;
- розмежування зазначених угідь за їх господарським призначенням; раціональна організація території всередині фермерського господарства;
- розміщення виробничих підрозділів та господарських центрів;
- організація сільськогосподарських угідь та проектування сівозмін;
- впорядкування території сівозмін;
- обґрунтування і графічне визначення системи внутрігосподарських магістральних доріг та інших комунікацій тощо.

Внутрігосподарський землеустрій має важливе значення для конкретизації змісту прав землевласників і землекористувачів, створює нормальні умови для функціонування фермерського господарства, забезпечує раціональне використання і ефективну охорону земельних ресурсів фермерських господарств.

Покращення змісту внутрігосподарського землеустрою, вдосконалення його методики забезпечує організаційно територіальну основу для здійснення прогресивної системи ведення фермерського господарства і оперативного управління ним.

Одним з дійових заходів направлених на підвищення ефективності використання земельних ресурсів та впровадження наукових систем землеробства на основі досягнень науково-технічного прогресу і виконання екологічних вимог є

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, д.е.н., професор

розробка агроекономічно обґрунтованого проекту землеустрою фермерського господарства [1].

Проект землеустрою - це основа для обґрунтування складу і співвідношення угідь та сівозмін, їхнього розміщення залежно від якості і придатності ґрунтів, обґрунтування оптимальної структури посівів і заходів з підвищення якості земельних угідь. Зміст проекту землеустрою постійно вдосконалюють. В нинішніх умовах це пов'язано з факторами, які обумовлюють продуктивність і стабільність землеробства. Кожен проект передбачає виконання конкретних завдань, які притаманні фермерським господарствам з певними природними й економічними умовами [2].

Разом з науково-обґрунтованою спеціалізацією фермерських господарств у проектах землеустрою важливе значення належить визначенню раціональних розмірів території землекористування, що є передумовою удосконалення використання земель у напрямі підвищення їх економічної ефективності. Так, за даними Головного управління статистики у Харківській області, в середньому по Харківській області площа сільськогосподарських угідь, що припадає на одне фермерське господарство за 2014 рік становить 223 га у тому числі ріллі – 199 га. [3]. (рис.)

Рис. Динаміка кількості та середніх розмірів фермерських господарств у Харківській області

Внутрігосподарський землеустрій має важливе значення для нормального функціонування фермерського господарства, визначення прав господарюючих суб'єктів, раціонального використання та охорони земельних ресурсів певного господарства.

Список використаних джерел: 1. Новаковський Л.Я. Новітнє земельне законодавство України: зб. нормат. актів / за заг. ред. Л.Я. Новаковського. – К., 2006. – 448 с. 2. Третяк А.М. Землевпорядне проектування: впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань та їх угідь / А.М. Третяк, В.М. Другак, І.Г. Колганова. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2008. – 252 с. 3. Статистичний

УДК 332.365: 504.052: 347.426.6

К.В. Помазанова, здобувач другого (магістерського) рівня*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ЗАВДАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ

Реформування земельних відносин в Україні здійснюється з 1991 року. Основним принципом, який визначив напрями реформування, стало подолання монополії держави на земельну власність і встановлення багатосуб'єктності права власності на землю.

Питанням формування та розвитку ринку земель в Україні присвячено роботи таких науковців як А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, А.Г. Мартин, В.М. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, А.М. Третяк, М.М. Федоров та інших. Проте, не можна вважати остаточно розробленими у достатній мірі організаційно-економічні засади державного регулювання ринку земель. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення є одним з найбільш дискусійних і заполітизованих питань аграрної політики в Україні. Два десятиріччя точаться дискусії щодо цього питання. Але суспільство і більшість політичних сил визнають неминучість формування ринку земель сільськогосподарського призначення за умови нормативно-правового забезпечення засад його функціонування [1].

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. При цьому, кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність є джерелом обов'язків для суб'єктів цього права і не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Функція захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, а також забезпечення соціальної спрямованості економіки, Конституцією України покладається на державу. Стаття 14 Конституції визнає землю основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Основним Законом України закладено головні засади суспільно-правових відносин щодо набуття та реалізації права власності на землю, визначено прямим обов'язком держави функцію захисту усіх суб'єктів права власності на землю та забезпечення соціальної спрямованості економічних відносин. І якщо постійний перехід землі до більш ефективних власників апріорно забезпечується самим ринком, то питання додержання соціальної

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, доктор екон. наук, професор

справедливості спрямованої на попередження надмірної концентрації земельних ресурсів або, навпаки, парцеляції земель, утримання цінової стабільності, слід віднести до сфери регуляторної компетенції держави.

Необхідність стримування повноцінного включення земель сільськогосподарського призначення у економічний оборот на ринкових засадах багатьма політичними силами обґрунтовується потенційною небезпекою виникнення низки негативних явищ суспільно-економічного характеру, зокрема:

- 1) скуповування значних площ сільськогосподарського призначення фінансово-промисловими групами;
- 2) відчуження селянами земельних ділянок сільськогосподарського призначення за ціною, що є істотно нижчою за економічно обґрунтовану;
- 3) концентрація значних площ сільськогосподарського призначення у власності фінансових установ (комерційних банків);
- 4) неконтрольована зміна цільового призначення та урбанізація сільськогосподарських земель.

В той же час, негативними наслідками продовження мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення є:

- 1) стримування оптимізації сільськогосподарського землеволодіння та землекористування;
- 2) концентрація більшої частини земель сільськогосподарського призначення у власності найменш економічно активної частини сільського населення (пенсіонерів та осіб передпенсійного віку);
- 3) отримання земельних ділянок сільськогосподарського призначення у спадщину особами, що проживають в містах, інших країнах, та не мають наміру займатися сільськогосподарським виробництвом;
- 4) блокування процесів створення крупнотоварних господарств;
- 5) зниження інвестиційної привабливості аграрної економіки [2].

Таким чином, надзвичайно актуальною задачею стає вирішення дилеми запровадження ринкового економічного обороту речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення із одночасною мінімізацією його потенційних негативних наслідків.

До основних причин, що стримують розвиток ринку земель сільгосппризначення, на думку Мартіна А.Г, слід віднести [2] :

- 1) незавершеність законодавчої бази щодо регулювання ринку земель;
- 2) відсутність розвиненої інфраструктури ринку земель сільськогосподарського призначення;
- 3) невизначеність державної регуляторної політики у питаннях економічного обороту речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення;
- 4) відсутність з боку органів державної влади та місцевого самоврядування дієвого контролю за дотриманням земельного законодавства, конституційних вимог щодо набуття громадянами та юридичними особами у власність земельних ділянок;
- 5) неналежне фінансове забезпечення заходів земельної реформи;

6) відсутність дієвої системи гарантування речових прав на земельні ділянки у складі державного земельного кадастру;

7) недостатню поінформованість суспільства щодо негативних наслідків мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення.

Розв'язання проблеми запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та його державного регулювання в Україні дозволить забезпечити:

1) повноцінну реалізацію права приватної власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення усіма суб'єктами земельних відносин;

2) створення сприятливого ринкового середовища, що забезпечує перехід речових прав на нерухоме майно до найбільш ефективних власників;

3) кардинальне підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства;

4) раціональний перерозподіл та оптимізацію використання земель сільськогосподарського призначення;

5) встановлення об'єктивної ринкової вартості земельних ділянок сільськогосподарського призначення у процесі їх економічного обороту;

6) підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення та забезпечення стратегічної продовольчої безпеки держави;

7) збереження та створення робочих місць у сільській місцевості [2].

Державна регуляторна політика у сфері ринкового обороту речових прав на земельні ділянки має бути спрямована на вдосконалення правового регулювання земельних відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами ринку земель щодо обороту речових прав на земельні ділянки, забезпечення соціальної спрямованості у використанні земель як основного національного багатства, розвитку економічної конкуренції, забезпечення прозорості та адекватності регуляторних дії органів державної влади та місцевого самоврядування [3].

Пріоритетними завданнями державного регулювання ринку земель слід визнати:

1) захист економічної конкуренції та обмеження монополізму на ринку земель шляхом попередження надмірної концентрації земельних ділянок у власності окремих осіб, перш за все, на ринку земель сільськогосподарського призначення;

2) попередження відчуження речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення за ціною, що є істотно нижчою за економічно обґрунтовану, та стабілізація ринкового ціноутворення;

3) включення земель сільськогосподарського призначення у ринковий економічний оборот;

4) запровадження регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення ринковими (економічними) методами;

5) забезпечення повного інформування відчужувачів та набувачів речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення щодо правових та економічних наслідків вчинюваних ними дій;

6) попередження подальшої парцеляції земельних ділянок сільськогосподарського призначення;

7) запровадження кредитування (іпотеки) під заставу речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення [2].

Під державним регулюванням ринку земель слід розуміти цілеспрямований адміністративний, фінансовий та економічний вплив органів державної влади на суб'єктів ринку земель з метою досягнення заздалегідь визначених параметрів ринкового середовища, які відповідатимуть усвідомленим суспільним інтересам.

Адміністративний метод регулювання передбачає введення через законодавство дозвільного порядку або прямих заборон чи обмежень щодо набуття і реалізації прав на землю. Подібний механізм суттєво обмежує свободу господарювання, індивідуальні права на розпорядження власністю, а також свободу ринкових угод. Тому, широке застосування подібного підходу в умовах ринкової економіки істотно нівелює саму ідею ринку як вільного та конкурентного середовища, спотворює ринкову цінність землі як товару і пригнічує ринкове саморегулювання економіки.

Фінансовий метод регулювання ринку земель доцільно розглядати окремо від адміністративного, оскільки за його допомогою не встановлюються прямі заборони щодо діяльності суб'єктів ринку земель, але здійснюється регулювання їх ділової активності за допомогою державних податків та деяких інших трансфертних платежів (наприклад, державного мита). Змінюючи розмір фінансових та трансфертних платежів держава може обмежувати активність суб'єктів ринку або, навпаки, стимулювати її.

Здійснювати регулювання ринку земель економічними (ринковими) методами держава спроможна виступаючи самостійним «гравцем» на цьому ринку. В даній ситуації, за рахунок власних земельних та фінансових ресурсів, має брати участь у ринковому обороті земель, впливаючи, таким чином, на обсяг попиту і пропозиції, а отже – і на ринкове ціноутворення, не обмежуючи при цьому прав та свобод інших суб'єктів ринку.

Запровадження ефективного державного регулювання ринку земель в Україні є головною передумовою високої соціально-економічної ефективності земельних відносин, утвердження значущості земельних ресурсів як суспільного надбання.

Список використаних джерел: 1. Мартин А. Запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення: проблемні питання та шляхи їх вирішення / А. Мартин // Інформаційний бюлетень «Земельна реформа в Україні». – № 5. – 2008. – С. 14-19. 2. Мартин А.Г. Регулювання ринку земель в Україні : [монографія] / А. Г. Мартин – К.: Аграр Медіа Груп, 2011. – 254 с. 3. Гуртов О.І. Концептуальні засади формування ринку земель сільськогосподарського призначення / О. І. Гуртов // Збірник наукових праць ТДАУ. Серія «Економічні науки». / Таврійський державний агротехнологічний

УДК 332.365:338.43

Т.В. Гайдар, здобувач другого (магістерського) рівня*
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва,
Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Зі вступом України на шлях ринкових перетворень було проголошено багатокладність економіки, швидкими темпами відбувалося роздержавлення сільськогосподарських підприємств, їх приватизація, ліквідована державна монополія на землю. Все це зумовило необхідність реформування земельних відносин. В результаті здійснення в Україні земельної реформи сформувалося нове, більш широке коло суб'єктів господарювання, розширився спектр правових дій, здійснюваних у відношенні земельних ділянок. Внаслідок цього з'явилася нагальна потреба теоретичного та практичного рішення проблем, пов'язаних з новими земельними відносинами та ефективним використанням землі в умовах ринкової економіки.

Проблема ефективного використання земельних ресурсів була і залишається однією з найактуальніших в аграрному виробництві. Її дослідженню присвячено ряд наукових робіт. Теоретичні та практичні аспекти ефективності сільськогосподарського землекористування висвітлені в наукових працях відомих вчених. Це, насамперед, роботи О.І. Гуторова, Д.С. Добряка, П.М. Макаренка, П.Т. Саблука, О.В. Ульяновченка, А.М. Третьяка, М.М. Федорова та інших науковців. Однак динамічність змін ситуації в агропромисловому комплексі потребує подальших досліджень зазначеної проблеми.

Земельну власність можна визначити як сукупність відносин між людьми з приводу привласнення земель як продукту природи й засобу виробництва, а також привласнення того доходу, який одержують суб'єкти земельної власності внаслідок використання землі. Наявність власності на землю зумовлює одержання землевласником певної частки додаткового продукту у вигляді земельної ренти. Вона є економічною формою реалізації власності на землю через орендну плату, відіграє важливу роль при ціноутворенні, формує ціну землі, що є надзвичайно важливим чинником на сучасному етапі розвитку сільського господарства.

Ефективним слід вважати таке використання землі, яке забезпечує економічний результат діяльності що, характеризується відношенням

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, доктор екон. наук, професор

отриманого економічного ефекту до затрат ресурсів, які його обумовили, а крім того, призводить до підвищення рівня життя людей та сприяє покращенню екологічного стану навколишнього природного середовища.

Раціональне використання землі передбачає цільовий характер її використання, організований для конкретних умов простору і часу оптимальний спосіб використання, доцільність виробничого та невиробничого використання, економне витрачання виробничих властивостей землі, підвищення родючості ґрунтів, збереження екологічної рівноваги в природі.

Існуючі в науковій літературі принципи раціонального землекористування можна розділити на чотири групи: 1) принципи організаційного характеру – принципи, які передбачають визначення форм, порядку та умов, при яких здійснюється експлуатація землі; 2) принципи економічного характеру – це принципи, за допомогою яких здійснюється економічне регулювання використання земельних ресурсів; 3) принципи соціального характеру – принципи, що включають в себе регламентацію користування землею господарськими і правовими нормами; 4) принципи екологічного характеру – принципи, спрямовані на збереження в процесі використання земель екологічної рівноваги в природному середовищі.

Поняття «ефективне використання землі» і «раціональне використання землі» не є тотожними. Поняття «раціональне використання землі» є більш широким і включає в себе поняття «ефективне використання землі». Ефективне використання землі відображає три аспекти землекористування: економічний, соціальний та екологічний. Раціональне використання землі як поняття більш широке, крім зазначених, містить в собі ще й організаційний аспект.

В структурі земельних відносин закладені необхідні умови для ефективного використання землі. Ці відносини охоплюють три рівні: перший рівень – відносини власності на землю (уособлюють в собі юридичний аспект власності); другий рівень – відносини, які виникають в ході земельного обороту (уособлюють в собі економічний аспект власності); третій рівень – відносини, які виникають в процесі вилучення, розподілу і використання плати за землю (уособлюють в собі і юридичний, і економічний аспекти власності на землю). В ефективному використанні землі задіяні, перш за все, відносини другого рівня. Відносини першого та третього рівнів створюють умови для того, щоб використання землі на другому рівні було ефективним.

В ході проведення аграрної реформи механізм регулювання земельних відносин ще не повністю склався. В результаті стримується розвиток земельного ринку та впровадження заставних відносин у сільському господарстві. Механізм земельних відносин в сільському господарстві повинен будуватися на наступних принципах: створення організаційно-правового середовища для забезпечення обороту земельної власності; формування в сільській місцевості інфраструктури, яка б регулювала оборот земельних ділянок сільгосппризначення; створення системи плати за землю, адекватної ринковим умовам ведення господарства [1].

В якості критерію ефективності землекористування має виступати збільшення обсягу виробництва продукції сільського господарства на одиницю

затрачених ресурсів за умови дотримання екологічних вимог землекористування та підвищення родючості ґрунтів. Найбільш важливими показниками для оцінки ефективності використання сільгоспугідь є урожайність культур, виробництво окремих видів продукції рослинництва і тваринництва на одиницю земельної площі (сільгоспугідь, ріллі, посівів окремої культури), виробництво валової продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, рівень рентабельності.

Великотоварні підприємства мають більші можливості для впровадження у виробництво інновацій та ефективного використання ресурсів в порівнянні з дрібнотоварними. Однак, рівень концентрації виробництва має мінімальну, оптимальну й максимальну межі. Саме оптимальний рівень концентрації виробництва (за інших рівних умов) дає змогу підприємству функціонувати більш рентабельно та бути конкурентоспроможним [2].

В країнах з ринковою економікою поширеним напрямом пом'якшення виробничих і комерційних проблем порівняно невеликих фермерських господарств є кооперація, яка дозволяє використати переваги великого виробництва при одержанні сільськогосподарської продукції, її зберіганні, переробці, реалізації, а також у матеріально-технічному забезпеченні, кредитному і сервісному обслуговуванні.

Важливим засобом інтенсифікації землекористування, що дозволяє суттєво підвищити урожайність сільськогосподарських культур, є внесення добрив. Проте, ефект від удобрення досягається лише за збалансованого внесення добрив, при оптимальному поєднанні усіх компонентів, збереженні між ними відповідних пропорцій, оскільки продуктивність поля перебуває в прямій залежності від необхідної складової частини поживних речовин, які ґрунт містить у найменшій кількості. Розподіляючи використання добрив в сівозміні необхідно поряд з ринковими характеристиками культур (ціна реалізації) враховувати також і їх екологічні характеристики, зокрема вплив на родючість ґрунтів, адже деякі культури для формування свого врожаю виносять з ґрунту значну кількість поживних речовин, і за відсутності удобрення відбувається не лише зниження їх урожайності, а й виснаження ґрунтів, збіднення їх на поживні речовини [3].

Застосування системи No-Till в порівнянні з традиційною технологією обробітку ґрунту та посіву має ряд переваг як екологічного (контроль ерозії, покращення родючості ґрунту), так і економічного (менше затрат, вище прибутку) характеру.

Список використаних джерел: 1. Гуторов О.І. Організаційно-правове забезпечення ефективного використання земельних ресурсів / О.І. Гуторов, С.В. Грошев // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». Зб. наук. праць / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2016. – № 1. – С. 272–277. 2. Гуторов О.І. Орендні відносини – як гнучкий інструмент землегосподарювання в період становлення ринку землі в Україні / О.І. Гуторов, М.Ю. Ярута // Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». Випуск 4 (71), 2017. / Сумський нац. аграр. ун-т., Суми. – 2017. – С. 81-85. 3. Гуторов О.І. Оцінка земель і ресурсного потенціалу

в сільському господарстві: теоретичні та практичні підходи: монографія / О.І. Гуторов, І.О. Шарко. – Харків, Видавництво «Точка», 2012. – 255 с.

УДК 332. 2

В. В. Гончаров, старший викладач
Сумський національний аграрний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Закріплені у Конституції України вимоги щодо охорони земель свідчать про виняткову важливість земельних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності. Конституційні положення є підставою для правової охорони землі як основного елемента навколишнього природного середовища [1]. Ці положення Основного Закону країни знайшли відображення у Земельному кодексі України, Законі України «Про охорону земель» та інших актах земельного законодавства.

Стан земельних ресурсів України викликає дедалі більше занепокоєння у зв'язку із прискореним зниженням родючості ґрунтів: зменшується вміст і погіршується якість гумусу, підсилюються процеси ерозії, вторинного засолення й осолонцювання, розростаються ареали техногенно забруднених і порушених земель. Ці та інші деструктивні процеси руйнують не тільки ґрунтовий покрив, а й усю ландшафтну сферу України [2].

За період земельної реформи характер використання земельного фонду та формування агроландшафтів за своєю структурою є екологічно незбалансованим. Співвідношення, які склалися між сільськогосподарськими та лісовими угіддями з одного боку, і між ріллею та іншими видами сільськогосподарських угідь з другого не можна вважати доцільним і науково обґрунтованим, особливо з екологічної точки зору.

Екологічний стан агроландшафту прийнято оцінювати за співвідношенням – рілля : природні кормові угіддя : ліси. Теоретично обґрунтованим для України є співвідношення 1 : 1,6 : 3,6 відповідно. Фактично ж на даний час співвідношення складає 1 : 0,2 : 0,3, що свідчить про розбалансування культурного ландшафту.

Сучасний стан використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно допустиму. Так, із загальної площі (60354,9 тис. га) 42731,5 тис. га або 70,8 % займають сільськогосподарські угіддя, в тому числі рілля – 32531,1 тис. га (53,9 %); природні кормові угіддя – 7848,3 тис. га (13,0%); перелоги – 239,4 тис. га (0,4%); багаторічні насадження – 892,9 тис. га (13,0%) [3].

За період з 1990 року, сільськогосподарська освоєність земельного фонду змінилась за рахунок зменшення площі сільськогосподарських угідь. Площа ріллі за цей період зменшилася на 1039,7 тис. га за рахунок консервації деградованих і малородючих ґрунтів, переведення малопродуктивної ріллі в

сіножаті й пасовища. Збільшилися площі: кормових угідь – 451,8 тис. га; перелогів – 234,4 тис. га; лісів та лісовкритих територій – 408,8 тис. га

На сьогодні земельні ресурси України перебувають в досить складному стані. Надмірна розораність земель (понад 54% земельного фонду України) призводить до збільшення площі еродованих сільськогосподарських угідь. В Україні нараховується понад 1,1 млн. га. деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які підлягають консервації, 143,4 тис. га. порушених земель, які потребують рекультивації, та 315,6 тис. га. малопродуктивних угідь, які потребують поліпшення. Щороку їх площа збільшується на 80-90 тис. га, внаслідок чого поширюються процеси деградації ґрунтів. За даними Держгеокадастру загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні, які зазнали згубного впливу водної та вітрової ерозії становить понад 6 млн. гектарів земель, а пиловими бурями – до 20 млн. гектарів, дефляційно - небезпечні ґрунти займають 19,1% від загальної площі.

Земельний фонд має сталу тенденцію щодо погіршення і за іншими якісними показниками (засоленість, солонцюватість, перезволоженість та ін.). Так, 10,4 млн. га (26,3%) сільськогосподарських угідь складають кислі ґрунти, солонцюваті (середньо і сильно) та засолені ґрунти займають 4,7 млн. га (14,3%). Окрім того, 3,9 млн. га (10%) займають перезволожені й заболочені ґрунти; 5,4 млн. га (14%) – кам'яністі ґрунти [3].

Досить інтенсивно розвиваються процеси лінійного розмиву та яро утворення. Площа ярів становить 140,4 тис. гектарів, а їх кількість перевищує 500 тисяч. Окремі яружно-балкові системи мають інтенсивність ерозії, що перевищує середні показники у 10-20 разів.

Останнім часом посилилися процеси деградації ґрунтового покриву, які зумовлені техногенним забрудненням. Найбільшу небезпеку для навколишнього природного середовища становить забруднення ґрунтів радіонуклідами, важкими металами, збудниками хвороб [2].

Незадовільно здійснюються відновлення відпрацьованих промисловістю земель. При цьому якість рекультивації низька, мало земель повертається у сільськогосподарське виробництво, а їхня родючість майже на половину нижча від природної.

Важливим завданням у сфері оптимізації земельного фонду мають стати заходи щодо вилучення з інтенсивного обробітку деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання є економічно неефективним. Значну частину сильно еродованих і деградованих земель, які підлягають поліпшенню, необхідно трансформувати у природні кормові угіддя, що створить сприятливі умови для виробництва продукції тваринництва.

Це дасть можливість знизити рівень розораності території до екологічно оптимального, сконцентрувати сільськогосподарське виробництво на кращих землях, що забезпечить отримання в середньому значно більшого обсягу продукції з одиниці площі та посиленню її конкурентоспроможності.

Для охорони земельних ресурсів, підтримання на високому рівні родючості ґрунтів, збереження довкілля необхідно провести комплекс організаційних, технічних і біотехнічних заходів:

- забезпечення оптимального використання земель, зокрема з урахуванням регіональних програм і планів розвитку територій, генеральних планів населених пунктів;
- оптимізацію структури посівних площ та дотримання науково-обґрунтованих сівозмін;
- захист земель від ерозії (організаційно-господарські, агротехнічні, лісомеліоративні, гідротехнічні заходи);
- рекультивацію порушених земель, поліпшення сільськогосподарських земель;
- підвищення родючості ґрунтів;
- консервацію малопродуктивних і деградованих земель шляхом залуження та заліснення.

Реалізація зазначених завдань сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, зупиненню процесів деградації ґрунтового покриву, мінімізації ерозійних процесів, збагаченню довкілля природними елементами ландшафтів, забезпеченню техногенно-екологічної безпеки життєдіяльності людини, зменшенню розораності земельного фонду та збільшенню лісистості території.

Список використаних джерел: 1. Довідник із землеустрою / за ред. Л. Я. Новаковського. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Аграр. Наука, 2015. – 429 с. 2. Булигін С. Ю. Формування екологічних сталих агроландшафтів: підруч. / С. Ю. Булигін. – К.: Урожай, 2005. – С.5. 3. Земельні ресурси України та їх використання // Землевпорядний вісник 2011. - № 8. - С. 47 - 48.

УДК [631.15 : 330.36] : 332.3

О.І. Гуторов, д-р екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Негативний вплив діяльності людей на навколишнє середовище, втручання людини в хід природних процесів у ХХ ст. (триває і зараз) набули таких масштабів, що стала очевидною необхідність раціональної організації та розумного контролю за впливом виробничої діяльності на стан біосфери для уникнення глобальної екологічної кризи.

Концепція сталого розвитку економіки, яка схвалена Конференцією ООН з питань навколишнього середовища і розвитку, що відбулася у м. Ріо-де-Жанейро (1992 р.), визнана світовою спільнотою держав домінантною ідеологією життя і діяльності людства у ХХІ ст., стратегічним напрямом

забезпечення матеріального, соціального та духовного прогресу суспільства. Особливо велике соціально-економічне й екологічне значення має переведення на модель сталого розвитку аграрного виробництва.

Основні завдання, що ставить прийнятий на конференції документ «Порядок денний на XXI століття», полягають у тому, щоб у найближчій перспективі забезпечити цілеспрямоване переведення національного АПК на принципи екологобезпечного функціонування, а також досягнення раціональних норм харчування всіма верствами населення держави за умови високих рівнів якості, екологічної чистоти і конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому і світових агропродовольчих ринках.

Для створення умов, спрямованих на перехід до сталого розвитку землеробських регіонів, необхідно внести суттєві зміни у національну та регіональну макроекономічну аграрну й екологічну політику держави. Адже агропромисловий комплекс відіграє багатофункціональну роль і від його екологобезпечного функціонування значною мірою залежить збереження навколишнього природного середовища та продовольча безпека країни [1].

На нашу думку, становлення екологічно збалансованого сільськогосподарського виробництва повинно базуватися на чотирьох елементах:

- життєздатній системі ведення виробництва, яка узгоджується із загальними економічними планами розвитку (на різних рівнях);
- збереженні та поліпшенні природних ресурсів;
- збереженні та поліпшенні екосистем, які залежать від сільськогосподарського виробництва;
- створенні привабливого з естетичного погляду сільського навколишнього середовища.

Сталий розвиток екологічно збалансованого сільськогосподарського виробництва повинен здійснюватися з урахуванням таких взаємопов'язаних аспектів:

- збереження природного середовища, що є питанням справедливості стосовно майбутніх поколінь, гарантом їх благополуччя;
- необхідність урахування відносного характеру наявного рівня цін на природні корисні копалини для забезпечення життєздатності сільськогосподарського виробництва. Їх справедлива цінність та значення для людини, як правило, занижені;
- збереження непоновлюваних елементів навколишнього середовища є визначальною умовою збереження та сталості основних природних ресурсів.

Отже, проблеми сталого розвитку природи та суспільства вимагають комплексного підходу до їх вирішення з одночасним урахуванням дії соціального, екологічного, економічного аспектів та передбачають усебічний розгляд політико-правових, інформаційних та міжнародних чинників, пошук компромісу між конкурентними цілями (соціальними, екологічними, економічними) розвитку людського суспільства [2].

Кінцеві результати сталого розвитку природи можуть бути досягнуті шляхом погодження дій усіх відповідальних груп суспільства й усіх країн.

Перспективним напрямом розвитку соціально орієнтованої економіки є такий, де біосфера розглядається, не як один з ресурсів, а як фундамент життєдіяльності людського суспільства, де, після досягнення порогу господарської місткості, зникає різниця між відновлюваними і невідновлюваними ресурсами.

Подолання глобальних та регіональних екологічних і соціальних кризових явищ потребує нової ідеології життя, нових форм навчання людей, які б формували їх нову культуру та екологічний світогляд. Екологічний імператив повинен стати керівним у практиці підготовки фахівців будь-якого профілю діяльності.

Реалізація основних напрямів еколого-економічної політики, спрямованих на досягнення сталого розвитку природи та суспільства, сприяє формуванню нового економічного механізму природокористування, який передбачає: соціально-економічну оцінку та облік природно-ресурсного потенціалу та екологічного стану територій; ефективний фінансово-кредитний механізм природокористування; раціональне використання природних ресурсів; формування цільових екологічних фондів; економічне стимулювання природоохоронної діяльності; формування ринку екологічних робіт і послуг; платність природокористування; економічний вплив на порушників природоохоронного законодавства; удосконалення організаційно-економічних методів природокористування.

Інтенсивне залучення природних ресурсів до господарської діяльності супроводжується негативними змінами навколишнього середовища: ерозією земель та зниженням вмісту гумусу в ґрунті; ущільненням та погіршенням структури ґрунтів; забрудненням хімічними речовинами як поверхневих, так і ґрунтових вод; небезпечністю використання питної води; викидами в атмосферу аміаку; кислотними дощами, причиною яких є аміак; деградацією флори і фауни тощо. Масовість таких змін призводить до екологічно небезпечних явищ. Тому постає потреба в розробці та застосуванні дієвих методів урегулювання взаємодії між виробниками економічних благ (у тому числі і сільгосптоваровиробниками) і природним середовищем.

Ринковий механізм господарювання не в змозі забезпечувати раціональне, екологічно безпечне природокористування і запобігати шкідливому впливу на природу до тих пір, поки останнє не буде безпосередньо пов'язане з прибутковістю діяльності товаровиробника. На підставі того, що запобігти екологічній шкоді значно дешевше і безпечніше, ніж ліквідувати її наслідки, доцільним є здійснення на державному рівні: інвентаризації земель, виділення екологічно чистих зон для виробництва сільськогосподарської продукції, визначення загальних принципів екологізації сільськогосподарського виробництва, упровадження екологічної сертифікації сільськогосподарської продукції, результатів її переробки.

Сільськогосподарське землекористування України характеризується як напружене, а в окремих регіонах – критичне. Земельні ресурси деградують і виснажуються, при цьому ці процеси мають тенденцію до прискорення. Така система господарювання на землі є екологічно небезпечною й неефективною. Вона становить реальну загрозу соціально-економічній безпеці держави. Будь-

які вигоди, що надходять від використання великої кількості ресурсів для покращення сталого розвитку сільського господарства, повинні зіставлятися із втратами необхідних ресурсів для інших галузей економіки. Якщо в сільськогосподарських виробників немає заохочувальних стимулів та обмежений доступ до достовірної інформації, то важко здійснити заходи, спрямовані на досягнення сталого розвитку сільського господарства.

Характер, структура землекористування в Україні потребують докорінної перебудови. У зв'язку із цим необхідна нова еколого-економічна концепція розвитку вітчизняного аграрного виробництва, яка передбачає формування в ньому досконалого еколого-технологічного потенціалу та збалансованої ресурсно-виробничої бази, першоосновою якої в аграрній сфері є земельні ресурси.

Враховуючи соціально-економічну ситуацію, гостроту екологічних проблем, а також нераціональне й невірноважене природокористування, особливо землекористування, в Україні розбудову ринкових відносин і реформування сільськогосподарського виробництва необхідно підпорядкувати стратегічній меті – перехід на модель сталого розвитку.

Система сталого землекористування повинна базуватися на основних законах природокористування (внутрішньої динамічної рівноваги, незамінності і рівнозначності факторів життя, мінімуму–оптимуму–максимуму, обмеженості природних ресурсів, збереження біологічного різноманіття) і характеризуватися чіткими принципами екологізації виробничої діяльності й відповідними стандартами до соціальних умов життєдіяльності людей, відповідати загальногуманним цілям суспільства [3].

Одним з пріоритетних напрямів розвитку ринкового землекористування є вдосконалення управління земельними ресурсами та посилення охорони і контролю за їх використанням. Вдосконалення державного управління земельними ресурсами і землекористування повинно базуватися на таких визначальних чинниках: удосконалення порядку здійснення контролю за використанням та охороною земель; запровадження економічного стимулювання охорони земель; профілактична робота щодо запобігання порушенню земельного законодавства; удосконалення діяльності органів державного контролю за використанням та охороною земель; створення координаційних органів для здійснення міжвідомчого контролю за використанням земель.

Для удосконалення управління земельними ресурсами, контролю за їх використанням та охороною вимагають створення ефективної земельної інформаційної системи в Україні, що являє собою інструмент прийняття законодавчих, адміністративних і економічних рішень і засіб планування та розвитку територій

Зміни, що відбулися в аграрній сфері національної економіки в умовах становлення ринкових відносин, вимагають нових підходів до формування системи мобілізації фінансових ресурсів та розробки інвестиційної політики сталого землекористування, оскільки досягнутий рівень інвестування сільського господарства країни не забезпечує навіть простого відтворення капіталу. Залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій у сільськогосподарське

виробництво, є важливою умовою поліпшення земельно-ресурсного потенціалу. Досягнення поставленої мети стає можливим за створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності як вітчизняних, так й іноземних інвесторів.

Реалізація інвестиційно-інноваційної моделі сталого розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні можлива шляхом: комплексної розробки та виконання державних та регіональних програм розвитку галузі сільського господарства; досягнення випереджаючих темпів приросту інвестиційних ресурсів за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; формування інвестиційної підтримки сільськогосподарських підприємств із першочерговим її спрямуванням на реалізацію проектів з раціонального використання та охорони земельних ресурсів; створення економічних умов для розвитку альтернативного землеробства; залучення бюджетних коштів для інвестиційних проектів землеустрою.

Список використаних джерел: 1. Гуторов О.І. Проблеми та стратегічні пріоритети використання земельних ресурсів у сільському господарстві України / О.І. Гуторов // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – Харків, 2010. – № 6. – С. 46-57. 2. Гуторов О.І. Економіко-екологічна оцінка сільськогосподарських земель та проблеми їх сталого використання / О.І. Гуторов // Агроінком. – 2010. – № 1–3. – С. 35–40. 3. Гуторов О.І. Сутність, еволюція концепції та засади сталого розвитку сільськогосподарського землекористування / О.І. Гуторов // Вісник СНАУ. Серія «Економіка та менеджмент». Випуск 9/2 (44). – Суми, 2011. – С. 177-183.

УДК 336.77:332.2

А.Ю. Зінченко, магістрант*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРАВО ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ЯК ОБ'ЄКТ ОЦІНКИ

Земля є найбільшим суспільним багатством як вмістилище природних ресурсів виробництва й життєзабезпечення, також як просторова база людського розвитку. Як базовий виробничий фактор вона характеризується рельєфом, протяжністю, рослинним та ґрунтовим покривом, наявністю вод і надр. Це обумовлює її роль в якості основного засобу виробництва у сільському господарстві, а також просторової бази розміщення виробничих сил.

Земельні ресурси – сукупність природних характеристик, що невід'ємно поєднані із певними частинами суші і використовуються, або можуть бути використані у народному господарстві. Вони визначають роль землі як об'єкта власності та ринкових відносин, ключової складової організації підприємницької діяльності. Характеристиками землі, що визначають господарське значення її ресурсів є:

- унікальне місце розташування та оточення;

* Науковий керівник – В.М. Заяць, доктор екон. наук, старший науковий співробітник

- незамінність як виробничого та/або просторового фактору;
- невідтворюваність та просторова обмеженість;
- диференційована якість (родючість) ґрунтового покриву;
- відсутність фізичної зношуваності (за умови непорушності).

Перелічені природні ресурси та характеристики землі представлені земельними ділянками як об'єктами власності та майнових відносин [4, ст. 5-27]. Зокрема, об'єктом права власності виступає земельна ділянка – частина земної поверхні з встановленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [1, ст. 79]. У ринковій економіці між власниками землі і користувачами виникають рентні відносини [4, ст. 54-92]. Найбільш поширеною їх формою є оренда фермерами та підприємцями земельних ділянок, що є об'єктом права приватних власників, або держави.

Похідним від права власності є право оренди земельної ділянки – засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, використовуваною для провадження підприємницької та іншої діяльності [1, 2].

Оренда землі передбачає реалізацію кількох базових принципів:

- оренда передбачає договірні відносини. Немає договору – немає оренди. На жаль, досі трапляються випадки порушення цього принципу, коли орендна плата за землю сплачується без належно оформленого договору;
- оренда завжди строкова. Максимальний строк договору оренди – 50 років, а мінімальний для оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства визначається за згодою сторін, але не може бути меншим як 7 років (для меліорованих земель – 10 років). Для несільськогосподарських ділянок мінімальний строк договору оренди законодавчо не встановлений, але його слід визначати з урахуванням цільового призначення земельної ділянки;
- оренда завжди платна. Зауважимо, що для безоплатної «оренди» цивільне законодавство пропонує використовувати договір позички (глава 60 ЦКУ).
- оренда передбачає обов'язкове користування земельною ділянкою, а не тільки володіння. Невикористання землі закон розцінює як невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням [2, ст. 1]. А наслідком цього може бути дострокове розірвання договору.

Виходячи з викладеного, виникає певна проблематика обігу права оренди земельних ділянок та його використання як активу підприємств. Її причиною є те, що в Україні ще не досить добре розвинений ринок землі та нерухомості, потребують розвитку та удосконалення його законодавче, організаційне та інфраструктурне забезпечення.

У сучасних умовах права на земельні ділянки розглядаються як предмети ринкового обігу, що обумовлює необхідність визначення їх вартості. Оцінка

права оренди земельних ділянок використовується для організації їх раціонального і ефективного використання, оподаткування відповідних ринкових трансакцій, застави, фінансової звітності тощо [4, 5].

Методичні вимоги до її проведення визначені розділом 8 Методики експертної грошової оцінки земельних ділянок, що базується на відповідних положеннях Міжнародних та Національних стандартів оцінки [3].

Список використаних джерел: 1. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. 2. Закон України «Про оренду землі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. 3. Про затвердження Методики експертної грошової оцінки земельних ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2002 року № 1531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. 4. Заяць В. М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель / В. М. Заяць. – К. : ННЦ «ІАЕ» НААН, 2011. – 390 с. 5. Заяць В. М. Формування вартості та оцінка часткових прав на землю / В. М. Заяць // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 18–23.

УДК 332

**О. М. Канівець, старший викладач
Сумський національний аграрний університет, Україна**

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

В умовах сільськогосподарського виробництва, де земля виступає водночас засобом, і предметом праці, тобто виявляється основним виробничим ресурсом, визначальними у системі суспільних відносин є земельні відносини.

В літературних джерелах не міститься цілісного і однозначного визначення терміну «земельні відносини». Здебільшого він вживається у контексті розгляду «питань земельної власності, землеустрою та землекористування, раціонального управління земельним фондом, становлення рентних, суспільно-економічних та виробничих відносин».

З іншого боку, незважаючи на ту обставину, що за своєю сутністю земельні відносини у реальній дійсності є багатовекторними і пов'язані із землевпорядною діяльністю, охороною земель та їх відновленням, підвищенням родючості ґрунтів, природоохоронними заходами, екологічною безпекою тощо, існуюча законодавча база обмежує їх виключно суспільними відносинами, які виникають у площині економіко-майнових правочинів.

Земельні відносини як вольові суспільні відносини носять об'єктивний характер і є економічними відносинами. Економічна сутність земельних відносин обумовлена відносинами власності на землю як на обов'язкову умову матеріального виробництва та іншої соціальної діяльності.

Земельні відносини, які виникають щодо землі як основного засобу виробництва, територіального базису і одночасно об'єкту природи, що знаходиться у взаємодії з навколишнім природним середовищем, тісно пов'язані

із суспільними відносинами, об'єктом яких виступають води, ліси, тваринний і рослинний світ та ін. Саме в силу тісної природної взаємодії між усіма природними ресурсами, серед яких земля займає домінуюче місце, земельні відносини поряд з водними, лісовими та іншими входять до складу єдиної групи екологічних відносин.

У зв'язку з тим, що використання одних природних ресурсів впливає на екологічний стан інших природних ресурсів і довкілля в цілому, всі суспільні відносини, які при цьому виникають, в тому числі і земельні, характеризуються екологічним змістом.

Земельні відносини як складова частина екологічних відносин, заснованих на економічних законах розвитку суспільства, насичені екологічними вимогами, які направлені на забезпечення екологічної безпеки.

В сучасних умовах характер і зміст земельних відносин суттєво змінюється. Так, в результаті встановлення множинності форм власності на землю, включення певної частини земель в систему ринкового обігу шляхом укладення цивільно-правових угод із землею ці відносини, залишаючись по суті земельними, набувають майнового характеру.

За своїм складом земельні відносини неоднорідні. Серед них можна розрізняти відносини, що виникають у сфері належності землі, використання та її охорони, а також відтворення.

Проблеми розвитку земельних відносин в Україні активно вивчаються в дослідницьких напрацюваннях вітчизняних науковців: В.Г. Андрійчука, М.С. Богіри, Г.Д. Гуцуляка, Д.С. Добряка, В.М. Другак, Л.Я. Новаковського, А.М. Третяка, М.А. Хвесика та інших.

Відповідно до частини 1 статті 2 Земельного кодексу України земельні відносини визначені як "суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею".

Володіння землею – юридично гарантована стабільність права власності на землю та невід'ємність цього права без особистого волевиявлення землевласника чи землекористувача або за інших умов, визначених законодавством. Законодавча спроможність володіти землею надає можливість носію такого права обліковувати земельні ресурси на балансі, включати земельні видатки до собівартості товарної сільськогосподарської продукції, відображувати виробничі витрати на утримання та експлуатацію земельного фонду у фінансово-бухгалтерській звітності.

Користування землею – юридично гарантоване право господарювання на землі, використовуючи її природні якості для виробництва товарної продукції та одержання земельного рентного доходу або отримання операційного доходу під час надання приватних земельних ділянок у платне строкове користування іншим землекористувачам.

Розпорядження землею – юридично надана можливість визначати правову долю земельної ділянки з урахуванням її цільового призначення. Правомочність розпорядження землею проявляється у тому, що носій такого права може на свій розсуд продати власну земельну ділянку, надати в оренду, подарувати, обміняти, успадкувати, заставити під кредитування тощо.

Земельні відносини складаються між фізичними особами, між юридичними особами, а також між фізичними особами, юридичними особами і державою. Земельне законодавство, закріплюючи правові приписи, що регулюють ці відносини, наділяє їх відповідними правами і покладає на них певні обов'язки, а отже визнає їх суб'єктами земельних відносин. Суб'єктам будь-яких правових відносин притаманні певні якісні ознаки, які складають їх правосуб'єктність. Земельна правосуб'єктність — це можливість суб'єкта бути учасником земельних правових відносин. До складу правосуб'єктності входить земельна правоздатність, яка дає можливість суб'єкту мати земельні права і обов'язки, а також земельна дієздатність — тобто здатність суб'єкта своїми діями набувати земельні права і створювати для себе земельні обов'язки.

В частині 2 статті 2 Земельного кодексу України визначено коло суб'єктів земельних відносин, до якого включені громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Органи місцевого самоврядування і органи державної влади — це теж самостійні юридичні особи, які представляють інтереси відповідно територіальних громад та держави. Специфічними суб'єктами земельних відносин виступають також територіальні громади та держава.

Серед об'єктів земельних відносин Земельний кодекс України розрізняє, по-перше, землі в межах території України, по-друге, земельні ділянки, по-третє, права на земельні ділянки, у тому числі на земельні частки (паї).

Земельні відносини впродовж усього існування людства відігравали велику роль у житті суспільства, що пов'язано з їх унікальними особливостями: вони є основою життя та благополуччя громадян, головним засобом виробництва, необхідним для функціонування всіх галузей господарства.

Список використаних джерел: 1. Бойко Л.М. Регулювання земельних відносин у сільському господарстві: [монографія] / Л.М. Бойко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 316 с. 2. Гуцуляк Ю.Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки: [монографія] / Ю.Г. Гуцуляк. — Чернівці: Прут, 2002. — 124 с. 3. Дехтяренко Ю.Ф. Регулювання земельних відносин у сучасному місті: [монографія] / Ю.Ф. Дехтяренко, О.І. Драпіковський, І.Б. Іванова, О.К. Чеботарьова. — К.: НАДУ, 2009. — 156 с. 4. Земельний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 2 вересня 2011 р.:— К.: ТОВ Алерта; ЦУЛ, 2010. — 96 с.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Реформа місцевого самоврядування відповідно до європейських принципів територіальної організації влади є одним із ключових напрямів суспільних трансформацій в Україні. Серед основних її завдань варто виділити надання об'єднаним територіальним громадам можливостей щодо управління земельними ресурсами на своїй території та пошуку шляхів для більш ефективного їх використання й сталого розвитку.

Питаннями управління землекористуванням, в тому числі в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи, займаються такі вчені-землепорядники, як Третяк А.М., Дорош О.С., Мартин А.Г. та багато інших дослідників [2,4,5].

Реформування місцевого самоврядування, що нині триває в Україні, передбачає об'єднання територіальних громад і забезпечення їх спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати суспільні питання місцевого значення на належному рівні. На цей процес впливає ряд факторів: історико-культурні, природні, ландшафтні, існуюча система розселення та перспективи її розвитку, розміщення землекористувань, забезпечення компактності території та функціональних зв'язків між об'єктами виробництва і соціальної інфраструктури тощо. Наприклад, до проведення адміністративно-територіальної реформи в Рівненській області налічувалося 365 місцевих рад, з них 338 сільських, 16 селищних та 11 міських. Згідно із Перспективним планом формування територій громад [3] передбачено створення 60 об'єднаних громад різних ієрархічно-територіальних рівнів. На даний час їх вже сформовано 19.

Сьогодні територіальні громади України не в змозі повністю використовувати ресурси, які могли б забезпечити їх достатній розвиток. Це насамперед стосується земельних ресурсів, оскільки згідно існуючого законодавства органи місцевого самоврядування можуть управляти лише землями в межах населених пунктів. Землі за межами поселень перебувають у державній власності і ними розпоряджається держава в особі відповідних органів виконавчої влади. Тому, насамперед сільські та селищні громади, на території яких одним з основних видів економічної діяльності є сільськогосподарське виробництво, позбавлені основного природного ресурсу – землі та будь-якого впливу на рішення щодо надання її у власність та користування. Відповідно, вони не можуть самостійно забезпечувати розвиток аграрного сектора.

Таким чином, не зважаючи на посилення ролі місцевого самоврядування, його правовий статус досі є невизначеним. Як наслідок, інституційні передумови для реформування земельних відносин залишаються несприятливими. Обмеження «земельної» юрисдикції органів місцевого самоврядування лише

межами населених пунктів ускладнює розвиток громад, зменшує матеріальну основу місцевого самоврядування [4].

Для вирішення даної ситуації був розроблений законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель» [1]. Згідно із ним, об'єднаним громадам надається право управління землями за межами населених пунктів, залишивши державі повноваження з розпорядження стратегічно важливими земельними ділянками: природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення під об'єктами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна державної власності; які перебувають у постійному користуванні органів державної влади, державних підприємств, установ, організацій. Наразі цей законопроект схвалений Урядом та буде внесений на розгляд Верховної Ради України.

Таким чином, об'єднані громади отримають можливість розпоряджатися всіма землями на своїй території, вирішувати питання забудови, розвитку аграрного сектора, визначати належну базу оподаткування, що дозволить залучати також інвестиційні кошти під різні проекти.

В той же час перед ними постає складна ситуація у використанні земельних та інших природних ресурсів насамперед через:

- безсистемність та некомпетентність вирішення завдань земельної реформи на територіях місцевих рад;
- незавершеність реформування земельних відносин та системи землекористування, особливо в сільському господарстві, що не сприяє формуванню інвестиційно-привабливого землекористування;
- відсутність послідовної державної політики щодо планування розвитку землекористування і землеустрою територіальними громадами;
- обмеженість інформації про земельно-ресурсний потенціал території, кількісний і якісний склад земель, стан їх використання і охорони;
- відсутність інформаційного забезпечення сільського населення щодо можливостей використання земельних ресурсів в ринкових умовах тощо [5].

Вирішення цих питань потребує трансформації системи управління землекористуванням та належного його планування, для чого необхідним є:

- завершення законодавчого врегулювання передачі у комунальну власність земель державної власності, розташованих за межами населених пунктів;
- встановлення меж об'єднаних територіальних громад шляхом розроблення відповідної проектної документації та проведення інвентаризації земельних ділянок відповідно до даних земельного кадастру;
- внесення змін до законодавства, що регулює питання планувальної документації, які передбачають введення планувальної документації щодо формування перспективного розвитку землекористування на території об'єднаних громад, зокрема її змісту, структури й порядку складання;

- запровадження системи прийняття рішень щодо використання земель лише на основі такої планувальної документації, а також проектів землеустрою, узгоджених з інтересами громадян, територіальної громади і держави;
- розроблення проектів землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів з метою обґрунтування, розробки і подальшої реалізації заходів з розвитку землекористування в їх межах;
- розроблення місцевих регламентів використання і охорони земельних ресурсів;
- удосконалення нормативно-розпорядчої бази місцевого рівня, що регламентує земельні відносини у частині вартості земельних ділянок, диференціації плати за землю та орендних платежів, узгодження порядку продажу та оренди за принципами ринкових відносин;
- удосконалення обліку земель та інших природних ресурсів, їх оцінки;
- проведення оцінки екологічних ризиків землекористування [4,5].

Отож, подальший розвиток територій громад неможливий без ефективної державної політики в галузі земельних відносин, а також впровадження комплексної системи заходів з управління земельними ресурсами, землеустрою й кадастру. Необхідним, насамперед, є встановлення їх меж та оновлення планово-картографічних матеріалів, інвентаризація та облік земель, а також розроблення планувальної та проектної документації, спрямованих на забезпечення ефективного використання потенціалу територій; формування раціональної системи землеволодінь та землекористувань; впровадження системи заходів по збереженню і поліпшенню природних ландшафтів, агроєкосистем, територій з особливими природоохоронними, оздоровчими, рекреаційними і заповідними режимами; відновлення і підвищення родючості ґрунтів; захист земель від деградаційних процесів.

Список використаних джерел: 1. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю за використанням і охороною земель» від 4355 від 31.03.2016 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58610. 2. Реформування системи управління земельними ресурсами в умовах децентралізації влади / О. С. Дорош, Д. М. Мельник, Л. А. Свиридова // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2016. - № 1-2. - С. 16-25. 3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Рівненської області» №923-р від 08.09.2015 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/923-2015-%D1%80>. 4. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. – К.: НІСД, 2016. – 61 с. 5. Територіальне планування землекористування в контексті формування фінансової стійкості об'єднаних територіальних громад / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2017. - № 1. - С. 21-27.

**МОДЕЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ЗЕМЕЛЬ НА ОСНОВІ
РЕЗУЛЬТАТІВ ЇХ МАСОВОЇ ОЦІНКИ**

Державне нормативно-правове забезпечення в сфері економіки спрямоване на регулювання процесів пов'язаних з формуванням комфортних умов ведення бізнесу, змісту приватного об'єкта нерухомості зі збереженням балансу інтересів держави. розвиток ринку нерухомості в межах будь-якої окремо взятої території залежить від впливу різних чинників, але також в значній мірі залежить від наявності ефективної нормативно-правової бази що регулює процес його формування.

Ринок нерухомості не може бути стихійним, угоди про об'єкти нерухомості підлягають обов'язковому обліку в державних органах по реєстрації прав, але вартість об'єкта нерухомості не є обов'язковим атрибутом такої реєстрації. Відомості про вартість об'єктів нерухомості відображаються в договорах купівлі-продажу таких об'єктів і часто можуть бути заниженими від реальної ринкової вартості об'єкта залученого в угоду [1, с. 54]. Також відомості про цей об'єкт можуть бути відображені в оголошенні про об'єкт нерухомості, в якому вартість такого об'єкта може бути завищена від реальної ринкової вартості. Але державі необхідно мати відомості про вартість об'єктів нерухомості, як про вартість земельних ділянок, так і про вартість об'єктів капітального будівництва, в першу чергу для цілей оподаткування. Формування та ведення бази об'єктів нерухомості з відображенням достовірної інформації, що відповідає реальній ринковій ситуації, про вартості цих об'єктів має бути одним з пріоритетних напрямків державної політики в сфері формування ринку нерухомості із залученням до господарського обороту нових об'єктів.

Ринкову вартість об'єктів нерухомості на окремо взятій території в певний період практично неможливо визначити для кожного окремого об'єкта розташованого в межах даної території, через фактичну відсутність одночасного обороту об'єктів на ринку нерухомості і, як наслідок, визначення індивідуальної вартості окремо взятого об'єкта нерухомості. Але, у зв'язку з тим, що для цілей державного управління необхідно використання відомостей про вартості всіх об'єктів нерухомості розташованих в межах держави в цілому або окремих його частин, обмеженими кордонами суб'єктів або муніципальних утворень, то найбільш ефективним і найменш витратним може бути проведення масової оцінки об'єктів нерухомості [2, с. 32]. Результатом проведення масової оцінки буде визначення вартості окремо взятого об'єкта нерухомості, відомості про який внесені до державного кадастр нерухомості, в межах однієї оціночної території (кадастрового кварталу) на певну фіксовану дату.

Для досягнення поставленої державою завдання щодо визначення достовірної кадастрової вартості об'єкта нерухомості відповідної середнього

рівня цін на аналогічну нерухомість в межах оцінної зони необхідно застосовувати методи, використовувані для індивідуальної оцінки та в порядку, що встановлюється нормативно-правовим регулюванням [3; 4, с. 75].

Фактори вартості істотно впливають на формування ринкової вартості об'єкта нерухомості, в зв'язку, з чим для побудови статистичної моделі при проведенні робіт по масовій оцінці необхідно визначити перелік факторів роблять істотний вплив на вартість об'єктів нерухомості. Такі фактори вартості можуть бути як позитивного впливу, так і негативного і необхідні для проведення факторного аналізу.

Фактори вартості істотно впливають на формування ринкової вартості об'єкта нерухомості і значення їх при проведенні масової оцінки необхідно враховувати. У зв'язку з тим, що майже всі дані фактори є площадковими або лінійними то для ефективного сприйняття такі фактори необхідно пошарово нанести на карту зручного масштабу в залежності від території населеного пункту.

Під впливом урбанізації територій в окремо взятий часовий період можуть змінюватися межі впливу факторів вартості, додаватися або виключатися ті чи інші фактори, що не може не впливати на формування вартості об'єктів нерухомості. Ринкова вартість встановлюється в момент укладання угоди, тобто в певний період часу. В силу того, що ринкові умови можуть змінитися, то ринкова вартість для іншого періоду часу того ж об'єкта також може змінитися.

У загальному вигляді розрахунок ринкової вартості земельної ділянки можна уявити за такою формулою [5]:

$$MV = S_d \times (V_{tr} + K_{f1} + + K_{fn})$$

, де S_d - площа земельної ділянки, га;

V_{tr} - середня вартість одного м² об'єктів нерухомості - аналогів, для яких існує інформація щодо транзакцій із земельними ділянками, грн;

$K_{f1}...K_{fn}$ - коефіцієнти факторів впливу на вартість земельної ділянки.

При проведенні масової оцінки частка об'єктів нерухомості, з відомої ринковою вартістю, незрівнянно мала в порівнянні з кількістю об'єктів нерухомості розташованих в оцінній зоні і чим більше відомостей про ринкову вартість вихідних об'єктів, тим точніше буде підсумковий результат масової оцінки. Але такі об'єкти повинні братися за основу при визначенні ринкової вартості об'єктів нерухомості.

Якщо не брати до уваги коефіцієнт факторів впливу на вартість земель, то всі об'єкти нерухомості будуть виключно в рівній вартості, хоча ринкова вартість таких об'єктів в реальній ситуації буде відрізнятися. Таким чином, при проведенні робіт по масовій оцінці всі об'єкти, включені в оцінний перелік, отримають вартість, наближену до ринкової вартості об'єктів з аналогічним дозволенням використанням. У зв'язку з тим, що ринкова вартість об'єкта нерухомості не є постійною величиною, а має властивості змінюватися під впливом впливу факторів вартості, то певна ринкова вартість буде відповідати реальній ринковій ситуації тільки на момент проведення робіт по їх масовій оцінці.

Формування вартості земель наближеної до реальної ринкової вартості імовірно має вплинути на формування ринку нерухомості, в зв'язку з тим, що об'єкти нерухомості після проведених робіт по оцінці отримали вартість і можуть брати участь у вільному обігу.

Доцільно резюмувати, що специфіка визначення ринкової вартості при масовій оцінці полягає у врахуванні специфічних умов функціонування ринків нерухомості. Перевагу на основі проаналізованих даних можна сміливо відати масовій оцінці земель над нормативною, при цьому, треба створити таку нормативно-правову базу, яка буде регламентувати визначення ринкової вартості і дозволить оцінювачу проводити оцінку на підставі вивчення ринку земель виходячи з тих умов, які цей ринок диктує, при цьому результатом такої оцінки може бути встановлення ринкової вартості, що є економічною основою прийняття рішень з управління земельними ресурсами.

Список використаних джерел: 1. Бородин О.С. Алгоритмы экономической (кадастровой) оценки городских земель и территориально-экономического зонирования. Реферат. [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-51524.html>. 2. Петров В.И. Кадастровая оценка земель населенных пунктов. [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - URL: http://dom-khv.ucoz.ru/index/kadastruvaja_ocenka_zemel_naselennykh_punktov. 3. Almy, R. Real property assessment systems / R. Almy ; Lincoln institute of Land Policy. – Cambridge : Lincoln institute of Land Policy, 2004. 4. Gloudemans, R. Adjusting for time in computer-assisted mass appraisal / R. Gloudemans // Property Tax Journal. – 1990. – № 9 (1). – P. 83–99. 5. The Pursuit of a World-wide Model on Property Taxation and Mass Valuation : 5th IPTI mass appraisal valuation symp., 17–18 2010 june, Hong Kong. – Hong Kong, 2010.

УДК 332.33

Н.І. Кришеник, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У сучасних умовах домогосподарства є необхідної формою реалізації особистих та суспільних інтересів у сільському господарстві. Згідно статистичних досліджень, в Україні в 2016 р. налічувалося понад 15033 тис. домогосподарств, у користуванні і володінні яких знаходилося близько 37% сільськогосподарських угідь країни, а вклад у сільськогосподарське виробництво за результатами 2015 року у постійних цінах 2010 року становив понад 44 %. При цьому середній розмір сільського домогосподарства становить 1,22 га [1].

При таких обставинах актуальним залишається вивчення особливостей трансформації еколого-економічних відносин системи землекористувань домогосподарств.

Справедливо зазначає Шубалий О.М. [3], що сучасна концепція і теорія трансформації повинні розглядати економіку та економічні відносини, що їй відповідають, у нерозривному взаємозв'язку з екологією та екологічними відносинами, тобто мова йде про особливий вид відносин – еколого-економічні, які формуються у процесі природокористування.

В науковій літературі наразі не існує єдиного підходу до розуміння змісту еколого-економічних відносин, так як кожен із дослідників має власний погляд щодо їх трактування. Узагальнивши наукові погляди, підтримуємося думки Шубалого О.М. [3], що еколого-економічні відносини – упорядкована система норм і правил організації взаємодії між економічною підсистемою, котру представляють люди та створені ними матеріальні й нематеріальні блага, й екологічною, що характеризує стан екосистем і охоплює сукупність параметрів природного середовища, які здійснюють постійний вплив на процес природокористування, визначаючи його інтенсивність і періодичність. Відповідно, поняття трансформації еколого-економічних відносин слід розуміти як процес кардинальних перетворень у системі взаємозв'язків між природним середовищем і людською цивілізацією, між суб'єктами природокористування різних рівнів, які передбачають цілеспрямовану зміну правил і норм їх взаємодії, виду і форм інституціональної організації зв'язків, спрямовані на істотну зміну властивостей природних явищ і процесів на засадах дотримання принципів збалансованого розвитку.

Розглянемо тенденції у розвитку землекористувань сільських домогосподарств в системі еколого-економічних відносин у період подолання глибокої аграрної кризи в секторі сільськогосподарських підприємств, тобто з 2000 року (табл.).

Таблиця

Тенденції вартості валової продукції і площі сільськогосподарських угідь у сільських домогосподарствах*

Показник	Роки			
	2000	2005	2010	2015
Валова продукція у (у постійних цінах 2010 року; млн. грн)	151022,2	179605,8	194886,5	239467,3
Питома вага сільських домогосподарств у виробництві валової сільськогосподарської продукції, %	61,6	59,5	51,7	44,9
Площа сільськогосподарських угідь сільських домогосподарств, тис. га	8543,4	14922,7	15898,3	15706,4
Питома вага сільських домогосподарств у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	22,2	40,3	43,6	43,1

*Розраховано автором за даними [1],[2].

Розраховані дані дають підстави стверджувати, що в цілому в Україні спостерігається тенденція до зниження частки домогосподарств у виробництві валової продукції. Так в порівнянні з 2000 роком питома вага сільських домогосподарств у виробництві валової сільськогосподарської продукції зменшилася на 16,7%. При цьому питома вага сільських домогосподарств у загальній площі сільськогосподарських угідь зросла на 20,9%.

Аналіз трансформації еколого-економічних відносин системи землекористувань домогосподарств в частині тенденцій виробництва валової продукції у господарствах різних категорій вказує, що частка сільських домогосподарств у виробництві валової продукції в порівнянні з 2000 роком зменшилася на 16,9% і становить 44,7%. Така тенденція пояснюється зміною структури виробництва, а також значним зростанням питомої ваги господарств населення у виробництві не конкурентоспроможних культур. Крім того, зростання площ землекористування в секторі домогосподарств населення не супроводжується підвищенням їх технічної оснащеності.

Отже, сучасна організація еколого-економічних відносин у ланках сільських домогосподарств є недосконалою, а система державного управління у цій сфері не відповідає європейським принципам розподілу повноважень, що в остаточному підсумку призводить до неадекватного відтворення, неналежної охорони та неефективного використання земельних ресурсів домогосподарств країни.

Список використаних джерел: 1. Державна служба статистики України : статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру : статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/info/statystyka/>. 3. Шубалий О. М. Трансформація еколого-економічних відносин у лісовому секторі : механізми та інститути : дис. ... доктора економ. наук : 08.00.06 / Шубалий Олександр Михайлович. – К., 2015. – 448 с.

УДК 332.33

Р.М. Курильців, д.е.н., доцент

Львівський національний аграрний університет, Україна

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Земля як сукупний природний ресурс є винятковим чинником у життєдіяльності будь-якого суспільства. Багатоцільова спрямованість використання землі визначає планування землекористування одним з основних чинників досягнення сталого соціально-економічного розвитку країни.

Компендіум ЄС з просторових систем планування та політики під просторовим плануванням розглядає методи, що використовуються переважно в

громадському секторі для впливу на подальший розподіл видів діяльності у просторі [4, с. 24].

Його застосовують для створення раціональнішої територіальної організації землекористування та відповідних зв'язків, збалансованості між вимогами розвитку та потребами захисту довкілля та досягнення соціальних і економічних цілей.

Просторове планування охоплює заходи з координації просторових впливів на інші секторальні політики для досягнення рівномірного розподілу економічного розвитку між регіонами ніж той, що формується виключно ринком, а також регулює питання використання землі та власності.

Просторове планування є нині одним із невід'ємних атрибутів управлінської діяльності розвинених країн. Саме завдяки сучасним планам і програмам можливе ефективне використання ресурсів усіх рівнів і видів, забезпечення якості середовища проживання, збереження культурної спадщини, задоволення потреб громади та узгодження індивідуальних запитів [1, с. 22].

Просторове планування значною мірою є функцією державного сектора, що покликане вплинути на майбутній розподіл діяльності та забезпечити раціональнішу територіальну організацію використання земель і зв'язок між видами землекористування, збалансованість потреб розвитку і охорони довкілля, а також досягнення соціальних і економічних цілей.

Просторове планування передбачає заходи з координації і поліпшення просторового впливу галузевих політик для рівномірного розподілу економічного розвитку на конкретній території, яке в іншому разі зазнало б тільки ринкового впливу. Тому, просторове планування є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку і підвищення якості життя

Просторове планування – це дії, що зосереджені на прийнятті рішень, пов'язаних з визначеною територією та розподілом діяльності щодо використання земель, а також спрямовані на використання земельних ресурсів у плановий і організований спосіб для задоволення потреб нинішнього і майбутніх поколінь, забезпечуючи тим самим сталий розвиток.

Просторове планування є вкрай важливим для забезпечення економічних, соціальних і екологічних вигод шляхом створення стабільних і передбачуваних умов для інвестицій і розвитку, гарантування вигод від розвитку місцевим громадам і сприяння ощадливому використанню землі та природних ресурсів для цілей розвитку [3, с. 1].

Утім для переосмислення змісту просторового планування в Україні вкрай важливо перейти від існуючих стереотипів містобудівного планування сільських населених пунктів, сформованих ще радянським адміністративно-територіальним устроєм, до планування землекористування сільських територій.

Адже сільська територія – це не житлове, а соціально-природне просторове утворення, в якому поселенська мережа є компонентом сільських територіальних утворень.

Сільську територію об'єднують природні, виробничо-господарські, соціальні, політичні складники, що перебувають під управлінським та

регулятивним впливом територіальних громад, органів місцевого самоврядування, органів державної влади, бізнесу та громадськості [2, с. 129].

Сільська територія є просторово-територіальним утворенням, що характеризується певними природно-кліматичними умовами, соціально-економічними зв'язками, де взаємопов'язані земельні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові та інші ресурси.

Тому сьогодні сталий розвиток сільських територій не можливий без впровадження просторового підходу до планування землекористування, що сприятиме вирішенні виробничих, екологічних та соціальних проблем з якими стикається сьогодні українське село.

Такий підхід дасть змогу враховувати від самого початку різні просторові умови та очікувані територіальні впливи на капіталізацію землекористування конкретної земельної ділянки.

Отже просторове планування використання земель сільської території на основі проектно-землевпорядної документації стане важливою конкурентною перевагою сільської громади як в отриманні коштів з державного бюджету у вигляді субвенцій, так і в залученні інвестиційного капіталу для розвитку своєї території.

Список використаних джерел: 1. Маруняк Є.О. Територіальне (просторове) планування: зміст, еволюція та основні сучасні напрями / Є.О. Маруняк // Український географічний журнал. – 2014. – № 2. – С. 22-31. 2. Павлов О.І. Сільські території: теоретико-методологічні засади дослідження / О.І. Павлов // Регіональна історія України: зб. наук. ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – Вип. 3. – С. 113-132. 3. Spatial planning: Key Instrument for Development and Effective Governance with Special Reference to Countries in Transition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/hlm/docu-ments/Publications/spatial_planning.e.pdf. 4. The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://commin.org/upload/Glossaries/European_Glossary/EU_compendium_No_28_of_1997.pdf.

УДК 351.82:338.109.8

І.С. Потапов, здобувач другого (магістерського) рівня*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Земля – найцінніше природне багатство і головне джерело існування людства. У процесі використання землі люди вступають у різноманітні відносини, які в комплексі складають систему земельних відносин суспільства.

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, доктор екон. наук, професор

Перехід аграрного сектора економіки України до ринку потребує відповідних змін у земельних відносинах, перш за все щодо володіння, користування та розпорядження земельними ресурсами.

Починаючи з 1990 р., Україною пройдено складний шлях від інвентаризації та перерозподілу державних земель до реформування земельних відносин і реструктуризації земель на засадах приватної власності. У результаті змінилися умови, що визначають форму і зміст землевпорядних дій: ліквідовано монополію державної власності на землю, а процес реформування охопив землекористування в усіх галузях економіки і суспільного життя. Нова система земельних відносин забезпечує рівність прав власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави відповідно до Конституції України. Найважливішим при цьому є юридичне закріплення прав на землю – забезпечення видачі селянам державних актів на право власності на землю. Водночас залишаються невирішеними проблемні питання, пов'язані з удосконаленням земельного законодавства, створенням інфраструктури ринку земель, організацією автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру. Залишаються надмірно складними процедури прийняття рішень щодо надання (вилучення) земельних ділянок, повільними темпами ведуться роботи щодо інвентаризації і нормативної грошової оцінки земель. До того ж, сучасний стан земель не відповідає їх продуктивному потенціалу та вимогам раціонального природокористування. У результаті господарської діяльності порушено екологічний стан довкілля та сільськогосподарських ландшафтів [1].

Зміни, що відбулися в аграрному секторі за роки земельної реформи, закріпив Земельний кодекс України, прийнятий Верховною Радою 25 жовтня 2001 р. Кодекс врегулював такі фундаментальні питання земельного законодавства, як право власності та інші права на землю, гарантії таких прав, їх обмеження й обтяження, визначив роль держави та органів місцевого самоврядування в регулюванні земельних відносин. Прийняття нового Земельного кодексу, законів та підзаконних актів, що формують і регулюють ринок земель, вибудовують земельні відносини на принципах гарантії прав власності, а також включають економічні важелі державного управління [2].

Ситуація щодо державного регулювання земельних відносин в Україні сьогодні залишається складною і такою, що вимагає невідкладного удосконалення. Найгострішими проблемами є: незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; недосконалість системи державного управління у сфері використання і охорони земель, земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, відсутність механізму економічного стимулювання використання і охорони земель. Відсутнє перспективне прогнозування розвитку земельних відносин, не визначена оптимальна модель сільськогосподарського землекористування. Низькою залишається ефективність використання земель у сільському господарстві, не завершено введення у повному обсязі в економічний оборот земельних ділянок та прав на них [1].

Враховуючи проблеми, які сформувались і намітились у сфері земельних відносин, удосконалення системи державного регулювання земельних відносин

повинно забезпечити приведення форм і методів регулювання у відповідність з потребами стратегічного розвитку держави та окремих регіонів. До того ж на сучасному етапі земельних перетворень виникає реальна потреба в удосконаленні організаційно-правового механізму державного регулювання, який би забезпечив раціональний та ефективний рух землі [3].

Аналіз функціонування організаційно-правового механізму державного регулювання земельних відносин низки країн (як розвинених, так і з перехідною економікою) дозволяє стверджувати, що практично в кожній з них існують ті чи інші обмеження на право власності на сільськогосподарські землі. Вони можуть бути обумовленими різними факторами: від географічно детермінованих (обмежена кількість земель сільськогосподарського призначення) та доцільності з огляду на економічну ситуацію до історично-традиційної практики ведення сільськогосподарського виробництва [1].

Узагальнення світового досвіду підтверджує, що державне регулювання земельних відносин і, зокрема, ринку земель як каталізатора цих відносин є невід'ємною частиною суспільних відносин стосовно володіння, користування та розпорядження основним багатством країни – землею. Модель функціонування організаційно-правового механізму державного регулювання земельних відносин, як аспект відповідних суспільних відносин, що охоплює значний спектр правових, політичних, аграрних, земельних та інших відносин, значною мірою залежить від моделі ринкової економіки.

Список використаних джерел: 1. Шарий Г.І. Інституційне забезпечення розвитку земельних відносин в аграрному секторі України: [монографія] / Г.І. Шарий. – Полтава. – 2016. – 604 с. 2. Гуторов О.І. Проблеми та стратегічні пріоритети використання земельних ресурсів у сільському господарстві України / О.І. Гуторов // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». Зб. наук. праць / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2010. – № 6. – С. 46-57. 3. Гуторов О.І. Організаційно-правове забезпечення ефективного використання земельних ресурсів / О.І. Гуторов, С.В. Грошев // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». Зб. наук. праць / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2016. – № 1. – С. 272–277.

УДК 332.3

Т.О. Степаненко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Розвиток екологобезпечного землекористування особливо важливий для України, тому що наша держава є одним з найбагатших власників землі. За час проведення земельної реформи пройдено складний шлях: від інвентаризації до реформування земельних відносин.

Сьогодні загострилася ситуація у сфері земельних відносин, що пов'язана з недостатньою кількістю наукових розробок науково обґрунтованого підходу до екологобезпечного землекористування на основі екологізації, раціонального використання та охорони земель.

Розвиток організаційно-економічного механізму екологобезпечного використання земельних ресурсів дасть змогу запровадити ефективну політику у сфері використання земель, вчасно реагувати на зміни земельних відносин, розв'язувати питання перерозподілу земель між сферами національного господарства і суб'єктами землекористування. Забезпечення підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування, удосконалення нормативно-правового забезпечення землеустрою, створення раціонального та ефективного землекористування, ефективне впровадження комплексу заходів щодо екологобезпечного використання земель дозволить поліпшити не лише стан земельних ресурсів, а й сприятиме виконанню важливих соціально-економічних заходів.

Чимала кількість питань, що визначають розвиток та формування екологобезпечного використання земель в сільськогосподарських підприємствах, законодавчо не впорядковані, не вирішене питання фінансового забезпечення для постійного відновлення родючості ґрунту, захисту земель від деградації тощо. Тож, проведення досліджень з цих має суттєве науково-практичне значення для успішного запровадження екологобезпечного землекористування [1, с. 30].

Обґрунтування використання саме економічних інструментів базується на концепції подвійних дивідендів [2, с. 215], яка полягає в тому, що їх введення і застосування при екологобезпечному використанні земель дозволяє вирішувати не лише екологічні проблеми землекористування, зокрема, пом'якшувати зовнішні негативні впливи, сприяти зменшенню екологічних збитків, нанесених якісному стану земель за рахунок акумульованих коштів з різних зборів та дозволів, а й отримувати економічний дохід від використання земель.

Водночас економічне зростання має супроводжуватися розв'язанням найважливіших проблем життєзабезпечення суспільства без деградації і забруднення навколишнього середовища, тобто мати екологобезпечне спрямування [3, с. 204].

Загальновизнаними компонентами економічного механізму регулювання земельних відносин у сільському господарстві є рентний механізм, ціновий та податковий механізм, механізм формування доходів, що тісно взаємодіють між собою.

Основними складовими існуючої в Україні системи економічних інструментів екологобезпечного спрямування є численні збори (платежі) за використання ресурсів і за забруднення, податкові важелі, штрафні санкції за екологічні порушення.

Виробнича діяльність людини, окрім корисного ефекту, має негативні екологічні наслідки, порушує природу і рівновагу довкілля. Зокрема, розширення природокористування, що зумовлене суспільним розвитком, супроводжується інтенсивним використанням природних ресурсів,

нагромадженням у природному середовищі відходів виробництва й споживання.

У виробничому процесі людина за допомогою відповідних способів, прийомів і засобів, тобто технології, опираючись на відповідні природно-кліматичні умови, використовує природні функції землі. Цим самим бере участь у внутрішніх якісних змінах, при цьому не завжди організовує ефективне використання землі, забезпечуючи відтворення родючого шару ґрунту.

Нераціональне управління землекористуванням за кілька років призвело до сильної деградації земель. Згідно з оцінками, в Україні щорічно ерозії піддаються понад 500 млн тонн ґрунтів орних земель [4], що вже призвело до зниження родючості ґрунтів на площі понад 32,5 млн га і втрати поживних речовин, в грошовому еквіваленті становить приблизно 5 млн доларів США. Ці дані відображають значну втрату найціннішого ресурсу сільськогосподарського виробництва країни – її ґрунту. Вартість еродованого ґрунту щорічно складає приблизно одну третину від питомої ваги сільського господарства у ВВП.

Тож, еколого-економічні складові організаційно-економічного механізму повинні включати:

- ✓ фінансово-економічні втрати від нераціонального, неефективного або екологічно небезпечного використання земель;
- ✓ оцінку земельно-ресурсного потенціалу;
- ✓ ефективність використання земель за економічними, екологічними та соціальними критеріями;
- ✓ проведення інвентаризації земель;
- ✓ визначення економічного ефекту від екологобезпечного землекористування.

Основна частина продуктивних сільськогосподарських земель нині перебуває у користуванні сільськогосподарських підприємств та громадян, яким надані ці землі у власність та користування, тобто у виробників сільськогосподарської продукції. За умов нинішнього екологічного стану земель, без відповідної оцінки земельно-ресурсного потенціалу забезпечити населення потрібною кількістю якісних продуктів харчування неможливо.

Тому, при розкритті організаційно-економічного механізму екологобезпечного використання земель, перш за все, необхідно визначити стан земельно-ресурсного потенціалу орних земель, їх економічну та екологічну цінність для вирощування відповідних сільськогосподарських культур. Для вирішення даної проблеми потрібно запроваджувати ґрунтозахисний обробіток і суворе дотримання науково обґрунтованих сівозмін. Дані заходи передбачені в проектах землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь. Вагомою причиною нераціонального використання земель сільськогосподарського призначення є відсутність зацікавленості землекористувачів у складанні проектів землеустрою. Наявність такого документа зобов'язує землекористувачів дотримуватися науково обґрунтованих сівозмін, технологічних вимог щодо збереження та відтворення родючості ґрунтів і здійснення протиерозійних заходів, а також є підставою для інспектування відповідності господарської діяльності на конкретній земельній ділянці до положень проекту землеустрою.

Ефективне розв'язання проблеми екологобезпечного використання земельних ресурсів, поліпшення природокористування та охорони земель, сьогодні неможливе без виваженої і послідовної політики держави, єдиної науково-обґрунтованої програми у галузі охорони земель та контролю за їх використанням. При цьому держава повинна застосовувати гнучку систему як стимулюючих, так і примусових важелів та інструментів впливу на землевласників і землекористувачів, від яких насамперед і залежить стан нашого національного багатства – земельних ресурсів.

Таким чином, на наш погляд, постає необхідність створення сучасного комплексу взаємопов'язаних правових, організаційно-господарських, науково-технічних та державних заходів щодо екологізації сільськогосподарського землекористування на основі комплексного підходу до раціонального, екологобезпечного використання земельних ресурсів.

Список використаних джерел: 1. Степаненко Т.О. Формування екологобезпечного землекористування в сільськогосподарських підприємствах / Т.О. Степаненко // Журнал «Технологічний аудит та резерви виробництва» – № 1/6 (21), 2015. – 77 с. – С. 30–33. 2. Зіновчук Н.В. Екологічна політика АПК: економічний аспект / Н. В. Зіновчук. – Львів : ЛДАУ, АТБ, 2007. – 394 с. 3. Добряк Д.С. Організаційно-економічний механізм та стратегічні пріоритети екологобезпечного використання земельних ресурсів / Д.С. Добряк, О.С. Будзяк, О.І. Гуторов // Економічні, екологічні та соціальні аспекти використання земельних ресурсів в Україні: колективна моногр. / за ред. д-ра екон. наук, професора, чл.-кор. НААН О.В. Ульянченка; Харк. нац. аграр. ун-т // – Х: Смугаста тип., 2015. – 320 с. – С. 203-216. 4. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. – № 271-р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/law/show/271-2016-p>.

УДК [631.95+631.15]:631.5

Ю.Л. Філімонов, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА

У сучасних умовах сталий розвиток аграрного виробництва в Україні значною мірою пов'язують із проблемами землекористування, забезпеченням правильного використання землі як головного засобу виробництва, створенням умов для раціонального використання й охорони земельних ресурсів.

Використання землі не повною мірою відповідає вимогам раціонального природокористування. Земельні ресурси в Україні характеризуються надзвичайно високим рівнем розораності. Крім того, має місце недостатнє економічне та екологічне обґрунтування розподілу земель за цільовим

призначенням [1]. На сьогодні надзвичайно актуальним є питання екологізації, вирішення якого дасть змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів. Раціональне використання земель передбачає насамперед їх цільове використання за призначенням з урахуванням вимог об'єктивного економічного закону пропорційного розвитку всіх галузей економіки.

У процесі формування сільськогосподарських підприємств під час земельної реформи більшість із них створювалась без належного землевпорядного обґрунтування, що призвело до порушення принципів і правил організації аграрного виробничого простору [2].

Усе це, у свою чергу, спричинило розширення й поглиблення процесів ерозії, деградації ґрунтів, погіршення їх екологічного стану, зниження продуктивності й родючості земель практично в усіх регіонах. До згаданих негативних явищ додалося й те, що у більшості новостворених сільськогосподарських підприємств, які засновані на основі короткострокової оренди земельних паїв, сільськогосподарські культури, передусім комерційно привабливі, вирощуються з порушенням сівозмін.

Серед землевпорядних проектів, які відповідно до закону повинні розроблятися на місцевому рівні, на особливу увагу заслуговують проекти еколого-економічного обґрунтування сівозмін і впорядкування угідь. Однак вітчизняна практика останніх років засвідчує, що саме проекти, які б забезпечували еколого-економічне обґрунтування пропозицій щодо впорядкування сільськогосподарських угідь та системи сівозмін у конкретних господарствах, майже не розробляються.

Сівозмінною є чергування сільськогосподарських культур у часі і на території згідно з науково обґрунтованими для певних культур нормами періодичності, що засновані на особливостях біологічної взаємодії культур та впливу їх на родючість ґрунту [3]. За період реформування земельних відносин, яке відбулося протягом 1991–2017 рр., розміри та сталість землекористувань сільськогосподарських підприємств змінилися, у результаті чого порушились і сівозміни, що стало причиною нераціонального і неефективного використання земель та їх охорони.

Високу урожайність сільськогосподарських культур можна одержати і після гірших попередників. Але це завжди пов'язано з додатковими витратами добрив, гербіцидів, засобів захисту рослин від хвороб, шкідників, що значно підвищує собівартість виробленої продукції. Є також культури, які мають спільні хвороби і спільних шкідників, а тому зближення цих культур у сівозміні або ж послідовне їх розміщення неприпустимі. Саме з цієї причини такі культури, як пшениця-ячмінь-овес, вважаються несумісними [4].

Особливе значення у досягненні високої урожайності соняшнику належить науково-обґрунтованому чергуванню цієї культури у сівозміні. Широкий виробничий досвід вирощування соняшнику свідчить про те, що у сівозміні він має повертатися на попереднє поле не раніш як через сім-вісім років. Порушення оптимального розміщення цієї культури у сівозмінах негативно впливає на фітосанітарний стан ґрунтів та продуктивні запаси вологи, що в кінцевому випадку веде до зниження урожайності [5,6].

Значним резервом у збільшенні продуктивності цукрових буряків є концентрація у сівозміні. При перенасиченості сівозміни понад 30 % істотно зменшується їх урожайність. Чергування культур при введенні короткоротаційних сівозмін зростає до такої міри, що за агротехнічною ефективністю не поступається таким заходам, як оновлення сортів, система удобрення, обробіток ґрунту тощо.

Для отримання високого урожаю підприємствам необхідно висівати декілька сортів одночасно. Тільки вирощування гібридів різних груп стиглості з різними вимогами до тепла і вологи, з різною стійкістю до хвороб може забезпечити досить стабільний урожай в умовах, коли неможливо спрогнозувати клімат. За умови ефективного використання нових сортів збільшується стійкість рослин проти різних несприятливих факторів навколишнього середовища.

Науково обґрунтоване чергування сільськогосподарських культур сприяє поповненню і кращому використанню поживних речовин ґрунту і добрив, підтриманню сприятливих фізичних властивостей ґрунту, захисту від ерозії, попередженню розповсюдження бур'янів, хвороб і шкідників сільськогосподарських культур. Для раціонального використання земель і біокліматичного потенціалу у проекті передбачаються сівозміни з гнучким чергуванням сільськогосподарських культур, що дає змогу збільшувати чи зменшувати площу посівів, замінюючи одну культуру іншою при умові біологічного споріднення їх та залежно від попиту продукції на ринку.

Недосконалість земельної реформи в Україні, внаслідок якої виникли роздрібненість сільськогосподарського землеволодіння та землекористування, а також суцільне нехтування вимогами еколого-безпечного землеробства можливо виправляти за допомогою впровадження розробки проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь.

Держава має вести науково обґрунтовану екологічну політику, яка орієнтовуватиме землекористувачів на охорону й відродження ґрунтів. Потрібно сформулювати і впровадити розробку науково-методичної й технологічної баз охорони ґрунтів, економічно ефективного та екологічно безпечного використання земельних ресурсів, системного моніторингу ґрунтових ресурсів. Використання ґрунтозахисних сівозмін, насичених багаторічними бобово-злаковими травами, – найдешевші та найбільш надійні заходи щодо збереження та відтворення родючості еродованих і ерозійно небезпечних земель.

В Україні слід створювати інституціональні передумови для запобігання використанню неефективних форм землекористування в майбутньому, уникати короткострокової оренди без дотримання агрохімічних та агротехнічних робіт, контролювати виснаження ґрунту, зокрема агрохолдингами. Отже, відповідна екологічна політика та належна правова база гарантуватиме інституціональне забезпечення координації безпечного з екологічного землекористування.

Список використаних джерел: 1. Кривов В.М. Навчальний модуль «Охорона та використання земель»: методичний посібник / В. М. Кривов. – К., 2010. – 260 с. 2. Кривов В.М. Оптимізація структури земельних угідь сучасних агроландшафтів у новоутворених сільськогосподарських підприємствах та

формування екологічної мережі / В.М. Кривов, Р.В. Тихенко // Науковий вісник НАУ. – 2006. – Вип. 93. – С. 89–95. 3. Тихенко Р.В. Проблема охорони земельних ресурсів на регіональному рівні / Р.В. Тихенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – Спец. вип. 4 (37). – Т. 2. – С. 134–139. 4. Бондар О.В. Розвиток ринку зерна в Україні: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / О.В. Бондар / Сумський нац. агр. ун-т. – Київ, 2006. – 20 с. 5. Снісар Д.С. Урожайність соняшнику в Україні та фактори, які формують її в сучасних умовах. / Д.С. Снісар // Вісник ХНАУ. – 2007. – № 2. – (Сер. «Економіка АПК і природокористування»).

УДК 631.12:332.33

М.Ю. Ярута, аспірант*

**Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва,
Україна**

ЗЕМЛЯ – ПРОСТОРОВИЙ БАЗИС ТА СПЕЦИФІЧНИЙ МАТЕРІАЛЬНИЙ ФАКТОР ВИРОБНИЦТВА У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Необхідною матеріальною передумовою для будь-якого процесу виробництва являється земля. Економічне значення землі в сільському господарстві беззаперечно визначається тим, що вона становить головний його засіб. Земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що в свою чергу спричиняє специфічні проблеми, пов'язані із збереженням та підвищенням родючості ґрунту. Фундаментальна роль землі в сільському господарстві визначається тією особливістю, що саме вона бере безпосередню участь у створенні продукту, саме вона виступає і матеріальним і активним фактором процесу виробництва.

Стаття 14 Конституції України проголошує, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [1].

Найстарішим і провідним економічним, специфічним ресурсом та складником процесу сільськогосподарського виробництва, створеним силою природи є земля. В неокласичній економічній теорії для виробництва матеріальних благ їй відведено роль одного з головних чинників. З розвитком суспільної думки, зі зміною епох, роль землі набуває різноманітних значень. Протягом довгого часу її ототожнювали з багатством, вона відігравала визначальну роль в експансії територій, була предметом господарської активності, піддавалась спекулятивним діям не виробничого характеру.

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, доктор економічних наук, професор

Дослідженнями особливостей землі як основного ресурсу у сільськогосподарському виробництві займалися ряд вчених, а саме: Д.С. Добряк, А.М. Третяк, М.А. Хвесик, Б.І. Косович, Н.Я. Новаковський та ін.

Українська політика держави в аграрному секторі сконцентрована на вирішенні взаємозв'язків щодо прав власності на землю, створенні та введенні в дію цивілізованого земельного ринку, постійному удосконаленні земельних відносин як на мікро- так і макрорівні, становленні та запуску земельного іпотечного кредитування, якісному державному контролі за використанням земельно-ресурсного потенціалу та досягненні високого рівня ефективності в управлінні земельними ресурсами країни в цілому.

Обмеження в площі землі, для ведення господарства, надає сільському господарству особливості. Досягти розширення земельних площ – неможливо.

Втілюючи в собі усі сили природи, земля виступає головним об'єктом виробничого процесу. Згідно з функціональним призначенням та способом використання виділяють три сфери застосування зображені на рис.

Рис. Сфери застосування землі*

* узагальнено автором

Поєднання та взаємодія цих різних сфер служать для задоволення різних потреб життя людини.

Нині, в Україні провідним об'єктом економічної системи в цілому служить саме земля. Вона виступає основоположним предметом загальних інтересів та відтворювального процесу зокрема. А земельні відносини в теперішній час виступають головним диктатором розвитку суспільних відносин, регулюючи не лише економічні зв'язки, але й політичну, соціальну та демографічну їх складову. Відповідно до постанови Уряду «Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» № 639 від 23.08.2017р., з 1 вересня впроваджується взаємний обмін інформацією між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що дозволить оновлювати дані на регулярній основі та впроваджується система чіткого моніторингу для забезпечення прозорості функціонування земельних відносин в Україні [2].

Понад третину у ресурсній забезпеченості аграрного виробництва складають земельні ресурси.

Подвійного значення набуває земля як засіб виробництва для аграрних підприємств. По-перше, вона являється основою для виробництва продукції, а по-друге, фізичним простором для життєдіяльності людини.

Аграрна сфера виявляє свою повну залежність від наявності землі і тісного та нерозривного взаємозв'язку з нею. Незамінність землі тягне за собою відсутність альтернативи заміненості даного ресурсу.

Якісні характеристики землі, а саме непереміщуваність, незнищуваність, практична невичерпність її продуктивної сили дозволяють їй відігравати провідну роль у сільськогосподарському виробництві.

Складником виробничих потужностей у сільському господарстві виступають сільськогосподарські угіддя, що забезпечують виконання трьох рівнозначних функціональних складових. Земля – як предмет праці, надає можливість здійсненню біологічних процесів для вирощування та розвитку рослин. Земля – як головний елемент навколишнього природного середовища, що створює життєвий простір та уособлює біологічні, мікрокліматичні та фізико-хімічні властивості природи. Земля – як засіб виробництва, являється територією для розміщення будівель, споруд та посівів та переміщення робочої сили, машин, знарядь праці та готової продукції.

Особливість сільськогосподарської землі полягає в тому, що земельні ресурси являються об'єктами нерухомості. Специфічна роль її у процесі виробництва відзначається наявністю здатності до репродукції за умови застосування необхідної системи землеробства.

Якісною характеристикою землі для процесу виробництва виступає її незношуваність. Для успішного господарського використання земля потребує постійного та правильного відтворення родючості, що потребує значних затрат. Використання землі є вічним, необмеженим та науково обґрунтованим.

Фізичні, хімічні та біологічні зміни землі пов'язані з дією природних змін та антропогенного впливу на неї.

Функціональне призначення землі визначається наявністю величезної сукупності всіх її особливостей. Так, можна виділити пасивне призначення – розташування, форма рельєфу та геологічна побудова, та активне призначення – родючість ґрунту та властивості мікроклімату. Даний набір факторів визначає формування цінності землі, вартості землі та її корисності.

Земля у сфері сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах являється основою для проведення земельної реформи. Внаслідок проведення земельної реформи в Україні здійснено закріплення приватної власності на землю, роздержавлення та передача земельних територій у власність колективних сільськогосподарських формувань та громад, паювання земель та оформлення прав власності на неї, перерозподіл землі та трансформація форм власності на неї. В процесі проведення земельної реформи спостерігаємо багато неврахованих, необґрунтованих та проблемних моментів, дискусійних, суперечливих та соціально несправедливих рішень [3, с. 36].

Станом на 1 січня 2017 р. земельний фонд України становить 60,3 млн. гектарів, або близько 6 відсотків території Європи. Сільськогосподарські угіддя становлять близько 19 відсотків загальноєвропейських, у тому числі рілля -

близько 27 відсотків. Показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн і становить 0,9 гектара, у тому числі 0,7 гектара ріллі (середній показник європейських країн - 0,44 і 0,25 гектара відповідно). У цілому площа сільськогосподарських земель становить 42,7 млн. гектарів, або 70 відсотків площі усієї території країни, а площа ріллі – 32,5 млн. гектарів, або 78,4 відсотка усіх сільськогосподарських угідь [4].

Високий рівень інтенсифікації використання земельно-ресурсного потенціалу визначається за допомогою концентрації засобів виробництва, безпосередньо пов'язаних із землею, що виконують роль сполучної ланки між природними процесами росту рослин і технологічними аспектами інтенсифікації виробничих процесів.

Багатогранність функцій землі в аграрному виробництві визначає потенційну можливість вибору найбільш оптимальних та науково обґрунтованих систем заходів, що дозволяють сільгоспвиробникам ефективно та раціонально використовувати наявні земельні ресурси [5, с. 7].

За ст. 22 Земельного Кодексу землями сільськогосподарського призначення є землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для таких цілей [6]. Отже, правовими ознаками земель сільськогосподарського призначення слід вважати: 1) надання для потреб сільського господарства; 2) використання у сфері аграрного виробництва.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що поверхня землі є фундаментом і необхідною умовою того, щоб процес виробництва міг взагалі відбуватися. Виступаючи постачальником людині їжі, земля є національним багатством суспільства та матеріальною основою існування людства. Також земля - просторовий базис розміщення та розвитку всіх галузей народного господарства. Окрім природних властивостей ґрунту, продуктивність землі зумовлюється рівнем розвитку продуктивних сил суспільства та іншими факторами, дія яких змінюється як з часом так і територіально. Через це одні і ті ж ґрунти по-різному можуть вплинути на результати праці в сільському господарстві, в залежності від якісних властивостей ґрунту.

Сучасний стан розвитку та економічної ефективності ведення сільськогосподарського виробництва виражають невідповідність потенційним можливостям ресурсу землі згідно з вимогами розвитку ринкової економіки.

Продумані реформи і зміна моделі функціонування через ліквідацію «латифундації» сільгоспвиробництва, включаючи проведення земельної реформи – головна ціль сучасної аграрної сфери.

Список використаних джерел: 1. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> 2. Постанова КМУ від 23 серпня 2017 р. № 639 «Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». – [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250225706> 3. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціоналізації землекористування в контексті соціально-

економічного піднесення України / М.А. Хвесик // Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 26-27 лютого 2009 р.). – К.: ННДЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – С. 31-39. 4. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. – [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-п> 5. Гуторов А.І. Проблеми сталого землекористування у сільському господарстві: теорія, методологія, практика: монографія / О.І. Гуторов. // Харків: «Едема», 2010. – 405 с. 6. Земельний Кодекс України. . – [Електронний ресурс]. – точка доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

УДК 338.242.2

**Dr. Inna Lozynska, SNAU, Ukraine
T.J. Anderson, privat consultant, farmer, USA****FAMILY FARMING CAN TURN INTO A FAMILY BUSINESS: AMERICAN
EXPERIENCE IN FAVOR OF UKRAINE**

To date, according to the United Nations, of the 570 million farmers in the world, 500 million are family-owned.

Farm-households of the family type produce at least 56% of the total agricultural output, making a significant contribution to national and global food security. Speaking about food production, family farms are the predominant form of agriculture in the world.

And in Ukraine? Oddly, we do not have family farms at all. Of course, they exist, but at the legislative level their status is not defined. And this entails a number of problems and negatively affects the development of rural areas.

But there is also a good news: soon in Ukraine, farms of a family type can earn officially. To give them such status has an improved law "On Farmers".

This need has arisen for many reasons. The first and most important is that the bulk of labor-intensive agricultural products - vegetables, fruits, eggs, milk - are produced by non-farmers. They produce it in the range of 4-5%. And the main volume is produced by private peasant farms.

At the same time, private peasant farms are not full members of the agrarian market. They are individuals. This leads to problems with value added tax, with the tax on personal income. Also, private peasant farms have problems with entering the market, because nobody wants to do business with them, and they have no opportunity to enter into full contracts. I mean the company, the traders. At last, they can not document these contracts, because the Tax Code provides that they can purchase products only in case of official registration farmers like individual entrepreneurs.

Today we say that private peasant farms, without being full members of the agrarian market, without the status of agricultural producers, have a harder and more tax burden, remain without social protection. They live at their discretion. And in general, all limits are because they were beyond the borders of our state agricultural policy.

Many foreign experts title it's "a Ukrainian phenomenon", since 4-5 million private peasant farms are still unstructured, do not have their own professional associations.

Another important thing is that family farmers should have family members exclusively. There are no restrictions on hiring a worker in the current farmer's law. That is, they created a farm, hired 200-300 people, leased 5-30 thousand hectares of land and farmed. This is, in essence, an agricultural enterprise. And we mark that family farming has the right to involve hired workers exclusively for seasonal and specific work. There are even restrictions in the world regarding their number. It can be 3-5 people.

We are still debating whether to limit the number of seasonal workers. Because a family farm can deal with, for example, berry meadows. And there is an urgent need to pick strawberries. It will not cope with this work independently. It is obvious. Therefore, there is a need for a week or two to hire seasonal workers.

And the most important issue: can family farms rent land? American expert insists, that family farms are created and operate on the basis of land plots allocated for the conduct of a private peasant farm, but land lease is not excluded. On the contrary, it is even anticipated. Without it, successful family-type farms will not succeed.

Another thing is how much land they can rent? Different countries have different approaches to this. In some there is a limit on the area. Today, we are debating on this issue - to introduce or not to impose such restrictions.

The land issue is rather difficult, because a family farm, for example, in the steppe zone may have 500 hectares, grow crops or technical crops. In another region, the same farm may have 2 hectares under a greenhouse or berries.

The European Union has a lower limit. There, a household must register a farmer when he has, for example, more than 1 hectare of land, more than 3 cows, 5 pigs or exceeds a certain amount of turnover in the total. We do not see upper limitations on land.

Now we are talking about the fact that family farms, first of all, will be based on personal peasant farms. As some of them (according to various estimates, this is somewhere up to 20%) are already potentially family-owned farms and they are ready to be transformed if a favorable legislative environment is formed. It is possible that some basic farms will want to re-register as family farmers. But this will happen, provided that more favorable legislative and economic conditions are created for family-type farms.

Another hot issue - will family farms benefit from state support and in what form will it be provided to them? Now the answer to this question is rather difficult, but all participants in this process agree that in the farmer's law, which is now being drafted, special mechanisms of state support for the development of family farms should be envisaged. But this will happen in the event that state support is maintained at all.

We believe that in all circumstances, family-owned farms should be tax exemptions. Because family farms are the lowest part of business in the countryside, where there are a lot of working hands and a lot of workplaces.

**РОЛЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ПРИ ПОЗИЦІЮВАННІ
УКРАЇНИ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Позиціонування України в глобальному просторі полягає у віднаходженні «свого місця», що дасть змогу ефективно використовувати переваги інтегрування корпорацій у світову економіку та вирівнювати міжнаціональні суперечності. Запізнілий вихід України на світовий ринок не дає змоги країні встановлювати правила світової торгівлі, однак не позбавляє можливості просувати свої інтереси в міжнародному середовищі. Україна, що у 80-ті роки ХХ ст. посідала 62 місце серед країн-членів ООН, була приречена на тривалу й болісну інтеграцію в глобальне суспільство, яка не могла відбуватися швидко і легко. Глобалізація світової економіки є явищем об'єктивним, що відбуватиметься незалежно від бажань окремих суспільних груп. Вирішення проблеми знаходження Україною свого місця в системі міжнародних відносин має ґрунтуватися на інтеграції українських корпорацій до світового співтовариства. Національні інтереси зумовлюють пріоритети і форми міжнародного співробітництва. Україна як держава, що претендує на самостійний розвиток, процеси регіональної та національної інтеграції має поєднувати з захистом внутрішнього ринку, підтримкою вітчизняних товаровиробників, «виращуванням» власних корпорацій, здатних успішно конкурувати з транснаціональним капіталом. Процеси національної самоідентифікації стають основою ефективного використання глобальної інтеграції в інтересах власного соціально-економічного розвитку.

Перспектива формування в Україні відкритої економіки, під якою слід розуміти не лише розвиток зовнішньої торгівлі, а й поступове налагодження ще двох важливих каналів взаємозв'язку зі світовим господарством (через рух капіталів і взаємний обмін національними валютами) є об'єктивно зумовленою і практично безальтернативною.

Варто відмітити, що за останні роки позиція держави відносно світового господарства погіршується. У рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2015 рік Україна втратила 3 позиції і спустилась з 76-го (у 2014 році) на 79 місце серед 140 країн світу. Україна знаходиться між Гватемалою та Таджикистаном. Причому показник конкурентоспроможності України також знизився: на 0,11 з 4,14 до 4,03[1].

Індекс конкурентоспроможності визначає здатність економіки зростати у довгостроковій перспективі. Складається з 114 показників, 2/3 яких – це результати опитування керівників бізнесу, 1/3 – статистична інформація. Опитування бізнесу проводилось у січні – березні 2015 року, більшість статистичних даних за 2014 рік[2].

Показник макроекономічного середовища погіршився перш за все через інфляцію. Суттєве зростання інфляції зумовлено низкою об'єктивних факторів та дій, які є необхідними на шляху реформ. До об'єктивних факторів відноситься значне знецінення національної валюти проти іноземних валют, зокрема, долара США, зумовлене геополітичною невизначеністю – «втеча у долар» захисний механізм українців у всі часи. До необхідних кроків реформ, які зробили внесок до зростання інфляції є поступове виведення енергетичних тарифів на економічно обґрунтований рівень - рішучий крок, який Україна не робила від часів отримання незалежності. За експертними оцінками та оцінками НБУ внесок адміністративного підвищення цін у зростання споживчих цін оцінюється на рівні 19,5%[3].

Україна покращила свої позиції за складовими ефективності ринку праці та вищої освіти та професійної підготовки. Вища освіта залишається конкурентною перевагою України. Україна зайняла достойне місце в світі за рівнем охоплення вищою освітою та за якістю викладання математики та природничих наук. Освітня реформа передбачає подальші структурні зміни в усіх галузях освіти і науки, що в першу чергу, призведуть до підвищення якості освіти. Зокрема, активно рухається процес надання ВИШам автономії, закриття неякісних установ (сьогодні припинено діяльність 76 ВНЗ та філій). У подальшому передбачено кардинальну реформу професійної підготовки. Зокрема, зросте вплив роботодавців на формування змісту програм.

Оцінюючи значимість національного аграрного виробництва для глобального ринку, відмітимо, що питання продовольчого забезпечення ростучого населення світу стає все більш гострим для людства. Враховуючи, що Україна володіє 30 відсотками світового чорнозему, її значимість в вирішенні даної проблеми на перспективу не викликає сумніву. На 2017 рік сільське господарство стало одним з ключових факторів входження економіки України на світовий ринок. Всі складові економіки, котрі пов'язані з сільським господарством – переробка, торгівля, транспортування, зберігання, постачання – мають величезний потенціал в національному та світовому господарстві. Лише виробництво зернових в останні роки склало понад 60 млн. тонн на рік, при цьому а умов використання сучасних технологій є можливість збільшити його до 120-150 млн. тонн на рік. Сума експорту продукції агропромислового комплексу в 2014 році склала \$16,67 млрд. – що склало третину загального обсягу експорту товарів (\$53,91 млрд.). На 2016 рік у структурі експорту товарів найбільшу частку склала продукція АПК та харчової промисловості (42,2%), металургії (22,2%) та машинобудування (12,4%).

Експерти ФАО відмічають, що до 2050 року світове населення зросте до 9 млрд. осіб тому Україна має всі шанси стати одним з ключових гравців в формуванні глобальної продовольчої безпеки[4].

Оцінюючи позиції України в 2016 році, відмітимо, що в результаті позитивної цінової кон'юнктури країна отримала приріст вартості експорту агропромислової продукції на \$6,8 млн (на 1,3%). Основним торговельним партнером України в експорті товарів залишався Європейський Союз (39,9%),

при цьому частка Росії зменшилась до 8,5% (у квітні 2015 року доля РФ складала 11,8%).[5]

Українські корпорації у кризові процеси ввійшли з двома грандіозними проблемами: залежність нефінансових корпорацій від банків на фоні кредитної кризи та значний рівень зносу фондів. За даними агентства «Експрес-Рейтинг», середня частка банківських кредитів у зобов'язаннях компаній становить 23%, однак немало підприємств 50% зобов'язань фінансують за рахунок банківських кредитів[6].

В економіці України кризові процеси виявилися через кризу ліквідності, що обмежило доступ до зарубіжних кредитів; кризу в житловому будівництві, викликану значним скороченням іпотечного кредитування банками; зростання цін на енергоносії, що автоматично призвели до зростання цін на більшість українських товарів і послуг; зростання рівня інфляції в Україні, яка інтегрована у світову економіку[7]. Системні проблеми української економіки, такі як безвідповідальність чиновництва, дотримання індивідуально)кланових інтересів, технологічна деградація, роблять перспективи України невтішними. Песимістичним варіантом розвитку може стати економічна дезінтеграція регіонів за етнічними і мовними ознаками, а оптимістичним — закріплення вторинного сировинно)допоміжного статусу для цілісної країни. Тяжкі наслідки кризи для України посилюються пасткою зовнішньої боргової залежності. Необхідність реструктуризації наявної заборгованості та одночасно потреба в нових позиках означають втрату економічної самостійності та подальшу відмову від внутрішніх резервів розвитку[8].

В умовах інвестиційної кризи в Україні залучення іноземних інвестицій стає завданням, від ефективності вирішення якого залежать хід, темпи і багато в чому результати проведених реформ. В умовах переходу від однієї господарської системи до іншої потрібна величезна кількість інвестицій для забезпечення такого переходу.

Для України прогнозовані позитивні результати глобалізації, пов'язані з отриманням переваг від виробництва та реалізації інноваційної конкурентоспроможної аграрної продукції; можливостями повнішого використання переваг міжнародного поділу праці; отриманням допомоги міжнародних фінансових організацій; використанням досвіду економічних трансформацій в інших країнах; застосуванням передових технологій; підвищенням продуктивності, зниженням витрат виробництва. Прогнозовані негативні результати глобалізації пов'язані зі статусом України як слаборозвинутої країни з низьким рівнем ВВП на душу населення, що обмежена в свободі економічних та політичних дій, визнала та законсервувала своє периферійне місце у світі. Посилюватимуть негативну дію глобалізації занепад неконкурентоспроможних українських виробництв і втрата частини національної культури. «Периферійний зовнішньоекономічний імідж» України впливає на ефективність міжнародної діяльності українських корпорацій[9].

Вважаємо, що аграрний сектор економіки стає ключовим в створенні іміджу України та визначенні її світових позицій в перспективі. Одночасно з цим, щоб залишатися конкурентоспроможною та забезпечувати в подальшому

стійкий розвиток, Україна потребує значних змін в інфраструктурі, наукових дослідженнях, а також проводити державну політику, що стимулює сільське господарство.

Список використаних джерел: 1. The Global Competitiveness Reports 2010–2016 [Електро- нний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>; 2. Doing Business Reports 2011–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>; 3. Global Innovation Index 2011–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org.>; 4. Раймунд Йелле Сільське господарство в Україні – що на нас чекає в майбутньому? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agronews.ua/node/70723>; 5. Наталія Микольська Український експорт: перші показники росту. Що далі? / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/1/7051416/\\$](http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/1/7051416/$) 6. Index of Economic Freedom 2011–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking>; 7. Юрчишин В. Україна: від кризи до кризи/В.Юрчишин/ Центру Разумкова/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.razumkov.org.ua/upload/1410787033_file.pdf; 9. Global Investment Trends Monitor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-\(Series\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/Publications/Global-Investment-Trends-Monitor-(Series).aspx); 9. Грицина Л.А. Місце України у світовій економіці/ Л.А. Грицина/ Глобальні та національні проблеми економіки/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-12-2016/20-vipusk-12-serpen-2016-r/2249-gritsina-l-a-mistse-ukrajini-u-svitovij-ekonomitsi>.

УДК 330.341.42

М.В. Божко, аспірант*

**Харківський національний економічний університет ім. Сечена Кузнеця,
Україна**

ОКРЕМІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ СКЛАДУ ТА СТРУКТУРИ ВИТРАТ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Рівень витрат підприємства є одним з важливих елементів, який характеризує рівень як спроможності підприємства вести виробництва, так і виступає ознакою його конкурентоспроможності. Рівень витрат в значній мірі характеризує також спроможність підприємства вести виробництво на сучасному рівні технологічних вимог. Все це ставить багато питань в процесі аналізу складу та структури витрат підприємства, їх ефективності.

Так, Т. Квятко зосереджує свою увагу на понятті альтернативні витрати [1]. На її думку дана категорія дозволяє здійснити взаємозв'язку категорій «ефективність» та «конкурентоспроможність». На її думку конкурентоспроможність є необхідною передумовою досягнення економічною

* Науковий керівник – Д.В. Шиян, д-р екон. наук, професор.

системою загальної економічної рівноваги, як передумови переходу до її ефективного стану. Поняттям, яке об'єднує ці дві категорії є альтернативна вартість та похідні від неї поняття (альтернативні або порівняльні витрати).

На думку О. Сосновської в сільському господарстві на однакову кількість витрачених ресурсів сільськогосподарські підприємства можуть одержувати далеко не однакові за величиною результати. В такому випадку підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю, що визначається відношенням одержаних результатів до витрат засобів виробництва і живої праці [2]. Також за її даними основними домінуючими складовими витрат можна визначити: витрати на нафтопродукти, що змінюються в межах від 15,2% до 19,8%; витрати на мінеральні добрива (від 6,5% до 19,5%); витрати на оплату послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями (від 11,2% до 23,1%).

Неоднозначність в отриманні кінцевого результату через вплив природного фактору в сільському господарстві, не дає можливість одержання абсолютно точного прогнозу. Зокрема, несприятливі погодні умови навіть за високого рівня інтенсифікації рослинництва на 70-80 % зумовлюють варіабельність урожайності сільськогосподарських культур [3, с. 93].

В цих умовах успішне управління підприємством може здійснюватися тільки в випадку отримання інформації, необхідної для аналізу ситуацій, прийняття рішень і контролю за їх виконанням. Відсутність такої інформації змушує керівників підприємств спиратися в розробці рішень на інтуїцію, підвищуючи ризик прийняття неправильного рішення. Все це свідчить на думку Т. Мокієнко, що наразі склалася об'єктивна необхідність вдосконалення систем і методів стратегічного управління підприємством, зокрема управління витратами та їх інформаційного забезпечення. Вплив чинників зовнішнього середовища на діяльність підприємства зумовлює також формування особливостей поточного управління на рівні виробництва, за видами продукції та за центрами відповідальності [4].

Аналіз фактичних даних розпочнімо з розгляду складу та структури витрат на виробництво продукції рослинництва за елементами (табл. 1).

Таблиця 1

Складу та структури витрат на виробництво продукції рослинництва за елементами в Україні у 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014		2015		2016	
	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	у % до підсумку
Витрати – усього	115437,8	100,0	156293	100,0	195107,7	100,0
у тому числі						
оплата праці	7777,7	6,7	7963,1	5,1	9972,4	5,1
відрахування на соцзаходи	2956,1	2,6	2772	1,8	2234,7	1,1
матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції	77282,5	66,9	109486	70,0	132745,2	68
амортизація	6786,6	5,9	7527,9	4,8	10245,7	5,3
інші витрати	20635,4	17,9	28544	18,3	39909,7	20,5

Джерело [5].

Наведені в таблиці дані свідчать про те, що впродовж аналізованого періоду суттєво зросли витрати на виробництво по галузі рослинництво. Так, у 2016 році порівняно з їх загальною величиною збільшилась з 115437,8 млн. грн у 2014 році до 195107,7 млн. грн у 2016 році, або майже на 70%. Це безумовно пов'язано в першу чергу з впливом інфляційних процесів. Серед елементів витрат найбільш швидкими темпами впродовж аналізованого періоду зростали інші витрати, включаючи плату за оренду (майже на 90%) та матеріальні витрати (більш ніж на 70%). В той же час скоротились витрати на відрахування на соціальні заходи. Всі ці зміни вплинули на структуру витрат. Зокрема питома вага витрат на відрахування на соціальні заходи скоротилась з 2,6% у 2014 році до 1,1% у 2016 році, витрат на оплату праці з 6,7% до 5,1% відповідно. В той же час питома вага інших витрат зросла з 17,9% до 20,5%. Таким чином, головною тенденцією в зміні витрат є зростання їх загальної величини. В той же час зміна структури витрат, хоча і мала місце була не суттєвою.

Нами також була проаналізовано склад та структуру витрат у сільськогосподарських підприємствах Харківської області (табл 2.). в даному випадку структура витрат була взята у відповідності з даними Ф-50 сг., що дозволило більш проаналізувати їх структуру.

Таблиця 2

Складу та структури витрат на виробництво продукції рослинництва за елементами в сільськогосподарських підприємствах Харківської області 2014-2016 рр.

Статті витрат	2014		2015		2016	
	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн	млн.грн	у % до підсумку	млн.грн
Витрати на оплату праці	393,5	6,4	469,3	5,1	585,0	4,7
Відрахування на соціальні заходи	145,7	2,4	169,9	1,8	140,2	1,1
Матеріальні витрати	4138,2	67,2	6385,8	69,5	8505,8	68,8
у тому числі						
витрати на насіння	753,4	12,2	1024,2	11,1	1446,2	11,7
інша продукція сільського господарства	41,1	0,7	41,4	0,5	99,6	0,8
мінеральні добрива	868,8	14,1	1633,5	17,8	2354,8	19,0
нафтопродукти	910,4	14,8	1125,4	12,2	1272,3	10,3
електроенергія	49,4	0,8	62,1	0,7	77,2	0,6
паливо	42,0	0,7	31,3	0,3	87,6	0,7
запасні частини	421,5	6,8	814,6	8,9	941,1	7,6
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями	1051,6	17,1	1653,2	18,0	2226,9	18,0
Амортизація основних засобів	421,8	6,8	551,6	6,0	775,1	6,3
Інші витрати	1059,5	17,2	1615,1	17,6	2361,5	19,1
Всього витрат	6158,7	100,0	9191,6	100,0	12367,7	100,0

В цілому вона виявилась подібною до даних попередньої таблиці, що цілком очікувано. Так, загальна величина витрат по підприємства області зросла більше ніж у 2 рази (з 6158,7 млн.грн у 2014 році до 12367,7 млн.грн у 2016 році). Окремо слід відмітити, що серед складових матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають витрати на насіння, мінеральні добрива, нафтопродукти та оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями. Серед даних статей головним трендом стало зменшення питомої ваги витрат на нафтопродукти (з 14,8% у 2014 році до 10,3% у 2017 році) та їх збільшення на мінеральні добрива (з 14,1% у 2014 році до 19,0% у 2017 році). В цілому питома вага матеріальних витрат у структурі витрат майже не змінилась. Також окремо слід звернути увагу на суттєво зменшення питомої ваги витрат на заробітну плату та ще більше зменшення витрат на соціальні заходи. Питома вага витрат на амортизацію змінилась не суттєво.

Загальний висновок в даному випадку, що головні структурні елементи витрат, за виключенням заробітної плати та відрахувань на соціальні заходи не зазнали суттєвих змін. Серед складових матеріальних витрат необхідно особливу увагу звернути на зростання питомої ваги витрат на мінеральні добриво, що може бути пов'язано, в першу чергу з зростанням їх вартості.

Список використаних джерел: 1. Квятко Т. М. Співвідношення категорій "ефективність" та "конкурентоспроможність": теоретичні засади досліджень, загальні риси та особливості / Т. М. Квятко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. - 2014. - № 3. - С. 157-162. 2. Сосновська О. О. Оптимізація витрат як чинник підвищення ефективності виробництва в аграрних підприємствах Полтавської області // О. О. Сосновська, О. П. Бурлака, О. А. Бурлака / Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Випуск 1. Том 1. 2010 р.- С.224-228. 3. Операційний менеджмент: навчальний посібник / [В. І. Перебийніс, В. В. Писаренко, О. М. Помаз, О. В. Василенко та ін.]; за ред. В. І. Перебийніса. – Полтава : ПДАА, 2008. – 664 с. 4. Мокієнко Т.В. Підвищення прибутковості аграрного підприємства шляхом менеджменту витрат // Т.В. Мокієнко /Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. -2010. - Випуск 1. Том 1.- С.154-158. 5. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік / за ред. О. М. Прокопенко. – К., 2017. – 23 с.

**І.М. Данилко, головний бухгалтер*,
Носівська селекційно-дослідна станція Миронівського інституту пшениці
ім. В.М. Ремесла НААН**

СКЛАДОВІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СЕЛЕКЦІЇ ТА НАСІННИЦТВА ЗЕРНОВИХ КОЛОСОВИХ КУЛЬТУР

На сучасному етапі розвитку світової економіки відзначається інтенсифікація розвитку процесів глобалізації. Проявом цього є посилення впливу бізнес-структур іноземних держав на галузі та суб'єктів господарювання галузей аграрного сектора та економіки в цілому [1]. В цьому відношенні важливим є приділення уваги галузевими суб'єктами бізнесу питанням забезпечення належного рівня конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Факторами виробництва в економіці є: праця, земля, капітал та підприємницька здібність. З другої половини ХХ століття все більшого значення набуває фактор підприємницька здібність. Саме особливий порядок задіяння даного фактора дає можливість здійснити унікальне комбінування факторів виробництва, що відповідає впливу факторів зовнішнього середовища, для забезпечення більш кращих конкурентних позицій на місцевому, національному та міжнародному ринках [2].

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та аграрної галузі в цілому залежить від рівня впровадження інновацій на всіх етапах господарської діяльності [3]. Результатом діяльності в галузі насінництва є сорти сільськогосподарських культур. У свою чергу результатом інноваційної діяльності або інновацією селекції та насінництва будуть нові сорти [4].

Селекція та насінництво по своїй суті є інноваційною галуззю сільського господарства. Дієве проведення селекційних досліджень та виведення нових сортів значною мірою обумовлює конкурентоспроможність насіннєвого матеріалу та у підсумку зерна колосових культур. В цьому відношенні на етапі селекції та розмноження нових сортів зернових колосових культур важливим є отримання обсягів насіння, що відповідає споживчому попиту, з високими продуктивними та якісними характеристиками.

Ефективне здійснення інноваційної діяльності потребує задіяння комплексного підходу, відповідно чого бажаним є як на рівні окремих сільськогосподарських підприємств, так і всієї галузі насінництва формування інноваційної моделі розвитку [5]. В структурованому відношенні дану модель можна представити у вигляді наступних структурних блоків (рис.).

В цілому формування інноваційної моделі галузі насінництва на галузевому та підприємницькому рівнях потребує її структурування за 4 базовими блоками.

1-й блок моделі предметно спрямований на створення нових сортів

* Науковий керівник – Шпичак О. М., д.е.н., професор, академік НААН, ННЦ «Інститут аграрної економіки»

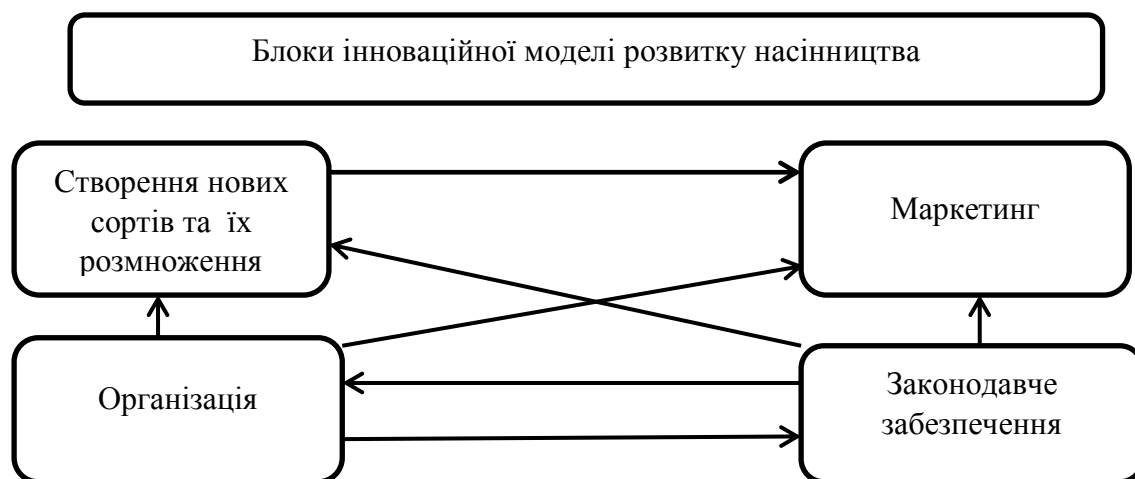

Рис. Інноваційна модель розвитку насінництва

зернових колосових культур та їх розмноження відповідно ринковому попиту на насіння. Реалізація зазначеного передбачає виконання наступних процедур:

- 1) проведення аналітичних досліджень тенденцій вітчизняного та світового ринків насіння, з визначенням тенденцій їх розвитку та очікуваних ринкових вимог до поточних та майбутніх сортів зернових колосових культур;
- 2) проведення селекційних досліджень зі створення нових сортів та отримання репродукцій р-1 та р-2.

2-й блок моделі означає побудування роботи в межах всієї інноваційної моделі на маркетингових засадах, що означає розмноження насіння з отриманням репродукцій супереліта та еліта відповідно ринкового попиту на них, що передбачає проходження наступних стадій: 1) на стратегічних засадах слід визначитись з пріоритетами у селекційній роботі та її поділу на стадії. Більший обсяг виробництва насіннєвого матеріалу та відповідно більший обсяг площі ріллі під визначені обсяги виробництва доцільно виділяти під затребувані ринком сорти; 2) обґрунтування стратегічної програми розвитку селекції та насінництва в сільськогосподарському підприємстві, однією з ключових позицій якої будуть питання акумулювання необхідного обсягу грошових та матеріально-технічних ресурсів для належного ведення селекції та насінництва; 3) паралельне проведення в межах маркетингових заходів рекламної кампанії з пропозицією окремих сортів, що відповідають ринковим потребам. Для цього доцільним є використання засобів масової інформації, створення сайту насіннєвого підприємства з окремою характеристикою різних сортів зернових колосових культур, проведення днів поля.

3-й блок моделі спрямований на врегулювання вирішення правових питань. Нові сорти є інтелектуальною власністю. В цьому відношенні важливим є забезпечення дотримання авторських прав як до селекціонерів, так і при сплаті роялті підприємствами споживачами насіннєвого матеріалу.

4-й блок моделі спрямований на організаційне впорядкування різних аспектів господарської діяльності зі створення нових сортів та їх розмноження,

проведення маркетингових заходів та заходів із захисту інтелектуальної власності та авторських прав.

Сприяння інноваційному оновленню є важливим державним завданням, оскільки інноваційний рівень економіки характеризує значення держави у світі. Відповідно цього важливим є приділення уваги інноваційним процесам та приділення уваги їх розвитку. Пріоритетними напрямками підтримки зазначеного є: належне фінансування фундаментальних та прикладних наукових досліджень і створення інноваційної інфраструктури та підтримання інноваційного середовища.

На господарському рівні інновації є важливим чинником підвищення рівня конкурентоспроможності позицій суб'єктів господарювання на відповідному ринку або у відповідній галузі. В цьому відношенні відзначається наявність відмінностей щодо здійснення інноваційних досліджень, розробок та їх впровадження у виробництво у інтегрованих міжнародних господарських формувань та звичайних суб'єктів підприємництва. З точки зору державних позицій важливим є підтримка державою інноваційної діяльності внаслідок її специфіки. Така роль держави обумовлюється аргументами підтримання конкурентних позицій вітчизняних суб'єктів господарювання щодо збільшення обсягів їх виробництва та реалізації продукції за рахунок чого і отримання більшого рівня податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Освоєння суб'єктами підприємництва аграрного сектора інноваційних підходів до розвитку насінництва та селекції сприятиме підвищенню їх рівня конкурентоспроможності та загальному зміцненню позицій вітчизняної галузі з виробництва зерна.

Список використаних джерел: 1. Пирожков С. І. Глобалізація та інноваційна діяльність в Україні / С. І. Пирожков // Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України : матер. наук.-практ. конф. – К. : НТТУ “КПІ”, 2003. – С. 141–149. 2. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации / Фатхутдинов Р. А. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с. 3. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України : проблеми та перспективи / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 516 с. 4. Бакай С. С. Інтенсивне насінництво зернових культур / Бакай С. С. – К. : Урожай, 1992. – 184 с. 5. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. / Вітлінський В. В. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.

А.С. Єгорова, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва,
Україна**

ВИДИ ПРИБУТКУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЧИСТОГО ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна категорія «прибуток» належить до числа категорій, які є відомим із давніх часів. В сучасних умовах розвитку світової економіки, економік країн світу, їх галузей, вона, за словами І. Бланка, отримала новий зміст. Виступаючи одним із потужних елементів ринкової економіки, вона забезпечує інтереси держави, власника і персоналу підприємства.

Побудова на підприємстві системи управління прибутком передбачає формування відповідних організаційно-методичних систем забезпечення цього управління, оволодіння основними механізмами формування прибутку, використання сучасних методів його аналізу та планування. Поряд із формуванням прибутку на кожному підприємстві повинно існувати управління його розподілом. А розподіл прибутку повинен виходити із того, що прибуток звітного року це одночасно і процес забезпечення ефективних умов його формування в плановому періоді, це реалізація стратегічних цілей підприємства [1].

Розглядаючи прибуток відповідно до сучасної парадигми, визначають такі його характеристики:

- прибуток – це форма доходу підприємця, який здійснює певний вид діяльності;
- прибуток – це форма доходу підприємця, який вклав свій капітал з метою досягнення певного комерційного успіху;
- Прибуток – це гарантований дохід підприємця, який вклав свій капітал в певний вид бізнесу;
- прибуток характеризує не весь дохід, який отримано в процесі підприємницької діяльності, а тільки ту частину, з якої виключено витрати на здійснення цієї діяльності;
- прибуток є вартісним показником, який виражений у грошовій формі.

Тобто прибуток – це виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, який характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності. Він представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення цієї діяльності [1-3].

В діяльності підприємств різних галузей економіки формування прибутку має свої особливості. Як правило, величина прибутку по підприємству у цілому формується від основного виду його діяльності, від його операційної діяльності. Етапи формування чистого прибутку в діяльності ДП “ДГ “Кутузівка” Інституту

* Науковий керівник: канд.екон.наук., доцент Шиян Н.І.

сільського господарства Північного Сходу НААН Харківського району, Харківської області представлені в табл.

Таблиця

Динаміка величини прибутку (збитку) ДП “ДГ “Кутузівка” Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН Харківського району, Харківської області., тис. грн

Показники	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	Відхилення 2016р. до 2013р. +/-
Валовий прибуток/збиток	12178	20750	27374	26178	14000
Прибуток/збиток від операційної діяльності	4043	4096	7906	4336	293
Прибуток/збиток до оподаткування	2412	3089	5689	1571	-841
Чистий прибуток/збиток	2412	3089	5689	1571	-841

Дані табл.1 дозволяють зробити висновок про те, що величина прибутку від операційної діяльності є визначальною у формуванні величини чистого прибутку ДП “ДГ “Кутузівка” Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН Харківського району, Харківської області. Протягом 2013-2016 рр. величина валового прибутку мала стійку тенденцію до збільшення із 12178 тис. грн. в 2013 р. до 26178 тис. грн. в 2016 р., або на 14000 тис. грн.

Величина прибутку від операційної діяльності підприємства збільшилася із 4043 до 4336 тис. грн в 2013 і 2016 рр., відповідно, або на 293 тис. грн. Величина прибутку до оподаткування протягом аналізованого періоду зменшилася на 841 тис. грн. і в 2016 р. склала 1571 тис. грн. Аналогічно змінювалася величина чистого прибутку, зменшившись у 2016 р. порівняно із 2013 р. на 841 тис. грн..

Аналіз представлених в таблиці данні дозволяють зробити висновок про те, що основний вклад у формування величини чистого прибутку в діяльності ДП “ДГ “Кутузівка” Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН Харківського району Харківської області має саме прибуток від операційної діяльності. Тому при розробці основних шляхів, спрямованих на підвищення величини чистого прибутку підприємства потрібно звернути увагу саме на формування прибутку від його операційної діяльності.

Список використаних джерел: 1. Бланк И. Управление прибылью / Бланк И. - Москва, 2007. – 768 с. 2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і переробл. / В.Г. Андрійчук. – Київ, КНЕУ, 2004. – 624 с. 3. Шляга О.В. Прибуток та рентабельність як показники ефективності виробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_075.pdf.

М.В. Зось-Кіор, д.е.н., доцент, професор
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна

ГЛОБАЛЬНА ДЕФОРМАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ **ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ**

З позицій мезо- та мікрорівнів економічної ієрархії адаптація підприємств аграрного сектора економіки є формою відображення підприємством і його структурами механізмів впливу глобалізації міжнародної економіки, що прагне встановити рівновагу у відносинах і зв'язках міжнародного ринку [9, 10]. До механізмів впливу глобалізації наразі належать:

- зміни кредитної, цінової, фінансової, ресурсно-сировинної, податкової ситуацій, економічної кон'юнктури;
- послаблення коопераційно-конкурентних переваг аграрних підприємств і впливу держави на розв'язання проблем фінансування сільськогосподарського виробництва, розвиток ринку технологічних інновацій;
- розширення ємності ринкової ніші підприємств; втрата адаптаційного статусу та ін. [12].

Ці дослідження відтворенні у схемах старої та нової пірамід управління земельними ресурсами за рівнями економічної ієрархії (рис. 1–2). Так, у старій піраміді управління земельними ресурсами планетарний вплив був більш обмежений ($AB < A_1B_1$), тоді як рівень підприємства – більш значимий ($IJ > I_1J_1$). Очевидно, що крім планетарного, збільшився вплив мега- ($DC < D_1C_1$) та макрорівня ($EF < E_1F_1$), а зменшився вплив мезо- ($HG > H_1G_1$) та нанорівня ($LK > L_1K_1$).

Фактично всі дослідження глобалізації вказують не просто на ряд комплексних впливів, а й на певні зміни суб'єкта, що зазнає глобалізаційних впливів. Це найчастіше вчені характеризують такими визначеннями:

- «агресивний наступ» [11, с. 4];
- «зміщення інтересів» [5, с. 313];
- «зрушення в економіці» [7, с. 27];
- «тиск» [3];
- «удар» [8] і т. ін.

Наприклад, генеральна лінія еволюції сільського господарства США – прогресуюча індустріалізація, яка підвищує роль великих «суперферм» і їх конкурентоспроможність усередині та поза країною. Цей процес буде посилюватися під тиском технологічного прогресу, економічного тиску, зростаючих вимог ринку до якості та безпеки продукції [1, с. 60]. Зі схеми деформації земельних відносин на національному рівні від глобалізаційних впливів наочно бачимо наслідки цих тисків, характерних для всіх країн світу (крім різниці у застосуванні країнового люфту та адапторів). Окрім продемонстрованих на прикладі України екстенсивно-інтенсивних наслідків, можливі також інтенсивно-екстенсивні, коли домінують заходи щодо

впровадження досягнень НТП і відбувається глобалізаційні впливи. Можливо суто екстенсивні наслідки – ігнорування глобалізаційних впливів або довгострокова оренда чи покупка земельних ресурсів країни глобальними агентами. Можливий варіант суто інтенсивних наслідків – коли науково-технічні розробки в аграрний сектор економіки країни є глобальними та самостійно розширюють межі адапторів, переважаючи глобалізаційні впливи.

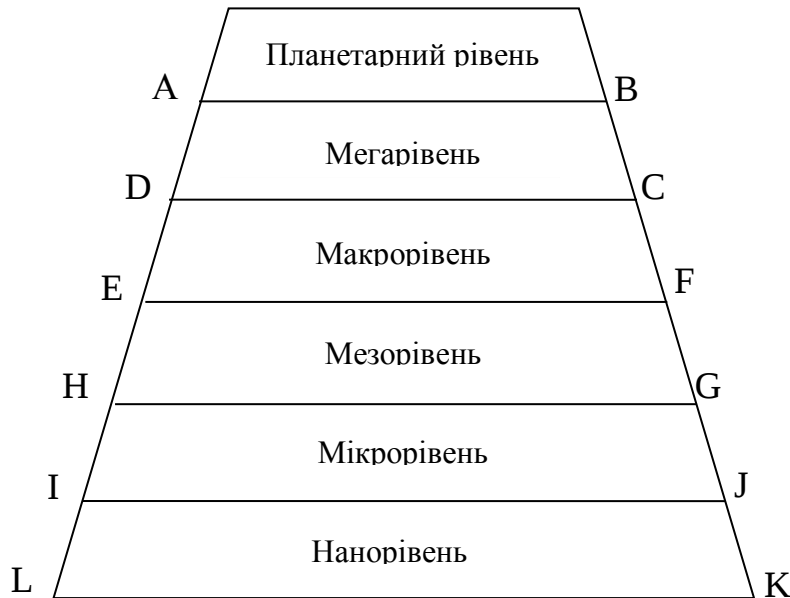

Рис. 1. Стара піраміда управління земельними ресурсами за рівнями економічної ієрархії (доопрацьовано автором за матеріалами [2, с. 29])

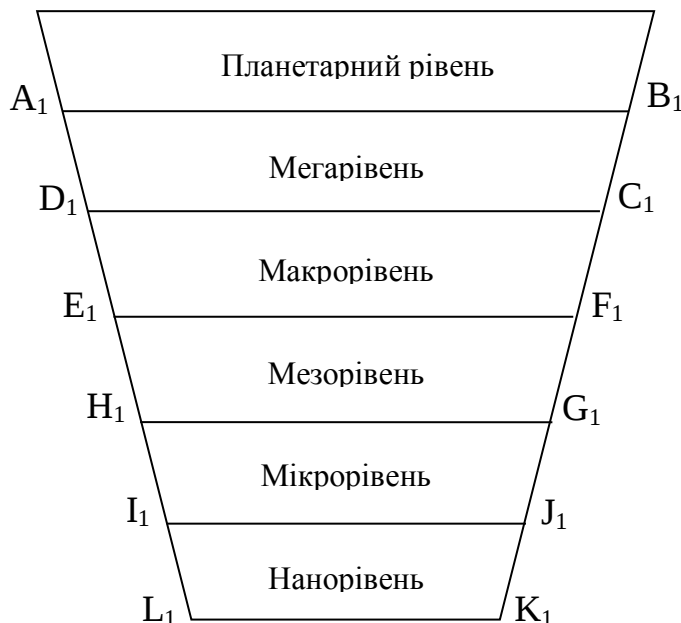

Рис. 2. Нова піраміда управління земельними ресурсами за рівнями економічної ієрархії (доопрацьовано автором за матеріалами [2, с. 28])

На авторське переконання, і дані визначення, і продемонстровані раніше глобалізаційні впливи на управління земельними ресурсами, і земельні відносини загалом дають підстави ввести новий науковий термін – «глобальна

деформація» в контексті управління земельними ресурсами аграрного сектора економіки.

Глобальна деформація – зміна формату усталених національних суспільних відносин під дією глобалізаційних впливів соціального, економічного, політичного, організаційного, фінансового, інформаційного характеру, превентивних та/або адміністративних адапторів і країнового люфту.

Під впливом глобалізації система землекористування буде суттєво змінюватися, що не в останню чергу пов'язано із розвитком логістичної інфраструктури аграрного бізнесу.

В умовах глобалізованої торгівлі багатьма розвинутими країнами практикується за рахунок розвиненої логістики одержувати значні прибутки на реекспорті товарів, які виробляють країни, що розвиваються.

Актуальність проблеми ефективної та конкурентоспроможної логістичної системи посилюється тим, що логістична складова у вартості, наприклад, зерна в європейських країнах становить 12-14%, у США – 9, а в Україні цей показник дорівнює близько 35%. Крім того в українських портах вартість логістичних витрат приблизно на 40% більше, ніж на такі ж послуги в Німеччині, і на 30% більше, ніж витрати в США [4, 13]. В той же час обмежені можливості логістики в Україні, за прогнозами, можуть стати перепорою для подальшого збільшення експорту. При цьому причорноморське зерно на поточний момент є найбільш конкурентоспроможним на зовнішніх ринках [6, 14].

Такі диспропорції призвели до того, що в Україні вигідно експортувати самостійно, наприклад, кукурудзу, тільки при обсягах виробництва на рівні не менше 1 млн. т. Тобто навіть при урожайності 100 ц/га, треба сконцентрувати валовий збір з 100000 га, що знов-таки ускладнюється необхідністю потрібного збільшення елеваторних потужностей України.

Тому зернотрейдери здійснили найзначніший вплив на виробництво та реалізацію зернових. Орієнтуючись на експорт, вони активно розвивали свою торгову інфраструктуру через створення регіональних мереж елеваторів та інвестування в потужності вітчизняних портів.

В той же час плани держави і агрохолдингів на ринку логістичних послуг є дуже амбітними. Так, Індустріальна молочна компанія створила центр наукових досліджень і апробацій, в під час кризи сконцентрувалася на розвитку логістичної інфраструктури (елеватори). На сьогодні в Україні будуються мультизаводи з переробки декількох культур на олію, що обумовлено авангардною позицією агрохолдингів щодо технологій, впровадженню інновацій, кваліфікації персоналу. Яскравим прикладом державно-приватного партнерства в контексті зазначеної проблеми є поглиблення дна портів за рахунок держави при умові будівництва потужностей для зберігання зерна в портах України за приватний рахунок. Як наслідок це робить Україну більш значним гравцем на світовому ринку продовольства.

Список використаних джерел: 1. Андрущенко В. М. Світовий досвід переходу від традиційного до органічного агровиробництва та можливості його застосування в Україні / В. М. Андрущенко // Агросвіт. – № 7. – 2015. – С. 55–61. 2. Білоцерківець В. В. Феномен нової економіки: ідентифікація та делімітація в

умовах постіндустріалізму / Білоцерківець В. В. // Агросвіт. – 2015. – № 6. – С. 25–30. 3. Веклич О. О. Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання / О. О. Веклич // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 62–70. 4. Власенко Ю. Г. Роль зернотрейдерів в експорті вітчизняної пшениці / Власенко Ю. Г., Нам'ясенко Ю. О. // Агросвіт. – 2015. – № 5. – С. 41–45. 5. Внутрішня торгівля України: проблеми і перспективи розвитку : монографія / І. М. Копич, О. О. Нестуля, В. В. Апоній. [та ін.] ; за ред. В. В. Апонія, П. Ю. Балабана. – Львів : Новий Світ – 2000, 2014. – 565 с. 6. В сельское хозяйство Украины привлекут инвестиции на сумму \$8 млрд. [Электронный ресурс] // Медиавектор. Независимое информационное издание : веб-сайт. – Режим доступа: <http://mediavektor.org/6210-v-selskoe-hozyaystvo-ukrainy-privlecut-investicii-na-summu-8-mlrd.html>. 7. Глобализация и регионализация мира / А. Н. Асаул, М. А. Джаман, Н. И. Пасяда, П. В. Шуканов ; под ред. А. Н. Асаула. – Санкт-Петербург : СПбГСАУ, 2010. – 104 с. 8. Голян В. Институциональные разрывы земельной реформы в Украине / В. Голян // Економіст. – 2012. – № 3. – С. 7–11. 9. Єщенко П. С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – до економіки людини / Єщенко П. С. // Економіка України. – 2014. – № 6. – С. 4–23. 10. Кравченко С. А. Адаптация экономического механизма функционирования сельскохозяйственных предприятий к условиям рынка: дис. ... доктора экон. наук: 08.00.04 / Кравченко Светлана Анатольевна. – Київ, 2007. – 444 с. 11. Могильний О. М. Аграрна економіка України: «ресурсне прокляття» чи локомотив розвитку? / О. М. Могильний // Агросвіт. – 2015. – № 5. – С. 3–10. 12. Приказка С. І. Фінансовий механізм як інструментарій мікроекономічного регулювання господарської діяльності підприємств (на прикладі підприємств харчової промисловості): дис. ... кандидата экон. наук: 08.00.04 / Приказка Светлана Іванівна. – Київ, 2009. – 209 с. 13. Рутицька В. В українських портах вартість логістичних витрат приблизно на 40% більше, ніж на такі ж послуги в Німеччині [Електронний ресурс] / В. Рутицька // М-во аграрної політики та продовольства України : урядовий портал. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/node/18842>. 14. Рутицька В. Невдовзі закінчиться будівництво двох зернових терміналів в Одеській та Миколаївській областях [Електронний ресурс] / В. Рутицька // Міністерство аграрної політики та продовольства України : урядовий портал. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/node/18869>.

УДК 339.137.2

Т.М. Квятко, канд. экон. наук, доцент

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, Україна**

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ КОНКУРЕНЦІЇ

В умовах актуалізації процесів, пов'язаних із переорієнтацією аграрного сектора у напрямі інноваційної моделі розвитку, існує потреба визначення та

використання конкурентних переваг, які відповідають постіндустріальному укладу і враховують галузеву специфіку національних товаровиробників. Визначення й розвиток конкурентних переваг, оптимізація на їх основі економічної діяльності сприяють більш ефективному використанню економічного потенціалу та раціоналізації поведінки суб'єктів сфер виробництва та обігу продукції. При цьому динамічні умови ринкового середовища вимагають від суб'єктів економічних відносин адаптації до цих змін, а також уміння завойовувати та зміцнювати свої позиції на певному цільовому ринку. Можливості адаптації до мінливих ринкових умов, поряд зі зміцненням позицій на цільовому ринку, визначаються рівнем конкурентоспроможності товаровиробника. Підприємства з високим рівнем конкурентоспроможності можуть забезпечити Україні стабільні темпи економічного розвитку у довгостроковому періоді. У зв'язку з цим, вивчення змісту, сутності та еволюції теорії конкуренції є однією з найважливіших складових частин ринкових досліджень, адже це в подальшому створює надійну основу для розробки ефективної стратегії діяльності підприємства, а як наслідок, досягнення максимального рівня прибутку від здійснення діяльності на відповідному сегменті цільового ринку.

Протягом останніх трьох століть теорія конкуренції пройшла шлях від зародження перших наукових уявлень про конкуренцію до становлення в якості самостійної теорії. Основи теорії конкуренції були закладені представниками класичної школи політекономії А. Смітом і Д. Рікардо, чия увагу привернули макроекономічні питання добробуту, результатом вивчення яких стали модель досконалої конкуренції і теорії абсолютних і відносних конкурентних переваг. Представники неокласичної школи К. Менгер, Ф. Візер, А. Маршалл здійснили перехід від аналізу конкуренції на макрорівні до мікрорівня і розглянули сутнісні умови конкуренції. У подальшому завдяки працям Е. Чемберліна і Дж. Робінсон в економічній науці переважаюча модель досконалої конкуренції змінилася теорією недосконалої і монополістичної конкуренції. Економічна криза кінця 20-х початку 30-х рр. ХХ ст. підтвердила необхідність присутності держави у регулюванні ринкових процесів, а отже неспроможність теоретичних підходів державного невтручання. На основі аналізу ситуації, що склалася, Дж. М. Кейнсом було запропоновано теорію, в якій він обґрунтував необхідність державного втручання в процеси конкуренції, що в подальшому розширило коло проблемних питань теорії конкуренції.

Включення держави в якості економічного суб'єкта в процес конкуренції стало відправною точкою для розширення кола досліджуваних проблем теорії конкуренції. Таким чином, навіть короткий огляд розвитку теорії конкуренції дозволяє стверджувати, що до середини ХХ ст. було розроблене значне коло питань. Проте багато практичних задач так і залишилось невирішеними.

Д.К. Гелбрейт досліджував специфіку сучасної конкуренції великих корпорацій в межах індустріального напрямку інституційної теорії. Науковець з'ясував, що саме масштабні корпорації формують індустріальну систему шляхом контролю над цінами, витратами та поведінкою споживачів, а дрібні підприємства, які не можуть впливати на ці фактори, є складовими ринкової

системи. Для ефективного функціонування всіх складових системи держава, на думку автора, зобов'язана втручатися в ринковий процес. Також, Д.К. Гелбрейт вважав, що наявність на ринку досконалої конкуренції неможлива за присутності корпорацій.

Свій вклад в розвиток теорії конкуренції здійснив також і Дж. Стіглер, який вивчав процеси функціонування ринкової економіки в межах теорії організації промисловості. Проведений науковцем аналіз поведінки фірм в конкурентних і монопольних галузях промисловості дозволив йому виділити принцип виживання і принцип мінімального масштабу ефективності. Дж. Стіглер вважав, що успіх в конкурентній боротьбі безпосередньо залежить від здатності інтегруватися в галузі. Він також, одним з перших, обґрунтував необхідність врахування наявної економічної інформації в якості конкурентної переваги та засобу ведення конкурентної боротьби.

У подальшому конкурентні відносини стають предметом досліджень такого напрямку розвитку економічної науки як економічний імперіалізм. Засновник теорії людського капіталу Г. Беккер вважав, що витрати на розвиток знань та вмінь працівників рівноцінні інвестиціям в придбання та створення новітнього обладнання та технологій, проте в майбутньому спроможні забезпечити велику прибутковість не лише компанії, але й всьому суспільству. Обґрунтовуючи економічну доцільність даного погляду, науковець дійшов висновку, що спеціальна підготовка фахівців формує відповідні особливості поведінки підприємства на ринку, ноу-хау, іміджу та бренду, що є однією з головних переваг суб'єкта економічних відносин у конкурентній боротьбі.

У теорії конкуренції представники неоінституціонального напрямку економічної науки зосередили свою увагу на ефективності ринкової економіки, визначив в якості її критеріїв трансакційні витрати – витрати на отримання інформації, проведення переговорів, укладання контрактів. На думку О. Уільямсона, Р. Коуза, Д. Норта, конкурентоспроможність компанії визначається безпосередньо можливістю та вмінням забезпечити економію трансакційних витрат. До того ж неоінституціоналісти в теорії конкуренції сформулювали уявлення про цивілізовану конкуренцію, в якій інтереси конкуруючих суб'єктів задовольняються на взаємовигідних умовах з мінімальними трансакційними витратами. В результаті чого, цивілізована конкуренція сприяє ефективному розвитку економіки, що не збігається із висновками Й.Шумпетера щодо позитивного впливу монополій на економічний розвиток.

У 80-і рр. XX ст. у дослідженнях конкуренції сформувався новий напрям – еволюційний інституціоналізм, або теорія конкурентної еволюції, представники якої Р. Нельсон та С. Уінтер ввели в теорію конкуренції нове поняття «організаційні рутини» – стереотипи, шаблони поведінки, які використовуються в повсякденній діяльності суб'єктів економічних відносин [11]. На думку науковців, рутини – це певні активи, що становлять специфічні конкурентні переваги компанії та комбінування яких відповідно до умов, що склалися на ринку може трактуватися як стратегія поведінки.

Активізація інтеграційних та глобалізаційних процесів в економіці наприкінці ХХ ст., нові умови ведення економічної діяльності сприяли формуванню новітніх концепцій конкурентних переваг: ринкової; ресурсної; інституціональної. Першою була сформована ринкова концепція на основі моделі ринків недосконалої конкуренції, теорії організації виробництва та теорії стратегічного планування. Відповідно до даної концепції, ринкове положення підприємства розглядається з точки зору конкурентних переваг, а тому вибір стратегії повинен відбуватися в залежності від типу ринку та наявних ресурсів.

Представником ринкової концепції є М. Портер, який одним з перших спробував систематизувати основи теорії конкуренції. Суть моделі Портера полягає у відокремленні трьох основних аспектів конкуренції – конкурентних сил галузі, конкурентних стратегій та конкурентних переваг. При цьому науковець узагальнив погляди різних економічних шкіл і запропонував власну модель п'яти конкурентних сил, які формують структуру галузі: 1) загроза появи нових конкурентів; 2) загроза появи товарів-субститутів; 3) можливість постачальників впливати на ціну; 4) можливість покупців впливати на ціну; 5) суперництво існуючих конкурентів між собою [12]. Також М. Портер встановив, що конкуренція набуває глобального характеру, де конкурують не економіки країн, а підприємства, які працюють в різних соціально-економічних умовах, ввів у економічну науку поняття «кластер», яке відображає ступінь інтеграції та взаємодії споріднених і підтримуючих галузей. При цьому М. Портер виділив причини успіху країн в міжнародній конкуренції в тій чи іншій галузі за допомогою системи показників – конкурентного ромба: факторні умови, умови внутрішнього попиту, споріднені та підтримуючі галузі, структура і стратегія підприємств, внутрішньогалузева конкуренція. Теоретичними положеннями конкурентного ромба на внутрішньофірмовому рівні користувалися ТНК, зокрема DuPont, Royal Dutch Shell, Procter&Gamble та інші. У 1990-х рр. теорія Портера також знайшла практичне підтвердження на рівні національних економік США, Австралії, Нової Зеландії як складова державних заходів, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності цих країн на світовому ринку.

Необхідність адаптування суб'єктів економічних відносин до умов мінливості і невизначеності ринкового середовища стала головною причиною розвитку ресурсного підходу, значний вклад в який зробили С. Монтгомері, Р. Рамелт, К.К. Прахалад, Г. Хамел та інші. Відповідно до поглядів представників даного підходу, інтенсивні галузеві зміни ведуть до зниження значення галузі і ринкової позиції конкретної компанії, а також до підвищення ролі внутрішніх ресурсів. Виходячи з цього, науковці встановили, що джерелом конкурентних переваг є комбінування внутрішніх унікальних ресурсів компанії. Завчасне формування та використання комплексу внутрішніх ресурсів компанії з часом стає визначальним фактором конкурентоспроможності суб'єкта економічних відносин в довгостроковій перспективі. Так Г. Хамелом та К.К. Прахаладом була запропонована теорія ключових компетенцій, за допомогою яких досягаються лідируючі позиції у галузі.

М. Трес та Ф. Вірсем розробили теорію унікальних цінностей, в якій унікальна цінність суб'єкта господарювання є конкурентною перевагою та реалізується у вподобаннях споживачів.

У середині 90-х рр. ХХ ст. в нових умовах функціонування підприємств на ринку, виникла необхідність в переорієнтації стратегій компаній в напрямі поєднання конкуренції і кооперації між учасниками ринку. Це стало основою розвитку сучасного інституційного підходу в теорії конкуренції. Також почали з'являтися концепції, що акцентують увагу на формуванні нових ринків як основних переваг в конкурентній боротьбі. Так, наприклад, К Крістенсен запропонував концепцію підривної інновації, яка заснована на поділі інновацій на підривні та підтримуючі та показує вплив нових технологій на діяльність компаній. На думку науковця, підривні інновації радикально змінюють параметри, на основі яких ведеться конкуренція, так як навіть компанії-лідери, які використовують підтримуючі інновації, несуть поразки від компаній, які впроваджують підривні інновації. Як наслідок, застарілі товари стають неконкурентоспроможними, а компанії які впроваджують підривні інновації отримують великі конкурентні переваги в боротьбі за споживача.

Отже друга половина ХХ ст. характеризувалася революційним розвитком теорії конкуренції, появою альтернативних поглядів на складові та фактори функціонування конкурентного механізму.

Список використаних джерел: 1. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции / пер.: Э. Лейкин, Л. Розовский. Москва: Экономика. 1996. 350 с.; 2. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции / пер.: А. Фонотов. Москва: Прогресс. 1986. 472 с.; 3. Нельсон Р.Р., Уинтер С.Дж. Эволюционная теория экономических изменений / пер.: М.Я. Каждан. Москва: Дело. 2002. 536 с.; 4. Портер М. Конкурентное преимущество. Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / пер.: Е. Калинина. Москва: Альпина Паблишер. 2008. 720 с.

УДК 330.15

О.С. Колтунович, канд. екон. наук

**Незалежний український центр правових ініціатив і експертиз
«Правова держава», Україна**

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ СЕКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Забезпечення сталого економічного зростання як інституціональної основи підвищення конкурентоспроможності України є головною метою національної економічної політики. Однак, черговий період рецесії національної економіки свідчить про складність її реалізації. Відсутність економічних трансформацій обумовлена низьким рівнем провадження процесів модернізації та інноваційного розвитку в Україні.

Сучасні умови економічного розвитку в Україні та активізація євроінтеграційних процесів визначили пріоритети реалізації моделі інноваційно-технологічної модернізації національної. В рамках регіональної економічної інтеграції, курс на інноваційно-технологічну модернізацію, як складний ресурсномісткий та капіталомісткий процес, потребує суттєвих обсягів інвестицій та відповідного державного регулювання інноваційної діяльності.

В умовах стагфляції економіка України потребує інституційних трансформацій та активізації процесів інноваційно-технологічної модернізації національної економіки. Відсутність процесів інноваційно-технологічної модернізації впродовж 2014 – 2017 років призвала скорочення частки ВВП України до 0,29% від світового ВВП. За результатами 2016 року обсяг ВВП України становив 93,3 млрд. доларів, а ВВП на душу населення – 2194,4 доларів. Для порівняння: ВВП на душу населення в Швейцарії складає 79,2 тис. доларів, в США – 57,4 тис. доларів, в Сінгапурі – 52,9 тис. доларів, у Польщі – 12,3 тис. доларів, в Росії – 8,9 тис. доларів [1].

Європейський вибір вектору економічної інтеграції також потребує формування високорозвиненої економіки заснованої на новітніх досягненнях у інноваційній сфері. Реалізація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [2] потребує залучення значних фінансових ресурсів та пошук альтернативних джерел інвестування окремих секторів національної економіки.

Аналізуючи досвід країн ЄС щодо інституційного забезпечення процесів модернізації та інноваційного розвитку економіки можна діти висновку [3], що з метою нарощення обсягів інвестиційного забезпечення процесу інноваційно-технологічної модернізації окремих секторів національної економіки доцільно розвивати систему податкових та тарифних пільг. З метою підтримки значної кількості інноваційно-інвестиційних проектів в рамках виділених бюджетних асигнувань слід переходити до програмного фінансування та створення секторальних фондів розвитку.

На сьогоднішній день в Євросоюзі діє «Стратегія інноваційного розвитку ЄС до 2020 року», яка і визначає інституційні передумови модернізації та інноваційного розвитку економіки Євросони [4]. Стратегічною лінією країн-членів Європейського Союзу в сфері інноваційної діяльності також є концентрація фінансових ресурсів на ключових напрямках, що відображається у створенні і функціонуванні відповідних галузевих фондів та секторальних програм розвитку країн-членів ЄС. Кожна країна Європейського Союзу має суттєву законодавчу базу, котра направлена на постійне техніко-технологічне оновлення основних фондів, у тому числі у сфері водокористування [5]. Саме інноваційно-орієнтована політика ЄС у сфері водокористування дозволяє місцевому населенню отримувати якісну питну воду з урахуванням усіх критеріїв та стандартів.

Отже, в нинішніх соціально-економічних умовах серед пріоритетних напрямів інноваційно-технологічної модернізації окремих секторів економіки Україні варто виділити комплекс заходів, направлених на створення інституціональних засад формування та розвитку процесів модернізації та інноваційного розвитку національної економіки.

Вирішення завдання оцінки вкладу структурних факторів при формування кількісних і якісних характеристик інноваційно-технологічної динаміки дозволяє істотно розширити механізми зростання національної економіки, а також розширити інструментарій методів управління інноваційною діяльністю в Україні. У зв'язку з цим необхідним є значне розширення структурної компоненти при формуванні стратегічних документів у сфері інноваційно-технологічної модернізації.

Визначені структурні трансформації можуть надавати безпосередній вплив на підвищення кількісних і якісних показників інноваційно-технологічної динаміки, відповідно необхідна розробка спеціальної інноваційно-технологічної політики, орієнтованої на використання цього фактора. Залучення інструментів структурної інноваційно-технологічної політики дозволить використовувати додаткові фінансові резерви прискорення економічної динаміки і підвищення якості інноваційно-технологічної модернізації окремих секторів національної економіки.

Список використаних джерел: 1. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України // офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/> 2. Постійне Представництво Європейського Союзу в Україні // офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk/ 3. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети: інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом ВРУ з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України, 520с. 4. Європейський парламент // офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/> 5. Європейська комісія // офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>

УДК 338.432 (477)

І.І. Конєва, к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет, Україна

ПРОГНОЗУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Сільське господарство будь-якої країни за всіх часів було і надалі є основною продовольчою галуззю народного господарства, стан якої прямо пропорційно залежить від обсягів коштів, вкладених у її розвиток. У сучасних умовах функціонування сільськогосподарських підприємств, виникає об'єктивна необхідність застосування ефективного фінансового прогнозування.

Прогнозування виробничої сільськогосподарської діяльності в сучасних умовах забезпечує реалізацію перспективних напрямів відтворення робочої сили, відтворення основних та оборотних засобів, стимулювання розвитку аграрного сектору економіки. Саме тому вдосконалення системи планів на

підприємстві, втілення нових прогресивних методів прогнозування стають сьогодні необхідними на сільськогосподарському підприємстві, оскільки стимулюють використання наявних і прихованих ресурсів та підвищують економічну ефективність його фінансово-господарської діяльності.

Від того, наскільки достовірно спланована виручка, залежатиме успішна фінансово-господарська діяльність підприємства. Розрахунок планової виручки повинен бути економічно обґрунтованим, що дозволить здійснювати своєчасне і повне фінансування інвестицій, приросту власних оборотних коштів, відповідних виплат робітникам і службовцям, а також своєчасні розрахунки з бюджетом, банками, постачальниками.

Аграрний сектор України забезпечує продовольством внутрішній ринок й разом з тим збільшує присутність на світових ринках. В цілому спостерігається тенденція зростання зовнішньоторгівельного обігу сільськогосподарської продукції. Частка експорту в загальному обсязі зовнішньоторгівельного обігу України становить близько 19%. У структурі експорту переважає зерно, соняшник і продукція олійно-жирового комплексу [1, с. 251].

Для забезпечення населення України необхідними продуктами харчування в достатньому обсязі, підвищення ефективності діяльності сільськогосподарської галузі необхідно вирішити ряд проблем – вдосконалити економічні механізми господарювання (ціни, податки, кредитування, дотаційну політику тощо); формування ринкового обігу землі [2, с. 46].

На даний час ТОВ АФ «Вікторія» являє собою потужне підприємство, яке займається вирощуванням, зберіганням та реалізацією сільськогосподарської продукції, не включаючи процесу її переробки. ТОВ АФ «Вікторія» займає найбільші в світі площі ділянок гібридизації кукурудзи селекції «DuPont Pioneer» (США). Свою співпрацю зі світовим лідером агрофірма розпочала у 2013 році. Це стало справжнім міжнародним проривом не тільки агрофірми, а й Білопільського району та Сумщини загалом.

Методом прогнозування виручки від реалізації продукції ТОВ АФ «Вікторія» було обрано методи екстраполяції та експоненціального згладжування, використання якого вважаємо оптимальним в сучасних економічних умовах. Суть методу полягає у здійсненні постійної адаптації результатів прогнозів до нової інформації, тобто прогнози стають більш чутливими до нових даних. Прогноз виручки від реалізації продукції ТОВ АФ «Вікторія» ґрунтується на даних 2014-2016 років.

Основними факторами, коригуючими обсяг виручки, є зміни обсягу реалізації, структури реалізованої продукції, цін на продукцію.

Стратегія підприємства спрямована на вирощування таких культур, які користуються попитом на зовнішніх ринках. Відповідно до цього розробимо прогноз обсягу виручки від реалізації продукції рослинництва ТОВ АФ «Вікторія» спираючись на прогноз цін на продукцію рослинництва на даних ринках (табл.).

Ефективна цінова політика підприємства залежить від ретельного аналізу інформації про витрати виробництва і реалізації продукції, поведінку покупців,

Таблиця

Фактичний обсяг виручки від реалізації продукції рослинництва ТОВ АФ «Вікторія» за 2014-2016 роки та прогноз на 2017-2020 роки (в доларах США)

Показники	Факт			Прогноз			
	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Посівна площа, га:							
пшениця	1700	2839	3350	3630	3750	3860	3980
кукурудза	2472	2091	2999	3450	3590	3720	3860
соняшник	2358	2929	1200	1050	1100	1100	1050
соя	0	29	783	1148	1144	1162	1175
всього	6530	7888	8332	9278	9584	9842	10065
Урожайність, ц/га:							
пшениця	52,48	74,55	63,88	70,5	60,8	67,4	63,4
кукурудза	130,7	41,49	92,05	94,5	98,5	92,3	104,1
соняшник	33,41	32,65	44,33	33,8	38,4	35,4	40,1
соя	0	23,62	28,85	26,3	28,4	24,8	25,7
Ціна реалізації, USD/ц:							
пшениця	11,3	13,3	12,5	12,8	13,1	13,1	13,5
кукурудза	11,0	6,1	28,7	24,4	23,1	23,8	23,6
соняшник	62,1	27,1	38,9	33,1	33,8	34,3	33,8
соя	0	25,4	21,2	23,1	23,4	24,8	24,1
Розрахунковий курс USD / UAH:	8,0	15,4	22,5	27,4	29,5	32,4	35,8
Виручка від реалізації, тис. USD:							
пшениця	1008,14	2814,91	2674,98	3275,71	2986,8	3408,15	3406,48
кукурудза	3553,99	529,21	7922,86	7955,01	8168,5	8171,87	9483,09
соняшник	4892,29	2591,62	2069,32	1174,72	1427,7	1335,64	1423,15
соя	0,00	17,40	478,90	697,44	760,3	714,68	727,76
всього	9454,42	5953,14	13146,06	13102,89	13343,28	13630,34	15040,48

дії конкурентів. На основі сільськогосподарського прогнозу 2016-2025, який був розроблений Продовольчою сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) й Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) проведемо прогнозування цін на зернові культури, соняшник та сою.

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що ціни на зернові культури на зовнішніх ринках будуть відносно стабільними протягом досліджуваного періоду. Так ціни на пшеницю будуть коливатись на рівні 12,8-13,5 USD/ц; кукурудзи – 23,1-24,8 USD/ц; соняшнику – 33,1-34,3 USD/ц; сої – 23,1-24,8 USD/ц.

В майбутньому прогнозується підвищення ціни на сою. Причинами подорожчання сої стануть обмеження пропозиції внаслідок загострення конкуренції на ринку, зростаючого попиту та розширення ринку, а також девальвація гривні і коливання валютного ринку.

Упродовж минулого року на внутрішньому ринку України спостерігалось поступове подорожчання зерна та олійного насіння. Здебільшого така тенденція викликана знеціненням вітчизняної грошової одиниці відносно валют провідних країн та підвищення конкуренції на внутрішньому ринку.

За даними FAO, середнє значення Індексу цін на зерно за підсумками 2016 року становило 147 пунктів, що на 9,6% нижче рівня 2015 року та на 39% - максимального рівня, досягнутого в 2011 році. Середнє значення Індексу цін на рослинні олії за цей же період становило 164 пункти, що на 11,4% вище порівняно з 2015 роком, але значно нижче за показники попередніх п'яти років. Тобто спостерігається поступова тенденція до здешевлення у світі зерна, олійного насіння та продуктів їх переробки [3, с. 45].

Резервами нарощення виробництва продукції рослинництва є зростання рівня використання сільськогосподарських угідь та підвищення урожайності основних культур до середньоєвропейського рівня. Саме інтенсифікація виробництва з використанням сучасних агротехнічних заходів та європейського досвіду має стати рушійною силою у ефективному розвитку аграрної галузі,

Що стосується прогнозів, то вони повинні бути реалістичними, тобто їх вірогідність повинна бути досить висока, і відповідати ресурсів підприємства. Для покращання якості прогнозу необхідно покращити якість інформації, необхідної при його розробці. Ця інформація, в першу чергу, повинна мати такі властивості, як достовірність, повнота, своєчасність і точність.

Список використаних джерел: 1. Аналіз поточної кон'юнктури і прогноз ринків рослинницької продукції в Україні та світі : монографія / О. М. Шпичак, Ю. О. Лупенко, О. В. Боднар та ін. ; за ред. О. М. Шпичака. - К. : «ННЦ«ІАЕ», 2015. - 336 с. 2. Месель-Веселяк В.Я Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України /Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. // Економіка АПК. - 2016. - №6 - С. 37-42. 3. Маслак О. Ефективне виробництво - 2017 / О. Маслак // Агробізнес Сьогодні. - 2017. № 3(348). — С. 44-46.

УДК 339.137.2

А.М. Коцкало, магістрант*

**Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка**

КОНКУРЕНЦІЯ ТА ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

З давніх часів людство розвивалося завдяки конкуренції, дія якої відслідковується в різних галузях: економіці, політиці, побуті тощо. Незважаючи на різні трактування даного терміну, конкуренцію більшість науковців і ми підтримуємо їх думку розуміють як боротьбу між суб'єктами господарської діяльності за кращі умови виробництва та реалізації продукції та як наслідок забезпечення підвищення попиту на запропоновані блага.

Якщо брати економічну складову історію конкуренції, то без неї не з'явилося б таких могутніх країн як США, Японія, Китай і багатьох інших.

* Науковий керівник – О.В. Дудник, к.е.н., доцент

Конкуренція є невід'ємною частиною розвитку людства і по праву може вважатися одним з найважливіших чинників світового прогресу.

В різних джерелах визначення конкуренції звучить по-різному. Так, Адам Сміт розглядає два варіанти розвитку конкуренції. Перший варіант полягав в умовах формування природної ціни – ціни вільної конкуренції, центру, навколо якого розгортаються всі можливі події економічної активності країни, коли можна вільно вкладати і вилучати капітал з прибуткових і збиткових галузей. Другий варіант полягав в тому, що конкуренція виникає внаслідок нестачі платоспроможного попиту або пропозиції товарів на ринку [1].

Д. Рікардо ж розглядав конкуренцію, як конкурентну боротьбу. Він вважав, що ціни утворюються шляхом впливу попиту і пропозиції в результаті конкурентної боротьби [2].

Інший економіст Е. Чемберліна вважав, що сутність монополістичної конкуренції складається в диференціації продукту, а саме в контролі над пропозицією, а значить, і ціною [3].

В свою чергу, Дж. Робінсон вважав, що всякий окремий виробник володіє монополією на свою продукцію – це в достатній мірі очевидно, і якщо велика їх кількість виступає з продажами за досконалої конкуренції, то виникає стан, який ми звикли описувати як досконала конкуренція [4].

На сьогодні конкуренція є особливим типом діяльності та на думку І.А. Савченко визначається як особливий рід відносин між конкретними господарчими суб'єктами, що виникають у зв'язку з виробництвом і обміном матеріальних благ (товарів чи послуг) в межах конкретного ринкового конкурентного середовища або за умов зацікавленості суб'єктів певними економічними ресурсами [5].

Конкуренція є однією з головних умов існування ринку. Вона змушує підприємців застосовувати новітні техніку і технологію, сприяючи зменшенню витрат виробництва, збільшенню випуску продукції, підвищенню продуктивності праці та ефективності економіки і так чином створює умови для існування ринкової економіки в цілому.

Формування конкурентоспроможності підприємства починається з виявлення факторів, які впливають на зміни в її загальному рівні. Такий аналіз дає змогу розробити заходи які зможуть допомогти підприємству визначити свої сильні та слабкі сторони.

Однак, враховуючи специфіку сільськогосподарської сфери, всі аграрні підприємства мають неоднаковий стратегічний потенціал. Вони реалізують різні стратегії та можуть функціонувати в різних середовищах та з різною складністю.

При цьому одні й ті самі фактори для різних підприємств можуть бути як керованими (тобто підприємство здатне впливати на них) та не керованими, або такими, що враховуються (підприємство пристосовується до їх змін). Тому в середовищі функціонування аграрних підприємств доцільно виділяти не зовнішні та внутрішні фактори, а ті, що залежать від діяльності підприємства (керовані) й ті, до яких потрібно пристосовуватися (некеровані).

До некерованих факторів можна віднести наступні: природно-кліматичні умови, затніться деяких видів продукції швидко псуватися, екологічні умови,

соціально-демографічні умови, винаходи, технологічний прорив, тенденції ресурсного забезпечення, кон'юнктура та інфраструктура ринку, політична та адміністративна ситуація.

В свою чергу, до керованих факторів відносяться: використання природних ресурсів, просторові умови, фінансовий потенціал, кваліфікованість та використання персоналу підприємства, рівень матеріально-технічного та техніко-технологічного забезпечення, ефективна підприємницька стратегія.

Проаналізувавши економічну літературу та умови функціонування аграрних підприємства, вважаємо доцільним зосереджувати увагу на наступних напрямках забезпечення конкурентоспроможності: пошук напрямів зниження собівартості виробництва за рахунок впровадження ресурсозберігаючих технологій; використання резервів збільшення обсягів виробництва; постійний моніторинг ринкової ситуації на цільовому ринку; впровадити в господарську діяльність товариства стратегічний аналіз та на його основі стратегічне управління з метою швидкого реагування на потенційні можливості та загрози зовнішнього середовища та максимально ефективного використання сильних сторін суб'єкта господарювання; вдосконалити організаційну структуру виробництва; освоєння інтенет-ринку, прийняття участі в біржові торгівлі та програмах тендерних закупівель; створення умов для постійного розвитку та підвищення кваліфікації працівників підприємства; впровадження новітніх технологій та підходів у виробництві сільськогосподарської продукції; розширення ринків збуту продукції.

Список використаних джерел: 1. Розанова Н.М. Эволюция взглядов на конкуренцию и практика антимонопольного регулирования: опыт стран с развитой рыночной экономикой/ Н.М. Розанова [Електронний ресурс]: економ. журнал. – 2011г. – №2 (2) – Режим доступу: <http://economicsggu.ru>. 2. Хазиахметов Б.З. Проблемы конкурентоспособности в современной экономике. / А.З. Хазиахметов, Б.З. Хазиахметов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2984>. 3. Хазиахметов Б.З. Проблемы конкурентоспособности в современной экономике. / А.З. Хазиахметов, Б.З. Хазиахметов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2984>. 4. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. / Дж. Робинсон – М.: Прогресс. – 1986. – 65–84с. 5. Савченко І.А., Сучасні підходи до економічної сутності конкурентних відносин / І.А. Савченко [Електронний ресурс]: Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" – режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1785>. 6. Мочерний С.В. Економічна теорія: Підручник. / С.В. Мачерний – К.: Видавничий центр „Академія”, 2004. – 856 с.

**О.В. Кругляк, канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Інститут розведення і генетики тварин імені М. В. Зубця НААН, Україна**

СЕЛЕКЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

За розрахунками науковців Dairy Campus Вагенінгенського університету (Нідерланди), попит на молоко та молочну продукцію у світі до 2050 року зросте у півтора рази до 1077 млрд. кг. Додаткові обсяги будуть вироблені та спожиті, переважно, в країнах, що розвиваються. Так, на ринку з'явилися країни, темпи зростання виробництва молока в яких впродовж останніх 15 років перевищили світові показники. Серед них – Індія та Пакистан (лідери виробництва в неформальному сегменті), Росія (планує за 5-10 років задовольнити власні потреби в молоці), Китай (інвестує не тільки у власне виробництво, а також в молочний бізнес Росії, Австралії, Нової Зеландії), Білорусь, Узбекистан (збільшення виробництва сирого молока у 2,5 рази за 15 років), Таджикистан, Киргизстан, Армєнія, Азербайджан, Туреччина, Іран [1, с. 2].

Щодо України, за 2000-2016 рр. поголів'я корів скоротилось у 2,4 рази (з 4958,3 тис. гол. на 01.01.2001 р. до 2108,9 тис. гол. на 01.01.2017 р.), а в сільськогосподарських підприємствах – у 3,8 рази (відповідно з 1851,0 до 484,6 тис. гол.). Попри одночасне зростання вдвічі середнього надою корів (з 2359 кг у 2000 р. до 4735 кг у 2016 р.), валове виробництво молока скоротилось за вказаний період на 21,9 % [2, с. 10, 22, 24].

З огляду на зростання світового молочного ринку (в липні 2017 року індикатор світових цін на молоко становив 38,9 дол. за 1 ц молока, що на 55% вище показників попереднього року та на 1,3% вище ціни місяць тому [3]), у бізнесових колах відроджується інтерес до молочного скотарства. За даними Ради з питань експорту продовольства, експорт вітчизняної молочної продукції збільшується. За січень-липень 2017 року надходження від її продажу склали 140,8 млн дол., що на 69,3% більше, ніж за відповідний період минулого року. Зокрема, надходження від експорту масла зросли в 4 рази (54,4 млн. дол.), молочної сироватки – у 2 рази (15,5 млн. дол.), сирів – на 45,7 % (17 млн. дол.) [4].

Аналогічно в Україні зросла ціна на живу масу великої рогатої худоби, що є додатковим стимулом для розширення дійного стада. Першим відчутним індикатором стало зростання виробництва яловичини до 106 тис. тонн за січень-червень поточного року (+2 % порівняно із відповідним періодом минулого року) [5].

На сучасному етапі розвиток молочного скотарства потребує зосередження уваги на збільшенні дійного поголів'я з високими продуктивними показниками у великотоварному секторі. Так, за результатами 2016 року найбільше молока вироблено у Полтавській, Черкаській, Київській, Сумській, Харківській, Хмельницькій областях [2, с. 116-117]. Такі показники досягнуто, в основному,

за рахунок сільськогосподарських підприємств. Поступове нарощування великими господарствами обсягів виробництва є позитивною тенденцією з точки зору якості молока та економічної ефективності його виробництва. Важливим фактором зростання крупнотоварного сектору має стати відродження національної системи селекції.

За останні десять років кількість племінних господарств з розведення великої рогатої худоби молочних та молочно-м'ясних порід скоротилась вдвічі (табл. 1).

Таблиця 1

Зрушення у структурі порідного складу племінного поголів'я великої рогатої худоби молочних та молочно-м'ясних порід, на початок року [6]

Порода	Число племінних стад, од.			Чисельність племінних корів, гол.		
	2007	2012	2017	2007	2012	2017
Українська чорно-ряба молочна	349	221	180	91546	75535	68181
Українська червоно-ряба молочна	152	107	75	37905	31920	25340
Українська червона молочна	44	29	19	13348	9309	6489
Голштинська	35	27	33	10504	14211	18467
Симентальська	56	28	21	9372	5181	4916
Червона степова	38	18	6	8832	4135	1642
Лебединська	8	6	3	1433	1122	713
Українська бура молочна	7	4	2	1008	479	170
Бура карпатська	10	2	-	863	146	-
Червона польська	5	3	1	662	509	136
Англерська	3	3	3	352	333	251
Айрширська	2	2	2	322	513	523
Білоголова українська	1	1	1	160	320	300
Швіцька	1	1	2	128	100	1101
Пінцгау	2	-	-	60	-	-
Разом	713	452	348	176495	143813	128229

- - явищ не було

Наразі у 348 племінних стадах утримується 128,2 тис. корів, що на третину менше, ніж 10 років тому. Найчисельнішою є українська чорно-ряба молочна порода – 68,2 тис. племінних корів, або 53,2 % у порідній структурі племінного молочного скотарства. Частка поголів'я корів української червоно-рябої молочної породи становить 19,8 %, голштинської – 14,4 %.

Слід відзначити вкрай недостатню кількість племінних корів активної частини популяції – 26,5 % від кількості корів, що утримуються в сільськогосподарських підприємствах та 6,1 % - в господарствах усіх категорій. Для прикладу, в Ізраїлі – світовому лідері з молочної продуктивності дійного стада (надій близько 12 тис. кг на одну корову), до племінної книги (The Israeli Herd-book (DHI)) внесено 90 % поголів'я [7, с. 12]. Низька частка підконтрольного поголів'я молочного скотарства України значно ускладнює процес нарощення високопродуктивних стад.

Позитивною тенденцією розвитку молочного скотарства є зростання рівня молочної продуктивності корів. Однак природний біологічний антагонізм надою і відтворювальної здатності став одним із факторів зниження виходу телят. Так,

за даними Державної служби статистики, у 2015 році в середньому в сільськогосподарських підприємствах України вихід телят на 100 корів знаходився на рівні 71 гол. [8, с. 92].

Зростання надою корів у племінних стадах із збільшенням спадковості голштинської породи призвело до зниження виходу телят на 100 корів, що є також фактором зменшення тривалості господарського використання корів. Ця тенденція є характерною й для всіх новостворених вітчизняних порід. Зокрема, у тварин української чорно-рябої молочної породи вихід телят на 100 корів зменшився з 82,8 у 2006 році до 76,8 голів у 2016 році, в червоно-рябій молочній відповідно – із 82,2 до 79,2 голів (табл. 2).

Таблиця 2

Виробничі показники племінних стад великої рогатої худоби молочних та молочно-м'ясних порід [6]

Порода	Середній надій від однієї корови за даними річного звіту, кг			Вихід телят на 100 корів, гол.		
	2006	2011	2016	2006	2011	2016
Українська чорно-ряба молочна	4700	5413	6743	82,78	80,35	76,81
Українська червоно-ряба молочна	4654	5601	6626	82,22	80,90	79,22
Українська червона молочна	4277	4883	5834	82,86	79,42	80,61
Голштинська	6006	7223	8071	68,15	70,18	73,90
Симентальська	3850	5030	6095	87,06	82,36	91,81
Червона степова	3526	3607	4052	83,58	77,95	78,64
Лебединська	4018	3783	5236	76,36	86,53	93,03
Українська бура молочна	4347	5579	3892	44,8	86,22	73,68
Бура карпатська	2591	2991	-	70,18	40,32	-
Червона польська	3099	3398	1842	71,16	67,38	89,09
Англєрська	4112	3965	4461	85,07	75,08	82,43
Айрширська	4353	5922	6269	84,40	69,92	67,30
Білоголова українська	3344	3838	4988	88,34	88,12	86,00
Швіцька	3789	2356	8380	87,50	88,00	57,76
Пінцгау	2379	-	-	80,36	-	-

- – явищ не було

В стадах української червоної молочної породи, де частка спадковості голштинської породи дещо нижча порівняно з першими двома, показник виходу телят знизився меншими темпами.

Тривалість сервіс-періоду у корів української чорно-рябої молочної породи за останні десять років знизилась із 116 до 105 днів у 2016 році. У корів української червоно-рябої молочної цей показник наразі становить 112 днів, української червоної молочної – 114 днів. В окремих стадах вітчизняних порід, в залежності від наведеного фактора (спадковість голштинів), вона сягнула до 190 днів. У чистопородних стадах голштинської породи середня тривалість сервіс-періоду знизилась до 134 дні. Аналогічно змінилась тривалість господарського використання корів – у тварин вітчизняних порід вона наближується до 3-4 лактацій, у голштинів – до 1,8-2,0 лактацій.

За даними бонітування, на даний час з-поміж вітчизняних порід найвищим надій є в корів української чорно-рябої молочної породи – 6613 кг із вмістом

жиру 3,71 %, білка 3,27 %, української червоно-рябої молочної породи – відповідно 6357; 3,76; 3,25, української червоної молочної – 5963; 3,87; 3,29 (табл. 3).

Таблиця 3

Зміна чисельності поголів'я та показників молочної продуктивності племінних корів вітчизняних молочних порід за останні 6 років, за даними бонітування [6]

Період, роки	Число стад, од.	Поголів'я пробоні тованих корів, гол.	Продуктивність (за 305 днів останньої завершеної лактації)				
			надій, кг	вміст у молоці, кг		вміст у молоці, %	
				жиру	білка	жиру	білка
Українська чорно-ряба молочна							
2016	180	52606	6613	245,41	216,47	3,71	3,27
2015	183	55640	6376	235,34	208,71	3,69	3,27
2014	194	54722	6223	231,21	203,26	3,72	3,27
2013	184	49814	6008	223,18	197,01	3,71	3,28
2012	206	54122	5805	214,85	188,56	3,70	3,25
2011	221	60292	5493	204,71	178,32	3,73	3,25
2010	255	63516	5259	195,16	169,79	3,71	3,23
Українська червоно-ряба молочна							
2016	75	18814	6357	238,78	206,39	3,76	3,25
2015	77	20285	6368	242,22	207,83	3,80	3,26
2014	84	21494	6236	234,90	202,53	3,77	3,25
2013	89	21195	6091	232,19	200,26	3,81	3,29
2012	98	23964	6093	231,07	197,78	3,79	3,25
2011	107	25751	5588	210,55	182,17	3,77	3,26
2010	120	27173	5430	203,05	177,51	3,74	3,27
Українська червона молочна							
2016	19	5117	5963	230,99	196,17	3,87	3,29
2015	19	4924	5778	225,27	188,65	3,90	3,26
2014	19	4688	5981	232,36	193,88	3,88	3,24
2013	22	4902	5837	225,15	189,21	3,86	3,24
2012	29	6641	5381	207,17	172,50	3,85	3,21
2011	29	7199	5073	194,04	161,49	3,82	3,18
2010	35	8362	4811	186,09	157,02	3,87	3,26

Вітчизняні молочні породи, які за генетичним потенціалом, знаходяться на рівні кращих європейських аналогів, а за якістю молока, плодючістю, тривалістю продуктивного використання переважають їх (про це свідчить досвід їх експлуатації низкою потужних промислових підприємств України), мають стати основою розвитку молочного скотарства України.

Список використаних джерел: 1. Discover milk Georgia : Електронний ресурс. – Режим доступу: – <http://www.dairynews/news-image/2017/January/20170117.pdf>. 2. Тваринництво України за 2016 рік : Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2017. – 141 с. 3. Моніторинг ринку молока. Серпень 2017 / Асоціація виробників молока : Електронний ресурс. – Режим доступу: – <http://storage.milkua.info/uploads/analytics/pdf/MonitoringUA/05.09.MonitoringUk.pdf>. 4. Виручка від експорту української «молочки» за сім місяців зросла на 69% : Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrainian->

food.org/uk/post/virucka-vid-eksportu-ukrainskoi-molocki-za-sim-misaciv-zrosla-na-69. 5. Ринок яловичини України – підсумки першого півріччя : Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://avm-ua.org/uk/post/rinok-alovocini-ukraini-pidsumki-persogo-pivricca>. 6. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві / ДП «Головний науково-виробничий селекційно-інформаційний центр у тваринництві Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН». 7. Панкратова Л. Функціонування та розвиток ринку молока в Ізраїлі / Л. Л. Панкратова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 40 с. 8. Тваринництво України за 2015 рік : Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К., 2016. – 211 с.

УДК 339.5

С. В. Лойко, аспірант*

ННЦ «Інститут аграрної економіки», Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У зв'язку з поглиблення процесів глобалізації та міжнародної інтеграції, посиленням конкуренції на внутрішніх ринках вітчизняні товаровиробники дедалі частіше шукають можливості виходу на зовнішні ринки збуту. Метою завоювання нових ринків збуту є збільшення потенційних прибутків та підвищення ефективності збутової діяльності.

Міжнародна інтеграція виступає вищим рівнем зовнішньоекономічних відносин та є закономірним процесом розвитку сучасної світової економічної системи. Вона є результатом інтернаціоналізації політичної та економічної системи, що передбачає процес зближення, об'єднання держав шляхом укладання міжнародних угод.

Аграрний сектор України є одним із ключових в системі економічних відносин, оскільки Україна має вигідне географічне положення, сприятливі природно-кліматичні умови, потужний ресурсний та людський капітал, родючі ґрунти все це створює умови для ефективного та конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції і її продажу не тільки на внутрішньому, але й на зовнішніх ринках.

Загальновідомо, що міжнародна конкурентоспроможність країни – це здатність країни створити таке середовище, в якому вітчизняні товаровиробники розвиватимуть свої конкурентні переваги та займати й утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку [1, с. 21].

Однією з ознак, що характеризує місце підприємства на ринку є її конкурентоспроможність, яка означає перевагу продукції над продукцією конкурента, що в свою чергу характеризує стан потенціалу підприємства. Висока

* Науковий керівник: Ходаківська О.В. – д.е.н., завідувач відділу земельних відносин та природокористування, ННЦ «Інститут аграрної економіки»

конкурентоспроможність дає гарантію на отримання високих прибутків та здобуття нових ринків збуту.

Нині в Україні спостерігається ріст обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, у першу чергу зернових та олійних культур. З огляду на це зростають показники експорту сільськогосподарської сировини.

Аграрний сектор України нині ефективно конкурує на міжнародному ринку поруч із зарубіжними товаровиробниками. Україна уже декілька років поспіль підтверджує свій статус експортера аграрної продукції (рис. 1).

Показники експорту свідчать про те, що сільськогосподарська продукція користується попитом на зовнішніх ринках. Експорт продукції АПК у 2016 р. склав 15,3 млрд дол. США, що становить 42,1% від загального експорту товарів України. Найбільше експортовано зернових культур (пшениця, кукурудза), які у структурі аграрного експорту займають 39,7%, жирів та олій тваринного або рослинного походження – 25,9% (з них 93% – соняшникова олія, на яку припадає 3702,4 млн дол. США), готових харчових продуктів – 16%.

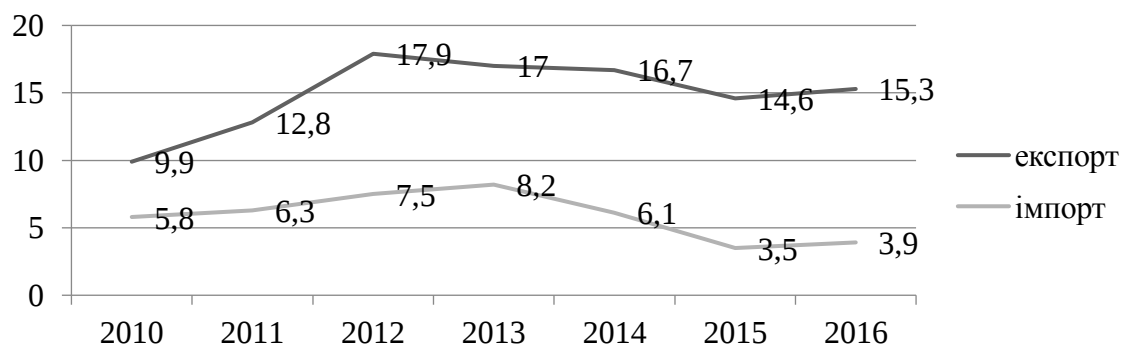

Рис. 1. Експорт-імпорт продукції АПК, млрд дол. США

Джерело: Державна служба статистики України.

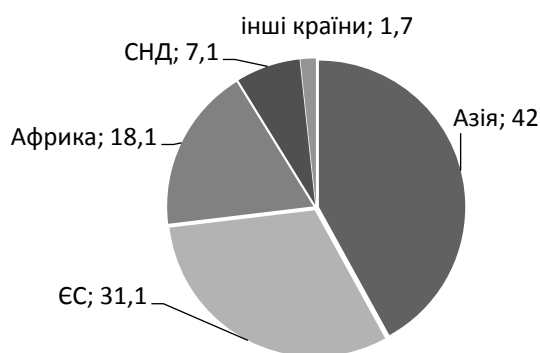

Рис. 2. Ринки збуту продукції АПК у першому півріччі 2017 р., %.

Джерело: Державна служба статистики України.

Основним ринком збуту української агропродовольчої продукції є країни Азії, на які у першому півріччі 2017 р. припадає 42% аграрного експорту. Основними країнами-партнерами з Азії у поточному році є – Індія, Туреччина і Китай. На другому місті – країни ЄС, з часткою 31,1%, де головними партнерами

є Нідерланди, Іспанія та Італія. Після підписання угоди про асоціацію з ЄС для України відкриваються нові можливості експорту сільськогосподарської продукції. Країни Африки у структурі агропродовольчого експорту займають 18,1% (основними партнерами є Єгипет, Туніс і Марокко) [2]. У зв'язку з викликами економічного, політичного та військового характеру знизився експорт сільськогосподарської продукції до країн СНД, особливо Російської Федерації.

Україна займає лідируючі позиції на світовому ринку за окремими видами аграрної сировини та продуктів її переробки. Так, за підсумками 2016 р. Україна посідає 6 місце за експортом пшениці (2,6 млрд. дол.), 4-те – за експортом ячменю (653,4 млн. дол.) та кукурудзи (2,4 млрд. дол.), 7-ме – за експортом сої (690,4 млн. дол.) і звісно 1-ше місце з експорту соняшникової олії (4,8 млрд. дол.).

Як бачимо українські товаровиробники можуть успішно конкурувати на світовому ринку агропродовольчої продукції. Проте, як правило, це потужні аграрні підприємства, які можуть витримувати світову конкуренцію. Натомість, малим і середнім агропідприємствам досить складно самотійно виходити на зовнішні ринки. Винятком є виробники органічної продукції, кількість яких з кожним роком зростає.

Попри позитивні наслідки експортоорієнтованої діяльності вітчизняного агробізнесу необхідно вказати й на існуючі недоліки. Зокрема, експорт продукції сільського господарства здійснюють, головним чином, агрохолдинги, які не дотримуються сівозміни, їх діяльність супроводжується виснаженням ґрунтів, у першу чергу, через монокультурне рослинництво, в якому переважають зернові та олійні культури. Крім того, агрохолдинги характеризуються мінімальним внеском у розвиток інфраструктури села. Поступово вони перетворилися в монополістів на ринку оренди земель, витісняючи дрібнотоварних виробників, якими є фермерські господарства, виробничі кооперативи, особисті селянські господарства тощо [4, с. 33].

Для підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку та завоювання нових ринків збуту важливим кроком є підвищення якості сільськогосподарської продукції, яка б відповідала світовим стандартам. Також особливої уваги потребує переорієнтація сировинного напрямку виробництва на виробництво готової продукції з високою часткою доданої вартості. Важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України має стати розвиток органічного виробництва, що нині набув значної популярності у світі.

Україна маючи значний конкурентний потенціал йде шляхом поглиблення міжнародної інтеграції та глобалізації. Однак, чи поліпшується від цього добробут жителів села, адже чисельність сільського населення постійно зменшується через втрату робочих місць та безпечних умов проживання. Саме у цьому напрямі мають бути сфокусовані подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел: 1. Антоненко К. В. Аналіз конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні / К. В. Антоненко, Н. О. Паксютова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – Вип.

38. – С. 20– 26. 2. Український клуб аграрного бізнесу [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://ucab.ua/ua.3>. Рябоконт В. П. Конкурентоспроможність аграрного сектору як фактор міжнародної інтеграції / В. П. Рябоконт // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектора економіки України : зб. мат. Міжн. наук.-практ. конф. та П'ятнадцятих зб. Всеукр. конгресу вч.-економ. (14 травня 2015 р.). – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – 410 с. 4. Ходаківська О.В. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому / Ходаківська О.В., Могильний О.М. // Економіка АПК. – 2017. – № 6 – С. 33–41.

УДК 631.158:658.310.823.009.12

І.С. Мазур, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вітчизняне сільське господарство сьогодні функціонує у досить складних економічних умовах: з одного боку, масштабна криза національної економіки, що характеризується загальним спадом виробництва, зайнятості, зростанням рівня цін, нестабільністю валютних курсів і як результат – погіршенням кон'юнктури внутрішнього ринку; з іншого – надходження в галузь значних іноземних інвестицій, впровадження у виробничий процес сучасної техніки та інноваційних технологій, а разом із ними – підвищення ефективності виробництва та нарощування експорту продовольства [1].

Загальновідомо, що конкурентоспроможність підприємства залежить від наявності у нього конкурентних переваг. При цьому окремі науковці схильні ототожнювати конкурентну перевагу з чинниками, які визначають кінцеві результати діяльності підприємства, характеристики його товарів тощо. Зокрема І. Яців стверджує, що «конкурентна перевага – це кращий, з точки зору результатів конкурентної боротьби, стан чинника конкурентоспроможності суб'єкта економічної діяльності порівняно зі станом цього чинника в його конкурентів» [2].

Незважаючи на те, що конкурентоспроможність підприємства формується під впливом цілої низки внутрішніх і зовнішніх чинників, вихідною і водночас визначальною ланкою формування його конкурентних переваг, на нашу думку, є саме персонал. З огляду на це, ми погоджуємося з Т. А. Репіч про те, що конкурентоспроможність організації прямо пов'язана з конкурентоспроможністю персоналу, і цей показник безпосередньо характеризує конкурентний іпотенціал підприємства [3].

Поширення інноваційної моделі розвитку у аграрному секторі економіки України об'єктивно висуває на перший план потребу розвитку персоналу

* Науковий керівник – О.О. Гуторова, канд. екон. наук, доцент

сільськогосподарських підприємств та підвищення його конкурентоспроможності. Адже, на тлі науково-технічного прогресу відбувається швидке «старіння» професійних знань, навичок, умінь, а вимоги роботодавців до працівників, натомість, істотно зростають.

На основі узагальнення наукових підходів до з'ясування сутності конкурентоспроможності персоналу її можна визначити, як агреговану сукупність фізико-психологічних та освітньо-кваліфікаційних властивостей усіх працівників підприємства, що дають їм можливість забезпечувати високу ефективність господарської діяльності в умовах мінливості ринкового середовища. Ця конкурентоспроможність забезпечується за рахунок високого рівня професіоналізму і компетентності, особистих якостей, інноваційного і мотиваційного потенціалу персоналу [4].

Конкурентоспроможність персоналу сільськогосподарських підприємств є свого роду похідною від процесів формування їх кадрового потенціалу, а також чинників, що зумовлюють розвиток людського капіталу села загалом. Адже характеристики кадрового потенціалу, зокрема їх якісна частина значною мірою переплітаються із критеріями, на основі яких визначають рівень конкурентоспроможності працівників [5].

На формування й підвищення конкурентоспроможності персоналу з різною силою, спрямованістю та інтенсивністю впливають як внутрішні чинники, пов'язані з особливостями трудового потенціалу особистості, так і різноманітні зовнішні чинники, що діють за межами індивіда на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях. В результаті позитивного або негативного впливу тих чи інших чинників конкурентні переваги працівників стихійно або цілеспрямовано змінюються (нарошуються або зникають), приводячи до багатовекторності процес розвитку конкурентоспроможності персоналу в цілому. Виходячи з такого підходу, підвищення конкурентоспроможності персоналу розглядається в якості результуючої суми векторів від дії сукупності внутрішніх чинників (на рівні особистості) і зовнішніх чинників (поза межами індивіда) [6].

Індивідуальні або особистісні фактори впливу на конкурентоспроможність персоналу в першу чергу, пов'язані з природними даними людини. Відповідно до них можна віднести:

- Психологічні характеристики: інтереси, потреби, комунікативність, мотиви, ціннісні орієнтації;
- Моральні якості особи;
- Стан здоров'я і фізіологічні характеристики;
- Рівень освіти і професійної підготовки;
- Ставлення до трудових обов'язків;
- Дисциплінованість, самоконтроль;
- Загальні (універсальні, ключові, «понадпрофесійні») і професійні (предметно-спеціалізовані) компетенції.

Оцінюючи роль і тісний зв'язок чинників людського розвитку і конкурентоспроможності робочої сили, необхідно відзначити, що набуття

конкурентних переваг у значній мірі визначаються станом ринку праці, а також регіоном, місцевістю, де відбувається трудова діяльність працівника [4].

Відповідно макро- та мезоекономічні чинники мають першочергове значення у контексті формування та розвитку конкурентоспроможності персоналу. Саме макросередовище визначає умови, в яких відбувається первинне формування кількісних і якісних характеристик кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств, причому не лише набутих, але й вроджених.

Перелік основних макро- та мезоекономічних чинників впливу на конкурентоспроможність персоналу сільськогосподарських підприємств представлений на рис.

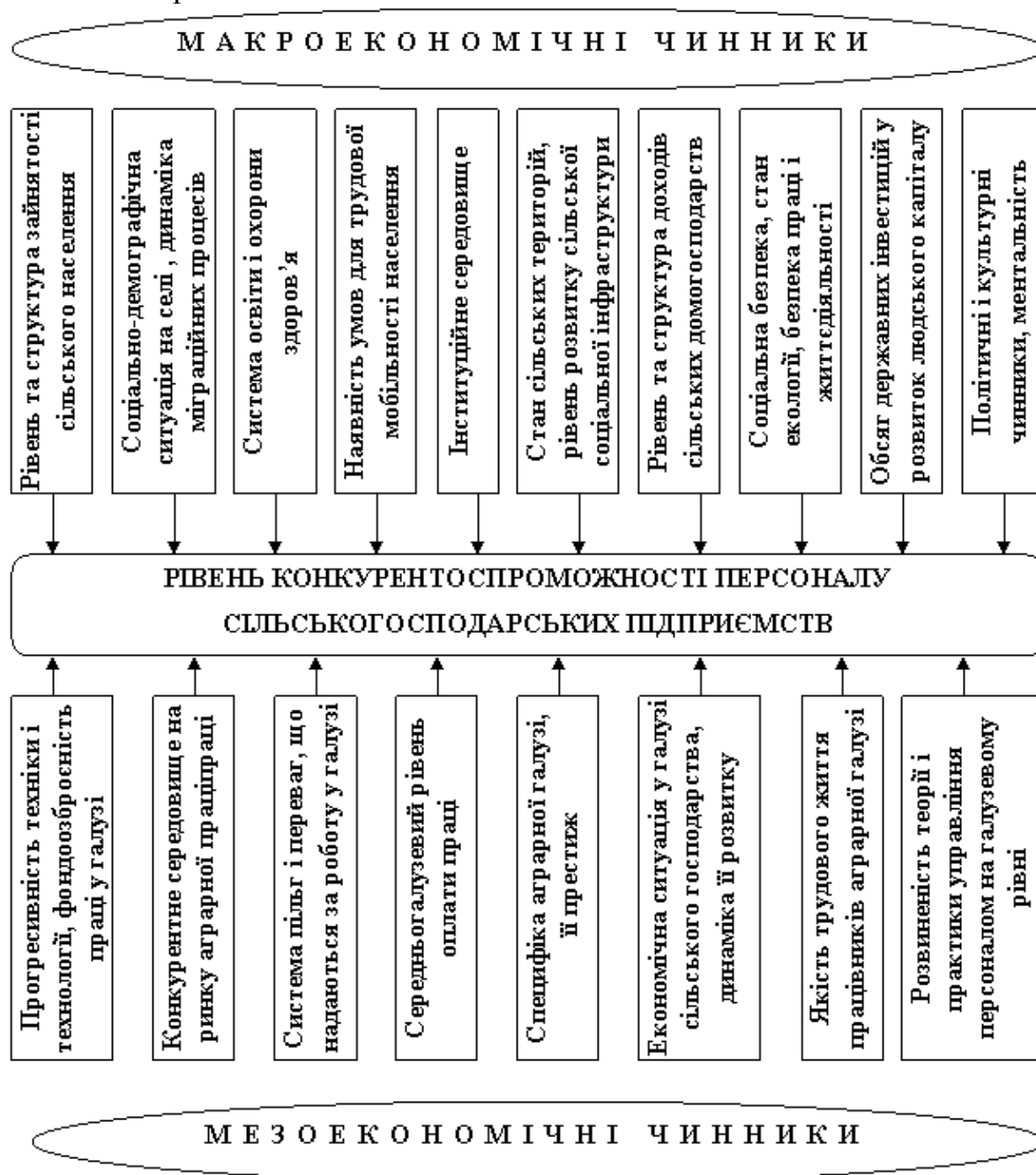

Рис. Макро- та мезоекономічні чинники впливу на конкурентоспроможність персоналу сільськогосподарських підприємств

В загальних рисах, оцінюючи вплив цих чинників, можна сказати, що зростанню конкурентоспроможності кадрів підприємств аграрної галузі протидіє гостра демографічна криза села, руйнація соціально-економічного механізму збереження єдності якості й кількості відтворення населення, скорочення попиту на робочу силу на ринку праці, зокрема висококваліфіковану, деформації в оплаті праці і доходах, занепад соціальної інфраструктури села, а головне – незадовільний стан системи освіти та охорони здоров'я – галузей, які найбільше впливають на якісні характеристики людського капіталу[4].

Найбільш вагомими ознаками кадрового потенціалу є володіння необхідною професійною підготовкою, сформованими компетенціями, що відповідають вимогам виробництва та забезпечують здійснення трудового процесу на високому якісному рівні; рівень відповідальності, мотивації, культури праці та цільові установки на самореалізацію, професійне і кар'єрне зростання; зацікавленість у стабільному розвитку виробництва, підвищенні його ефективності, налаштування на партнерство і соціальний діалог [5].

Отже, розвиток конкурентоспроможності персоналу сільськогосподарських підприємств є результатом дії багаторівневої системи чинників. Їх систематизація показала, що ключовими передумовами забезпечення конкурентних переваг працівників аграрного сектора економіки є зростання державних і приватних інвестицій в людський капітал, збалансований розвиток сільських територій, наявність дієвих стимулів до праці і кар'єрного зростання, високий техніко-технологічний розвиток аграрного виробництва, постійне навчання кадрів на виробництві, підвищення престижності аграрної праці.

Визначення домінуючих чинників та їх належна оцінка дозволять удосконалити систему управління персоналом, вибрати оптимальні для умов кожного окремого підприємства підходи і важелі мотивації працівників до ефективної роботи і професійного зростання, а також обґрунтувати загальну стратегію розвитку конкурентоспроможності персоналу сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел: 1. Мартинюк Н. Розвиток персоналу як чинник підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств : стаття / Мартинюк Н., Черевко Д. – Львів : стаття, 2015. 2. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І. Б. Яців. – Львів : Український бестселер, 2013. – 427 с. 3. Репіч Т. А. Конкурентоспроможність персоналу як складова загальної конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / Т. А. Репіч. – Режим доступу : www.dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/.../10.pdf. 4. Н. В. Мартинюк. Чинники розвитку конкурентоспроможності персоналу сільськогосподарських підприємств: стаття/ Н. В. Мартинюк.- Львів стаття, 2013. 5. Онисько С.М. Оплата праці у сільськогосподарських підприємствах при вдосконаленні системи соціального захисту населення : монографія / С.М. Онисько, О.А. Біттер, В.Р. Крупа. – Львів : Ліга-Прес, 2011. –232 с. 6. Смірнов О.О. Підвищення конкурентоспроможності персоналу промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.07 / О.О. Смірнов. – Київ, 2007. – 20 с.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО ПТАХІВНИЦТВА НА СВІТОВИХ РИНКАХ

Євроінтеграційні прагнення України вимагають підвищення її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Економічне зростання базується на засадах науково-технічного прогресу та інноваційних факторів, що створюють нові джерела динамічних конкурентних переваг. Світова економіка поступово переходить від конкуренції на основі фінансового капіталу, факторів виробництва та інвестицій до конкуренції на основі інноваційних рішень. Цей процес не обійшов і аграрний сектор України.

Птахівництво в Україні є найбільш привабливою і конкурентоспроможною галузю аграрного сектора економіки. Основною продукцією даної галузі є м'ясо птиці та яйця. Привабливість птахівництва обумовлюється в першу чергу скоростиглістю, низькими енегровитратами та високою окупністю капіталу. Потенціал галузі розкривається і через те, що куряче м'ясо є більш доступним м'ясом для населення. З 2005 по 2015 роки споживання м'яса птиці на душу населення зросло з 13,9 до 23,9 кг, а в структурі споживання м'яса, частка м'яса птиці у 2014 році складала 45%. Також спостерігається і зростання споживання яєць з 166 штук у 2005 році до 280 штук у 2015 році у розрахунку на 1 особу за рік [1].

Ефективність птахівництва забезпечується на основі розширеного відтворення за рахунок впровадження прогресивних технологій, використання інновацій та вертикальної інтеграції, що суттєво знижує витрати на всьому етапі товароруку від виробника до кінцевого споживача. Вертикальна інтеграція сприяє скороченню витрат і зниженню залежності від поточних тимчасових змін у ринковій кон'юнктурі [3]. Зазначені складові ефективності птахівництва дали змогу досягти наступних показників виробництва продукції. Так, за даними Державної служби статистики України, протягом 2005-2016 рр. поголів'я птиці у господарствах всіх категорій зросло з 162 млн голів до 202 млн голів, або на 125,9%, виробництво яєць зросло з 13045,9 млн шт. до 15100,4 млн шт., або на 115,7%, виробництво м'яса з 496,6 тис. тонн до 1166,8 тис. тонн, або на 235%, що стало результатом укрупнення існуючих підприємств і активного розвитку нових [4, 5].

За підсумками 2014 року, Україна входить до десятки провідних країн світу — виробників та експортерів птахівничої продукції, а уже з початку 2015 р. Україна стабільно займає 3 місце по постачанню курятини до ЄС, поступаючись лише Бразилії і Таїланду («старожилам» даного ринку збуту). Найбільшим попитом українська курятина користується в Німеччині (2,55 тис. т), Нідерландах (2,95 тис. т). Дані тенденції свідчать, що птахівництво України має потенціал стати вагомою складовою частиною світового птахівництва [2].

Продукція птахівництва вітчизняних товаровиробників знайшла своїх покупців в країнах ЄС (Нідерланди, Ірландія, Бельгія, Польща, Італія, Греція та інші), Митного Союзу (Вірменія, Киргизстан, Казахстан, Грузія, Молдова, Узбекистан, Таджикистан), Близького Сходу (Ірак, Йорданія, Ліван, ОАЕ, Кувейт), Африки (Єгипет, Лівія) та в інших країнах світу.

Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на світовому ринку продукції птахівництва відбувається за рахунок впровадженню новітніх технологій, залученню інвестиційного капіталу і інноваційних розробок, комп'ютеризації управління технологічними та виробничими процесами, а також відповідності світовим стандартам якості та вимогам до безпечності харчових продуктів тваринного походження НАССР.

З вітчизняних підприємств які здійснюють експорт продукції птахівництва і мають потенційні можливості до нарощування обсягів виробництва і реалізації високоякісної продукції слід виділити ПАТ «Миронівський хлібопродукт», ТОВ «Комплекс «Агромарс», ТОВ «Птахофабрика» Снятинська Нова», ПАТ «Миронівська птахофабрика», ТОВ «Аграрний Холдинг Авангард», «ТОВ «Овостар» тощо.

Конкурентоспроможність виробників продукції птахівництва в подальшому буде залежати від прогнозованості і стабільності розвитку економіки України та доступності до ринків інших країн світу. А такі складові конкурентоспроможності, як сучасні технології, наявність великих площ сільськогосподарських угідь для вирощування кормів, зерно-технічний напрям рослинництва, низькі витрати на виробництво будуть сприяти розвитку галузі.

Для розширення експортних можливостей вітчизняними товаровиробниками продукції птахівництва гостро стоїть питання збільшення експортних квот насамперед в країнах ЄС. Якість продукції птахівництва вітчизняних товаровиробників відповідає жорстким вимогам якості ринку країн-членів ЄС. Розширення квот на поставку продукції птахівництва на наш погляд лежить у політичній сфері. Тому необхідно налагоджувати комунікації між усіма учасниками ринку.

Список використаних джерел: 1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Статистичний збірник 2015 рік. / За ред. Н. С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 54 с. 2. Беженар І. М. Стан та перспективи розвитку птахівництва в Україні / І. М. Беженар, Т. М. Васюта // Агросвіт. - 2015. - № 18. - С. 41-51. 3. Заболотний В. С., Гаврик О. Ю. Сучасні тенденції виробництва яєць в Україні // Економіка та управління АПК. – 2014. – №. 1. – С. 103-108. 4. Тваринництво України. Статистичний збірник за 2015 рік. Державний комітет статистики України. - 2016. - 210 с. 5. Клібанська Л.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств птахівництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Клібанська Лариса Валеріївна; ПВНЗ «Європейський університет», Київ, 2017 – 286 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ ЗА УМОВАМИ СОТ

В останні роки все більш дієву роль в сучасному міжнародному співтоваристві набувають міжнародні міжурядові організації, виступаючи якимись "global players", які сприяють транснаціональній інтеграції.

Світова організація торгівлі (СОТ) – єдина міжнародна організація, що опікується глобальними правилами торгівлі між країнами. Її головна функція – забезпечувати, щоб торговельні обміни відбувалися настільки легко, передбачувано і вільно, наскільки можливо. СОТ стала наступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), укладеної після Другої світової війни. Тож попри те, що СОТ – одна з наймолодших міжнародних організацій, багатосторонній торговельній системі, початково закладеній ГАТТ, вже понад 50 років[1].

У досить широкому ряду існуючих міжурядових інститутів унікальною за своєю роллю і значенням представляється Світова організація торгівлі (СОТ). Перш за все в якості інституціональної особливості слід виділити відсутність у СОТ наднаціональних повноважень. Основними факторами аграрної політики після вступу України до СОТ стали дотримання в виробництві та торгівлі сільськогосподарськими і продовольчими товарами Угоди про сільське господарство й Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи. Відповідно до принципів СОТ заходи державної підтримки сільського господарства, що справляють найбільший протекціоністський і стимулюючий вплив на виробництво сільгосппродукції, а також заходи, спрямовані на захист внутрішнього агропродовольчого ринку, постійно скорочуються.

Основною функцією СОТ є виконання Угоди про створення СОТ, а також багатосторонніх торговельних угод, які можна подивитися в додатку 1, обов'язкових для членів СОТ. Іншими словами, СОТ - це форум для переговорів між її членами з питань багатосторонніх торговельних відносин, де переговори ведуться як з питань угод, що становлять частину СОТ, так і з питань майбутніх угод [2].

Зазначені особливості дозволяють характеризувати СОТ як багатосторонню торговельну систему. Така система створює для виробництва і підприємництва атмосферу стабільності та передбачуваності, яка є необхідною умовою для розвитку міжнародної торгівлі на умовах справедливої конкуренції. Існування міжнародної торгової системи сприяє збільшенню обсягів торгівлі та інвестицій, що пов'язано зі створенням нових робочих місць і економічним розвитком беруть участь в СОТ країн.

* Науковий керівник – Л.Г. Бага, к.е.н., доцент.

СОТ не передбачає створення наднаціональних міжнародних органів. У цьому її принципова відмінність від організацій інтеграційного типу, таких, наприклад, як Європейський Союз. Всі держави-учасники, ґрунтуючись на своєму суверенітеті, розробляють і приймають норми правового регулювання зовнішньоекономічних відносин, що діють на території цих держав. Норми угод СОТ вводяться в дію на території цих держав в тому ж порядку, в якому вводяться норми міжнародних договорів [3].

За 14 років переговорів Україна пройшла шлях економічних і структурних реформ, трансформації від адміністративно-планової до ринкової економіки, завершила двосторонні переговори з країнами-членами СОТ, прийняла більш ніж 50 необхідних для адаптації українського законодавства до вимог СОТ законів.

Протокол про приєднання України до Маракешської угоди про створення СОТ був підписаний в Женеві 5 лютого 2008 року.

Верховна рада 10 квітня ратифікувала протокол про вступ України до СОТ.

16 квітня Віктор Ющенко підписав закон про ратифікацію протоколу, того ж дня Міністерство закордонних справ направило ноту генеральному секретарю СОТ, в якій повідомила про ратифікацію протоколу про вступ України в організацію.

Участь у СОТ стратегічно вигідна Україні як державі із значним експортним потенціалом у сільському господарстві:

- вступ до СОТ прискорить укладення угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС, що сприятиме полегшенню доступу української сільськогосподарської продукції на ринки країн ЄС;

- лібералізація режиму доступу українських експортерів до зовнішніх ринків стане чинником пожвавлення в експортоорієнтованих галузях економіки, у тому числі сільському господарстві;

- лібералізація режиму доступу українських експортерів до зовнішніх ринків стане чинником прискорення структурних реформ в аграрному секторі, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національних виробників;

- у довгостроковій перспективі участь у СОТ принесе переваги країнам-експортерам сільськогосподарської продукції з обмеженими фінансовими можливостями субсидування експорту, до яких належить і Україна. В результаті виконання вимог СОТ щодо поступового зменшення захисту внутрішніх ринків і зниження рівня експортних субсидій відбувається зростання і стабілізація світових цін майже на всі сільськогосподарські товари;

- результатом цінової стабілізації на зовнішніх, а за ними й на внутрішніх агропродовольчих ринках буде зменшення кон'юнктурної невизначеності на цих ринках. Сільгоспвиробники зможуть ефективніше й раціональніше розподіляти свої ресурси, що, у свою чергу, стане позитивним чинником розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку;

- в Угоді про сільське господарство передбачено продовження реформування міжнародної торгівлі. Таким чином, Україна отримає можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торговельно-економічних інтересів шляхом участі у багатосторонніх торговельних угодах при розробленні нових

правил міжнародної торгівлі. Україні як нетто-експортеру сільськогосподарської продукції з обмеженими можливостями субсидування експорту вигідно буде приєднатися до Кернської групи країн - провідних ліберально налаштованих експортерів сільгосппродукції - Австралії, Нової Зеландії, Канади й інших країн - експортерів зерна, заінтересованих в обмеженні протекціоністських заходів в аграрному секторі[2].

Згідно з додатком 2 до Угоди про сільське господарство всі заходи щодо державної підтримки сільського господарства умовно поділені на три групи, або розкладені по різнокольорових скриньках: “зеленій”, “блакитній” і “жовтій” (чи “бурштиновій”). До “зеленої скриньки” належать заходи, не спрямовані на підтримку обсягів виробництва та цін виробників, отже, не порушують принципів справедливої конкуренції. У додатку 2 визначені два основних критерії, яким мають відповідати ці заходи: підтримка повинна надаватися через урядові бюджетні програми, а не за кошти споживачів; наслідком підтримки не повинно бути надання цінової підтримки виробникам. Державні витрати в межах “зеленої скриньки” можуть здійснюватись у таких напрямках: наукові дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування; ветеринарні та фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування; сприяння збуту сільгосппродукції, у тому числі збирання, обробка та поширення ринкової інформації; удосконалення інфраструктури (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд) за винятком операційних витрат на її утримання; утримання стратегічних продовольчих запасів, внутрішня продовольча допомога; забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, удосконалення землекористування тощо; підтримка доходів виробників, не пов'язана з видом і обсягом виробництва; сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва; охорона навколишнього середовища; програми регіонального розвитку. Держава, що є членом СОТ, має право фінансувати заходи “зеленої скриньки” в будь-якому обсязі залежно від можливостей свого бюджету.

Немає також заперечень проти бюджетного фінансування заходів “блакитної скриньки”, оскільки вони спрямовані на обмеження перевиробництва (скорочення поголів'я худоби, посівних площ тощо).

Найбільш проблемним після вступу України до СОТ є реалізація заходів “жовтої скриньки”. До них належать заходи внутрішньої підтримки, що справляють викривлюючий вплив на торгівлю і виробництво: дотації на продукцію тваринництва та рослинництва; дотації на племінне тваринництво; дотації на елітне насінництво; дотації на комбікорми; компенсація частини витрат на міңдобрива та засоби захисту рослин; компенсація частини витрат на енергоресурси; цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію; надання виробнику товарів і послуг за цінами, нижчими за ринкові; закупівля у виробника товарів (послуг) за цінами, що перевищують ринкові; пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів; пільги на транспортування сільгосппродукції; витрати лізингового фонду та деякі інші[4].

Зрозумілі, справедливі та передбачувані правила і норми міжнародної торгівлі та можливість вирішувати торговельні проблеми в рамках СОТ мають вирішальне значення для українських виробників промислової та сільськогосподарської продукції і постачальників послуг, особливо враховуючи істотну роль, яку експорт і міжнародна торгівля відіграють в економіці України.

На сьогодні 16 країнам - членам СОТ дозволено субсидувати експорт деяких видів сільськогосподарської продукції, хоча більшість із них не вдаються до активного субсидування багатьох таких продуктів, зокрема (у дужках зазначено кількість відповідних продуктів, унесених у графік країни - члена): Бразилія (16), Канада (11), Європейський Союз (20), Норвегія (11), Південна Африка (62), Туреччина (44), Сполучені Штати Америки (13), Венесуела (72) та інші. Повне скасування будь-яких форм експортних субсидій гарантує, що ці країни не будуть вдаватися до експортних субсидій, що спотворюють торгівлю, на ці або будь-які інші продукти[3].

Державна політика повинна врахувати можливі соціальні наслідки від втрати частини внутрішнього агропродовольчого ринку національними виробниками для сільського населення, що становить майже третину всього населення України. Відповідно, і частка населення, зайнятого у сільському господарстві, є незрівнянно більшою, ніж у розвинутих країнах. Отже, цілком очевидно, що результатом приєднання України до СОТ є послаблення позиції національних виробників на внутрішньому агропродовольчому ринку, та зростання темпів безробіття у сільській місцевості.

Список використаних джерел: 1.Смбатян А.С. Всемирная торговая организация: уникальность и адекватность // Право ВТО / А.С. Смбатян. – 2012. № 1. С. 4 – 10. 2. В. Батрименко. Світова організація торгівлі // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.:Парламентське видавництво, 2011. — с.655 3. Довідка щодо результатів десятої Конференції міністрів СОТ (15 – 19 грудня 2015 року, м. Найробі)/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=591caca3-5afd-489a-a888-f93f718e7a3a>; 4. Алексеева Т. І. Міжнародні організації: Навч. посіб. / Т. І. Алексеева. – Х.: Вид-во ХІНЕУ, 2006. – 200 с.

УДК 005:658

Ю. В. Пащенко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Зміни в економіці України нерозривно пов'язані зі зміною пріоритетів, підходів та методів управління підприємствами. Ефективність діяльності сучасного підприємства залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників.

Вплив зовнішніх чинників на управління підприємством обумовлює його адаптованість і пристосованість до зовнішніх умов. Внутрішнє середовище підприємства складається з багатьох управлінських систем і підсистем, які потребують відповідних методів управління [1].

Тобто ефективність діяльності будь-якого підприємства буде залежати від того наскільки злагоджено й раціонально взаємодіють між собою його елементи в процесі реалізації поставленої мети, тобто наскільки дієва та адекватна відповідна система управління. Управління підприємством, будучи складною, багатоаспектною економічною категорією еволюціонує, якісно змінюється й розвивається у відповідь на динамізм і ускладнення суспільного виробництва та ринкових відносин [2].

Сучасне підприємство зазвичай уявляється як економічна організація, штучно створена система, у межах якої і через яку люди взаємодіють один з одним, реалізуючи індивідуальні та колективні цілі. Управління ж об'єктами економічної природи розглядається як економічне управління. Це доволі поширений погляд, а вживається в такому сенсі дане поняття без конкретизації та сутнісних пояснень [3, с 17].

Аналіз існуючих літературних джерел свідчить про відсутність єдиного і чіткого підходу до категорії «економічне управління підприємством». Його широке використання в економічній літературі припадає на початок ХХІ сторіччя. Л. Лігоненко в результаті власних досліджень звертає увагу, що сутність економічного управління підприємством розглядається через такі змістовні характеристики, як: напрям менеджменту, спрямований на досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства; вид управлінської діяльності, спрямований на вирішення економічних завдань; сукупність економічних принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління виробництвом і персоналом; процес впливу на елементи господарського механізму підприємства; процес та методи розробки планів роботи підприємства та заходів забезпечення їхнього виконання [4, с 7].

Спільним для більшості вчених є те, що в економічному управлінні вони вбачають сукупність заходів спрямованих на планування діяльності підприємства, організацію та контроль за виконанням планів, хоча кожен вносить свої уточнення та корективи. А саме, А. Гончаров визначає «економічне управління підприємством» як науку управління підприємством, спрямовану на досягнення його стратегічних і тактичних цілей, яка обумовлена потребами сучасного етапу розвитку ринкової економіки [5].

Л. Мясоедова, Е. Хабибулліна економічне управління підприємством розглядають як вид управлінської діяльності, який базується на економічному мисленні та спрямований на вирішення економічних завдань шляхом використання економічних методів управління на основі економічної інформації. Тоді як система економічного управління підприємством має включати в себе сукупність форм і методів управління об'єктами з використанням економічних закономірностей, що виникають у процесі виробництва та реалізації продукції [6].

На думку Л. Дядечко економічне управління будується на цілеспрямованих рішеннях, що приймаються на основі аналізу та багатоваріантних економічних розрахунків на майбутній (плановий) період з урахуванням індикативного планування [7].

Л. Мельничук узагальнюючи поняття економічне управління підприємством в сучасних умовах стверджує, що це ефективна система, здатна забезпечити швидку адаптацію підприємства до змін його бізнес-середовища за умов максимально можливого врахування запитів і задоволення потреб потенційних споживачів. На думку автора, в такій системі отримання прибутку, слід, розглядати не як основну мету діяльності підприємства, а виключно як результат ефективного функціонування правильно побудованої управлінської системи [1]. Іншими словами автор ототожнює поняття «економічного управління підприємством» з категорією «управління підприємством» [8].

Переконливим є підхід А. Денисова і С. Жданова, які економічне управління розглядають, як частину функціонального управління, яке передбачає здійснення системного аналізу господарської діяльності підприємства, обґрунтування найважливіших параметрів його стійкого функціонування (обсягів виробництва продукції, форми організації виробництва, цін на продукцію підприємства, варіантів його матеріально-технічного забезпечення, внутрішніх нормативів використання різних видів ресурсів, планування та розподілу прибутку, резервів підвищення ефективності діяльності, інвестиційних проектів та ін.) [9].

Отже на нашу думку, доцільно погодитися з Л. Лігоненко, що «економічне управління підприємством» це наука головою метою якої є забезпечення координації, взаємоузгодження та загальної спрямованості усіх видів діяльності, гармонізація усього спектру економічних відносин, що формуються в процесі здійснення цієї діяльності як у межах підприємства, так і з агентами зовнішнього середовища [4].

Основою економічного управління, що забезпечує реалізацію його функцій є бюджетування, яке в свою чергу розглядається як управління діяльністю підрозділів підприємства за допомогою бюджетів для досягнення встановлених цілей та мети.

Активний розвиток цього інструменту в останні десятиріччя показав величезний потенціал його результативності, хоча існують і скептичні оцінки доцільності його використання, які обумовили виникнення концепції «безбюджетного управління» [10].

Отже, забезпечення ефективного управління в умовах ринку є складною проблемою, оскільки знаходячись і функціонуючи в динамічному середовищі, підприємство випробовує на собі вплив багатьох, не завжди передбачуваних факторів. Саме тому, зростає роль економічного управління підприємством, що знаходиться на перетині всіх спеціальних видів менеджменту (інвестиційного, виробничого, фінансового, корпоративного та ін.) і визначається спільними предметом, об'єктом та методами дослідження з урахуванням рівня розвитку кожного з них.

Список використаних джерел: 1. Мельничук Л. С. Економічне управління підприємством в сучасних умовах господарювання / Л. С. Мельничук // Наукові праці (економіка) , 2016. - Том 285. - № 273. - С. 74-77; 2. Яркіна Н М . Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н. М. Яркіна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. - 2014. - № 1. - С. 130-136; 3. Економічне управління підприємством : навч. посіб. / Н. М. Євдокімова, Л. П. Батенко, В. А. Верба та ін.; за заг. ред. Н. М. Євдокімової. – К. : КНЕУ, 2011. – 327с.; 4. Лігоненко Л. Концептуальні засади економічного управління підприємством // Л. Лігоненко // Вісник КНТЕУ, 2013 .- № 3. – С. 5-17.; 5. Гончаров А. Б. Економічне управління підприємством : конспект лекцій / А. Б. Гончаров, Н. М. Олейникова // Харк. нац.екон. ун-т. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 366 с.; 6. Мясоєдова Л. В. Позиционирование экономического управления в общей системе управления предприятием / Л. В. Мясоєдова // Модернизация экономики и эффективность управления социально-экономическим развитием : сб. науч. статей по материалам 2-й междунар. конф., 14–15 мая 2010 г., г. Новочеркасск / Юж.-Рос. гос. техн. ун-т (НПИ). –Новочеркасск : ЮРГТУ (НПИ). – С. 209–210.; 7. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дядечко // К. : Центр навч л-ри, 2007. — 224 с.; 8. Лозовський О. М. Особливості управління підприємством в сучасних ринкових умовах господарювання / О. М. Лозовський, О. О. Кузьмінська // Молодий вчений. - 2014. - № 4(07)(1). - С. 77-79.; 9. Денисов А. Ю. Экономическое управление предприятием и корпорацией /А. Ю Денисов, С. А. Жданов // М. : Дело и Сервис, 2002. — 416 с. ; 10. Ковалев Д. Управление без бюджета /Ковалев Д. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.iteam.ru/publications/finances/section_11/article_2711.

УДК 334.7:330.322

Т.С. Приступа, викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет, Україна

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ІНДИКАТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Конкурентоспроможність та інтеграція процеси взаємообумовлені. Інтеграція країни в будь-яку економічну систему більшого масштабу має за мету реалізацію абсолютних або порівняльних переваг для отримання додаткової вигоди, яка в перспективі підвищить конкурентоспроможність національної економіки. З іншого боку, реалізація оптимістичного сценарію інтеграції можлива при здатності національної економіки витримувати конкуренцію в «новому просторі». Однією з ключових умов конкурентоспроможності у сучасній міжнародній інтеграції є рівень розвитку інвестиційно-інноваційної сфери, а індикатори економічної безпеки дозволяють дати її порівняльну оцінку. Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища (включає три компоненти: індекс Doing Business, індекс інвестиційної привабливості,

**Розрахункові значення індикаторів економічної безпеки України в
інвестиційно-інноваційній сфері за 2010 - 2015 рр.***

Перелік індикаторів економічної безпеки в інвестиційно-інноваційній сфері	Розрахункові значення по роках					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Валове нагромадження основного капіталу, % ВВП	19,00	18,80	23,70	18,20	14,00	13,30
Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, %	64,83	56,91	65,02	61,92	57,50	79,34
Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	8,80	15,21	15,43	17,41	17,45	17,22
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	4,78	4,42	4,78	0,67	0,42	3,25
Відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, відсотків ВВП	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05
Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, відсотків загального обсягу продукції (станом на початок року)	48,30	49,80	49,20	45,70	47,00	42,70
Розмір економіки України, відсотків до світового ВВП	0,2072	0,2241	0,2368	0,2406	0,1689	0,12
Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, відсотків	0,90	0,79	0,80	0,81	0,70	0,62
Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок державного бюджету, відсотків ВВП	0,0081	0,0115	0,0160	0,0017	0,0220	0,02
Чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб)	4,42	4,18	4,03	3,82	3,84	6,26
Питома вага підприємств, що упроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	11,50	12,80	13,60	12,90	12,10	11,90

Перелік індикаторів економічної безпеки в інвестиційно-інноваційній сфері	Розрахункові значення по роках					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,80	3,80	3,30	3,30	2,50	2,41
Відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, відсотків ВВП	1,1043	1,1786	1,2646	1,5176	1,9984	2,05
Частка осіб, які повідомили, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету (обстеження домогосподарств), %	22,00	29,00	35,00	41,00	46,00	53,00

індекс поточного фінансово-економічного стану підприємств) має критичний рівень і становить загрозу економічній безпеці України в інвестиційно-інноваційній сфері. Doing Business, який Світовий Банк розраховує з 2003 р. дає визначення рейтингу простоти ведення підприємницької діяльності, стабільно зростає і 2015 р. зафіксував рівень 61,83% від передового рубежа. Але поступове покращення організаційних процедур так і не змогло трансформуватися у відповідну тенденцію реального сектору економіки. Очікування підприємств щодо перспектив їх ділової активності сформували індекс поточного фінансово-економічного стану на рівні -12,74%, ледве не повернувшись у 2010 р.

Згідно даним Антимонопольного комітету України частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, за період дослідження не досягла навіть 50% бар'єра критичного рівня, а з 2013 р. спостерігається стала тенденція до монополізації, що становить другу загрозу економічній безпеці України в інвестиційно-інноваційній сфері.

Монополізація ринку проєцирується на спрямованість діяльності банківської системи по забезпеченню фінансовими ресурсами сегментації економіки за сферами впливу. Ігнорування довгострокових інтересів населення відображає катастрофічний рівень відношення кредитів, наданих нефінансовим корпораціям та домашнім господарствам на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, що становить третю загрозу в інвестиційно-інноваційній сфері.

«Хронічною хворобою» національної економіки є ігнорування державою наукових досліджень, що зумовило їх поступову мутацію від локомотиву передових технологій для реального сектору економіки до низькобюджетної академічної схоластики. Відношення витрат на наукові та

науково-технічні роботи за рахунок державного бюджету у відсотках до валового внутрішнього продукту знаходиться на катастрофічному рівні протягом усього періоду дослідження і представляє загрозу економічній безпеці України в інвестиційно-інноваційній сфері.

Катастрофічний рівень низки важливих показників негативно вплинув на загальні тенденції в інвестиційно-інноваційній сфері. Діалектика економічного механізму викликала закономірне «сповзання» за межі критичного рівня індикаторів валового нагромадження основного капіталу, відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до валового внутрішнього продукту, розмірів економіки України у відсотках до світового валового внутрішнього продукту, питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, чисельності спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення. Таким чином, станом на кінець періоду дослідження дев'ять з чотирнадцяти індикаторів виходять за межі критичного характеристичного інтервалу, що зумовлює динаміку субіндексу економічної безпеки України в інвестиційно-інноваційній сфері на небезпечному рівні.

Список використаних джерел: 1. Державний комітет статистики України [<http://www.ukrstat.gov.ua>]. 2. Всесвітній Банк «Doing Business» [<http://www.doingbusiness.org>]. 3. Європейська Бізнес Асоціація [<http://www.eba.com.ua>]. 4. Антимонопольний комітет України [<http://www.amc.gov.ua>]. 5. Національний банк України [<http://www.bank.gov.ua>].

УДК 339.52(477.83)

Н.Б. Радух, к.е.н.

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, Україна

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах глобалізації економічної системи та розширення співробітництва із зарубіжними компаніями актуальним постає питання вивчення перспективних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств є одним із ключових умов економічного зростання держави та її регіонів. Використання переваг міжнародного поділу праці, можливість розширення міжнародних економічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій прискорює економічний розвиток держави в сучасних умовах глобалізації та міжнародної економічної інтеграції.

Сумарна частка обсягів зовнішньої торгівлі Львівської області досить незначна в загальному обсязі зовнішньоекономічних операцій країни. Частка експорту товарів і послуг підприємств регіону в загальному обсязі держави у

2016 р. становила 3,7% проти 2,7 % у 2014 р.; питома вага імпорту товарів і послуг – 3,99 % проти 4,2 % відповідно [1].

Таблиця 1

Обсяги зовнішньої торгівлі підприємств Львівської області,
млн. дол. США

Роки	Експорт				Імпорт			
	всього	країни СНД	країни ЄС	інші країни	всього	країни СНД	країни ЄС	інші країни
<i>товари</i>								
2014	1305,1	251,2	942,9	1053,9	2472,0	495,3	1643,7	1976,7
2015	1206,3	153,1	876,7	1053,2	1447,9	128,4	1009,4	1319,5
2016	1275,6	108,9	965,2	1166,6	1699,4	76,0	1248,0	1623,4
2016 р. до 2014 р., %	97,7	43,4	102,4	110,7	68,7	15,3	75,9	82,1
<i>послуги</i>								
2014	411,3	28,8	325,7	56,8	83,4	4,5	64,1	14,8
2015	369,7	14,7	301,2	53,8	50,2	1,9	33,4	14,9
2016	436,2	16,2	349,4	60,3	59,2	2,2	38,4	17,6
2016 р. до 2014 р., %	106,1	56,1	107,3	106,1	71,0	49,8	59,9	118,8

Джерело: розраховано за даними [2].

Географічна структура зовнішньої торгівлі експортерів Львівської області значно відрізняється від відповідних характеристик загальнонаціонального масштабу, що зумовлено географічним розташуванням регіону та налагодженістю господарських зв'язків з економічними суб'єктами європейських країн.

Таблиця 2

Структура експорту товарів підприємствами Львівської області, %

Вид товарів	Роки			2016 р. до 2014р.
	2014	2015	2016	
Товари – усього, у т.ч.	100,00	100	100	0,00
Живі тварини, продукти тваринного походження	0,92	0,77	0,95	0,03
Продукти рослинного походження	6,76	12,33	10,53	3,77
Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,06	6,20	6,80	2,74
Готові харчові продукти	11,60	7,41	10,01	-1,59
Мінеральні продукти	0,09	0,10	0,13	0,05
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	2,07	1,09	0,75	-1,33
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1,10	0,82	0,66	-0,44
Шкури необроблені, шкіра вичищена	2,40	2,67	3,15	0,75
Деревина і вироби з деревини	11,52	10,90	10,83	-0,69
Маса з деревини	4,12	3,16	2,53	-1,59
Текстильні матеріали та вироби	12,16	11,94	11,90	-0,26
Взуття, головні убори, парасольки	1,04	0,72	0,82	-0,22
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	1,07	1,25	1,04	-0,04
Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	0,06	0,02	0,02	-0,04

Вид товарів	Роки			2016 р. до 2014р.
	2014	2015	2016	
Недорогоцінні метали та вироби	3,66	2,69	2,64	-1,02
Машини, обладнання, механізми	27,49	26,59	25,87	-1,61
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	0,51	1,54	0,56	0,06
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,42	1,00	0,24	-0,17
Різні промислові товари	8,86	8,56	10,46	1,59
Твори мистецтва	0,00	0,00	0,00	0,00
Товари, придбані у портах	0,09	0,04	0,08	-0,01
Різне	0,01	0,18	0,02	0,01

Джерело: розраховано за даними [2].

У 2016 р. обсяги експорту товарів підприємствами Львівської області скоротились порівняно з попередніми періодами: більше ніж наполовину знизились обсяги поставок у країни СНД. Незначна позитивна ситуація щодо експорту товарів в країни Європейського Союзу та інші країни. Експорт послуг у 2016 р. у порівнянні з 2014 р. зріс лише на 6,1%. У розрізі регіонів значний експорт послуг відбувався в країни ЄС (його обсяги зросли на 7,3%). Для нарощення обсягів експортних операцій та зміцнення позицій на міжнародних торговельних ринках експортерам Львівської області необхідно проводити пошук бізнес-партнерів в країнах Латинської Америки, Азії, Близького Сходу та Африки.

У 2016 р. основною складовою товарної структури експорту Львівщини є електротехнічне обладнання, машини та механізми, текстильні матеріали, готові харчові продукти та деревина і вироби з деревини, інші види товарів займають дуже незначний відсоток у структурі експорту товарів.

Таблиця 3
Структура експорту послуг підприємствами Львівської області, %

Вид послуг	Роки			2016 р. до 2014 р.
	2014	2015	2016	
Послуги – усього, у т.ч.	100	100	100	0,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	41,92	40,24	39,32	-2,60
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	0,84	0,58	0,38	-0,46
Транспортні послуги	18,60	15,94	16,13	-2,47
Послуги, пов'язані з подорожами	4,20	4,13	4,35	0,15
Послуги з будівництва	0,25	0,49	0,32	0,07
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	0,05	0,21	0,09	0,04
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	0,04	0,07	0,03	0,00
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	29,68	35,26	35,95	6,27
Ділові послуги	4,26	2,86	3,37	-0,89
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	0,17	0,24	0,05	-0,12

Джерело: розраховано за даними [2].

Розширення зовнішньоекономічної діяльності підприємств Львівської області вимагає створення торговельно-логістичних центрів для активізації зовнішньоторговельної діяльності в рамках транскордонного співробітництва; вдосконалення структури експорту, розширюючи частку високотехнологічних товарів і якісних кваліфікаційних послуг та створення важелів економічного впливу на зростання експорту.

Отже, зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності може відбуватися за рахунок нарощування експорту високотехнологічної продукції, науково-технічних розробок, робіт і послуг та активного пошуку нових ринків збуту, вивчення та застосування світового досвіду для підвищення конкурентоспроможності економіки регіону. Рушієм позитивних змін може бути залучення інвестицій, в тому числі іноземних, удосконалення технологій та впровадження інновацій за ефективної співпраці виробників та органів влади з метою захисту від недобросовісної конкуренції та демпінгу з боку іноземних підприємств, боротьбі з протекціонізмом інших держав, залучення виробничого потенціалу Львівщини до міжнародної виробничої кооперації. Розширення співпраці з європейськими бізнес-партнерами сприятиме підвищенню науково-технічного рівня розвитку, отриманню сучасних технологій, можливість проведення модернізації, одержанню додаткових ринків збуту, припливу іноземних інвестицій, покращенню інфраструктури, зменшенню корупції, підвищенню конкурентоспроможності продукції тощо [3].

Список використаних джерел: 1. Зовнішня торгівля України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/themes/11/theme_11_1.php? 3. Чухрай Н.І. Маркетингові дослідження готовності підприємств Львівської області до входу на ринки ЄС // Н.І. Чухрай, І.Я. Кулиняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

УДК 327.03. 005.12:631.71

Д.Ю. Скрипник, студент*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

РОЛЬ І МІСЦЕ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ В НАДАННІ ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ ТОВАРОВИРОБНИКАМ

У сучасному світі, де переважаючою є ринкова економіка, принципового значення набувають питання пов'язанні з покращенням та вдосконаленням системи аграрного сервісу, тобто з надання різнобічних послуг сільськогосподарським товаровиробникам. Крім того, дуже важливе значення має і впровадження нових організаційних форм обслуговування, освоєння

* Науковий керівник – Є.М. Улько, канд. економ. наук, доцент

сучасних методів маркетингу, формування дилерської системи технічного сервісу, а також налагодження організаційно-економічного механізму функціонування ринку техніки і послуг.

Дійсно роль аграрного сервісу не варто недооцінювати, оскільки це є запорукою злагодженої, якісної та безперервної роботи аграрних підприємств. У цьому випадку можливо з упевненістю зазначити, і це не буде перебільшенням, що від якості послуг аграрного сервісу залежить майбутнє й нашої держави. Одним із перших кроків для вдосконалення взаємовідносин у сфері аграрного сервісу є організація в кожному регіоні служби вхідного контролю якості, яка б своєчасно виявляла брак і дефекти, і одразу повертала неякісну продукцію постачальникам. А це в свою чергу потребує, щоб на законодавчому рівні забезпечили захист споживачам, які не мають певних можливостей щодо доступу до гарантійного обслуговування.

Тому потрібно взяти до уваги досвід європейських країн з розвинутою ринковою економікою, де законодавчо заборонено продаж машин фірмам, які не забезпечують дилерське обслуговування в їх гарантійний період і забезпечують поставку запасних частин протягом усього періоду експлуатації [1, с. 202–205].

Це питання є досить актуальним і в наш час тому й не дивно, що даним напрямом досліджень займалися видатні науковці такі як В.П. Алфьорова, Я.К. Бузовський, П.І. Гайдуцький, В.А. Горемикіна, Б.М. Данилишин, П.А. Денисенко, В.І. Кравчук, Г.А. Лісовський, М.Г. Лобас, П.М. Макаренко, М.В. Молодика, П.О. Мосіюк, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук та багато інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Проте незважаючи на вагомий вклад учених у розробку і вдосконалення організаційно-економічного механізму агротехнічного сервісу бажаного результату заважає досягти конкретне коло проблем. До яких слід віднести, по-перше, низький рівень забезпечення механізованого виробництва конкурентоздатної продукції; по-друге, значні зміни в землекористуванні; по-третє, насичення господарств вітчизняною та зарубіжною морально застарілою технікою, яка характеризується значним фізичним та моральним зносом [2, с.163–165].

Тому загальна проблема експлуатації та забезпечення сільськогосподарською технікою є однією із ключових у подальшому розвитку аграрного сектору. Для ефективного функціонування аграрного сервісу в Україні важливе значення має державна підтримка та врегулювання економічних взаємовідносин між посередницькими структурами і сільськогосподарськими підприємствами.

Тому за необхідне, ми вважаємо, що доцільно б зробити наступні кроки, які полягають в посиленні державного регулювання агросервісної діяльності, впровадженні суворого контролю за формуванням цін на матеріально-технічні ресурси та сільськогосподарську продукцію, розширення субсидій при купівлі сільськогосподарської техніки у лізинг, використання конкурентних форм залучення кредитів. Водночас, не менш важливою є й діяльність спрямована в сфері прогнозування та ідентифікації пріоритетів держави у технічній політиці. Окремої уваги заслуговує діяльність з наукової розробки раціонального

комплектування та ефективного використання техніки в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва, в тому числі розробка нової концепції ресурсозберігаючої технології, підвищення технологічного рівня і конкурентоздатності вітчизняної техніки з перспективою машинобудування.

Всі вищезазначені заходи дадуть змогу підвищити змінну продуктивність наявної техніки щонайменше в 1,5 рази, а її сезонний виробіток у 3–5 разів. Усе це дозволе виконувати польові роботи в оптимальні строки, збільшити валовий збір сільськогосподарської продукції на 30–50 %, при цьому значно зменшиться її собівартість [3, с. 12–15].

У переважній більшості випадків, спільним для різних агросервісних структур є їх алгоритм організації та надання послуг, який відбувається за умов збереження деякої однорідності в підходах щодо формування бізнес-структур ринкового типу не зважаючи в якій саме сфері вони планують здійснювати свою діяльність. А відтак, діяльність агросервісних структур звичайно відбувається за певним правилом. Узагальнену характеристику взаємодії учасників агросервісного обслуговування можна подати у виді схеми, що наведено на рис.

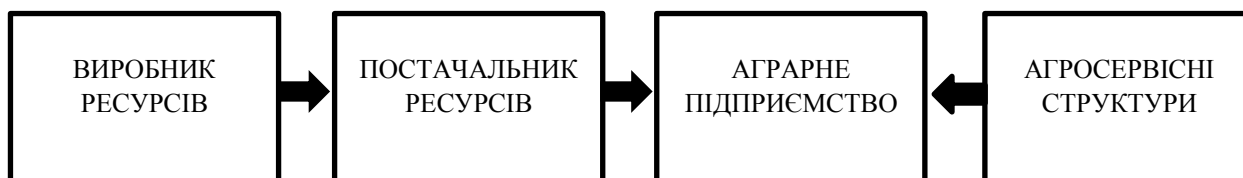

Рис. Узагальнена схема взаємозв'язку учасників агросервісного обслуговування аграрних підприємств

Наведена схема дає змогу більш повно охопити та зрозуміти головні умови та протиріччя пов'язані з її основною ланкою – сільським господарством України. А саме, що не завжди виробничі стосунки між сервісною організацією та підприємствами АПК можуть мати місце. За відсутності сервісної ланки аграрне підприємство втрачає здатність більш ефективно налагодити свою роботу. Цьому процесу сприяла приватизація сервісних підприємств без належного контролю з боку держави. Звісно в такому випадку коли відсутнє належне навантаження на ремонтні підприємства, аграрні підприємства перейшли на самостійний ремонт і обслуговування техніки. На нашу думку саме приватизація аграрних підприємств в Україні відбулася кволо та в деяких моментах не до кінця продумано, що безумовно в якості чинника суттєво вплинуло на подальший розвиток аграрного сектору в нашій країні. Тому сьогодні є потреба у подальшому впровадженні нових форм об'єднань суб'єктів ринку виробничих послуг на основі виваженого економічного механізму, в якому враховувались би інтереси виробників ресурсів, сервісних структур і виробників сільськогосподарської продукції.

Слід зазначити, що для вигідного виробничо-технічного обслуговування потрібно й надалі створювати кооперативні машинно-технологічні станції але на основі державної власності. Саме держава буде відстоювати інтереси сільськогосподарських товаровиробників, що є відмінним від підприємців у яких головний інтерес полягає в одержанні власного прибутку. В країнах Європи більша частина сервісних структур приватизована, однак як зазначає академік

НААНУ П.Т. Саблук, реалії нашого сьогодення значно відрізняються від країн Європи і тому лише збільшення державної форми власності сприятиме більш якісному контролю сервісних структур АПК [4].

Підводячи підсумок потрібно зазначити наступне, що виробництво та реалізація матеріально-технічних засобів, технічне обслуговування і надання виробничих послуг повинні стати складовими цілісного технологічного процесу. При цьому слід підвищити відповідальність перед державою заводів-виробників за випуск у достатній кількості запасних частин і ремонтних матеріалів та їх реалізацію через фірмові магазини, організацію гарантійного ремонту і технічного обслуговування машин протягом усього періоду їхньої експлуатації. Регіональні технічні центри або МТС здатні виконувати функції розміщення замовлень на постачання матеріально-технічних ресурсів, організації нових виробництв, відновлення спрацьованих деталей, координації сервісних підприємств у наданні послуг.

У цілому агротехнічні підприємства і організації, як видно з наведеного вище, повинні мати інтегрований, а не вузько спеціалізований характер. Їх головна мета має зводитись не лише до виробництва і реалізації сільськогосподарської техніки, а й до інтенсивної роботи на задоволення соціально-економічних потреб агропромислового виробництва в цілому.

Список використаної літератури: 1. Організація і планування сільськогосподарського виробництва: [Підручн.] / М.М. Ільчук, Л.Я. Зрібняк та ін. за ред. М.М. Ільчука, Л.Я. Зрібняка. К.: 2008. – 757 с.; 2. Економіка і організація аграрного сервісу: [Підручн.] / П.О. Мосіюк, О.В. Крисальний, В.Л. Сордюк, С.І. Мельник та ін.; За ред. П.О. Мосіюка. – К.: ІАП УААН, 2001. – 345 с.; 3. Хоружний М.Й. Організація агропромислового комплексу: [Підручник] / М.Й. Хоружний. – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.; 4. Саблук П.Т. Аграрна складова в економічних реформах України / П.Т. Саблук // Вісник НАН України. – 2012. – № 2. – С. 43–59.

УДК 339.172

А.А. Ткаченко, студентка*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва,
Україна**

АГРАРНА БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ

Для світової біржової торгівлі за сучасних умов характерні такі основні тенденції: 1) зростання обсягу біржової діяльності, що характеризується зростанням кількості укладених угод; 2) постійне скорочення асортименту, що реалізується, та кількості операцій із реальним товаром; 3) підвищення рівня концентрації біржової торгівлі в окремих країнах; 4) переважне розміщення товарних бірж у місцях концентрації споживання товарів – Глобальні та

* Науковий керівник – Бага Л.Г., к.е.н, доцент.

національні проблеми економіки 183 основні операції, пов'язані з купівлею-продажем ф'ючерсних і опційних контрактів; 5) вирівнювання рівня біржових цін на товари на різних біржах – це пов'язано з тим, що основна частка операцій здійснюється не з реальними товарами, а із ф'ючерсними й опційними контрактами; 6) зростання технічного оснащення бірж та вдосконалення техніки біржових операцій [1, с. 205].

Сучасний етап розвитку України характеризується ринковими відносинами та активним формуванням ринкової інфраструктури. Ринкова інфраструктура займає провідне місце серед таких ресурсів як: матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних. Проте провідне місце займають торговельні біржі, діяльність яких пов'язана з купівлею-продажем певних видів товарів. Обов'язками біржі перш за все стосується полегшення укладання угод між учасниками торгів та виконання цих угод обома сторонами.

На українському біржовому ринку кожна товарна біржа має свою класифікацію товарів. Товари, що реалізуються на товарних біржах України, класифікуються за такими ознаками:

- за функціональним призначенням: товари виробничого призначення, товари споживчого призначення;
- за предметною спеціалізацією: товари виробничого призначення (сировина, матеріали, машини і обладнання), споживчі товари (продовольчі, непродовольчі товари, медикаменти);
- за виробничим складом: сировина та матеріали (сільськогосподарська сировина, хімічна сировина та матеріали, нафта та нафтопродукти, ліс і лісоматеріали, будівельні матеріали, інше) продовольчі товари (продукти тваринництва, продукти рослинництва, алкогольні напої, інше);
- за групами, наприклад продуктами тваринництва (м'ясо, молочні продукти, тваринні жири, інші);
- за найменуваннями, наприклад м'ясо (яловичина, свинина, інше);
- за гатунками або іншими якісними параметрами товару.

У структурі спотових угод переважну більшість становили угоди з продажу культур зернових, бобових та насіння олійних культур (37,3 %), тварин живих та продукції тваринництва (12 %), лісоматеріалів (8,1 %) та палива (6,2 %). Форвардні контракти (угоди на реальний товар із відстроченою поставкою) становили 35 % від усіх біржових угод. Найбільшу частку становили угоди на продукцію культур зернових, бобових та насіння олійних культур (63,3 %) та угоди на продаж інших продовольчих товарів (11,8 %) [2].

Станом на 1.01.2015 в Україні зареєстровано 555 бірж, із них 391 товарно-сировинна, 104 універсальних, 24 агропромислових та 36 інших. Біржова діяльність здійснювалася в усіх регіонах України. Найбільша частка біржових угод (90,8%) припадала на біржі, що діють у чотирьох регіонах України: м. Київ (52,6%), Полтавській (25,1%), Рівненській (6,6%) та Дніпропетровській (6,5%) областях. Середній обсяг одного торгу на біржах України становив 1,5 млн грн. [5]. Найбільший обсяг угод (51,1 % від загальної вартості укладених угод) було укладено саме на агропромислових біржах, 26,8 % – на універсальних і 22 % – на товарно-сировинних та товарних біржах [5]. За даними Державної служби

статистики, до числа найбільших бірж в Україні належать Аграрна біржа, Українська універсальна біржа, товарні біржі «Капітал-контракт», «Перспектива-коммодіті» та «Київська агропромислова біржа».

Однак, український аграрний біржовий ринок відстає від європейського. Це стосується незначним періодом його розвитку та функціонуванням, низьким рівнем технологізації та регулюванням цін. Усі ці проблеми залежать від чинності господарства, через що розвиток може гальмуватися у супереч усьому. Якщо узяти до уваги існування фондових та товарних бірж, то перших буде значно менше. Український аграрний виробник в більшості своїй є господарським агентом, який за своєю природою не може досягти максимальної ефективності від діяльності без використання механізму біржової торгівлі йому. Але, через недосконалість біржового ринку це українські сільгоспвиробники сьогодні втрачають 20–30% від прибутків при сплаті за послуги трейдерам-тіньовикам [3].

Розвиток біржової діяльності потребує реорганізації. Заснування Аграрної біржі в Україні стало аживим фактором розвитку аграрного ринку, але її діяльність надзвичайно проблемна.

Основними проблемами вітчизняного аграрної біржової торгівлі є неможливість користування повного потенціалу ринкової інфраструктури. Біржовий ринок на сьогоднішній день досить фрагментований. Щоб упоратись із цією проблемою, потрібно підвищити вхідні бар'єри на ринок (фактори, що перешкоджають проникненню на нових конкурентів [4]. Для фондових бірж це можливо зробити шляхом підвищення мінімального розміру статутного капіталу та вимогами щодо мінімальних обсягів торгівлі цінними паперами.

Розвиток аграрної біржової торгівлі показав, що ця складова ринкової інфраструктури виконує свої функції у неповному обсязі. Її нерозвиненість у сегменту торгівлі спричинена наявністю проблем у економічній системі та її повільним розвитком. Аби вдосконалити регулювання біржової торгівлі потрібно упорядкувати організаційно-правовий статус бірж, подолати фрагментованість шляхом підвищення вхідних бар'єрів, розроблення детального механізму укладання угод та їх тривалого дотримання та впровадження системи електронних торгівель [3].

Список використаних джерел: 1. Савощенко А.С. Інфраструктура товарного ринку : [навч. посіб.] / А.С. Савощенко. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 205.; 2. Роль і функції товарних бірж у ринковій економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/students/4951-the-role-and-functions-of-commodityexchanges-in-a-market-economy.html> ; 3. Особливості функціонування бірж як складової ринкової інфраструктури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.businessinform.net/pdf/2014/1_0/333_337.pdf ; 4. Вхідні бар'єри на ринок галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrefs.com.ua/208297-Vhodnye-bar-ery-na-rynok-otrasli.html>. 5. Державна служба статистики / Публікації. Внутрішня торгівля. Діяльність бірж [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ – ШЛЯХ ДО ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Формування високого рівня конкурентоспроможності діяльності вітчизняних виробників сільськогосподарської діяльності на світовому ринку забезпечується комплексом наявних у них конкурентних переваг. Створення, підтримання та розвиток даного комплексу вимагають цілеспрямованого управління діяльністю підприємства.

Вважаємо, що управління конкурентними перевагами підприємства, як на національному, так і на міжнародному рівні, є складним процесом, що вимагає узгоджених дій від усіх його структурних підрозділів. Окрім того, світовий ринок функціонує за особливими правилами, які включають не лише умови роботи на міжнародному рівні, а і особливості діяльності підприємств окремих галузей. Відтак, питання формування дієвої системи управління конкурентними перевагами сільськогосподарських товаровиробників на світовому ринку є актуальним та потребує подальшого дослідження.

Проблеми розвитку конкурентних переваг підприємства розглядали такі науковці, як М. Портер, А.І. Піддубна, Р.А. Фатхутдінов, А.Ю.Юданов та ін. Управлінню конкурентними перевагами підприємства присвячені праці Д.О. Барась, В.В. Демиденко та С.Л. Демиденко, С.М. Клименко, О.О. Масляєвої, Є.О. Полтавської та ін. Питання забезпечення конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств розглянуті в працях В.Г. Андрійчука, Л.А. Євчук, Л.В. Прокопєць, І.І. Червена, О.О. Школьного та ін.

Метою роботи є дослідження особливостей управління конкурентними перевагами сільськогосподарських товаровиробників, як напряду формування конкурентоспроможності їх діяльності на світовому ринку.

Світовий ринок характеризується наявністю більш жорстких методів конкурентної боротьби порівняно з внутрішніми ринками країн. Крім того, джерелами конкурентних переваг підприємства на світовому ринку є не стільки виробничі та фінансові фактори розвитку, скільки наукоємний та технологічний рівень діяльності підприємства, його інтелектуальний капітал.

Вважаємо, що суб'єкти господарської діяльності, котрі мають намір працювати, або працюють на світовому ринку, повинні використовувати особливу систему управління конкурентними перевагами засновану на системі управління конкурентними перевагами в межах країни. На нашу думку, система управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку є складовою загальної системи управління підприємством, що реалізується через цілеспрямовані дії керівництва даного підприємства, направлені на формування, реалізацію та підтримку конкурентних переваг на національному і міжнародному рівні та забезпечення довгострокової

міжнародної конкурентоспроможності, з врахуванням динамізму внутрішнього та зовнішнього середовища.

Сільськогосподарські товаровиробники під час формування та реалізації дієвої системи управління конкурентними перевагами на світовому ринку повинні дотримуватися ряду принципів, сформованих з врахуванням особливостей функціонування світового ринку сільськогосподарської продукції та особливостей міжнародної конкуренції. Управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку повинно здійснюватися згідно двох взаємозалежних блоків: загальних та специфічних принципів. До загальних принципів ми відносимо ті принципи, котрі притаманні загальній системі управління підприємством, а саме: системність, довгостроковість, цілеспрямованість, економічність, науковість. Специфічні принципи управління конкурентними перевагами виробника сільськогосподарської продукції, включають в себе особливості даного процесу на світовому рівні. Так, до таких принципів ми включили: стійку рівновагу, диверсифікацію переваг, конкурентоорієнтоване цілепокладання, гнучкість системи конкурентних стратегій, партисипативність.

Виявлено значну кількість підходів до виокремлення чинників управління конкурентними перевагами. Разом з тим, вважаємо, що більшість з них не є виправданими, оскільки одні й ті ж чинники можуть бути віднесені до різних груп залежно від класифікаційної ознаки. Наприклад, чинники зовнішнього середовища можуть бути нерегульованими, мало регульованими, демографічними, політичними, чинниками стримуючими розвиток підприємства або навпаки стимулюючими і т.д. Саме тому необхідний новий підхід до виокремлення груп чинників управління конкурентними перевагами, особливо коли мова йде про міжнародну конкурентоспроможність.

Стосовно управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку, дані чинники варто розподілити на групи, залежно від рівня їх прояву. А саме: чинники, які визначають загальні умови діяльності підприємства – перший рівень; чинники, які впливають на процес торгівлі сільськогосподарською продукцією на світовому рівні – другий рівень; чинники, що визначають загальні умови розвитку міжнародних торгових відносин – третій рівень.

Можна бути згідним з позицією Л.М. Малюги та О.В. Загороднюк, які вважають, що управління конкурентними перевагами підприємств у вимагає побудови чіткої управлінської системи, яка в свою чергу дозволить досягти кінцевої мети діяльності підприємства, формувати та розвивати конкурентні переваги, забезпечити їх ефективність відповідно до вимог ринкового середовища, конкурентоспроможність та сталий розвиток підприємства на ринку [3].

На нашу думку, система управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку повинна відповісти на питання: Чим будуть управляти? Хто буде управляти? Яким чином будуть управляти? Для чого управляти? Відповідно до цього запропоновано основні складові даної системи:

1. Об'єктом управління конкурентними перевагами досліджуваних суб'єктів господарювання є процес формування, реалізації та втримання конкурентних переваг на світовому ринку.

2. Суб'єктом управління є певне коло осіб, включених до загального управлінського апарату підприємства, що приймають участь у сфері управління конкурентними перевагами підприємства. Результатом взаємодії суб'єкта і об'єкта управління є формування стратегій і тактик конкуренції підприємства.

3. Метою управління конкурентними перевагами виробниками сільськогосподарської продукції на світовому ринку є забезпечення процесу створення та утримання конкурентних переваг, що дозволить їм успішно функціонувати на світовому ринку сільськогосподарської продукції за будь-яких позитивних та негативних впливів чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

4. Функціями управління конкурентними перевагами виробниками сільськогосподарської продукції на світовому ринку є:

- аналіз показників, що характеризують досягнутий рівень конкурентних переваг та потенціал підприємства до формування, реалізації і утримання нових конкурентних переваг на світовому ринку;
- планування – розробка конкурентних стратегій підприємства на внутрішньому та світовому ринку;
- організація заходів щодо ефективної реалізації розроблених конкурентних стратегій;
- мотивація персоналу підприємства задля найкращого виконання визначених заходів для досягнення та втримання конкурентних переваг;
- контроль за виконанням розроблених конкурентних стратегій підприємства.

5. Що стосується методів управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку, то дані методи різняться залежно від рівня формування конкурентної переваги: підприємства, регіону, галузі чи країни, та лише їх комплексне врахування і використання дозволить менеджменту досліджуваних підприємств сформувати стійкі конкурентні переваги на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

6. Розглядаючи систему управління конкурентними перевагами не варто забувати про вплив, який роблять на процес управління різного роду чинники, які окреслені нами раніше, та які, досить умовно, можна розподілити на чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. Адже, часто, саме вони визначають ефективність управління, можливість використання окремих методів, спроможність сформувати конкурентну стратегію та реалізувати заходи направлені на її впровадження на окремому ринку.

7. Вважаємо, що система управління конкурентними перевагами виробників сільськогосподарської продукції реалізується через різного роду заходи операційного та стратегічного характеру, які по суті є інструментами даної системи, результатом чого має стати формування стійких конкурентних переваг на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Отже, формування стійких конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку вимагає формування дієвої системи управління останніми, що враховуватиме динамізм внутрішнього та зовнішнього середовища та базуватиметься на новітніх принципах та методах управління, і реалізуватиметься за рахунок проведення заходів операційного та стратегічного характеру.

Список використаних джерел: 1. Барась Д.О. Концептуальні основи управління конкурентними перевагами підприємства / Д.О. Барась // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Спецпроект: аналіз наукових досліджень», 2007. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2007jule.php>

2. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. В.Д. Щетина – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

3. Малюга Л.М. Управління розвитком конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств / Л.М. Малюга, О.В. Загороднюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015, В.8. – С. 206-209. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/42.pdf>

УДК 338.43.01

Л.А. Чвертко, канд. екон. наук, доцент

Т.О. Корнієнко, викладач

Уманський державний педагогічний університет ім. П.Г.Тичини, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Аграрний сектор – важлива галузь національної економіки, яка об'єднує різні види економічної діяльності щодо виробництва сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, а також доставки їх до кінцевого споживача. В агропромисловому комплексі формується близько 17% ВВП, він є одним з основних бюджетонаповнюючих та експортоорієнтованих секторів національної економіки.

Світові тенденції щодо зростання попиту на сільськогосподарську продукцію, а також високий рівень забезпеченості трудовими та природно-кліматичними ресурсами України спонукають до нарощування виробництва високоякісних і доступних продуктів харчування. При цьому розвиток вітчизняного аграрного сектора значної мірою залежить від ефективності організаційно-правових форм сільськогосподарського землекористування.

Станом на 01.01.2016 р. в Україні кількість діючих підприємств за організаційно-правовими формами така: із 47697 підприємств 33682 або 70,6% – це фермерські господарства, 8700 господарських товариств (18,2%), приватних підприємств – 3752 (7,9 %), виробничих кооперативів 738 (1,5%), державних підприємств 222 (0,5%), інших форм 603 (1,3%) (рис. 1.1).

За останні сім років припинили свою діяльність понад 8 тисяч аграрних підприємств, з яких 8044 – фермерських господарств і 491 – приватне підприємство.

Оскільки сільськогосподарські підприємства відіграють важливу роль у забезпеченні зайнятості у сільській місцевості та підтримують соціальну сферу, зменшення кількості таких підприємств є негативним наслідком не лише для розвитку сільських територій. Втрата сільськогосподарських підприємств призводить до депопуляції сільської місцевості, що в свою чергу впливає на попит послуг і розвиток інфраструктури сільських територій.

Аграрна галузь України – єдина галузь національної економіки, яка не тільки утримує виробництво, а й збільшує аграрний експорт продукції.

Так, у 2016 року збільшено обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарства на 2,8% (у порівнянні з відповідним періодом 2015 року), відбулося нарощення експортних поставок – у 2016 році експортовано сільськогосподарської продукції на суму 10,5 млрд дол США (на 1,6% більше проти аналогічного періоду 2015 року). Більше 40% експортного потенціалу держави - це заслуга аграрного сектору.

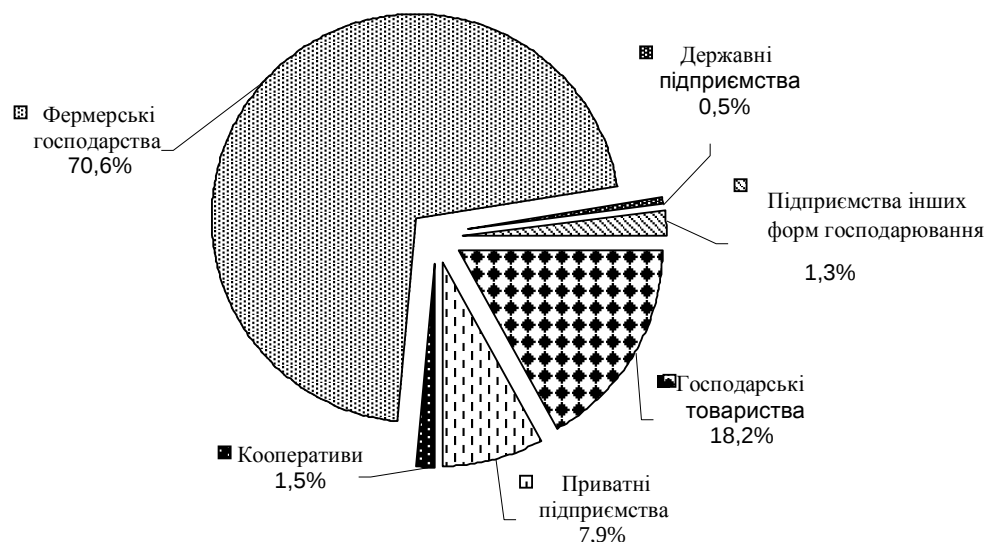

Рис. Структура діючих сільськогосподарських підприємств за різними організаційно-правовими формами господарювання в Україні, 2016 р.

Джерело: [1]

На сьогоднішній день, нарощення обсягів виробництва, просування вітчизняної аграрної продукції, особливо з високою доданою вартістю на світові ринки та відкриття нових ринків збуту для вітчизняних виробників аграрної продукції в європейському, азійському та близькосхідному напрямках – ключове завдання для галузі.

В продовж 2010–2016 рр. зросли обсяги валової продукції сільськогосподарства за категоріями господарств з 194886,5 млн грн до 254640,5 млн грн або в 1,3 раза. Щодо сільськогосподарських підприємств України, то їх частка в

структурі валової продукції сільського господарства є найвищою і становить 55,1% (в 2016 р.), тоді як частка господарств населення становить 44,9% (табл. 1.1).

В сільськогосподарських підприємств України в структурі виробництва валової продукції найвищою є частка продукції рослинництва, яка становить 78%, а продукції тваринництва – відповідно 22 % (в 2016 р.).

Динаміка індексу продукції сільського господарства за період з 2010 по 2016 роки хоча і демонструє збільшення обсягів виробництва, однак в цілому ситуація в галузі має тенденції до погіршення.

Ситуація, яка наразі склалася в аграрному комплексі країни є наслідком дії існуючих проблем, що й призводить до загострення економічної ситуації в галузі:

по-перше, незавершеність земельної реформи, що призводить до нерационального використання земельних ресурсів;

по-друге, низький технологічний рівень сільськогосподарського виробництва та високий рівень його енергозатратності, що призводить до отримання неконкурентоспроможної продукції та обумовлює її невідповідність

Таблиця

Валова продукція сільського господарства України за категоріями господарств
(млн грн)

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2010 р. (+/-)
Усі категорії господарств								
Валова продукція, всього	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0	251438,6	239467,3	254640,5	59754,0
у тому числі продукція ослиництва	124554,1	162436,4	149233,4	175895,2	177707,9	168439,0	185052,1	60498,0
продукція варинництва	70332,4	71259,9	74021,4	76963,8	73730,7	71028,3	69588,4	- 744,0
Сільськогосподарськими підприємствами								
Валова продукція всього у тому числі	94089,0	121053,7	113082,3	136590,9	139058,4	131918,6	145119,0	51030,0
продукція ослиництва	66812,7	92138,4	82130,2	103127,8	105529,5	99584,7	113392,6	46579,9
продукція варинництва	27276,3	28915,3	30952,1	33463,1	33528,9	32333,9	31726,4	4450,1
Господарства населення								
Валова продукція всього у тому числі	100797,5	112642,6	110172,5	116268,1	112380,2	107548,7	109521,5	8724,0
продукція ослиництва	57741,4	70298,0	67103,2	72767,4	72178,4	68854,3	71659,5	13918,1
продукція варинництва	43056,1	42344,6	43069,3	43500,7	40201,8	38694,4	37862,0	-5194,1

Джерело: [2]

сертифікаційним вимогам ринку Європейського Союзу;

по-третє, незадовільний рівень державної фінансової підтримки аграрних виробництв та їх інноваційної діяльності, що обумовлює зменшення родючості сільськогосподарських угідь та падіння рівня врожайності в країні [3,4].

Отже, нашій державі вкрай необхідна національна аграрна доктрина, яка повинна ґрунтуватися на науково виваженій і дійовій політиці, стратегії і тактиці розвитку сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел: 1. Офіційний портал Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>. 2. ДСС України. Статистичний бюлетень «Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) за 2016 рік»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua. 3. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С.М. Кваша. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 40 с. 4. Постол А.А. Регулювання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств в умовах євроінтеграції / А.А. Постол // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 10. – С. 50 - 53.

УДК 658.589

Л.В. Чернокозинська, магістрант*

**Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ІННОВАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Результатом прогресивного розвитку людського суспільства стало виникнення і формування явища конкуренції, яка у свою чергу є динамічною силою його суспільного розвитку. Конкуренція змушує суб'єкти діяльності не зупинятися на досягнутому, а постійно рухатися і самовдосконалюватися. Практика економічного життя показує, що ринок і конкуренція є основними механізмами розвитку сучасної економіки, більш могутніми і дієвими, ніж будь-які інші фактори. Функціонування ринку буде тим ефективніше, чим інтенсивніша конкуренція на ньому і чим кращі умови створено для її прояву.

Однією з найважливіших проблем для українських підприємств на сучасному етапі є проблема їх виживання і забезпечення подальшого розвитку. В основі її ефективного рішення лежить формування і реалізація конкурентних переваг, які являють собою сукупність певних ознак, характеристик що відрізняють підприємство від конкурентів, і дають йому можливість перемогти в конкурентній боротьбі. Джерелами формування конкурентних переваг підприємства є: кваліфікована робоча сила, сприятливі умови виробництва, створення нових видів продукції чи інших інновацій, суттєве зниження

* Науковий керівник – Ю.В. Пашенко, канд. екон. наук, доцент

собівартості продукції, її висока якість, що відповідає потребам споживачів, регулювання цін підприємством, високий рівень соціальної відповідальності.

Розвиток і вдосконалення концепції конкурентних переваг конкретного підприємства передбачає впровадження у виробництво досягнень науки та передового досвіду.

Потреба переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку зумовлена вичерпанням джерел економічного зростання, зменшенням кількості капіталовкладень у відтворення матеріально-технічного забезпечення та розвиток нових знань, посиленням проблемних завдань, що стосуються збереження інноваційного потенціалу. Необхідність підсилення ролі інновацій як основоположного чинника конкурентоспроможності впливає з таких положень: - інновації містять елемент новизни та змін, мають динамічний характер і властивість до розвитку; - інновації тісно пов'язані з усіма іншими чинниками, що впливають на конкурентоспроможність продукту, підприємства, регіону та країни; - інновації впливають на формування ринкового попиту, який сам по собі є доволі важливим чинником підвищення конкурентоспроможності [1, с. 19].

Перспективи розвитку країни у світовому господарстві зумовлені конкурентоспроможністю національної економіки. Поглиблення глобалізаційних процесів, актуалізація конкурентного суперництва, формування конкурентних переваг породжує нові вимоги до державної політики у напрямі підвищення та створення умов забезпечення конкурентоспроможності економічних суб'єктів. Сталий економічний розвиток у довгостроковому періоді насамперед обумовлений впровадженням зарубіжного досвіду інноваційної діяльності високорозвинутих країн, дією чинників, що спрямовані на підтримку освоєння передових досягнень вітчизняної техніки і науки, технології. Інноваційні чинники є визначальними в системі підвищення конкурентоспроможності економіки країни і слугують прискоренню, перманентності інноваційного процесу та розвитку, ефективності функціонування інноваційної системи.

Інноваційна діяльність сучасних сільськогосподарських підприємств має враховувати вплив зовнішнього середовища, у тому числі чинників мікро- та макросередовища, які на сьогодні характеризуються мінливістю та непередбачуваністю. Враховуючи нестабільність політичного. економічного середовища, несприятливий інвестиційний клімат, недосконалість фінансово-кредитної системи інноваційна діяльність підприємствами, в переважній більшості, провадиться лише за рахунок власних фінансових ресурсів. А тому саме великотоварні підприємства взмозі впроваджувати новітні інноваційні продукти у виробництво. Тоді як невеликі за розмірами господарюючі суб'єкти мають незначні можливості у формуванні конкурентних переваг за рахунок здійснення інноваційної діяльності. Адже, впровадження інновацій та застосування інвестиції дозволяють отримати додаткову віддачу від факторів при збільшенні виробництва, вирішувати проблеми розвитку виробництва, створювати інфраструктури. Інфраструктура дозволяє забезпечити доступність

ресурсів та ринків, складає основу для взаємодії між учасниками виробничого, наукового, конструкторського процесів.

З кожним роком більш важливого значення набувають інвестиції в інтелектуальний розвиток персоналу, як рушійної сили функціонування будь-якого підприємства і саме людський капітал покладено в основу формування конкурентних переваг. Адже, крім зазначеного інвестування в розвиток працівників повинно бути націлене на поглиблення та розширення індивідуальних та групових компетенцій, які в кінцевому результаті проявляться в реальних фінансових показниках. Тому навчання персоналу підприємства підготує та забезпечить належне сприйняття нововведень у виробництві, дасть змогу розкрити існуючий запас організаційних знань, які можуть бути використані в досягненні стратегічних цілей підприємства, підвищенні продуктивності праці та оптимізації всіх процесів господарювання. Разом з тим, творча ініціатива керівників та спеціалістів господарства, пошук на основі інновацій в рослинництві, тваринництві, технічному, технологічному забезпеченні, готовність іти на ризик дозволяють досягти показників значно вищих середнього [2].

Отже, на нашу думку, в сільськогосподарських підприємствах повинна забезпечуватися система формування стійких конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності на основі комплексу інновацій у виробничій сфері, а також інвестування у кадровий потенціал підприємства. Такий підхід дасть змогу сільськогосподарським підприємствам успішно розвиватися, бути конкурентоспроможним на ринку з урахуванням мінливості зовнішнього середовища, вчасно реагувати на його зміни та досягати високих економічних показників господарської діяльності.

Список використаних джерел: 1. Юринець З. В. Інноваційна політика як складова розвитку економіки України / З. В. Юринець, Б. М. Максимів, Н. І. Судова-Хомюк // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – Львів, 2005. – Вип. 34. – С. 320-331.; 2. Нагірна Л. В. Інновації як умова формування конкурентних переваг підприємства / Л. В. Нагірна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/6_55803.doc.htm

УДК 332.34

Д.В. Шиян, д.е.н., професор

**Харківський національний економічний університет ім. Сечена Кузнеця,
Україна**

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РІВНЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА КУКУРУДЗИ НА ЗЕРНО В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В сьогоденнішніх умовах зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції можливо лише за умов його інтенсифікації. Це

має стати стратегічним напрямом розвитку сільського господарства нашої країни. Причому, ця інтенсифікація повинна здійснюватися на інноваційній основі, з залучення сучасних технологій та останніх досягнень селекційної науки. Однак, на шляху до подібного розвитку стоять з одного проблеми інституціонального характеру, а з іншого – рівень економічної доцільності залучених інвестицій. Саме останню проблему були вирішено дослідити на прикладі виробництва кукурудзи на зерно. Однак спочатку стисло розглянемо теоретичні аспекти відносно самого поняття терміну «інтенсифікація»

Інтенсифікація виробництва в науковий оборот ввів німецького економіста А. Теєра [1]. Але особливий вплив на формування уявлень про сутність інтенсифікації сільського господарства справила позиція в цьому питанні К. Маркса. Вона сформульована ним при визначенні умов формування другої форми диференціальної ренти (диференціальної ренти 2). Зроблено це в сороковій главі в третьому томі «Капіталу». Вихідним положенням при цьому виступає розмежування двох способів використання додаткових вкладень капіталу, які спрямовуються на обробку землі: екстенсивного, при якому зростання обсягів виробництва відбувається шляхом розширення площі оброблюваних земель; інтенсивного, коли капітали різної продуктивності вкладаються один після другого на одній і тій же земельній ділянці [2]. У відповідності з даними положеннями К. Маркс вводить поняття інтенсивної культури. Тому в країнах з інтенсивною культурою (а в економічному сенсі під інтенсивною культурою ми розуміємо не що інше, як концентрацію капіталу на одній і тій же земельній площі, замість розподілу його між земельними ділянками, які знаходяться одна біля одної).

Про позицію К. Маркса відносно поняття «інтенсивна агрокультура» переконливо свідчить ще одне положення сорокової глави «Капіталу», в якому це поняття пов'язується з додатковими витратами капіталу на одній і тій же земельній ділянці. Але по самій природі інтенсивна агрокультура, тобто послідовні витрати капіталу на одній і тій же землі...» [Там само, с. 739].

Наведені цитати виступають підставою для двох висновків. Перший з них полягає в тому, що К. Маркс процес інтенсифікації пов'язував з рослинництвом і не ставив питання про особливості його протікання у другій провідній галузі сільського господарства – тваринництві. Другий доволі очевидний – інтенсивний розвиток пов'язується з додатковими витратами, віднесеними до одиниці земельної площі.

Найбільш суттєвий висновок з розглянутих положень полягає в тому, що визначивши сутність інтенсивності, тим самим відкриваємо шлях до розкриття сутності інтенсифікації оскільки вона розглядається як похідна від інтенсивності. На думку В.Г. Андрійчука відмінність розглянутих понять полягає в наступному: інтенсифікація відображає якісний і кількісний стан, а інтенсифікація представляє собою процес, тобто зміну стану [3, С. 521]. Саме поняття інтенсивності автор трактує як концентрацію до оптимального рівня авансованого капіталу на гектар земельних угідь, що забезпечує випереджаюче збільшення виробництва продукції з цієї площі і підвищення ефективності використання вкладених ресурсів.

Тепер безпосередньо про результати досліджень. Вони здійснювались на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області за даними 2016 року. Досліджувана сукупність складає 385 підприємств, які мали посівні площі кукурудзи на зерно (табл).

Таблиця

Інтенсивність та ефективність виробництва кукурудзи на зерно в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році

Групи	Кількість підприємств	Витрати на 1 га, грн	Урожайність, ц/га	Прибуток на 1 га	Рентабельність, %	Витрати на амортизацію на 1 га
до 6000	450	4724	34,7	3606,1	54,8	396,4
6000,1-9000	73	7367	41,0	4214,1	47,6	409,0
9000,1-12000	94	10672	55,7	6531,0	55,7	600,9
12000,1-15000	82	13263	62,3	5591,5	36,8	975,2
1500,1-18000	52	16074	67,6	4638,7	26,9	977,5
більш 18000	39	21135	84,9	6849,9	30,6	1377,8
По області	385	12356	58,8	5567,3	40,2	793,0

Джерело: Власні розрахунки за даними Ф.50 -сг

Наведені дані дають підстави стверджувати, що рівень інтенсивності виробництва майже прямолінійно пов'язаний з рівнем урожайності. Так, в групі з рівнем витрат до 6000 грн/га її величина дорівнювала 34,7 ц/га, в групі з рівнем витрат 12000,1-15000 грн/га – 62,3 ц/га, а в групі з рівнем витрат понад 18000 грн/га – 84,9 ц/га. В той же саме час, цього не можна сказати про рівень прибутку та рентабельності виробництва. Зокрема, величина прибутку виявилась майже однаковою у підприємств з рівнем витрат 9000,1-12000 грн/га та більше 18000 грн/га. Рівень рентабельності взагалі зменшувався з зростанням величини витрат. Таким чином, нелінійний характер залежності між величиною прибутку та витрат фактично, з нашої точки зору, і визначає межі граничної конкурентоспроможності виробництва даної культури. Подальше зростання рівня інтенсивності виробництва буде лише призводити до падіння рівня рентабельності та зменшення величини прибутку. Відтак, економічний механізм поставить підприємства з більшим високим рівнем інтенсивності виробництва в гірші умови порівняно з тим, які мали рівень витрат менший.

Нами було встановлено, що при середньому рівні господарювання у 2016 році максимальна величина прибутку у розмірі 4977 грн/га мала місце при середньому рівні витрат 13325 грн/га. Даний рівень витрат відповідав середній урожайності 59,3 ц/га. Фактично ці результати і є результатами які у 2016 році визначали економічну доцільність та конкурентоздатність виробництва. Також було здійснено дослідження залежності рівня беззбитковості виробництва від величини рівня витрат. При цьому всі підприємства були поділені на три групи:

- до 9000 грн/га;
- 9000,1-15000 грн/га
- більш 15000 грн/га.

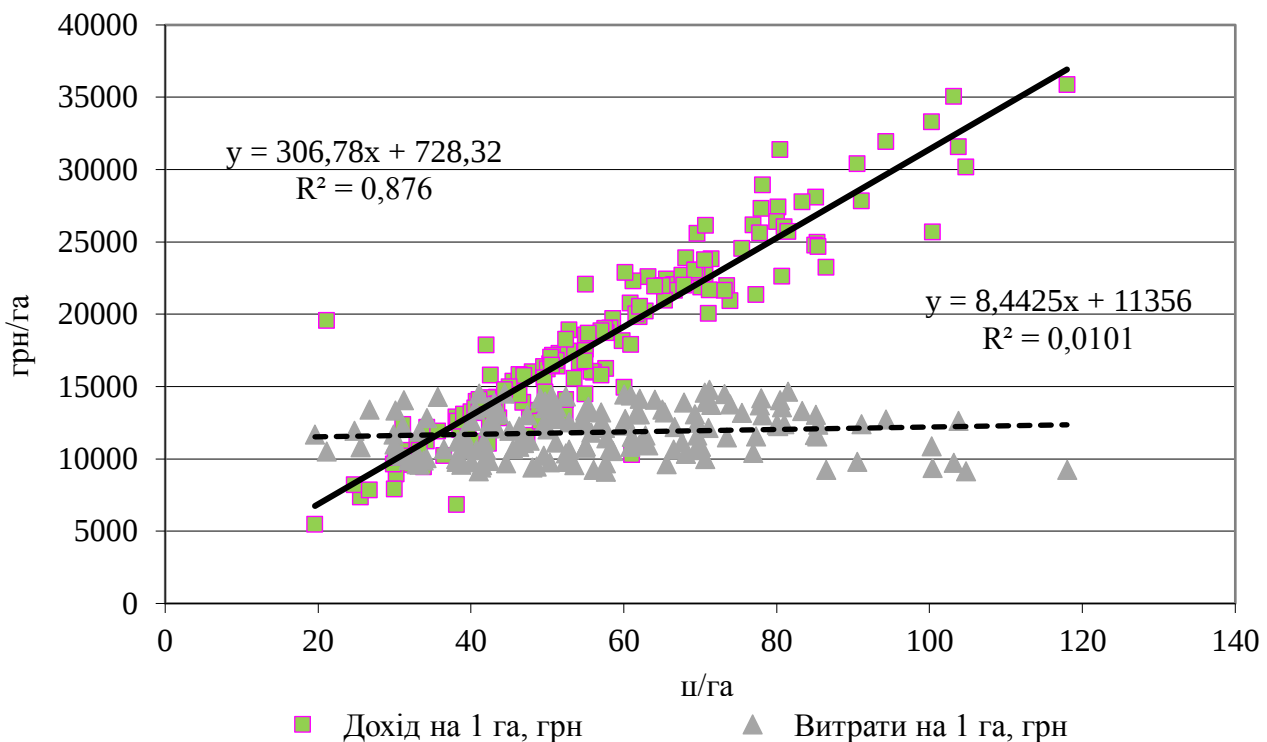

Рис. Точка беззбитковості виробництва кукурудзи на зерно у сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 р. (рівень витрат 9000,1-15000 грн/га)

На рисунку наведено графік визначення рівня точки беззбитковості виробництва у групі з рівнем витрат 9000,1-15000 грн. Дану точки легко визначити шляхом рішення рівнянь залежності між доходом та витратами. Вона виявилась в даному випадку рівною 35,6ц/га. В групі з рівнем витрат до 9000 грн/га її значення становило – 19,8 ц/га, а в групі з рівнем витрат понад 15000 грн/га – 54,8 ц/га. Таким чином зростання рівня інтенсивності виробництва призводить до суттєвого зростання і рівня його беззбитковості, що може становити додаткові ризики в діяльності підприємств.

Підсумовуючи викладений матеріал необхідно відміти, що по-перше, зростання рівня інтенсивності в сьгоднішніх умовах має обмеженість визначає її економічною доцільністю, по-друге, її зростання призводить до суттєвого збільшення рівня беззбитковості виробництва, що обумовлює виникнення додаткових ризиків в діяльності підприємства.

Список використаних джерел: 1. Вітков М.С. До теоретично-методологічних засад інтенсифікації аграрного виробництва // М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2004. - № 11. – С. 33-37. 2. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Под ред. Ф. Енгельса / К. Маркс. – М.: Політиздат, 1975. ч.2.- С.1021. 3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002,- 624 с.

УДК: 339.137.22:633.854.78

К. І. Гончарова, аспірантка***Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця,
Україна****ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА
НАСІННЯ СОНЯШНИКУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

У кризових умовах функціонування вітчизняного агропромислового комплексу стійке становище будь-якого підприємства на ринку продукції визначається рівнем його конкурентоспроможності.

В останні роки Україна набула статусу світового лідера з вирощування соняшника, збільшивши суттєво обсяги виробництва насіння (з 2,5 млн. т у 2000 р. до 13 млн. т у 2016 р.) та, відповідно, – обсяги його переробки й експорту олії. Зокрема, на сьогодні питома вага вітчизняної соняшникової олії у структурі світового експорту цієї продовольчої продукції складає 55 %, а в загальному обсязі експорту країни – 10 %. Подальший розвиток виробництва та збуту насіння соняшника пов'язується із заходами щодо забезпечення його конкурентоспроможності на товарних ринках, зокрема, шляхом зменшення питомих логістичних та енергетичних витрат.

В зв'язку з цим пошук резервів та можливостей забезпечення стабільної прибутковості сільськогосподарських підприємств України на інтенсивній основі, забезпечення споживчого продовольчого ринку якісною продукцією, а потреби переробних підприємств у екологічно чистій сировині в достатніх обсягах, власного ринку та розширення експорту [3, с. 36].

Дослідженням теоретичних і практичних аспектів виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: А. Д. Герасименко, М. М. Ільчук, М. В. Калінчик, Н. В. Кондратюк, В. В. Крест'янінова, П. Н. Рибалкін, О. В. Ульяновченко та ін. В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.В. Воронянська, П.І. Гайдучкий.

Сьогодні соняшник вирощують більше 40% сільськогосподарських підприємств всіх форм власності, на які припадає до 80% всього валового збору. Господарства населення забезпечують виробництво цієї культури на рівні 20%.

В середньому, за останні п'ять років, в Україні під соняшником було зайнято близько 15% всіх посівних площ, а його частка у вітчизняному виробництві олійних культур сягає 70%. Сільгоспвиробники за два останніх

* Науковий керівник – Шиян Д. В. д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту

десять років збільшили посівні площі під цією культурою у 2,8 рази – від 1,6 до 4,5 млн га. За цим показником наша держава займає друге місце в світі, проте за урожайністю ми лише десяті (15-16 ц/га).

Така ситуація свідчить про екстенсивний тип виробництва та можливі негативні наслідки цього підходу. Соняшник істотно виснажує землю і вирощувати його можна на одному місці раз на 8-10 років. Проте, в багатьох господарствах концентрація соняшнику в структурі посівних площ становить 25-30%, а повернення на попереднє місце вирощування здійснюється з порушенням норм, що призводить до різкого погіршення фітосанітарної ситуації на полях, сильного висушування і виносу поживних речовин з ґрунту, зменшення урожайності соняшнику та й інших культур сівозміни.

На внутрішньому ринку соняшнику в Україні склалася сприятлива цінова ситуація для сільськогосподарських підприємств, яка підтверджується високими закупівельними цінами. У кінці серпня насіння соняшнику закуповували в середньому по 4,9-5,0 тис. грн/т, що наполовину більше проти цін відповідного періоду минулого року. Проте асоціація «Укроліяпром» очікує на початку збирання урожаю зниження вартості до 4 тис. грн/т. Це є цілком обґрунтованим прогнозом, адже збільшення пропозиції на ринку, бажання швидкого продажу продукції для фінансування збиральної кампанії лише сприятиме здешевленню насіння [4, с. 148] .

На ринку насіння соняшнику першочерговим фактором у конкурентній боротьбі є досягнення високої його якості, що гарантуватиме виробникові високі прибутки. Якість насіння соняшнику краща за вищої врожайності і навпаки, нижча врожайність має більші засміченість, пошкодженість зерен та пустозерність, що призводить до значного недобору врожайності. У цілому в Україні на відходи припадає понад 10% валового збору насіння, що становить врожай однієї з таких областей, як Кіровоградська, Харківська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Херсонська. Практично кожний десятий засіяний гектар соняшникової площі в Україні втрачається, а це понад 340 тис. гектарів.

Обґрунтовано визначення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції, як реальної і потенційної здатності підприємства швидко реагувати на зміни потреб споживачів, на нововведення конкурентів. Ефективний розвиток олійножирового підкомплексу України та підвищення його конкурентоспроможності можливий за умови досягнення вищої якості соняшнику, збільшення його врожайності, зменшення витрат на вирощування та переробку за рахунок підвищення ефективності виробництва і залучення кваліфікованих кадрів, а також доведення продукції до вимог міжнародних стандартів (ISO) і розширення каналів збуту. В зв'язку з високим 93 попитом на насіння соняшнику і рівнем рентабельності цієї культури відбулось значне розширення посівних площ соняшнику [6, с. 45].

Конкурентоспроможне підприємство характеризується певною гнучкістю та вмінням своєчасно адаптуватися до змін зовнішніх і внутрішніх економічних умов, відповідно, конкурентоспроможність доцільно вважати віддзеркаленням результату (успіху або невдачі) усіх підрозділів діяльності суб'єкта господарювання.

Для вітчизняних підприємств-виробників насіння соняшнику забезпечення гідного рівня конкурентоспроможності ускладнюється через недосконалу сформованість інституціональних умов сучасних ринкових відносин, регулювання яких є одним з пріоритетних напрямів реформування економіки держави. Крім того, існують певні особливості конкурентоспроможності підприємств-виробників сільськогосподарської продукції, а саме: функціонування підприємств в умовах ризику і невизначеності.

Важливими складовими підвищення урожайності соняшнику є використання якісного насіння, застосування сівозмін, раціонального поєднання механічних і хімічних способів боротьби з бур'янами, науково обґрунтоване використання добрив, своєчасне збирання, очищення і сушіння насіння, раціональне комплектування машинних агрегатів та ефективне використання комплексів машин. Збільшення врожайності та якості насіння соняшнику повинне досягатися за допомогою підбору найкращих для даного регіону гібридів та створення найсприятливіших умов за прогресивними технологіями: оптимальними нормами мінерального живлення та застосуванням зрошення. Об'єктивна необхідність вимагає поступового, але неухильного включення економіки України до системи міжнародного поділу праці (МПП) та світових інтеграційних процесів. За умови підвищення урожайності соняшнику та досягнення високої його якості, Україна може стати безперечним світовим лідером з виробництва насіння соняшнику та продукції його переробки.

Список використаних джерел: 1. Демчук Н.І. Еколого-економічна складова підвищення конкурентоспроможності виробництва насіння соняшнику / Н.І. Демчук, А.С.Донських // Науково-практичний журнал «Інвестиції: практика та досвід». – 2016. – № 17. – С. 27-33. 2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. 3. Іващенко Г. А. Структура організаційно-економічних факторів формування конкурентоспроможності підприємства / Г.А. Іващенко // Економіка: проблеми теорії : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ–2014. – Вип. 185.– С. 30–36. 4. Казачков І.О. Сучасні підходи до проведення економічної діагностики підприємства / І.О. Казачков, О.О. Ткаченко // Вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2015. №11. – С. 148-153. 5. Яцковий Д.В. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства / Д.В. Яцковий // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. Вип.4. – С. 183-188. 6. Яцура В.В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємств / В.В. Яцура, М.В. Замроз // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – № 2. – 2015. – С. 45–53.

**В. М. Дёмина, канд. техн. наук, доцент,
Харьковский национальный аграрный университет им. В. В. Докучаева,
Т. А. Дёмина, студентка
Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина, Украина**

МОДЕЛИРОВАНИЕ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ В СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕДИА- КОММУНИКАЦИЙ

Современные технологии коммуникации и распространения информации стремительно изменяются. Развитие Интернета создает новое пространство и новые возможности для использования и распространения информационного продукта. Проблемы исследования процессов распространения информации в социо-культурной среде, как в сложной информационной системе, возникают из-за многозначности термина информация. Существует множество определений данного понятия с различных точек зрения. Компьютерное моделирование – это один из основных методов теоретического исследования процессов в различных разделах физики, химии и других естественных наук, где формальное описание исследуемой системы возможно и законы принимают математическую формулировку. Социология как наука, с одной стороны, основывается на статистике, т. е. позволяет формировать математическую базу, но, с другой стороны, законы не всегда возможно записать математически, что затрудняет моделирование соответствующих процессов. Возможным выходом из этой ситуации является привлечение аналогий из естественных наук и использование соответствующей модели [1, 2]. Так, Н. Рашевским был сформулирован известный принцип оптимальной конструкции организма (нейрологическая схема Рашевского). Этот принцип применяется не только в биологии – это и конструирование, и проектирование технических устройств, технологии. В том числе его можно применить и к моделированию иерархической структуры восприятия информации индивидуумом в социо-культурной среде [3].

Бурно развивающиеся медиа-коммуникативные системы ведут к созданию глобального информационного пространства. Массовое применение медиа-коммуникативных технологий, составляющих основу информационного общества, стирает геополитические, национальные, религиозные, социальные и возрастные границы, изменяет образ жизни и мышления миллионов людей: расстояние теряет свое значение. Связь и взаимодействие субъектов и объектов в виртуальном мире происходят практически мгновенно. Особые требования в таких условиях предъявляются к информации как части социального бытия. Социо-культурная среда, в которой распространяется информация, является сложной системой, и реакция данной системы на полученную информацию может быть подвергнута детальному анализу. Знание объективных сторон процесса воздействия информации на всю социо-культурную систему позволяет управлять данным аспектом с помощью метода моделирования.

Воздействие информации на реципиентов базируется на способности их

воспринимать основные виды информации, общие для всех каналов медиа-коммуникации. Следует учесть, что такие виды информации, как тактильная информация, передаваемая ощущениями и органолептическая, передаваемая запахами и вкусами, для которых не изобретено способов кодирования и хранения, можно передавать опосредованно, воздействуя на реципиентов с помощью определенных ассоциаций. На современном этапе любая единица содержания медиа-пространства, подвергается дигитализации, то есть переносится в цифровое пространство. А цифровой формат позволяет получать информацию в любое время и в любом месте, используя новые медиа-коммуникационные технологии и мобильные платформы. Таким образом, происходит процесс слияния, интеграции информационных и медиа-коммуникативных технологий в единый информационный ресурс [4]. Переход к созданию конвергированного информационного продукта становится неизбежным, а идея интегрированного распространения информации – единственным способом сохранения и приобретения аудитории реципиентов. Итак, на смену мономедийной среде, приходит среда мультимедийная, причем с важной интерактивной характеристикой [5]. Инфраструктурой современного общества является новая «интеллектуальная», а не «механическая» техника, наблюдается симбиоз социо-культурной организации и информационных технологий [6].

Вин Кросби в работе «Что такое новые медиа?» выделяет три типа коммуникаций в медиа: межперсональные медиа – это тип «один – одному», масс-медиа – это «один – многим», и, наконец, «новые медиа» – это тип «многие – многим», что полностью отражает концепцию такого нового информационного поля, как Интернет-пространства. [7, 8].

Базовая модель распространения информации [9] предполагает однородность социума и имеет вид задачи Коши для нелинейного дифференциального уравнения [10]. В целях построения модели для сложной системы распространения информации в социо-культурной среде следует ввести математическое описание ряда параметров:

- неполный охват среды средствами медиа-коммуникаций описан путем выделения в обществе трех групп, одна из которых получает информацию лишь через тип коммуникаций в медиа «один к одному», другая – через тип «один – многим» и третья – «многие – многим»;

- готовность индивида принять информацию лишь тогда, когда определенное количество других членов группы уже приняли ее, описана путем введения для каждого индивида соответствующего порогового значения количества членов группы, усвоивших информацию (так называемых реципиентов);

- усвоение информации лишь после двукратного ее получения описано с помощью введенной переменной, которая имеет смысл количества индивидов, получивших ее ровно один раз (пререципиентов) [10, 11];

- забывание информации – в уравнение для численности реципиентов вводится отрицательное слагаемое, описывающее переход некоторой доли реципиентов в пререципиенты, а в уравнение для численности пререципиентов – слагаемое, описывающее переход некоторой их доли в число индивидов, не

знакомых с информацией.

Математическая модель распространения информации в социо-культурной среде, учитывающая перечисленные факторы, имеет вид:

$$\begin{aligned}\frac{d\omega_1}{dt} &= \left[f_1(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_1 + \omega_1}{N_1} - \omega_1 \right] (\lambda_1 + \lambda_2 [\omega_1 + \omega_2] + \lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) - \mu \omega_1; \\ \frac{d\omega_2}{dt} &= \left[f_2(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_2 + \omega_2}{N_2} - \omega_2 \right] (\lambda_2 [\omega_1 + \omega_2] + \lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) - \mu \omega_2; \\ \frac{d\omega_3}{dt} &= \left[f_3(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_3 + \omega_3}{N_3} - \omega_3 \right] (\lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) - \mu \omega_3; \\ \frac{d\psi_1}{dt} &= (\lambda_1 + \lambda_2 [\omega_1 + \omega_2] + \lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) \left[N_1 + \psi_1 - f_1(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_1 + \omega_1}{N_1} \right] - \\ &\quad - \xi \psi_1 + \mu \omega_1; \\ \frac{d\psi_2}{dt} &= (\lambda_2 [\omega_1 + \omega_2] + \lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) \left[N_2 + \psi_2 - f_2(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_2 + \omega_2}{N_2} \right] - \xi \psi_2 + \mu \omega_2; \\ \frac{d\psi_3}{dt} &= (\lambda_3 [\omega_1 + \omega_2 + \omega_3]) \left[N_3 + \psi_3 - f_3(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3) \frac{\psi_3 + \omega_3}{N_3} \right] - \xi \psi_3 + \mu \omega_3, \\ \psi_i(0) &= \omega_i(0) = 0; \quad i = 1, 2, 3.\end{aligned}$$

Здесь индекс $i=1$ указывает на группу, члены которой получают информацию через тип коммуникаций в медиа «один – одному», индекс $i=2$ – к группе индивидов, получающих информацию через тип «один – многим» и $i=3$ через тип «многие – многим». Через $\omega_1 + \omega_2 + \omega_3$ обозначены численности реципиентов в этих группах, через $\psi_1 + \psi_2 + \psi_3$ – численности пререципиентов. Общее количество индивидов в первой группе составляет N_1 , во второй – N_2 , в третьей – N_3 . Параметр ξ описывает забывание информации пререципиентами, параметр μ – забывание информации адептами (при этом предполагается, что они забывают ее «не полностью», и переходят в разряд пререципиентов). Функции $f_i(\omega_1 + \omega_2 + \omega_3)$, $i = 1, 2, 3$ заданы экзогенно и описывают готовность индивида принять информацию лишь тогда, когда определенное количество других членов социума уже прияли ее. Коэффициенты λ_i , $i = 1, 2, 3$ указывают интенсивность распространения информации в зависимости от типа коммуникаций в медиа.

Аналитически можно получить одно из стационарных решений данной системы – так называемое безреципиентное состояние, характеризующее отсутствием в системе индивидов, воспринявших информацию. Методом исследования устойчивости по первому приближению устойчивость этого состояния можно изменить. Оно является асимптотически устойчивым при достаточно высокой интенсивности забывания информации индивидами. Модель распространения информации, учитывающая указанные факторы, представляет собой систему шести дифференциальных уравнений для переменных, имеющих смысл численности реципиентов и пререципиентов, получающих информацию от трех типов медиа-коммуникаций. Описано безреципиентное состояние. С помощью данной модели с использованием медиа-коммуникаций, можно определять связи

и отношения в социо-культурной среде; что дает не только способ освоения смыслового пространства социума, но и средство его конструирования.

Список использованных источников: 1. Vaga, T. The Coherent Market Hypothesis / T. Vaga // Financial Analysts Journal, 1991. – December/January. 2.

Чернавский, Д. С. Синергетика и информация / Д. С. Чернавский. – М.: Знание, 1990. – 48 с. 3. Мелик-Гайказян, И. В. Концептуальная модель

диагностики технологий информационного общества / И. В. Мелик-Гайказян // Вестн. Томского гос. пед. ун-та, 2010. – Вып. 5. – С. 42-51. 4. Асеев, Г. Г.

Нейросетевой анализ непрерывных потоков данных из электронных хранилищ / Г. Г. Асеев // Системы обработки информации, 2013. – Вып. 4(111). – С. 52-56. 5.

DNetwork: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://defense-network.com>. 6. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и

культура: пер. с англ. / М. Кастельс. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 348 с. 7. Яковлев, И. И. Управление социальной информацией и коммуникацией в

современном обществе / И. И. Яковлев // Научные проблемы гуманитарных исследований. – Вып. 5, 2012. – С. 261-266 8. Тоффлер, Э. Третья волна / Э.

Тоффлер. – М., 1999. – 184 с. 9. Самарский, А. А. Математическое моделирование: Идеи. Методы. Примеры / А. А. Самарский, А. П. Михайлов. –

М.: Физматлит. 2006. – 320 с. 10. Развитие модели распространения информации / А. П. Михайлов, А. П. Петров, Н. А. Маревцева, И. В. Третьякова

// Математическое моделирование, 2014. – Т. 26. – №3. С. 65-74. 11. Dyomina V. M. Modelling of spreading information in the social and cultural environment with the

use of media-communications / V. M. Dyomina, I. A. Pobizhenko, T. G. Belova = Дёмина В. М. Моделирование распространения информации в социо-культурной

среде с использованием медиа-коммуникаций / В. М. Дёмина, И. А. Побиженко, Т. Г. Белова [Electronic resource] // Média a vzdělávání 2016 – Media & Education

2016: Media4u Magazine – Journal.– Praha.– 2016.– P. 41-45.– Access mode: <http://www.extrasystem.com/9788087570357.pdf> (07.01.2017)

УДК [631.153+631.152]:004

Т.А. Бутенко, к.е.н., доцент, І.К. Захаров, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ПЛАНУВАННЯ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Забезпечення рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств вимагає ефективного використання, збереження та відтворення їх ресурсного потенціалу, а саме землі, основних та оборотних фондів, трудових, фінансових ресурсів. Сформовані на підприємстві комбінації ресурсів впливають на можливості підприємства щодо виробництва продукції та

отримання фінансово-економічних результатів для забезпечення його подальшого розвитку.

Ресурсний потенціал розвитку підприємства визначається як сукупність відносин, що виникають на підприємстві з приводу залучення та використання ресурсів, рівень та інтенсивність використання яких формує нові фінансово-економічні, соціальні та екологічні стани господарської діяльності, що визначають способи її реалізації та задоволення ринкових потреб і орієнтовані на генерацію максимального рівня прибутку або іншого ефекту відповідно до місії на протязі життєвого циклу підприємства [1].

Інформаційне забезпечення процесу управління ресурсним потенціалом є одним з вагомих чинників впливу на ефективність використання усіх ресурсів підприємства. Для успішного формування ефективної раціональної системи управління ресурсним потенціалом сільськогосподарського підприємства, необхідно досягти високого та розгалуженого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення даного процесу, створити єдину інформаційну систему, яка була б в змозі обслужити та задовольнити потреби всіх відділів та підрозділів підприємства, працювала б з єдиною базою даних і забезпечувала доступ до них та обмін інформацією. Зокрема, керівники підприємств прагнуть досягти цього за допомогою сучасних методів моделювання та впровадження автоматизованих систем управління. На сьогодні, вирішення цього питання може забезпечити впровадження інформаційних ERP-систем.

Термін «ERP-система» (з англ. Enterprise Resource Planning System – система планування ресурсів підприємства) може використовуватися у двох значеннях. По-перше, це – інформаційна система для ідентифікації і планування ресурсів підприємства. По-друге (у більш загальному контексті), це – методологія ефективного планування та управління всіма ресурсами підприємства, які необхідні для здійснення продажів, виробництва, закупок і обліку виконання заказів клієнтів у сферах виробництва, дистрибуції та надання послуг. Призначення ERP-систем – в інтеграції усіх відділів та функцій підприємства в єдину комп'ютерну систему, яка може обслужити усі специфічні потреби окремих підрозділів.

Суттєвою ознакою ERP вважається рівень інтегрованості системи в роботу компанії. Адже в результаті впровадження всі управлінські функції підприємства повинні бути інтегровані в єдиний управлінський цикл на базі певної бізнес-логіки. Як правило, ERP-системи будуються за модульним принципом і в тому або іншому ступені охоплюють всі ключові процеси на підприємствах, починаючи з планування виробництва та закінчуючи збутом готової продукції. Типова ERP-система використовує багато різних програмних і апаратних компонентів [2].

Функціонал ERP-систем забезпечує виконання таких основних завдань:

- планування та управління на всіх етапах виробництва;
- створення ефективної та надійної системи постачання матеріальних ресурсів;
- формування та проведення контролю за розподілом запасів;
- створення системи високоякісного сервісного обслуговування;

- контроль якості продукції та постійне її оновлення;
- управління фінансовими ресурсами;
- створення ефективних умов для реалізації продукції та своєчасне і об'ємне проведення маркетингових досліджень.

Історично ERP-системи стали більш розвиненими та вдосконаленими версіями більш простіших систем, таких як: MRP (з англ. Material Requirement Planning – планування матеріальних потреб) та MRP II (з англ. Manufacturing Resource Planning – планування виробничих ресурсів).

ERP-системи, на відміну від так званого програмного забезпечення «в коробці», належать до категорії «важких» замовних програмних продуктів. Вибору їх комплектації, придбанню та впровадженню на підприємстві, як правило, передують ретельне планування подальшої діяльності підприємства в рамках тривалого проекту за участю партнерів, постачальників або консультантів. Оскільки будь-яка корпоративна інформаційна система будується за модульним принципом, замовник часто (принаймні, на ранній стадії подібних проектів) купує неповний спектр модулів, а обирає декілька необхідних, наприклад ведення бухгалтерського обліку, управління трудовими ресурсами підприємства і т.д. А далі, у ході впровадження даної системи, протягом декількох місяців, максимум року, підприємство купує та впроваджує повну версію, налаштовуючи кожен її модуль по мірі їх надходження [3,4].

Також слід зазначити, що реалізована в ERP-системах технологія розмежування доступу до інформації, призначена (в комплексі з іншими заходами інформаційної безпеки підприємства) для протидії як зовнішнім загрозам (наприклад промислового шпигунству), так і внутрішнім (наприклад, розкраданням). Впроваджувані в зв'язці з CRM-системою (з англ. Customer Relationship Management – системи управління взаємодією з клієнтами) і системою контролю якості, ERP-системи націлені на максимальне задоволення потреб компаній в засобах управління бізнесом.

Щодо недоліків ERP-систем, то більша частина проблем, пов'язаних з ними, виникає через недостатнє інвестування в навчання та підготовку персоналу, а також у зв'язку з недосконало розробленою політикою занесення і підтримки актуальності даних.

При впровадженні ERP-систем виникають такі проблеми:

- невеликі компанії не можуть дозволити собі інвестувати достатньо грошей в ERP-системи і навчити всіх співробітників;
- іноді ERP-системи складно або неможливо адаптувати під документообіг компанії і її специфічні бізнес-процеси;
- система може страждати від проблеми «слабої ланки» – ефективність всієї системи може бути порушена одним відділом або партнером;
- опір в наданні інформації зменшує ефективність системи;
- проблема сумісності з колишніми системами;
- помилки розробників у системі приводять до відчутних втрат коштів та долі на ринку [5].

Серед найвідоміших програмних продуктів, що реалізують концепцію ERP, слід звернути увагу на такі системи як mySAP ERP, MySAP All-in-One та SAP BusinessOne компанії SAP AG, Oracle E-Business Suite, JD Edwards і PeopleSoft Enterprise компанії Oracle. На українському ринку в сегменті середнього і малого бізнесу (SMB) лідирує компанія Microsoft з системами Microsoft Dynamics AX (Ахарта) і NAV (Navision). Також упевнено вступили на український ринок такі ERP-рішення як ALTUM і ALTUM XL компанії Comarch, шведська ERP та CRM- системи Enterprise by HansaWorld [6].

Слід відзначити ряд вітчизняних продуктів програмного забезпечення, що позиціонуються як ERP-системи, насамперед, це системи Фінексперт, IT-Підприємство, Мегаполіс, BSI, Універсал ERP.

Вигоду, отриману компанією від впровадження ERP-систем, можна коротко описати двома словами: формалізація процесів, а це мінімізує ймовірність помилок. Важливою відмінністю ERP-систем від локальних виступає підтримка найсучаснішої управлінської методології. В майбутньому будь-які зміни в стратегії підприємства легко відображаються в системі на відміну від локальних програм, які модифікувати проблематично.

Конкурентне середовище вимагає від сільськогосподарських підприємств постійно турбуватися про підвищення власної ефективності. Один з напрямів на шляху до цього – це впровадження корпоративних інформаційних систем, які об'єднують всі ресурси підприємства, здатні відбивати їх стан і представляти інформацію керівникам для прийняття рішень з оперативного управління підприємством. Впровадження ERP-систем є перспективним напрямом переходу вітчизняного виробництва на інноваційний шлях розвитку і допомагає підприємству вирішувати наступне: підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції; збільшувати інвестиційну привабливість підприємств; розширяти ринки збуту продукції [7].

Впровадження ERP-систем – це початок серйозних перетворень у політиці управління сільськогосподарським підприємством. Тому, готовність до використання програм цього класу визначається усвідомленням керівництвом підприємства потреби в жорстких і послідовних змінах та необхідності впровадження нових інформаційних технологій управління бізнесом для підвищення рівня конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках.

Однак, виникає багато перешкод на шляху до ефективного використання інтегрованого управління ресурсами підприємства, зокрема висока вартість програмних продуктів і тривалість їх упровадження.

В Україні підприємств, а тим паче сільськогосподарських, які впровадили ERP-системи, невелика кількість. Це обумовлено необхідністю придбання ліцензії на використання програмного продукту, що для одного підприємства є фінансово неможливим. Тому одним зі способів вирішення цієї ситуації є використання спільної системи в діяльності декількох сільськогосподарських підприємств, що обумовить зменшення витрат зі сторони кожного підприємства, але в цьому випадку потрібно чітко розмежовувати права доступу до інформації.

З популяризацією хмарних технологій, ERP-системи можуть бути доступні і для малого, і для середнього бізнесу. Тепер підприємцям не потрібні сервера та їх підтримка для управління бізнес-процесами. Завдяки цьому значно спрощується документообіг та вирішується проблема сумісності з іншими системами.

Список використаних джерел: 1. Белоусова К.О. Ресурсний потенціал розвитку підприємства: сутність та принципи оцінювання / О.Ю. Попова, К.О. Белоусова // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Сер.: Економіка. – Вип. 227: Розвиток сучасної логістико-орієнтованої економіки. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – С. 190-199. 2. Незалежний портал «ERP-online» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.erp-online.ru/>. – Назва з екрану. 3. Призначення ERP-системи на підприємстві [Електронний ресурс] доступу: <http://faukrs.xyz/biznes/strategichne-planuvannja/31276-shho-take-erp-sistema-planu-vannja-finansovih.html#i-4>. – Назва з екрану. 4. Здобувач А. Бізнес-перспектива використання інформаційних технологій при реалізації ERP-проекту на підприємстві/ А. Здобувач // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – № 24.7. – С. 344-350. 5. Вовк І. Проблеми автоматизації управління ресурсами підприємства засобами ERP-систем / І. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип. 2 (5). – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vipres.pdf>. 6. Топ 10 ERP систем для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.livebusiness.com.ua/tools/erp/> – Назва з екрану. 7. Корпоративные информационные системы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insapov.ru/erp-vendors.html>. – Назва з екрану.

УДК 35:332.2

**Г.П. Пасемко, д-р наук з держ. управління, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна**

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АГРАРНИХ ВІДНОСИН

Система аграрних відносин є складнішою за інші системи, оскільки вона спирається на різноманітні форми буття людини - природну і надприродну, або культурну. Тому однією із проблем регулювання аграрних відносин є необхідність узгодження та гармонізації цих форм буття. Мова йде про поєднання в єдину систему утворюючих її елементів різної інформаційно-функціональної належності.

Інформація є надзвичайно складним явищем, тому будь-який із підходів до неї не може один вичерпати всієї її сутності. В нашому дослідженні інформація розглядається з точки зору загального методологічного підходу – як відображення різноманіття одного об'єкта в іншому об'єкті в результаті їх

взаємодії. Кількісно така взаємодія описується законом необхідного різноманіття, сформульованим У.Р. Ешбі, суть якого полягає в тому, що інформація «не може передаватися у більшій кількості, ніж це дозволяє різноманіття» [10, с. 80-85]. З позицій даного закону, перша вимога до регулювання аграрних відносин – це вимога різноманіття підходу системи їх державного регулювання. Періодична реструктуризація системи державного регулювання аграрних відносин залежить не лише від взаємодії та коєволюції напівавтономних систем суспільства (політичної, економічної, культурної, технічної тощо), а й від поширення нової технології, особливо такої потужної, як інформаційна. Нерівномірна дифузія цих технологій створює великі труднощі для будь-якої системи регулювання, оскільки безконтрольне поширення інформації, як і жорсткий контроль за її використанням, є крайнощами, між якими потрібно обирати якусь прийнятну модель.

Інформаційне забезпечення розвитку систем спирається на принцип максимуму інформації, сутність якого полягає в тому, що розвиток відбувається в напрямку збільшення обсягу інформації, яка сприймається. Формою прояву цього принципу є більш конкретний принцип інформаційного прискорення, згідно з яким існує тенденція нарощування швидкості передання і накопичення інформації в процесі розвитку складних систем, необхідного різноманіття й укрупнення, але без втрати основної, найбільш цінної інформації [8].

Залежно від зв'язку інформації з точкою біфуркації, виникненням і проходженням цієї точки, тобто з процесом суспільних перетворень, інформацію можна поділити на декілька типів. Перший тип – це так звана *умовна інформація*, тобто та, яка створює певний код для оцінки діяльності. Прикладом її можуть бути сприйняті суспільством альтернативні парадигми відносин власності [8]. Цей тип інформації має особливу вагу в періоди зародження аграрної кризи або хаотичного стану аграрних відносин.

Другий тип – *інформація кон'юнктурна*. Вона не є новою, значною мірою визначається особливими цілями носія інформації і дуже часто має кар'єристський відтінок. Її існування (якщо виключити кар'єристський аспект) є об'єктивно необхідним, оскільки після проходження точки біфуркації виникає необхідність у подоланні хаосу та зміцненні засад існування обраного шляху [8]. Примішування до цієї інформації кар'єристських прагнень, якщо в цілому суспільство стало на ефективний шлях розвитку, не буде мати для суспільства дуже серйозних наслідків.

Третій тип – *інформація прогностична*. Після проходження точки біфуркації, тобто подолання невизначеності щодо розвитку суспільства, ця інформація у вигляді прогнозів закликає до невизначеного майбутнього, причому в умовах, коли суспільство ще не сформувалось до необхідності проведення нових якісних змін, змушуючи відмовитися від отриманої нарешті стабільності, а значить, може слугувати джерелом безвідповідальності [8].

Виходячи з того, що складання прогнозів і планових макроекономічних показників розвитку аграрного сектора економіки є прерогативою уряду, державні інституції так само, як і окремі індивіди, наражаються на небезпеку прийняття необґрунтованих волюнтаристських рішень, керуючись нечітко

визначеними параметрами розвитку майбутніх подій. У цьому зв'язку, мабуть, недоречно протиставляти процес державного управління процесу самоорганізації, вважаючи перший результатом свідомих, цілеспрямованих дій інститутів влади, а другий – результатом спонтанних дій окремих людей, наслідком їх спроб і помилок [11, с. 343].

Дії влади можуть мати спонтанний характер і виконуватись у вигляді спроб і помилок. Особливо це стосується системи аграрних відносин, оскільки держава є її суб'єктом як землевласник, виробник продукції, споживач, координатор діяльності, розробник правил тощо. Таким чином держава також включена в процес самоорганізації, а її регулятивні впливи повинні узгоджуватися з принципами функціонування систем на основі отримання інформації, яка відображає різницю у поведінці природних об'єктів у просторово-часовому вимірі.

Доцільність застосування інформаційно-синергетичного підходу до державного регулювання аграрних відносин обумовлена тим, що в процесі цього регулювання необхідно отримувати якісно неоднорідні дані про природні передумови існування аграрних відносин; їх загальноекономічні аспекти, оскільки зв'язок аграрної сфери з біологічним існуванням суспільства надзвичайно актуалізує його пізнання; специфічні прийоми регулювання, які застосовуються лише стосовно аграрної сфери та суб'єктів, що економічно пов'язані з нею [7; 8; 9]. Будь-яку впливову дію, з точки зору інформації, слід розглядати як відбиття різноманіття життєвих умов, одержаних і перетворених особистістю або певною спільнотою відповідно до їх соціально-економічної природи і статусу. Керуючись цією методологічною засадою, можна виявити і систематизувати такі види інформації, які можуть бути використані в процесі державного регулювання аграрних відносин: природнича, соціальна, економічна, комунікативна, політична.

Чим різноманітнішим є суспільне явище, тим більшим набором характерних ознак воно може бути описане [5]. Безумовно, ускладнення технологічних, наукових, організаційних та інших аспектів використання землі суттєво підвищує рівень інформативності аграрних відносин. Разом із швидким розвитком інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) помітними є не лише зміни в технологіях виробництва, організації, доступі до інформації, але й в управлінні.

Комп'ютерізація, що охопила не лише промислові галузі АПК, а й власне сільське господарство, забезпечує пряме спілкування учасників процесу виробництва кінцевого продукту, оминаючи окремі шаблі управління всередині підприємств і окремі інституції поза їх межами, що, по-перше, дещо «розмиває» ієрархічні управлінські структури, а, по-друге, дає можливість формувати стійкі горизонтальні зв'язки між підприємствами.

Формування таких зв'язків надає специфічного мереженого характеру процесу виробництва. Проявом мережевої економіки, яка розвивається разом із підвищенням рівня інформатизації суспільства, є збільшення кількості партнерських угод, спільних підприємств, консультаційних послуг, субпідрядів та інших наявних видів неформальної співпраці. Яскравим прикладом формування

виробничо-збутових мереж в аграрній сфері України є створення агрохолдингів. Слід відзначити, що таким чином система аграрних відносин самоорганізується, оскільки діє в нових умовах і прагне підвищити свою стійкість.

Спонтанне формування агрохолдингів (без втручання держави) нівелює помилки аграрної політики початку 90-х років минулого століття, яка всупереч економічним законам була спрямована на подрібнення сільськогосподарських підприємств, але разом із цим є ідеальною формою для ухилення від сплати податків [4; 6]. Частина українських агрохолдингів, розмістивши акції на міжнародних фондових біржах, має шанси згодом перетворитися на багатофункціональні корпорації, які ухиляються із-під впливу національних урядів. Таким чином, в Україні, яка за надзвичайно короткий період здолала державний монополізм в аграрному секторі економіки, формується тенденція монополізації аграрного ринку потужними аграрними корпораціями, діяльність яких має чітко виражений синергійний ефект.

Ще одним викликом для системи державного регулювання аграрних відносин є послаблення зв'язків агрохолдингів з конкретними територіями – вони, як правило, орендують землю «у багатьох регіонах країни, що істотно знижує ризики виробництва» [2, с. 145]. Регулятивна діяльність держави, натомість, здійснюється за територіально-галузевим принципом (законодавчі та інші регуляторні акти, як правило, прив'язані до певної території). В мережевих компаніях спостерігається процес дерегулювання, оскільки держава втрачає такі інструменти регулювання, як примуси, заборони тощо, а нові можливості впливу на такі інститути лише обговорюються.

У розвитку системи аграрних відносин виникає нова точка біфуркації і суспільство може піти шляхом подальшої лібералізації державного управління або, навпроти, роль держави повинна значно зрости з огляду на необхідність захисту національних інтересів в умовах глобалізації.

З певною обережністю можна зазначити, що другий шлях для України є більш прийнятним. До такого висновку спонукали дослідження Т. Акімової, яка вважає, що «відхід від державного регулювання на користь ринковому механізму, подолання національних кордонів в ході інтеграції окремих економік і розвиток нових інформаційних технологій здатні привести до розвитку лише країни постіндустріального світу» [1, с. 221]. Центри глобалізації, на її думку, «стають новими метрополіями, які отримують ренту, засновану на монополізації потенціалу прогресу, доступу до ресурсів розвитку» [1, с. 219]. Решта країн вимушена лише витратити кошти на відновлення зруйнованих біоценозів [3], охорону навколишнього середовища, соціальний захист робітників, які не впливають на вартість виробленої глобальними компаніями продукції. Саме тому держава повинна зберегти роль атрактора в системі аграрних відносин.

Список використаних джерел: 1. Акімова Т. А. Экономика устойчивого развития: учеб. пособ. / Т. А. Акімова, Ю. Н. Мосейкин. – М. : ЗАО «Издательство Экономика», 2009. – 430 с. 2. Данкевич А. Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 139 – 147. 3. Дерій Ж.В., Зосіменко Т.І. Екологічна компонента корпоративної соціальної відповідальності: світовий досвід та українські реалії // Актуальні

проблеми економіки, 2016. – №11(185). – С. 278 – 290. 4. Дієсперов В. С. Наслідки утворення підприємств великих землеволодільців / В. С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 83 – 89. 5. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с. 6. Мороз О. О. Діяльність інтегрованих сільськогосподарських підприємств / О. О. Мороз, В. М. Семцов. // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 96 – 104. 7. Пасемко Г. П. Інформаційні засади державного регулювання аграрних відносин: питання методології / Г. П. Пасемко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць ОРІДУ. – Вип. 4 (40). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. – С. 168 – 172. 8. Пасемко Г. П. Державне регулювання аграрних відносин в умовах соціально-економічних трансформацій : [моногр.] / Г.П. Пасемко. – Х. : Міськдрук, 2012. – 260 с. 9. Пасемко Г. П. Синергетичні аспекти регулювання аграрних відносин: питання методології / Г. П. Пасемко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. – № 2 (36). – С. 32 – 41. 10. Эшби У. Системы информации/ У. Эшби ; [пер. с англ.] // Вопросы философии. – 1964. – №3. – С. 74 – 85. 11. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture, End of Millennium / M. Castells. – Oxford: Blackwell. 1998.

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
25 жовтня 2017 р.**

За редакцією авторів
Відповідальна за випуск І.О. Шарко

Видавництво «Діса плюс»
Тел. (057) 768-03-15

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців, виготівників
та розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК
№ 4047 від 15.04.2011 р.

Підп. до друку 19.10.2017 р. Формат 60х84/16.
Гарнітура Таймс. Друк. цифровий.
Обсяг: 18,6 ум.-друк. арк., 25,0 обл.-вид. арк.
Тираж 50.

Віддруковано в друкарні ТОВ «ПромАрт»
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12
Тел.: (057) 717-28-80 e-mail: promart_order@ukr.net